

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

TAGE KAMPMANN

Kun spiren frisk og grøn...

Læreruddannelse 1945-1991

Odense University Studies in History and Social Sciences vol. 145

Kun spiren frisk og grøn

Læreruddannelse 1945-1991

Tage Kampmann

Kun spiren frisk og grøn

Læreruddannelse 1945-1991

Dansk læreruddannelse 1791-1991
Bind 2

Odense Universitetsforlag 1991

Kun spiren frisk og grøn er udgivet med støtte fra
Undervisnings- og Forskningsministeriet.
© Tage Kampmann og Odense Universitetsforlag 1991
Sat og trykt af Special-Trykkeriet Viborg a-s
Omslag af Ulla Poulsen Precht

ISBN 876 7492 824 4
ISSN 0078 3307

**Kun spiren frisk og grøn i tidlig vår
og blomsterfloret i den varme sommer
da modenhed i møde planten går
og fryder med sin frugt, når høsten kommer**

N. F. S. Grundtvig, 1839

Indhold

Præsentation	7
Forord	9
Seminarierne og læreruddannelsen – efter 1945	11
– eleverne – seminarierne – seminarielærerne – øvelsesskolerne – praktik	
– undervisningsformer og indhold – seminariernes liv uden for loven	
1946-47	24
– økonomiske forhold – lærermanglen – ny læreruddannelseslov på vej	
– hovedtemaet – kommissionen kommer	
1948-53	38
– forsøgslov 1948 – lærermangel – vikarudsendelse – nye seminarier	
– seminariekommissionen arbejder	
1954-55	54
– 1954-loven til behandling – 54-lovens endelige udformning – lærermanglen	
Stort og småt i tiåret 1945-55	64
– seminariernes ejerforhold – organisationsforhold – statsunderstøttelse	
– tidstypiske affærer – censorerne	
1955-60	73
– 1954-loven søsættes – og kuldsejler – lærermanglen fortsætter og nye seminarier oprettes – seminariebyggeri	
1960	85
– hvorfor lovgivning så hurtigt? – læreruddannelsesudvalget nedsættes	
– arbejdet i udvalget begynder	
1962-65	95
– inden for seminariets mure – læreruddannelsesudvalget 1962-65	
1965-69	109
– lovbehandlingen i Folketinget – sommeren 1965 – HF bliver til	
– lovene fremsættes – studieplansudvalget 1966-69 – seminarieplanlægningsudvalget – seminarielærernes uddannelse	
Dagliglivet 1965-69	126
– ny fraktion i Dansk Seminarieforening – HF-kurserne begynder	
– kristendomskommissionen – dagliglivet iøvrigt	

1969-74	134
– stormødet i 1969 – uro i starten – andre nye love og bestemmelser – seminarielæreruddannelsen – universitetscentre og læreruddannelsen – styrkelse af det centrale styre – dagligliv i 66-lovens første år – Dansk Seminarieforening i Dansk Magisterforening – statistik over lærerstudierende og optagelse	
1974-80	153
– skyerne trækker op – Skagensmødet 1974 – seminariernes indre liv og tiltag – samordnede læreruddannelser – undervisningsministeriet ændrer struktur – kursusloven af 1978 eller Pædagogisk Højskole – kursusloven bliver til – et intermezzo: SpE til RUC – 1970erne på seminarierne – liniefagene	
1980-85	177
– »et privilegeret arbejde« – ændringer i de pædagogiske fag (LR 80) – besparelser og nedskæringer – nedlæggelser i 1982 – tømmermændenes år – 1983 – nedgangen i ansøgtallet – i 1984 fortsætter depressionen – optagelsen 1984 – ændring af læreruddannelsesloven 1984/85 – optagelsen 1985 – et par glimt fra dagliglivet i 80ernes første halvdel	
1985-90	203
– spareår – »treklangen« og praktikken – organisationerne i 80erne – økonomistyring – læreruddannelsesudvalget nedsættes (LU87) – udvalgets indstilling – ny læreruddannelseslov 1991	
Nye seminarienedlæggelser 1988/89	219
– forarbejdet – lovforslaget fremsættes – en »Kehraus« – forlig	
Optagelsen 1986-90	235
Nyt direktorat – ændret organisation	
Det er ikke nemt at være lærer – og dog	
Andre læreruddannelser	244
– Elbæk Lærerskole – Den frie Lærerskole i Ollerup – Det nødvendige Seminarium	
Afslutning	272
Anvendte forkortelser	275
Litteraturliste	277
Navneregister	279

Præsentation

Hermed udsender Institut for dansk skolehistorie ved Danmarks Lærhøjskole en beskrivelse af en del af dansk læreruddannelses historie. Fremstillingen dækker perioden fra 1945 til 1991 og omfatter uddannelsen af lærere til folkeskolen. Den er skrevet af rektor – og seniormedarbejder – Tage Kampmann.

Uddannelsen af folkeskolens lærere på seminariet blev – for kongerigets vedkommende – institueret ved kgl. reskript af 25. juni 1790. Året efter, den 14. marts, kunne undervisningen gå i gang på Blaagaard/Jonstrup. Få år tidligere var en læreruddannelse indledt på seminarier i Tønder og Kiel, i de daværende hertugdømmer Slesvig og Holsten.

Dette 200-årige uddannelsesforløb er, utroligt nok, hidtil kun beskrevet som et beskedent appendix til folkeskolens historie. Der er udgivet jubilæumsskrifter om de enkelte seminarier, men uddannelsen som helhed, dens indhold, rekruttering og betydning i det danske samfunds udvikling har været et glemt område i dansk historisk forskning.

Derfor tog Institut for dansk skolehistorie i 1986/87 opgaven op i samarbejde med daværende rektor for Jonstrup Statsseminarium Kaj Bonde, – at skrive en samlet fremstilling af dansk læreruddannelse 1791-1991.

Retningslinier, indhold og omfang er grundigt og løbende blevet drøftet i et sagkyndigt udvalg, der består af rektor Kaj Bonde, forskningsstipendiat Adda Hilden, rektor, undervisningsinspektør Tage Kampmann, docent dr.philos. Ingrid Markussen, arkivar, dr.phil. Erik Nørr og undertegnede. Udvalget har drøftet principper og synspunkter, men også konkrete kapitler. På Instituttets vegne retter jeg en tak til udvalgets medlemmer for et frugtbart samarbejde.

Der er et samarbejde, der ikke er afsluttet med udgivelsen af det foreliggende bind. Fremstillingen af folkeskolens læreruddannelse fra 1791 til 1945 (bind 1) er under forberedelse, og det samme gælder bind 3. Dette vil behandle den særlige lærerinde-uddannelse og vil desuden indeholde afsnit om lokalsamfundenes konkurrence om seminarie-drift, afsnit om lov-

givning, kilder og litteratur samt oplysninger om de enkelte seminarier i hele perioden.

Det er Tage Kampmann, der har forfattet den foreliggende bog. Det var afgørende at få knyttet ham til dette projekt, da han i 1988 på grund af alder forlod ministeriet – næppe nogen anden besidder en sådan indsigt i folkeskolens læreruddannelse gennem de sidste menneskealdre. Lærershøjskolens daværende rektor, Henning Andersen, forstod situationen og løste problemet: Tage Kampmann blev tilknyttet DLH som seniormedarbejder – en dengang ubekendt størrelse – med tjeneste ved Institut for dansk skolehistorie.

Det viste sig at være en ordning, der tilfulde opfyldte de store forventninger. Jeg vil gerne på Instituttets vegne udtrykke en tak til Tage Kampmann for indsigtsfulde og altid veloplagede bidrag i utallige sammenhænge inden for skolens og uddannelsernes historiske univers.

INSTITUT FOR DANSK SKOLEHISTORIE,

Februar 1991

Vagn Skovgaard-Petersen

Forord

»Kun spiren frisk og grøn« er begyndelsesordene til et af versene i Grundtvigs »Et jævnt og muntert virksomt liv på jord«. Ordene er indledningen til et vers, som i poetisk form har givet os danske et smukt pædagogisk billede – en metafor om opdragelse.

Når netop dette billede er valgt til bogens titel er der flere grunde. Og de er lige væsentlige. Som sagt er billedet vort eget, og det er et dannelsesbillede. Men også personligt har det spillet en rolle, ja, været en slags overskrift for mit seminarievirke i 42 år fra 1946 til 1988. Min første læremester var seminarieforsøger Aage Nørfelt, KFUMs Seminarium på Frederiksberg. Han valgte denne sang som seminariets sang, og verset om den friske og grønne spire var hans pædagogiske ledetråd, ligesom den blev min som leder af mit første seminariums »barn« i Hellerup.

Historien om læreruddannelsen 1946-88 er altså også i høj grad min egen historie. Det faktum har skabt mange vanskeligheder, især når historien og min person indgår i et vist samspil. Det har været min bestræbelse på én gang at træde et skridt tilbage – det har afstanden i tid gjort muligt, tror jeg – og samtidig omtale den rolle, som jeg – også efter andres vurdering – har spillet. Men ansvaret for rollefordelingen er alene min.

Til gengæld er der mange at takke for god hjælp. Min arbejdsplads som seniormedarbejder har været Danmarks Lærerhøjskole, Institut for dansk skolehistorie. Det har været en enestående menneskelig og faglig ramme for og støtte til mit arbejde. For dette er jeg dels DLHs tidligere og nuværende rektorer taknemmelig, dels er jeg mine »kolleger« på Institutet med professor dr.pæd. Vagn Skovgaard-Petersen i spidsen stor tak skyldig. Uden sidstnævntes saglige og menneskelige nærhed og støtte under hele processen var det næppe lykkedes at gennemføre arbejdet.

Også tidligere rektorkolleger, som jeg lejlighedsvis har opøgt for at justere min hukommelse, sender jeg en tak og en kollegial hilsen. De nuværende rektorer og enkelte seminarielærere har beredvilligt stillet sig til rådighed med illustrationsmateriale til bogen.

Min tidligere foresatte og nuværende kollega her ved Institutet undervisningsdirektør, senere skoledirektør Hans Jensen har gennemlæst hele manuskriptet og givet mig gode råd og vink, som jeg med glæde kvitterer for.

Endelig takker jeg de nedenfor nævnte organisationer m.v., som har gjort det økonomisk muligt at udsende bogen netop i 200 året for det danske seminariums spæde begyndelse på det gamle Blaagaard i 1791.

København januar 1991

Tage Kampmann

Undervisnings- og Forskningsministeriet
(andel i tipsmidler)
Danmarks Lærerforening
Dansk Magisterforening
Lærerstandens Brandforsikring

Seminarierne og læreruddannelsen – efter 1945

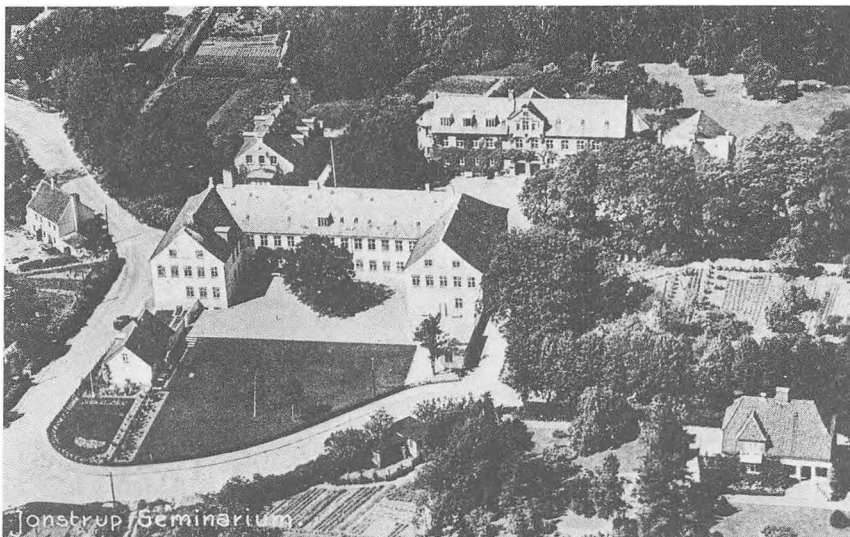
2. Verdenskrig berørte kun i mindre omfang vore seminarier. Et mindre – og helt ukendt – antal elever havde medvirket i modstandsbevægelsen, og et enkelt seminarium var blevet »schalburgeret« (Ranum), fordi tyskerne og deres danske håndlangere havde begrundet mistanke om elevernes deltagelse i kampen mod besættelsesmagten. Nogle få elever fik forlænget deres uddannelse med ét år, fordi det sidste år (1944-45) havde været mere eller mindre spoleret m.h.t. normal gennemførelse.

Eleverne

Ellers levede seminarierne videre og såvel indefra som udefra set ret uanfægtede af tidens rørelser. Selvfølgelig havde de to nye partier i folketinget: Kommunisterne og Dansk Samling, med udgangspunkt i deres meget centrale rolle i modstandsbevægelsen, samlet mange unge også på seminarierne. Stærkest var nok Dansk Samling repræsenteret. »Det tredje Standpunkt« kaldte i højere grad på den lidt reflekterende seminarist end den mere kompromiløse, men idealistisk rene socialisme. Kun på et enkelt seminarium spillede det socialistiske element en klar rolle, og seminariet lå i København (– og var Blaagaard).

Elevklientellet var ret uændret i forhold til tidligere både m.h.t. social baggrund og skolemæssige forudsætninger. Der var naturligvis forskel fra sted til sted, men nogle hovedlinier kan ganske klart trækkes op. Stadig var læreruddannelsen en social opstigningsmulighed, og rekrutteringen kom primært fra socialgruppe 3 og 4 d.v.s. fra funktionærer, lavere tjene-stemænd, håndværkere, gårdejere og mindre selvstændige erhvervsdri-

Det »gamle« Jonstrup fra 1808 til 1955 ved skov – og flyveplads

vende. Akademikerbørn var sjældne – og sønner sjældnere end døtre – ligesom de ufaglærtes børn ikke fandt vej til seminarierne.

Skolebaggrunden var broget. Der var »manden fra ploven« og »kvinden fra gryden« side om side med et relativt lille antal studenter. Mellem disse yderpunkter fandtes elever med real-, præliminær- eller mellemskoleeksamen.

Bortset fra studenterne og enkelte dygtige realister gik de fleste i præparandklassen, hvilket betød 5 år på samme sted for flertallet af eleverne. Kun i København, Århus og Odense var der mange hjemmeboende elever. Præparandklassen blev for mange en faglig ørkenvandring. Kravene til optagelsesprøven lå et sted mellem realeksamen og mellemskoleeksamen, men uden fremmede sprog, fysik/kemi og kun med ganske lidt matematik. Til gengæld krævedes prøve i skrivning, sang og musik med den berygtede violin som akkompagnement til den usikre sang og ikke at forglemme: Bibelhistorie efter Hertz uopslidelige bog. 230-40 sider fortælling fra Gamle og Ny Testamente med uendelige mængder af navne og facts. Prøven i faget som i andre fag var ren reproduktion af stoffet, men opfindsomme seminarielærere kunne finde på at stille tværgående eksamensspørgsmål som »Bjerger i Det gamle Testamente«, »Døre og vinduer i Det nye Testamente« m.v.

Om selve optagelsesprøven skal der berettes lidt mere omfattende. Den

var for de fleste en prøve af helt speciel karakter og set med nutidens øjne eksamensbarbari. Den udvendige ramme formede sig således og var ens alle steder med ministerielt stillede skriftlige opgaver:

1. dag. Dansk stil kl. 8-11
Skrivning kl. 12-13
Skr. Regning kl. 14-17
2. dag. Diktat kl. 8-9
Prøve i mundtlige fag resten af dagen samt
3. dags formiddag. Det var i alt dansk, regning, matematik, historie, geografi, naturhistorie, kristendom, kv. håndarbejde og sang/musik.

Aspiranterne cirkulerede i 1½ dag fra lokale til lokale, og ingen karakter blev oplyst for den stakkels delinkvent. I fagene skr. dansk og regning (skr. + mdl.) skulle opnås karakteren g (godt) for at bestå. Når det efter eksamination i mdl. regning viste sig, at en eksaminand havde under det famøse g, gik læreren under skarp og samtidig bekymret overvågning af omkringstående aspiranter til forstanderen og meddelte det katastrofale resultat. Forstanderen kaldte derpå »synderen« til kontoret, meddelte nederlaget, trøstede måske lidt – og sagde farvel. Og prøverne fortsatte.

På 3. dagen samledes de implicerede lærere og censorer til møde og skulle tage stilling til optagelsen, som helt beroede på seminariets afgørelse. På mange seminarier var der flere beståede aspiranter end ledige pladser, og derfor fandt en udvælgelse sted. Denne skete dels på grundlag af den opnåede gennemsnitskarakter, dels ud fra et skøn om ansøgerens egnethed for uddannelsen og lærergerningen. Optagelsen skete i nummerorden, og til sidst stod man så med 3 grupper: 1) de ca. 30 optagne (heri var inkluderet ansøgere optaget uden prøve), 2) de ikke-optagne, som havde bestået prøven og 3) de, som var dumpet på gennemsnittet.

Hen på eftermiddagen samledes alle: aspiranter, lærere og forstander, og forstanderen læste under ufattelig lydhørhed de optagnes navne op i den rækkefølge, som lærermødet havde besluttet optagelsen. Her brød stærke mænd sammen, og sarte piger græd af glæde eller skam. Gruppe 2) fik udleveret en udskrift af de opnåede karakterer (gruppe 1) fik aldrig resultaterne), og nu gik den vilde jagt gennem landet for at finde tomme pladser. Det skete pr. telefon, på cykel og senere på motorcykel. De, som kom først til de ikke fyldte seminarier, fik pladserne. Ikke mærkeligt, at denne trafik med årene virkede stødende på mange og til sidst førte til, at »blindyden« blev afløst af HF.

I seminariets 1. klasse samledes så efter sommerferien en broget skare af unge og lidt ældre med vidt forskellige skolemæssige forudsætninger. Den faglige »bund« repræsenteret ved »plovmanden« med 7 års skolegang + 1 år i »præppen« og toppen med nogle studenter – normalt 10-20 %. Disse sidste kunne overføre karakteren fra studentereksamen til lærereksamen i de fag, hvor forudsætningerne var store og karakteren mindst mg. Men de skulle flere steder deltage i undervisningen, da der var mødepligt til alle timer for alle. Det var i sandhed en broget flok, og for mange lærere var timerne i f.eks. matematik, historie og dansk litteratur plag-somme. Disse »studenterturister« var ikke til gavn for helheden, og differ-entieret undervisning var et begreb, som kun kendtes og anvendtes i den ikke-årgangsdelte landsbyskole. Om undervisningen, niveau og indhold, form o.s.v. følger mere detaljerede beskrivelser senere.

Også på anden måde end rent fagligt og socialt var seminarieklassen en broget skare. De unge kom stadig på seminariet i kraft af et kald, selv om ordet var ved at gå af mode. Den nyere tids blufærdige omgang med det mere højtravende sætter »kaldet« i et stille hjørne, hvor det før havde stået på piedestalen. En betydelig del fandt ind på seminariet med et ståsted i en af ungdomsbevægelsernes talrige grene. Andre kom, fordi der var tradition i familien for at blive lærer, endnu andre p.g.a. den tidligere nævnte sociale opstigning, og så var der vel en gruppe, hvis motiver for erhvervsvalg var mere uklare. For nogle af studenterne gjaldt det måske, »at kan du ikke blive andet, kan du blive lærer«. Gymnasiets vurdering af seminarierne og læreruddannelsen var stadig præget af det kendte akade-mikerhovmod.

Seminarierne

Antallet af seminarier var 18 efter nedlæggelsen af Femmers Seminarium i 1935. Billedet så således ud:

I København: Blaagaard (P), N. Zahles (P), KFUMs (P)

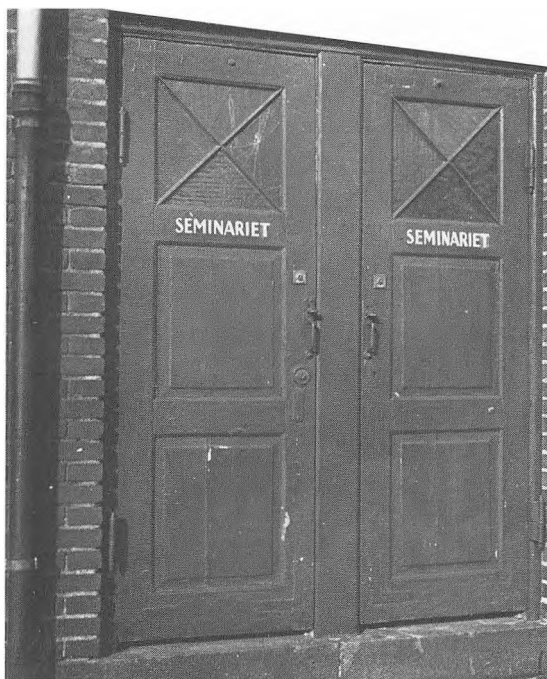
På Sjælland: Jonstrup (S), Haslev (P), Vordingborg (P)

På Fyn: Odense (P) Skårup (S)

I Jylland: Haderslev (S), Tønder (S), Ribe (S), Jelling (S) Gedved (P), Th. Langs (P), Silkeborg (P), Århus (P) Nørre Nissum (P), Ranum (S).

(S) = statssem. – (P) = privatsem.

*KFUM's Seminarium
i 1940'erne – »man
boede kummerligt«
i København*

Rammerne var uden for København stort set gode. Bedst udstyrede med bygninger og undervisningsmaterialer var statsseminarierne. Men også flere af de private havde tilfredsstillende forhold. I hovedstaden var tilstanden mere kummerlig. Blaagaard og KFUMs boede til leje i dele af kommuneskoler, og N. Zahles holdt til på 4. sal i det store, fælles skolekompleks på Nørrevold. Fra statens side var man tilsyneladende tilfreds med »den fri næring« på området, hvad der nok kan forundre, da næsten alle de uddannede lærere gik til den offentlige skole. 4 af seminarierne var ejet af privatpersoner (= forstanderen) og blev først i løbet af 50'erne omdannet til selvejende institutioner, hvad de øvrige allerede var i 1945. Tilskudsordningen omfattede primært tilskud til lærerløn, og derfor var det begrænset, hvad de private seminarier kunne ofre på bygninger m.v. Elevernes skolepenge var de private seminariers betydelige rådighedsbeholdning, og det fristede nogle af dem til at tage 36 elever i klasserne, mens statens nøjedes med op til 30 elever.

Størrelsen af seminarierne var næsten konstant gennem krigsårene og til 1947, når der ses bort fra klassestørrelsen. Man havde 4 seminarieklasser

+ præparandklassen, altså i alt ca. 150 elever. Dette betød, at man i hvert fald uden for de store byer havde samfund, hvor alle kendte hinanden. Det havde store fordele, for fællesskabet i gruppen var en stor støtte for de svagere og til megen opmuntring for alle. Men det førte især i de egentlige seminariebyer til lidt lukkede og måske snævre samfund, hvor tilrejsende foredragsholdere dog var med til at sprænge verdensrummet.

Der optoges altså normalt 18 1. klasser om året eller 550-600 nye elever, når der var fuldt hus, og det blev der, efterhånden som lærerarbejdsløsheden fra 30'erne ændredes til en begyndende lærermangel (se senere). Da gennemførselsprocenten var ret høj, lå det årlige dimittental på godt 500.

År	optagne	dimitterede
1940	615	452
1941	551	521
1942	550	512
1943	593	524
1944	548	588
1945	609	511
1946	568	540

Kilde: Meddelelser fra Undervisningsministeriet.

Om seminarierne skal det her afsluttende tilføjes, at der stadig fandtes rene mandsseminarier (Blaagaard, KFUM, Jonstrup, Jelling) og kvinde-seminarier (N. Zahles, Ribe, Th. Lang). Først i løbet af 50'erne bliver alle seminarier fællesseminarier.

Seminarielærerne

Lærerstabene ved seminarierne var på det her beskrevne tidspunkt en lille, men broget skare. Det fastansatte personale udgjorde ikke meget over ialt 100. For seminarierne uden for København udgjorde det enkelte seminariums faste lærere foruden forstanderen 5-7 lærere. Til undervisning i henimod 20 fag måtte dette synes aldeles utilstrækkeligt. Faktum var da også, at en lærers fagkreds ofte omfattede fag, hvor den pågældendes forudsætninger var beskedne. 3-4 fag for hver lærer var snarere reglen end undtagelsen, og man mødte hyppigt de besynderligste fagkombinationer som f.eks. pædagogik, geografi, gymnastik, eller dansk litteratur, regning,

matematik, fysik eller religion, tysk, pædagogik. I visse fag søgte man bistand hos øvelsesskolens lærere – hyppigst i gymnastik, håndarbejde, tegning eller sløjd. Eller man hentede timelærere fra byens gymnasium til matematik, fysik eller fremmede sprog. I København var antallet af faste lærere meget lille, ja, et enkelt sted havde man kun én foruden forstanderen. Man supplerede så med gymnasie- eller universitetslærere, som meget gerne tjente nogle ekstra kroner ved dette arbejde, og som tilførte disse seminarier et avanceret fagligt præg. Flere navnkundige professorer pendlede mellem Frue Plads og Nørrevold (Zahle) eller Kapelvej (Blaagaard). Og de blev ofte bedre lønnet end andre timelærere, har professor – senere undervisningsminister – Flemming Hvidberg engang betroet forfatteren. Denne lærerbestand gav disse seminarier en noget flaksende facade, og der var egentlig kun forstanderen til at virke samlende. Kritik af disse forhold fremkom ikke, men det medførte stor forskel på seminarier i København og det øvrige land.

Lærernes uddannelse var meget forskellig. Et mindretal var akademisk uddannede, og blandt disse var teologerne i flertal. Disse kunne pr. tradition optræde som polyhistorer og underviste derfor foruden i religion hyppigst i historie, pædagogik m/psykologi og evt. et fremmed sprog eller dansk litteratur. Den største gruppe var seminarieuddannede og havde suppleret uddannelsen med kursus fra Statens Lærerhøjskole (nu DLH), Gymnastikinstituttet (nu DHL), en af sløjdskolerne eller med faglærerekamen. Men denne supplerende uddannelse hindrede dem ikke i at undervise i fag, hvor grundlaget alene var egen seminarieuddannelse + sund fornuft og seminarielærerautoritet.

Nogle af privatseminarierne havde den praksis næsten udelukkende at ansætte lærere, de selv havde uddannet, og som blot havde erhvervet sig en nødtørftig efteruddannelse. Kritik af denne set med nutidens øjne pædagogiske indavl forekom sjældent. Forstanderen skaffede sig tro og loyale medarbejdere, og seminariets linie fastholdtes uden forstyrrende ideologisk indblanding. Hertil kom, at afskedigelser kunne finde sted uden indblanding. Det skete dog kun meget sjældent.

Når dette kunne lade sig gøre, skyldtes det ud fra formelle grunde, at der intet krav var om godkendelse af lærerne ved privatseminarierne. Kun forstanderen skulle godkendes, for at seminariet kunne opnå statsanerkendelse. Den fri næring og dansk frihedstradition satte meget vide grænser, og retfærdigvis skal det siges, at arbejdet blev udført samvittighedsfuldt og efter forholdene fagligt fuldt forsvarligt. Først med 1966-loven ændredes bestemmelserne om lærernes godkendelse ved privatseminarierne.

Det har på denne baggrund visse steder f.eks. i Undervisningsministeriet været en almindelig antagelse, at statsseminariernes lærerstab var bedre uddannet, bl.a. fordi der var flere akademikere. Der er næppe belæg for denne opfattelse, som må ses som en måske typisk betragtningsmåde for en akademisk præget centraladministration.

Det skal i denne sammenhæng erindres, at i en stor del af seminariets fagkreds fandtes ikke lærere med akademisk uddannelse, og det var derfor kun muligt at bestride undervisning i alle fagene ved et bredt sammensat lærerkorps. Denne bredde gjorde da også seminariernes lærergrupper til spændende persongallerier, og der var i dagligdagen ingen brydninger med baggrund i forskellige uddannelse. Medvirkende hertil var uden tvivl også det forhold, at alle seminarielærere aflønnedes ens, hvor det modsatte var tilfældet i gymnasiet, hvor skellet mellem de to lærergrupper var skarpt – også når det gjaldt titulatur (lektor/adjunkt ovf. gymnasielærer). Seminarielæreren, som han hed til 1959, var altså i »akademisk lønramme«, som det hedder i vor tid, og det var arbejdspladsen og uddannelsesniveaet, som bestemte lønnen, og ikke den enkelte lærers egen uddannelse. Der er ingen tvivl om, at denne lighed som stadig eksisterer, har medvirket til at gøre seminarierne til rolige arbejdspladser.

Det ugentlige timetal var 24, og begrebet timereduktion for skriftlige opgaver eksisterede ikke. Ellers var lønforhold m.v. ens for gymnasie- og seminarielærere (dog 27 ug. for gymnasielærere), og i de følgende år har de to lærergrupper i mangt og meget slået følge. Det har forhandlingsmæssigt måske været til gavn for seminarielærerne, men har samtidig fastholdt dem i en lidt for skolemæssig position vedrørende deres arbejdsforhold. Læreruddannelsen har også af denne grund haft vanskeligt ved at finde plads og opnå anerkendelse blandt de »rigtige« videregående uddannelser.

Øvelsesskoler, praktik

Det »gamle« seminarium fra slutningen af 1800-tallet og ind i 40'erne bestod af seminarium med tilhørende øvelsesskole under fælles ledelse af forstanderen. Skolens leder var altså under forstanderen. Denne form havde alle statsseminarierne og de fleste private, men enkelte af de sidste havde en kommuneskole som øvelsesskole. Denne ordning var godkendt, men i brede seminariekredse ikke velset. I de kommende 40 år stod diskussionen om, hvilken institutionel opbygning man burde foretrække. Ud fra synspunktet, at næsten alle de unge uddannedes til folkeskolelærere,

måtte den kommunale øvelsesskole foretrækkes. De kunne jo lige så godt lære den at kende under uddannelsen. Men ud fra tanken om læreruddannelsen som en helhed med øvelsesskolen som en laboratorieskole måtte skolen være en integreret del af seminariet. Det er ganske sikkert, at der i nævnte periode var næsten dogmatisk kamp på dette område. Kombinationen af politisk beslutning og økonomisk rationalitet afgjorde sagen. I 1987 var alle øvelsesskoler kommunale, og væk var al dogmatik.

Praktikundervisningen formede sig under 30-loven som timepraktik (4 timer i 3. kl. og 9 timer i 4. kl.). En af timerne var som regel »storpraktik«, hvor en enkelt seminarieelev havde en skoleklasse i et fag med hele seminarieklassen som tilhørere og -skuere. Det var hårdt at være offer her, og kritikken bagefter kunne være svær at bære. De øvrige timer foregik på hold á 4-5 elever i skolens forskellige klasser og fag. Enkelte timer blev taget ud til fagmetodik. En sådan var ikke sjældent en gennemgang af en modeltime. Når man kunne tage en time om haren, var det ingen kunst at »oversætte« denne til en time om ræven, krokodillen eller myren. Og en time om Holland kunne uden vanskelighed transponeres til en time om Argentina eller Bulgarien. Seminarieleverne fik en sikker og varig bagage med, vidste man, for Verden og skolen forandrede sig ikke meget.

Eksamen i praktik var helt op til 1950 en forestilling for sig. Med 2½ times forberedelse fik eksaminanden lejlighed til at demonstrere 2 »timers« forløb i 2 fag med hhv. store og små børn. Prøven varede 20-25 min., og 2 gange 10-12 børn medvirkede foruden 2 censorer og 1 eksaminator. Opgaverne kunne f.eks. være: Abraham med Isak på vej til brændofferet med 2. kl. og procentregning med 7. kl. eller Limfjorden med 3. kl. og »I Skanderborg Enge« med 7. kl. Det gik stærkt: børn ind, fortælle, samtale, tegne på tavlen, børn ud, nye børn ind o.s.v. Karakteren talte dobbelt, og alt under mg÷ var famøst og diskriminerende, og karakterer over mg+ blev ikke givet.

På alle seminarier i byerne blev eleverne i slutningen af 3. kl. sendt på landsbyskole i 14 dage to og to for at stifte bekendtskab med denne særlige skoleform. Det var et værdifuldt supplement til den noget ensformige timepraktik og var første spire til den senere periodepraktik.

Undervisningens form og indhold

Ved krigens slutning må seminariernes undervisning betegnes som traditionel. Det betyder, at klasseundervisning var fremherskende, og lærebøgerne bestemte et meget langt stykke indholdet. Der var eksamen i alle

fag med et fast censorkorps (se senere), og dette var i høj grad medbestemmende for udformningen af den daglige undervisning. Fagkredsen var stor, og de to store eksaminer efter 2. og 4. år (1. og 2. del) kastede lange skygger bagud. Et sted var friere former dog trængt ind. Den såkaldte specialelæsning 5 timer ugentlig de to sidste år var et »åndehul«. Netop dette udtryk blev anvendt om den friere form, hvor eleverne kunne vælge dansk/historie, geografi/naturhistorie og enkelte steder matematik/fysik. Holdene var mindre, laboratorieformen mere fremtrædende, og den enkelte elev valgte selv emnet for den skriftlige opgave, som skulle afleveres ved uddannelsens slutning, hvor der blev givet en udtalelse af faglæreren.

Men ellers var lærebogen og den forestående eksamen middel og mål. Niveaue i fagene var sammenlignet med gymnasiet ganske forskelligt. I regning, religion, geografi, naturhistorie, sproglig dansk og de mere praktiske fag gymnastik, sang og musik samt håndarbejde nåede man et betydeligt kundskabs- og færdighedsområde, og i disse fag var lærebøgerne særlig tilrettelagt udelukkende for seminarier. I dansk litteratur og historie fandt man derimod bøger af typen »for gymnasier og seminarier«, hvad der ikke mindst af de optagne studenter følte let diskriminerende. I matematik og fysik/kemi var niveauet på real- eller præliminæreksamens standard, og i det eneste fremmede sprog (engelsk eller tysk) nåede man til «matematiker-niveau».

Man kunne undre sig over, at arbejdsskoletankerne kun i så beskedent omfang havde fundet indpas. Det er sikkert, at den pædagogiske samvittighed i betydelig grad blev dulmet ved, at »åndehullet« eksisterede de 5 timer ugtil. Man tog også på lejrskoler, og ekskursioner i geografi og naturhistorie og evt. historie var fast program. Alligevel følte det af de unge og mere pædagogisk bevidste som strammende grænsende til det lidt støvede.

Der er god grund til at antage, at det stive og meget faste eksamenssystem var en stærk medvirkende årsag til, at det så ud, som det gjorde. Eksamen lededes håndfast af censorernes formand, som var statskonsulent for folkeskolen og seminarierne. Der var et censorkorps bestående af faste og midlertidige censorer med en eller to faste i hvert fag. I hovedfagene praktik, dansk, regning og religion var der to censorer i hvert fag, og karaktererne talte dobbelt, eller der afholdtes to eksaminer i faget ved hhv. 1. og 2. del. Disse forhold sammenholdt med lærerarbejdsløsheden i 30'erne og 40'ernes begyndelse, som medførte, at en stor eksamen gav bedre ansættelsesmulighed, måtte give grobund for tanken om »eksamens uheldige tilbagevirkning på den daglige undervisning«. Dette citat blev

måske det hyppigst anvendte i den ophedede debat, som prægede forberedelsen til den næste lov i 1954.

Trænger man et spadestik dybere, finder man måske også en forklaring i det forhold, at seminarierne ikke i lærerkredsen havde ret mange, som havde forudsætninger for, lyst eller mod til at stå frem og pege på de progressive kræfters pædagogiske muligheder. Et par af forstanderne, som i øvrigt var meget forskellige, skilte sig ud ved at vise et betydeligt fremsyn, navnlig Ernst Larsen, Zahle, og Georg Christensen, Jonstrup, og som det snart viste sig, kom netop disse to til at præge udviklingen de følgende år.

Endelig betød det meget, at krigen generelt på den ene side virkede lammende på initiativer, og på den anden side skabtes der tryghed ved fastholdelse af traditionerne og det sikre. De følgende år blev i hvert fald bevægende grænsende til det omkalfatrende på seminarierne, og det kom der meget nyt og spændende ud af, selv om ikke alt nyt nødvendigvis var godt.

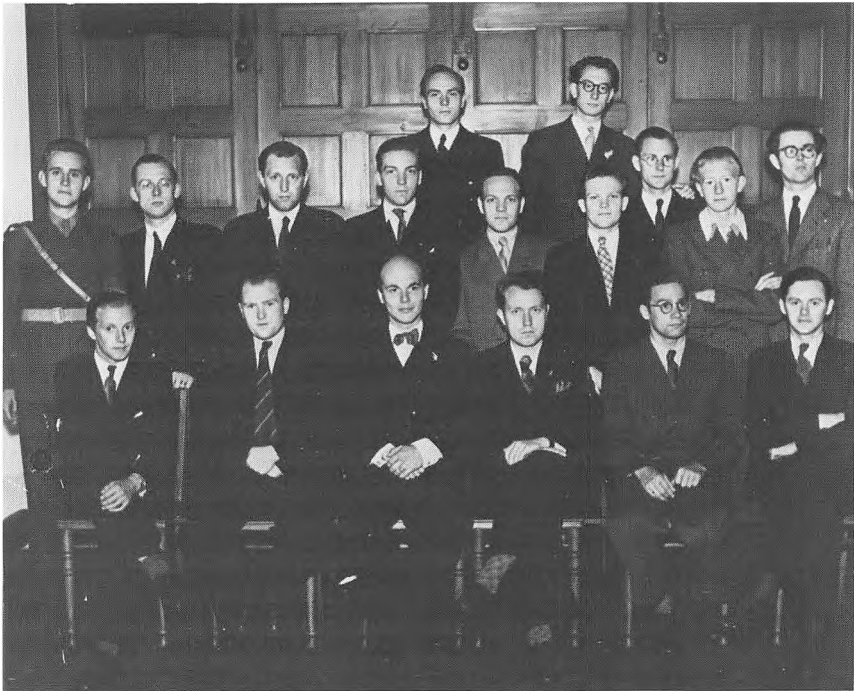
Seminarieliv uden for loven

Den historiske tætte forbindelse mellem højskolen og seminarierne og kravet om eller forventningen til, at uddannelsen foruden at give den nødvendige faglige baggrund også skulle medvirke til elevernes personlige udvikling prægede dagliglivet på stedet.

Set i perspektiv og også ud fra egne erfaringer virkede det, som om faglig uddannelse og dygtiggørelse på den ene side og personlig udvikling på den anden side var to sager, som forløb ad hver sit spor. Tanken om, at arbejdet med fagene i sig selv medvirkede til den personlige udvikling, lå temmelig fjern. Det er ret forståeligt, når man erindrer, at meget af stoftilgængelsen alene havde reproduktion som sit mål. Det var eksamens skygge over dagens virke.

Derfor følte seminarierne – og måske særlig de idébetonede, hvori blandt der også fandtes statsseminarier – et ansvar for at bidrage til den personlige udvikling, som var nødvendig for at tage gerningen som lærer op. Langsomt ændredes kaldstanken til gerningsbegrebet, uden at indholdet ellers ændredes.

Bidrag til personlighedsdannelsen foregik væsentligst ifølge det førnævnte uden for timerne. Alle steder fandt en omfattende foredragsvirksomhed sted, og mange af tidens forskellige »helte« eller »guruer« besøgte

*Dimittender 1945 (Bemærk øverste række til venstre en frihedskæmper)
KFUMs Seminarium*

seminarierne og beåndede elever og lærere. Forstanderen og mange lærere samlede en aften om ugen eller måneden elever i deres hjem til studiekredse, litteraturaftener, bibeltimer eller åbne drøftelser, og på seminariet var lørdagsaftenerne ofte en kombination af åndelig føde og fest. Den faste føde var kaffe med brød, men de færreste steder øl eller spiritus, og hvis det var fællesseminarium, var der også dans af og til. Seminariets kor og orkester var levende elementer i de tilbagevendende festers og koncerter program, og teater- og revyforestillinger var også faste årlige begivenheder. Jo, seminarieliv var liv i bred og vid forstand. Hertil kom, at hverdagen også bar præg af hensigten med den personlige formning (eller udvikling). Morgensang ofte med andagt eller bøn hørte de fleste steder til dagens orden, og det var ikke ualmindeligt at indlede alle timer med en sang fra Højskolesangbogen.

Til karakteristik af perioden tjener, at når gamle elever samledes til jubilæer og mindedes seminarietiden, var der altid to ting, de talte om:

1) fritidslivet, som ovenfor beskrevet, og 2) det, læreren gav dem i timerne uden for stoffet. Der blev aldrig takket for den faglige bagage, som man blev udrustet med. Denne karakteristik må give anledning til eftertanke for læreruddannere også i dag.

Ved idéseminarierne havde man til støtte for hele denne tænkning om den personlige udvikling yderligere det fortrin, at bestyrelsen og forstanderen ved ansættelsen gav udtryk for de forventninger, man med føje stillede til læreren på stedet. Loyalitet var ikke nok. Aktiv medleven og medvirken til sagens fremme var en selvfølge. Og heldigvis gjorde dette ikke de enkelte seminarier for ensfarvede. Facettering og alsidighed trivedes godt i loyal sammenhæng. Som tidligere nævnt var afskedigelser da også uhyre sjældne.

Statsseminarierne og de andre private var lidt mere spraglede og jævnlige med visse spændinger i lærergruppen eller mellem forstander og nogle af lærerne. Dette mere medvirkede til end hindrede den personlige udvikling, fordi sådanne forhold kunne opfordre til (begrundet) personlig stillingtagen. Det almindelige indtryk var, at de forskellige seminarier var farverige på hver deres måde. En slags åndelige højborges var de endnu og kontakten med egnens befolkning og de kredse, som stod bag seminariet, var levende og aktiv. Det er værd at nævne, fordi der på dette område er sket afgørende ændringer i de følgende 40 år. De eneste, som næppe har opdaget dette, er de politikere, som i de seneste 10 år har skullet træffe afgørelser om nedlæggelse af typiske egnseminarier. I den forbindelse er der tale om seminariets store betydning for egnen uden hensyn til de rent faktiske forhold. Den tilbageværende betydning har væsentligst bestået i, at lærerne var gode skatteydere og lærere og studerende forbrugere til gavn for erhvervslivet. Nogen frugtbar vekselvirkning findes næppe mere bortset fra et enkelt sted (Nørre Nissum).

1946-47

De tidligere nævnte spirende progressive kræfter på seminarierne overskyggedes af livsnære og vitale problemer. I et af de sikrere kildekrifter til læreruddannelsens historie i disse år »Meddelelser vedr. Folkeskolen m.v.« udgivet af undervisningsministeriet skrev en ledende kvindelig embedsmand fru E. Torkild-Hansen i 1946 om forholdene i seminarieverdenen. (Det er i øvrigt bemærkelsesværdigt, at dette lidt monstrøse udtryk om den meget lille verden allerede bruges her og endda 2 gange og lever i bedste velgående endnu trods nærværende forfatters forsøg på udryddelse af det).

Økonomien og lærermanglen var mere letforståelige og tilgængelige problemkredse end metafysiske overvejelser over emnekredsen i pædagogik eller eksamensformen i dansk litteratur. Dette betød dog ikke, at de spirende pædagogiske kræfter svækkedes hos bannerførerne, men disse måtte ligge underdrejet, mens rammen for deres virksomhed skabtes. Det har jo i historien helt generelt sjældent været sådan, at de idealistiske og fremskridtsivrige åndsmennesker samtidig har haft håndlag for at berede det økonomiske klima og dermed forudsætningerne for gennemførelsen af reformerne. Successen skabes normalt af et sæt af sammenfaldende begivenheder eller samarbejde mellem mennesker, som tilsammen kan ændre det bestående. Det sidste var tilfældet i denne lilleverden.

Økonomiske forhold

Privatseminariernes økonomi havde hidtil hvilet på en tilskudslov fra 1928. Efter gennemførelsen af en tjenestemandreform med ny lønningsslov i 1946 blev de private seminariers økonomi stærkt trængt, når lighed i løn stadig skulle opretholdes. Eneste anden indtægt foruden statstilskudet var elevbetalingen, og denne kunne ikke sættes i vejret, og der kunne

ikke rummes flere i klassen. Det var derfor helt nødvendigt at forbedre vilkårene for de betrængte private, og ingen gjorde sig tanker om at socialisere driften ved statsovertagelse, som det samtidig skete i Norge. Et hurtigt arbejdende udvalg (fra 20.11. til 5.12. 1946) fremlagde sit forslag for ministeriet, som derpå udarbejdede et lovforslag, der blev gennemført i Rigsdagen i foråret 1947. Den ny tilskudslov rettede først og fremmest op på tilskuddet til lærerlønningerne og bragte de private seminarier ud af den sidste økonomiske krise i deres tilværelse. Det stigende elevtal og de forbedrede tilskudsordninger i slutningen af 50'erne og endelig den totale statsfinansiering fra 1.4. 1970 gjorde det forbi med privatseminarieforstandernes økonomiske kattepiner. Dette kan naturligt føre frem til nøjere overvejelser om statslig og privat drift af vore seminarier. Dette spørgsmål tages senere mere principielt op.

Læremanglen

Mere interessant end de økonomiske problemer var situationen på beskæftigelsesområdet. Efter en lang periode først med lærerarbejdsløshed og dernæst med en relativ rolig beskæftigelsesmæssig periode til krigens slutning skete der pludselig noget. Ordet pludselig kan i denne forbindelse forekomme mærkeligt, men rent faktisk anvendte Undervisningsministeriet selv denne term. Fra »Meddelelser« kan citeres: »Denne stigning i børnetallet har vist sig i særlig grad i de senere år og med en mærkværdig pludselighed«. Det må betegnes som overraskende, at denne stigning ikke var forudset. Man kendte fødselstallet for hvert år, men satte det åbenbart ikke i forbindelse med elevtallet i skolerne.

Hertil kom, at folkeskoleloven af 1937, som p.g.a. krigen var iværksat noget dæmpet, krævede flere lærere. Universalmidlet – nedsættelse af et udvalg – blev taget i brug. I løbet af 1946 nåede man frem til at afgive en beretning, hvor der pegedes på flg. udveje:

- 1) Tilladelse til seminarierne til selv at bestemme, hvor mange elever der kan optages i 1. klasse (»... så mange elever, som forstanderen vil tage ansvaret for at uddanne i én klasse«).
- 2) Oprettelse af dobbeltklasser, hvor der er mulighed derfor.
- 3) Optagelse af studenter i 2. kl. udvides og lempes.
- 4) Der oprettes 3-årige studenterlinier.
- 5) Der indrettes en midlertidig ordning, hvorefter studenter kan uddannes på 2 år.

- 6) Forskolelærerinder får adgang til at undervise i de 3 første klasser i købstadskolen.
- 7) Statsunderstøttelsen forhøjes.
- 8) Oprettelse af et nyt statsseminarium i København.
- 9) Forsøg med oprettelse af midlertidige seminarier i provinsen.
- 10) Børn under 6¼ år skal ikke kunne optages i folkeskolen.
- 11) Timetallet i grundskolens klasser nedsættes.
- 12) Seminarieeleverne udsendes som vikarer 1 måned i 3. kl.

Man tør nok sige, at målt med tidens normer var dette et meget stort projekt. Alt i forslaget blev da heller ikke gennemført, men flere meget betydelige punkter blev realiseret om ikke i 1947, så nogle år senere, fordi lærermanglen fortsat voksede.

For oversigtens og klarhedens skyld skal alle ovennævnte forslag kort følges op, og nogle vil senere blive uddybende behandlet.

ad 1. Tilladelsen blev givet, mens udvalget arbejdede, og klasserne blev sprængfyldte.

ad 2. Dobbeltklasser oprettes, hvor lokaleforhold og boligmuligheder var til stede.

ad 3. Fik ingen betydning jfr. pkt. 4 og 5.

ad 4 og 5. Allerede i juni 1947 gennemførtes loven om den 2½-årige uddannelse for studenter (se herom senere).

ad 6. Blev ikke gennemført.

ad 7. Blev vedtaget og suppleret med støtte til elevbetaling ved seminarierne.

ad 8. De københavnske privatseminarier var imod. Derfor skete intet nu. Men i 1949 oprettedes Statsseminariet på Emdrupborg.

ad 9. Gav ikke umiddelbart resultat, men den senere oprettelse af aften-seminarierne i Esbjerg og Århus må ses som følge virkninger.

ad 10 og 11. Mere moderate ændringer indførtes.

ad 12. Allerede 1. februar 1947 udsendtes et cirkulære til forstanderne om tilladelse til »at lukke seminariernes 3. kl. indtil en måned af hensyn til elevernes benyttelse som vikar i dette tidsrum«.

Denne vikarudsendelse greb på godt og ondt ind i læreruddannelsen i over 20 år og vil derfor blive behandlet indgående senere.

Det kan undre den, som kendte Undervisningsministeriets adstadige tempo, at så meget kunne sættes i værk så hurtigt. Vi skal helt op til 70'erne og navnlig 80'erne for at finde en tilsvarende kadence. Og så hjalp det slet ikke, for problemet med lærermanglen var i årevis uoverskueligt

og uovervindeligt. Alle ministre fra Hartvig Frisch og Jul. Bomholt (1947-50) til K. Helveg Petersen (1961-64) og K. B. Andersen (1964-68) udtalte samstemmende, at nu var læremanglen snart overvundet, og det blev den under Ritt Bjerregaard (1973 og 1975-78). Derfor var det intet under, at det blev urolige år på seminarierne, men også år med vækst ikke blot kvantitativt, men også indholdsmæssigt.

2½-årig studenteruddannelse

Som nævnt ovenfor var der foreslået 2 uddannelser for studenter: en 3-årig og en midlertidig 2-årig. Ved behandlingen af lovforslaget i Rigsdagen i foråret 1947 smeltede de to forslag sammen til ét, som førte til vedtagelse af loven af 4. juni 1947, hvor ministeren (Hartvig Frisch) opnåede bemyndigelse til at indrette en midlertidig 2½-årig uddannelse for studenter til lærereksamen. Loven er i virkeligheden blot et supplement til 1930-loven, idet uddannelsen henholder sig til denne. Bemyndigelsen strækker sig derfor kun til at fastsætte de nærmere regler om undervisningsplan og eksamen. Det eneste mere detaljerede i loven drejer sig om kvalifikationer til undervisning i engelsk og tysk i mellem- og realskolen.

Det turde siges at være en kort lov, men en lov med langtrækkende virkninger. Med denne lov introduceredes studenten som selvstændigt væsen på seminariet, som skulle have en for denne særlig tilrettelagt uddannelse. Herved blev det indledningen til en ny epoke i læreruddannelsens historie, som går over 1954-loven til 1966-lovens krav om studentereksamensniveau ved optagelsen (og samtidig indførelse af HF).

I ministeriet havde man åbenbart anset det for givet, at loven blev vedtaget, for allerede 3. marts 1947 nedsattes et udvalg til tilrettelæggelse af denne uddannelse, og 2 dage efter lovens vedtagelse udsendtes bekendtgørelsen af 6. juni 1947 med de detaljerede bestemmelser om uddannelsen. Fortsat må tempoet imponere. De politiske forhold på uddannelsesområdet var roligere end i nyere tid.

Før indholdet af bestemmelserne nærmere beskrives, skal udvalgets sammensætning omtales. I dette udvalg fandtes personer, som i betydelig grad prægede udviklingen i den her beskrevne periode. Departementchef A. Barfoed var formand, og foruden et par ministerielle embedsmænd var medlemmerne: forstanderne Herluf Jensen, Silkeborg og Ernst Larsen, Zahle, kommunelærer Holger Paaskesen, Danmarks Lærerforening og statskonsulent F. C. Kaalund-Jørgensen. De to forstandere, som på sæt og vis repræsenterede Dansk Seminarieforening, men nok mere sig selv og de

synpunkter, som de stod for, kom hver på deres måde til at betyde meget de følgende år, som nærmere vil blive omtalt senere, og det samme gælder Paaskesen, som via DLF's hovedbestyrelse, medlem af seminariekommis-sionen 1947-51, og stadsskoleinspektør i Skive får etableret et seminarium i byen og bliver dets første forstander (rektor). Statskonsulenten fik i modsætning til de øvrige sin sidste indflydelse ved denne lejlighed, efter at han fra tiltrædelsen af embedet i 1930 havde haft en næsten enevældig magt i seminariesager i ministeriet.

Udvalget indledte sit arbejde med at indhente en udtalelse fra undervisningsinspektøren fra Gymnasieskolerne om, i hvilke fag studenternes pen-sum lå over, lige med eller under det tilsvarende pensum ved lærereksa-men. Den forelagte liste er interessant på flere måder. Den fortæller først og fremmest noget om læreruddannelsens hidtidige faglige niveau set med andre fagfolks øjne, og til illustration af vurderingerne skal her gengives oversigten i sin helhed:

<i>Nysproglig Linje</i>	<i>Klassisk-sproglig Linje</i>	<i>Mat.nat. Linje</i>
Over Lærereksamen: Engelsk Tysk Fransk Latin Lige med Lærereksamen:	Latin Græsk	Fysik Kemi Matematik
Dansk I og II Dansk Stil Historie Matematik Under Lærereksamen:	Dansk I og II Dansk Stil Historie Matematik Engelsk Tysk	Dansk I og II Dansk Stil Historie Engelsk Tysk
Geografi Gymnastik	Geografi Gymnastik	Musik Gymnastik
fra »Meddelelser« 1947, s. 142		

Ved første øjekast kunne denne oversigt føre til, at lærereksamen for

studenter kunne afholdes i de 3 fag, der lå »under« samt i de fag, som ikke fandtes ved studentereksamen (pædagogik, religion, tegning, skrivning, sløjd, håndarbejde samt praktik), men så langt gik man ikke.

Man havde endvidere foretaget en undersøgelse af, hvordan elever med forskellige forudsætninger havde klaret sig til lærereksamen i 1946. Den gav følgende resultat:

122	dimitt.	med studentereksamen fik i gennemsnit	6,90
317	-	- real/præliminæreks.	6,77
99	-	- uden eksamen	6,53
<u>538</u>	-	-	<u>6,76</u>
(Karakterskala: Ørsteds 8-skala med 8 = ug, 7 = mg, 6,33 = mg÷)			

Heraf sluttede man, at studenterne med de lidt bedre resultater, kunne nøjes med kortere uddannelsestid. I dag føler man en vis trang til parentetisk at tilføje, at troen på karaktergennemsnit som adækvat mål har holdt sig usvækket til 1980'ernes adgangs begrænsnings metoder.

Udvalget mente yderligere, at en for studenterne særlig rationelt tilrettelagt undervisning ud fra det synspunkt, at de var læsevante, kunne begrunde en kortere uddannelse.

Resultatet af overvejelserne fandtes så i bekendtgørelsen af 6. juni 1947, som gjaldt, til det sidste hold efter denne ordning dimitteredes i december 1956.

Uddannelsen blev opbygget med en I del på 1 år og II del på 1½ år. Ved I del afsluttedes tegning, skrivning, regning, naturhistorie, geografi, kristendomskundskab I og sproglig dansk, og ved II del kristendomskundskab II, pædagogik (med psykologi), praktik, sang og musik, gymnastik og håndarbejde/sløjd. Desuden havde de sproglige studenter fysik/kemi det første år. Studenter fra alle 3 linier overførte karakteren fra studentereksamen i fremmedsprog, matematik, historie, dansk stil og litteratur, og matematikerne overførte endvidere karakteren i fysik/kemi.

Endelig videreførtes den i 1930-loven indførte specialelæsning, men da loven udtrykkeligt havde nævnt uddannelsen i engelsk og tysk, blev disse to fag optaget i rækken af specialefag. Efter en del diskussion bl.a. i Seminarieudvalget (ministeriets rådgivende organ, etableret med 30-loven og parallelt med det senere seminarieråd) enedes man om, at undervisningen i engelsk og tysk skulle være en videregående sproguddannelse byggede på nysproglig studentereksamens niveau sigtende på undervisning i eksamenskolen og afsluttet med en obligatorisk skriftlig opgave og med

et vidnesbyrd. Det er oplagt, at eksamen i fagene blev drøftet, men for at fastholde ånden i 1930-loven blev afslutningen som på de øvrige områder eksamensfri. Det må dog konstateres, at mens ånden var intakt, var det tidligere nævnte »åndehul« frosset til. Videreuddannelsen i et fremmedsprog 6 timer ugtl. er ikke et fristed, men godt og solidt arbejde. Sådanne politisk-pædagogiske alibier har vist altid præget skole- og uddannelsesbestemmelser.

Det lykkedes hurtigt i løbet af sommeren 1947 af skaffe ansøgere til 6 klasser med i alt 193 elever på den nye uddannelse. På de tre københavnske seminarier, Zahle, Blaagaard (2 kl.) og KFUM samt i Haderslev og på Th. Lang i Silkeborg (Zahle havde »tyvstartet« med en 3-årig uddannelse d.v.s. optagelse i II kl. af studenter, og disse elever blev konverteret til den nye uddannelse og blev som de første studenter færdige i december 1946). På Zahles optog man fortsat og indtil 1953 kun kvindelige elever, men de to københavnske mandsseminarier optog nu fællesklasser på studenterlinien. Det blev altså kun 5 seminarier, som vovede pelsen i første omgang. Og de var næppe helt tilfældige. De københavnske var selvskrevne både i kraft af beliggenhed og de velkvalificerede lærere, og det sidste havde de to jyske seminarier i fuldt mål. Disse to seminarier var i denne periode og en årrække frem stadig i den pædagogiske frontlinie.

Når så få seminarier var med i den første studenteroptagelse skyldes det væsentligt to forhold. Ikke alle steder var der rekrutteringsgrundlag ifølgelse sagens natur. Man skal her erindre, at kun 5-6 % af en årgang blev studenter. Men angiveligt var man flere steder rent ud sagt nervøs ved tanken om at skulle undervise studenterklasser. Med den tidligere beskrevne lærerbestand i erindring forstår man betænelighederne. Studenterne var simpelt hen for dygtige for ganske mange seminarielærere. At man så kunne angive de geografiske forhold som årsag, legitimerede holdningen. I de følgende år kom dog flere seminarier med, og da ordningen udløb ved optagelsen i 54 var 16 seminarier blevet »studenterseminarier« i større eller mindre grad, idet nogle seminarier kun optog studenterklasser lejlighedsvis, mens andre optog 2 gange årligt, hvad der var mulighed for. Af de nævnte 16 seminarier var 4 dog blandt de fra 1949 og fremefter oprettede nye seminarier. 6 af de »gamle« seminarier – alle i provinsen – prøvede altså aldrig den 2½-årige ordning.

Elevklientellet, som skulle være fyldt 18½år (inden 1/7 eller 1/1), havde vel kun ét til fælles: at de var studenter med mindst 13,00 i gennemsnit til en studentereksamen, som var højst 4 år gammel. (Her var 13,00 den forhøjede Ørsted-skala). Der kunne dog dispenseres både for kvotient og eksamensalder, og det skete »efter skøn og behov«. Ellers var det en

broget skare, og de implicerede erkendte det selv. Det skal ikke skjules, at der især blandt de mandlige elever var en del, som var gået i stykker eller blot i stå på et studium ved en højere læreanstalt og hyppigst ved universiteterne. Mange af disse så her en mulighed for at få en hurtig erhvervsuddannelse med sikkerhed for ansættelse. Og det var vel ikke det ringeste incitament, selv om kaldstanken eller gerningsovervejelserne fortonede sig noget. Ganske mange af disse lidt forkomne studenter oplevede nu på de 2½ år, at arbejdet med børn var spændende, og de blev glade for deres uddannelse, mens andre resigneret gennemførte den og ikke altid lykkedes som lærere. Men det gjorde jo heller ikke alle fra den 4-årige uddannelse.

En betydelig del af eleverne og især de kvindelige kom direkte eller efter et sabbatår fra studentereksamen og var det kvikke, unge og målrettede element. Blandingen var ikke dårlig, ja, det var spændende klasser. Fra gymnasie- og universitetsside er udtrykket »studenterkirkegårde« blevet brugt om seminarierne, og det bruges en sjælden gang endnu. Betegnelsen er urimelig og fortæller mest om dem, der skabte ordet. For at blive i sprogbugen: de leverede »ligene«. For seminarielærerne var disse elever en ny og stærk udfordring, og det forekommer utroligt, at man med den nøduddannelse, som det var, kunne nå så langt på 2½ år (i Norge og Sverige klarede man sig på samme tid på 2 år). 40 år efter må det konstateres, at man aldrig fra skolelederkredse har hørt ét ord om, at der var forskel på lærerne med de forskellige uddannelser. De nye faldt godt til i skolen og fyldte store, tomme huller.

Om studenterne faldt til på seminarierne, vil der kunne skrives bøger af dem, der oplevede disse år. For de studerende, som kom fra de højere uddannelsessteder, var det hyppigt en glædelig overraskelse, at man på seminariet interesserede sig for mennesket, ja, kendte dets navn. Det gav en varme og tryghed, som var ukendt. At der hermed fulgte en tæt kontrol med fremmødet, måtte man tage med. Nogle var måske endda inderst inde taknemmelige for at komme »under åget«. Det faglige niveau virkede ganske højt, fordi fagene var mere eller mindre nye. Hvad vidste studenter om avanceret regneteknik uden matematiske hjælpemidler, om kristendomskundskab, geografi, naturhistorie for slet ikke at tale om så fremmede gebeter som gymnastik, sang og musik, tegning og skrivning. Det var i sandhed en ny verden for dem. Der var fart over feltet fra første dag. Inden 15. sept. skulle der bestås en prøve i bibelhistorie og regning, og I del kom allerede i maj-juni næste år. Stoffet var omfangsrigt, men mindre krævende m.h.t. sværhedsgrad. Første år var det spændende, om disse studenter bestod. Det gjorde de – allesammen.

Bal i 40'erne – jazz'en erobrede også Jonstrup, hvor der kun var mænd

Forholdet til den 4-årige uddannelse var afmålt. Det var det fortsat, lige til 1954-lovens udløb i 1972. Den gamle 4-årige uddannelse følte og følte sig som de rigtige. De 2½-årige studenter (senere 3-årige) oplevedes som nymodens, halve seminarieelever (ordet seminarist døde ud i 40'erne). Omvendt var studenterne ikke i tvivl om, at selv om de måske ikke var egentlige herrer i åndernes rige, var de bedre, mere værd, dygtigere, og de betegnede de andre som »normalister«. Dette ord om kammerater, om studerende, som burde være jævnbyrdige, og som lovformeligt skulle nå samme mål, sved og bed. I dette tilfælde var det normale ikke ønskværdigt. På de to københavnske seminarier, som tidligere havde været mandsseminarier, men som nu fik »piger« på studenterlinien, blev dette mønster til en vis grad brudt. Man kan tænke sig, hvad det kvindelige element medførte af ændringer her. Ikke få alliancer mellem en 4-års »normalist« og en student opstod, og nogle af dem holder da endnu. Det blev nye tider på Blaagaard og KFUM. Sidstnævnte sted blev dans et aktuelt problem, og det løstes først efter svære overvejelser hos bestyrelse og forstander. Det kan bevidnes, at eleverne ikke forstod disse overvejelser! Men vi var i 40'ernes slutning, og ikke alle var lige fortrolig med de kirkelige retnings opfattelser af »skellet«.

Ny læreruddannelseslov på vej – Kommissionen nedsættes

Forspil: I oktober 1945 afholdt Dansk Seminarieforening som sædvanlig sit årsmøde på Zahles Seminarium i efterårsferien. Her havde man indbudt den tidligere nævnte Holger Paaskesen, lærer i Gentofte og medlem af DLF's hovedstyrelse, til at fremlægge sit forslag til en ny læreruddannelse. Det var altså ikke DLF's forslag. Ved samme møde fik forstander Ernst Larsen lejlighed til at give sit bud på en ny uddannelse. Især Paaskesens forslag vakte opsigt og også uro hos seminariefolket. Dette var for så vidt forbavsende, fordi Ernst Larsens var mere vidtgående. Med kendskab til begge personer skal den påstand fremsættes, at det mere var forskel i ordvalg, tonefald og ydre form, som gav anledning til reaktionerne. På en række punkter var ligheden mellem forslagene nemlig ganske stor. Begge pegede på forhold, som i de kommende år blev centrale i debatten: 1) et højere indgangsniveau (realeksamen), så uddannelsen kunne blive »mere lærerskole end realskole« (Paaskesen), 2) undgå genlæsning af kendt stof, 3) friere eksamensformer særlig i ånds-fagene (dansk, historie, kristendomskundskab, pædagogik), 4) deraf følgende friere arbejdsformer i disse fag, 5) en vis specialisering med henblik på, at folkeksolen i 1937 a) havde fået den obligatoriske fagkreds og b) havde fået inkorporeret eksamensskolen, hvortil uddannelsen i en række fag aldrig havde slået til. Det er umiddelbart forbavsende, i hvor høj grad den endelige 1954-lov blev et konglomerat af disse to forslag, men ikke overraskende, når man tager de to's styrke og indflydelse i betragtning.

I de følgende numre af Dansk Seminarieblad og Folkeskolen kan man følge debatten, og forslagene fandt i hvert fald én positiv talsmand, den tidligere omtalte forstander Georg Christensen, Jonstrup. Men ellers kom modstanderne stærkt frem. Præcist fandt modsætningerne udtryk i flg. fra en artikel i Seminariebladet af den kommende redaktør, seminarielærer Sv. Mogensen (senere forstander i Ribe): »... Paaskesens forslag betegner et radikalt brud med den hidtidige linie i vor læreruddannelse, der har forsøgt at forene tre hensyn: en solid kundskabstilegnelse, en almindelig orientering og en faglig skoling i teoretisk og praktisk pædagogik. Det er blevet kaldt den danske linie, til forskel fra en »europæisk« linie, ifølge hvilken lærerskolerne forudsætter det nødvendige kundskabsstof tilegnet andetsteds og begrænser sig til at være pædagogisk fagskole. Det er den danske linie, der nu ...«.

Ikke meget i disse linier har ændret sig i vore dages diskussion om

læreruddannelsen. Det almene, faglige og pædagogiske skulle og skal fortsat være elementerne til syntesedannelser. Paaskesen svarede naturligvis på dette indlæg med sædvanlig veltalenhed. Polemisk og provokerende halede han »de magiske trylleord« i drøftelser af læreruddannelsen frem: »manden fra ploven«, »åndehul« og nu »den danske linie«. »Disse trylleord kan rumme en form, fordi de ved deres symbolik undertiden kan gøre mere indtryk end saglige argumenter«, skriver Paaskesen. Intet under, at han fra nu af og faktisk i resten af hans liv, hvor han fortsætter med at hævde sine synspunkter, blev lidt af en rød klud i seminariekredse. Selv som rektorkollega faldt han ikke rigtigt til, men vedblev at være den ensomme ulv (og i de første mange år opfattet som DLF's forlængede arm på seminarierne).

Et mellemspil: Diskussionen gik herefter en stund i stå, fordi en personsag stjal billedet. Statskonsulent F. C. Kaalund-Jørgensen, der som tidligere omtalt var den stærke mand i seminariesammenhænge i 30'erne og første halvdel af 40'erne, var nu udsat for en tjenestemandssag. Han havde under krigen udvist en adfærd, som skabte tvivl om hans holdning til besættelsesmagten, og dette vakte en sådan uro i skolekredse, at sagen nødvendigvis måtte prøves. Et af vidnerne imod ham var Dansk Seminarieforenings formand Ernst Larsen. Denne havde været med i lærerforeningernes 7-mandsudvalg under besættelsen, et udvalg af formænd, som i det skjulte søgte at finde en fælles politik og holdning for danske skolefolk for at undgå norske tilstande. Da en del ansatte ved seminarierne støttede statskonsulenten ved sympatitilkendegivelser, fandt Ernst Larsen det uforeneligt med sin formandsrolle at vidne i denne penible sag. Det er klart, at så livsnært et problem i den tid måtte tage luften ud af en idédebat om læreruddannelsen. Derfor lå den stille en tid. Ernst Larsen afløstes som formand af forstander Herluf Jensen, Silkeborg, som i de kommende halve snes år blev seminariernes stærke mand og profil mod omverdenen. Dette vil fremgå af det følgende om seminarie-kommissionen.

Hovedtemaet – kommissionen kommer

I det folketingsudvalg, der behandlede forslaget til lov om studenterlinien, var der i betænkningen udtalt enighed om, at man ønskede hele læreruddannelsen taget op til drøftelse i en kommission. Det må formodes, at DLF med sine altid gode forbindelser til Rigsdagen har opnået at få denne tilkendegivelse med. Ministeren (Mads Hartling (V)) havde tidligere ud-

trykt tvivl, om tiden var moden til en sådan kommission. Han bestemte sig nu for at imødekomme ønsket. Forberedelserne var gjort og klar til ekspedition, da ministerskiftet fandt sted i efteråret 1947, og Hartvig Frisch (S) tilstrådte. Med skrivelse af 17. november 1947 nedsattes kommissionen. Noget egentlig kommissorium i nutidig forstand forelå ikke, men det blev tilkendegivet, at kommissionen havde til opgave at overveje og fremsætte forslag til ændring af den nuværende læreruddannelse (d.v.s. loven af 1930 og 1947) og af forskolelærerindeuddannelsen (loven af 1892). Folketingsudvalget, som er nævnt ovenfor, gav endvidere i sin betænkning udtryk for ønsket om en lettelse i adgangen til læreruddannelsen for de kredse af befolkningen, som ikke søger eksamensskolen, og derfor pegede man på, at forberedelsen også burde kunne foregå på folkehøjskoler. »Manden fra ploven« levede end!

Sammensætningen af kommissionen var interessant, idet den kom til at bestå af repræsentanter for netop de 3 grupper, som også i dag besidder magten i et demokratisk samfund: politikere, embedsmænd og organisationsfolk. Hertil kom – så vidt det kan ses – enkelte af ministeren personligt udpegede medlemmer. Det interessante var, at de politikere, som senere skulle medvirke ved en kommende lovgivning, deltog i det forberedende kommissionsarbejde. Særlig må det for eftertiden virke næsten pikant, at 3 af de 5 politiske repræsentanter senere blev undervisningsministre (Jul. Bomholt (S), Fl. Hvidberg (K), og Jørgen Jørgensen (R)). De to sidste var I. M. Nordentoft (DKP) og S. Stegger-Nielsen (V).

Formand blev departementschef A. Barfod, og fra ministeriet deltog endvidere statskonsulenterne og undervisningsinspektøren for mellem- og realskolen (men ikke ham for gymnasiet) samt kontorchef fru E. Torkild-Hansen. Organisationerne var repræsenteret med 4 fra DLF (heriblandt Paaskesen) og 1 fra Realskoleforeningen, og fra seminarierne medvirkede 3 forstandere (Herluf Jensen var den ene) og 2 lærere, hvoraf den ene blev forstander undervejs. Endelig var rektor ved DLH G. J. Arvin og en seminarieelev med i arbejdet. 22 medlemmer var mange, men tallet blev langt overgået af det udvalg, som forberedte 1966-loven.

Kommissionen begyndte sine møder i januar 1948 og afholdt 80 møder, før betænkningen blev afgivet i november 1951. Det blev altså næsten 4 års arbejde, og dette gentog sig næsten rytmisk fra 1961 til 1965. Erfaringen viser altså både tidligere og senere, at en ny læreruddannelseslov ikke bliver til ved et snuptag. Det har altid været et problemkompleks at arbejde, fordi så mange og meget forskelligartede interesser skal finde sammen i en på én gang rimelig funktionsdygtig og samtidig rummelig lov.

I forbindelse med omtalen af Holger Paaskesens og Ernst Larsens ind-

Lektor H.J. Hansen, lejrskole-pionér: startede og ledede lejrskole for II kl., Nr. Nissum sem. i 18 år 1932-1949

læg ved årsmødet i seminarieforeningen i oktober 1945 blev opregnet 5 punkter som centrale i et revisionsarbejde. Disse skal ikke gentages her, men i stedet skal refereres, hvad der fra 3 afgørende sider blev fremsat som begrundelse for ændringer af læreruddannelsen.

DLF stillede krav om, at læreruddannelsen skulle færdiggøre læreren til overtagelse af ethvert fag, som efter folkeskoleloven af 1937 er obligatorisk i skolen, heri indbefattet eksamensmellemskolen. Det drejede sig særlig om fremmede sprog, sløjd og skolekøkken. Den hidtidige undervisning i disse fag havde kun været en indføring i fagene, men ikke gjort de uddannede kompetente til at undervise i dem. Det var dog ikke tanken, at alle skulle have fuld kompetence i alle fagene, men de skulle have mulighed for at opnå det i ét eller nogle fag.

Danmarks Realskoleforening stillede tilsvarende krav og pegede forståeligt nok på, at uddannelse af lærere til eksamensskolen havde været forsømt siden vedtagelsen af almenkoleloven i 1903. I næsten et halvt århundrede havde staten intet effektivt foretaget for at hjælpe de kommunale eller private eksamensskoler med kvalificerede lærerkræfter. Det var overladt til lærerne selv at kvalificere sig enten ved kursus på DLH eller ved at tage den oprindeligt helt privat drevne faglærereksamen. Semina-

rierne havde altså ladet denne opgave ligge eller givet en undervisning, der ikke tilfredsstillede eksamensskolernes krav.

Fra seminarierne pegedes der særlig på to afgørende forhold: 1) Arbejdet på seminariet hæmmedes i al for høj grad af det meget forskelligartede standpunkt, eleverne havde ved optagelsen, og enhver ændring måtte først og fremmest beskæftige sig med optagelsesbetingelserne. Uden en skærpelse af disse ville forbedring være udelukket. 2) Den eksisterende uddannelse og i særlig grad formen for lærereksamen lagde så stærke bånd på undervisningen, at de nye tanker på det pædagogiske område i de sidste årtier ikke kunne få råderum. Man anerkendte, at »åndehullet« = specialelæsningen var der, men ellers bød man i al for høj grad på almindelig skoleundervisning, som kun i ringe grad kunne optage de friere undervisningsformer, der i alt fald til en vis grad var rådende ved andre højere læreanstalter.

Med disse fanfarer gik arbejdet i gang, og det var i hvert fald første gang, at seminarierne blev nævnt i sammenhæng med andre højere uddannelser. En ny æra og sin begyndelse, – var der nogle, som troede.

1948-53

Forsøgslov 1948

Kort efter kommissionens nedsættelse holdt Ernst Larsen i Pædagogisk selskab et foredrag (trykt i *Vor Ungdom*, jan. 1948) om ændret læreruddannelse. – Det er i øvrigt bemærkelsesværdigt, hvorledes Ernst Larsen ofte har haft evnen til at fremsætte sine tanker på et for sagen gunstigt tidspunkt. – Dette forslag har uden tvivl været medvirkende til, at kommissionen allerede i februar 1948 kunne sende en af alle tiltrådt skrivelse til ministeren, hvor man bad denne overveje tanken om en forsøgslov for seminarierne. Det var netop denne idé, Ernst Larsen havde fremsat nogle måneder før, hvor han havde peget på en omlægning af undervisningsform og eksamen og næsten havde lagt ordene i munden på kommissionen. Denne skulle opfordre ministeren til at få gennemført en lov, som gav ham bemyndigelse til at tillade afvigelser på de nævnte områder. Man måtte jo se i øjnene, at kommissionsarbejdet ikke sluttede lige med det første, og man mente, »at det ville være uheldigt, om forsøg inden for seminarierne skulle udskydes, indtil kommissionens arbejde er afsluttet«.

Begrundelserne var de kendte som »seminariernes undervisning er for stærkt præget af positiv kundskabsmeddelelse og i for ringe grad anlagt på at forberede de vordende lærere til deres gerning blandt skolens børn«, og »undervisningsarbejdet er for stærkt påvirket af hensyn til eksamen«. Man gav herefter udtryk for, at den gældende lov på en række punkter er for snærende, men fastholdt samtidig, at det måtte være seminariernes pligt at føre eleverne frem til et standpunkt, der i det væsentlige svarede til den gældende ordning, således at alle kunne få samme eksamensbevis. Ligeledes skulle optagelsesbetingelserne være uændrede.

Kommissionen pegede så på de tre hovedområder, der kunne sættes ind på: 1) koncentration af et eller flere fag over en kortere årrække end hidtil, 2) plads for ændrede undervisningsformer med mindre klasseundervisning og større elevaktivitet (grupperarbejde nævnes) og 3) ændrede eksamensformer, hvor de tre vigtigste var a) mulighed for årskaracter,

b) forberedelsestid til prøven og c) afløsnings- eller årsopgaver. Endvidere skulle læreren selv kunne formulere eksamensspørgsmålene.

Ligesom ved gennemførelsen af loven om studenterlinien i 1947 gik det også i dette tilfælde utroligt hurtigt. Allerede 24. maj 1948 kunne Bemyndigelsesloven underskrives, og den er så prisværdig kort, at den kan aftrykkes i sin helhed

§ 1.

Undervisningsministeren bemyndiges til indtil videre for seminarier, som måtte ønske at iværksætte et forsøgsarbejde inden for seminarieundervisningen, at godkende sådanne hertil sigtende afvigelser fra de i lov nr. 130 af 15. april 1930 om seminarier indeholdte bestemmelser angående undervisningens ordning og eksamens form, som vil være forenelige med fastholdelsen i det væsentlige af den nuværende seminarieordnings resultat.

§ 2.

Denne lov træder straks i kraft.

Under behandlingen i Rigsdagen skete en enkelt ændring af lovforslaget. Seminariekommissionen havde tænkt sig, at en årskaraktter helt kunne erstatte eksamen i et fag, og dette var med i lovforslaget. Imidlertid gik Landstinget imod denne ændring og krævede en eller anden form for censor-bedømmelse i alle fag. Det er for øvrigt karakteristisk at Rigsdagen i de fleste tilfælde overlod seminarielove til Landstinget. Det var for perifere sager for det mere politisk betonedede Folketing, og noget skulle Landstingen jo bruges til. Det er sikkert ikke helt tilfældigt, at det netop var eksamensbestemmelserne, man dér slog ned på. Det forstod man sig på – i den aldersklasse og med de deraf følgende holdninger, mens undervisningsformer præget af reformpædagogiske skoletanker var »al fremmed tale«. Ved behandlingen af lovforslaget i salen kom ministeren ind på tilsyn med forsøget og de beskikkede censorer og udtalte bl.a. i denne forbindelse: » ... Det er naturligvis ministeriets hensigt over for forsøgene både vedr. tilsynet og de beskikkede censorer ... at finde tilsynselementer og egnede censorer, som er forstående over for den ånd, hvori disse forsøg anstilles« og senere »... det er jo ikke hensigten, at man med kontrollen skal søge at kvæle forsøgene«. Der handlede endnu engang hurtigt og forudseende. Samme dag, som Kongen stadfæstede loven, holdt Hartvig Frisch og ministeriets embedsmænd møde med alle forstanderne. Departementchef Barfod indledte med et foredrag, og Ernst Larsen udtalte sig

naturligvis udførligt. En central replik skal citeres. »I forsøgsarbejdet vil vi tilsligte, at eleverne næst efter tilegnelsen af et fags lille tabel (ikke, som nu, den store) oplæres i et fags metode, så de ved, hvordan man skal arbejde med andet stof, som ikke er gennemgået på seminariet«. – Hvad et fags lille tabel var, blev ikke defineret og var sikkert lige så uhåndterligt som de »grundlæggende kundskaber« var, som man ca. 40 år senere prøvede at få hold på med »back to basis« – diskussionen. – Referatet af mødet sluttede i Dansk Seminarieblad lakonisk med ordene: »Ivørigt havde de fleste af forstanderne ordet.« Det havde de altid – dengang. Igen gik det hurtigt. 4. juni udnævntes et 3-mandsudvalg med den nu fhv. forstander Georg Christensen som formand og rektor G. J. Arvin og forstander Ernst Larsen som de øvrige medlemmer. Georg Christensen fik tillige det hverv »at være ministeriet behjælpelig med tilsynet med sådan undervisning«. Tilsyn var ikke noget plusord på seminarierne og klang heller ikke godt i forsøgsfolks øren, og Georg Christensen, som kendte de lidt træge og skeptiske seminariefolk, formulerede selv sin opgave således: »Der er naturligvis ikke tale om noget, der kunne svare til et fagligt tilsyn, men om en slags konsulentvirksomhed og et mellemlid mellem ministeriet og forsøgsseminarierne.«

Op nu lå udspillet hos seminarierne. En del havde været på spring, så det lykkedes 13 af de 18 seminarier at komme med fra starten, men det skal bemærkes, at nogle af forsøgene var meget, meget små og hørte til nedennævnte kategori I (skrivning på ét år i stedet for 2 år). Det blev helt tydeligt G. C., som blev forsøgenes bærende kraft både centralt og ude på seminarierne. Han var inspiratoren, motoren og evaluatoren i én og samme person og levede hermed op til ministerens løfter i Rigsdagen. Blandt censorerne var billedet mere broget, og dette vender vi tilbage til.

Som nævnt tidligere var det på 3 kategorialt forskellige punkter, forsøgsloven gav muligheder for afvigelse fra gældende lov og bekendtgørelse. Det var i øvrigt karakteristisk for forsøgene som for de fleste andre formaliserede forsøg i disse år og mange år frem, at de ofte mere var struktur- og organisationsforsøg end indholdsbestemte forsøg.

- I Koncentration af fag på færre år
- II Ændrede undervisningsformer
- III Nye eksamensformer

Kategori I var der ikke egentlig forsøg i. Det var blot en afvigelse fra nu 17 års praksis (1931-48). Om II er det betydeligt mere komplekst at ytre sig både for samtiden og i historisk perspektiv. Grunden hertil er den, at det

altid havde været muligt at undervise, som læreren fandt det fornuftigt, hensigtsmæssigt eller – traditionsbundet. Traditionen var stærk, autoriteten stor, og eksamenssigtet var for lærer som elever det eneste helt synlige. Man skal her have i tankerne, at 30'erne og første halvdel af 40'erne havde læreroverskud og arbejdsløshed. Derfor betød en god og dvs. stor kvotient til eksamen alt for ansættelsen. Visse kommuner forlangte mg+ i gennemsnit, før de ansatte. Samtidige gav da også udtryk for, at de ændrede beskæftigelsesforhold ville ændre forsøgsmulighederne i gunstig retning. Men det var rigtigt, at den stive eksamen med megen reproduktion af viden (fagets »store tabel«) virkede hæmmende for udvikling af andre undervisnings- og arbejdsformer.

Derfor var mulighederne for forsøg – og dvs. afvigelser fra gældende regler – med eksamen en forudsætning for II. Her fik vi så vendt det gamle slogan om »eksamens uheldige tilbagevirkning på den daglige undervisning« til dets modsætning. Netop dette forhold gjorde eksamensformen og dens praktiske gennemførelse til det centrale i forsøgsprojektet, for kun her kunne man lade andre end læreren selv (og Georg Chr.) være bedømmere. Men just det var også vanskeligheden, for var de klassiske censorer de rigtige bedømmere af noget, de ofte havde en dyb skepsis overfor. Nej, selvfølgelig var de ikke det, men »de troende« og dvs. forsøgstilhængerne var det heller ikke. Neutrale fandtes ikke, og her er vi ved kærnen i alle pædagogiske forsøg. Nye arbejdsformer og resultaterne deraf kan ikke måles med de gamle former og resultatets målestok. Derfor er alle pædagogiske forsøg dømt til at lykkes – og mislykkes. Sådan gik det også her.

Om forsøgsvirksomhedens omfang det første år og i ret høj grad også de følgende kan resumeres således: 1) I fagene regning, matematik, skrivning, tegning og sproglig dansk skete mange steder en koncentration af timerne på færre år. 2) I dansk litteratur, historie, pædagogik, kristendomskundskab, geografi og naturhistorie var fællestrækkene mere selvstændigt arbejde, skriftlige opgaver eller rapporter, årskaracter og eksamen i mindre dele af stoffet, og de skriftlige opgaver indgik i mere eller mindre grad i eksamen. Sammenfattende blev der altså mere skriftligt arbejde og mindre eksamen. 3) I faget praktisk skolegerning (praktik) overgik de fleste og snart alle seminarier til en ny prøveform til erstatning for den tidligere beskrevne paradeoptræden. Nu blev prøven på en hel time i en klasse, eleven kendte og havde haft i forvejen i det pågældende fag og med 24 timers forberedelse. 4) I flg. fag blev der ikke i hele perioden i nævneværdig grad tale om forsøg: gymnastik, musik, sløjd og håndarbejde. Disse fag, hvor en ministeriel faginspektør havde stor indflydelse, lod sig ikke sådan bevæge og var upåvirket af reformtanker.

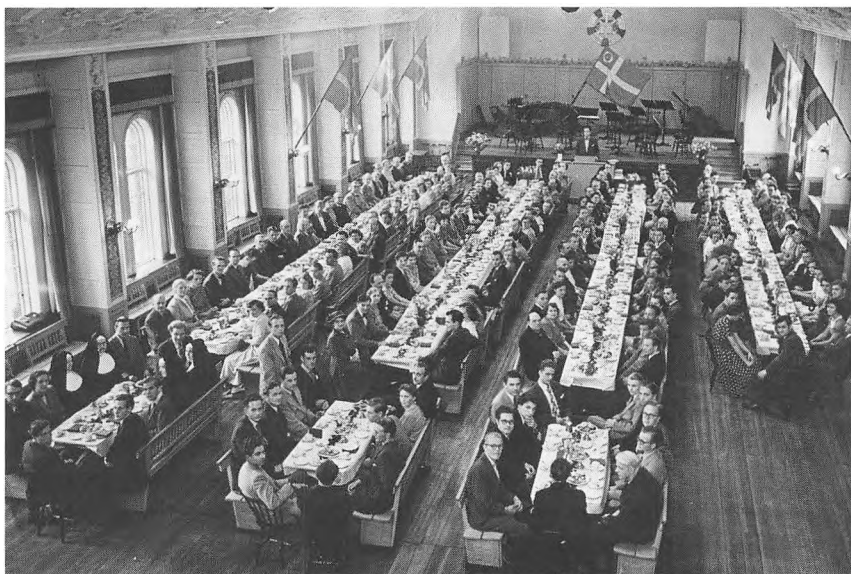
Eksamen med forberedelsestid vandt i løbet af få år mange tilhængere, og i stedet for 1-2 timer eller måske 4-6 timer, som tilsynsmyndigheden havde tænkt sig og fundet passende, bredte idéen med et døgn forberedelse sig med lynets hast, og især i geografi, naturhistorie, litteratur og historie blev denne form almindelig.

Georg Christensen, som efterhånden var alene om at beskæftige sig med forsøgene, beretter i officielle redegørelser i »Meddelelser« om sine erfaringer som konsulent og vejleder og som tilhører ved talrige eksaminationer. Hans vurdering var i det store og hele positiv, men lejlighedsvis kom lidt kritik frem. Et par smagsprøver fra hans beretning kan give tendensen. »Ud fra, hvad jeg har set og hørt ... kan jeg med sikkerhed sige, at de nye arbejdsformer har vist sig overordentlig frugtbare ... Det er ofte blevet sagt, at reformpædagogerne overvurderede, hvad gennemsnitsseminarister kunne præstere. Men når man i foredrag har hørt eller i opgaver læst, hvor fremragende og grundige arbejder der *kan* fremvises, er der måske mere grund til at tro, at vi normalt har undervurderet vore elevers muligheder...« Det kursiverede kan indeholder et forbehold. G. C. erkendte, at ikke alle opgaver eller foredrag var eminente, men skyndte sig så optimistisk at tilføje, at selv et dårligt, selvstændigt udført arbejde har givet eleven arbejdsopøvelse og arbejdsglæde. Om censorernes udtalelser om afløsningsopgaverne skrev han bl.a.: »... Censorernes dom har været noget forskellig, lige fra en velvillig, undertiden lidt forbeholden anerkendelse til en meget kritisk afstandstagen ...«. G. C. lod sig ikke påvirke synderligt af kritikken og skrev f.eks.: »... Derfor gør det heller ikke indtryk på mig, at der i afløsningsopgaverne har kunnet findes grov uvidenhed og fundamentale fejl, der har jo også tidligere kunnet forekomme både tg og mdl.«.

Senere i redegørelsen skrev G. C.: »Mens censorerne som sagt var noget skeptiske over for afløsningsopgaver, har mundtlig prøve efter forberedelse vundet almindelig anerkendelse ... det synes at være en brugbar form, der både sikrer det daglige arbejde og giver et pålideligt indtryk af elevernes udbytte ...«.

Efter forfatterens opfattelse og erindring er det sidste ikke hele sandheden. Enten var censorerne for høflige i G. C.'s tilstedeværelse, eller også hørte han eller ville måske ikke høre kritikken. Utallige er de gange, hvor mange og meget forskellige censorer har harcelleret over netop eksamensformen med forberedelse og over, at G. C. var til stede. Kritikken samlede sig om følgende: Praksis blev hurtigt, at eksaminanden holdt et foredrag forberedt med alle hjælpemidler i et døgn over et opgivet emne. Når foredraget var slut, mente 3 ud af de 4 tilstedeværende, at det kun var

Dimissionsfest 1950 KFUMs Seminarium i KFUMs festsal (de tre katolske søstre var privatister)

tilladt at spørge uddybende til emnet, mens censor som den fjerde følte trang til at høre, om eksaminanden var rimeligt orienteret i faget i almindelighed. Dette indgreb fandtes tit upassende af eksaminator og/eller G. C. og gav anledning til sammenstød i eksaminandens tilstedværelse. Da idéen med forberedelsestid fortsatte ikke blot under forsøgsloven, men tilsvarende i 1954 – lovens levetid, havde disse censorerfaringer lang tid til at vokse sig stærke i. Formen følte af de studerende som lettere end »normal« eksamen. Sagt enkelt og bramfrit behøvede man kun at beskæftige sig med faget én gang, og det var i de 24 timer før eksamen, og hvis man så kendte en sagkyndig på området, var man helt i salveten. Sådanne kritiske røster skabte disharmoni i reformpædagogens øren, men må med for at give en helhedsvurdering.

Om forsøgsperioden i sin helhed må man dog alt i alt konstatere, at den drejede seminarierne undervisnings- og eksamenspraksis ganske betydeligt. Men samtidig skal det noteres, at forskellen mellem seminarierne var stor. Nogle gjorde bogstaveligt talt alt til forsøg, som kunne omfattes deraf, mens andre fastholdt traditionerne, til 1954-loven næsten med sit frihedskrav tvang dem til at dreje sig. Det har altid været en vanskelig sag at skulle give seminarierne karakter, men det er i overensstemmelse med

beretningerne at nævne Zahle og Haderslev, som de mest forsøgsivrige, og senere kom flere af de nye seminarier til.

På en måde beredte forsøgsloven af 1948 vejen for 1954-loven, men samtidig trak den også grænserne skarpere op og gjorde kløften dybere mellem de progressive, som sad i kommissionen, og de traditionsbundne, som trofast arbejdede hjemme på seminarierne. Progressionen sejrede, men mange hede dueller skulle gå forud og herom senere.

Læremangel, vikarudsendelser

De tidligere omtalte tiltag til bekæmpelse af den stigende læremangel omfattede også ændrede støtteregler og øvrige ordninger for præparandklassen. Hidtil havde disse ved statsseminarierne været kurser, som blev drevet som en privat virksomhed af lærerne, mens de ved privatseminarierne var en del af seminariet, men med ringere tilskudsforhold. I Karise drev førstelærer K. A. Kristensen sit helt private præparandkursus, som leverede ansøgere til Jonstrup, der ikke havde det kursus. I 1948 blev disse forhold ændret afgørende. Klasserne blev en integreret del af alle seminarier, og timerne indgik med lige vægt i lærernes timetal. Der blev nu ydet statsunderstøttelse også til præparander, og højskoler fik muligheder for at drive præparandklasser. Alle disse ordninger havde primært den hensigt at tiltrække flere unge, og den dobbelte indgang til uddannelsen sikredes ved, at man næsten samtidig åbnede for studenter og forbedrede mulighederne for aspiranter uden eksamen. Ved denne dobbelthed skabte man politisk velvilje over for det hele initiativ.

Vikarudsendelsen på de 4 uger ændredes allerede i 1948 til 6 uger og blev senere øget til 2 måneder og 3 måneder for i 1960 at blive til $\frac{1}{2}$ år. Dette indgreb blev så betydeligt, at det var med til at påvirke 1954-lovens senere vilkår, og problemet vil blive taget op i den sammenhæng. Men det skal allerede på dette tidspunkt konstateres, at eleverne var meget glade for vikarudsendelsen. Dels fik de fuld lærerløn, dels følte de i den periode opgaverne som lærer nærværende på en helt anden måde, end det skete i praktikundervisningen. I denne var den vejledende lærer sikkerhedsnettet, mens den løse vikar var helt overladt til sig selv og sin egen formåen. Nogle få brød sammen under presset, men det store flertal oplevede, at de lykkedes som lærer, at de var kommet på den rigtige hylde. Enkelte var endda i så svære situationer at være alene på en skole som vikar for en enelærer eller at være to seminarieelever sammen på en 4-klaset skole

uden faste lærere. Opholdet gav erfaringer og gratis lærestreger, og det var spændende og oplagte elever, der vendte tilbage til seminariet.

Desværre indtrådte ofte et antiklimaks. Seminariet var ikke parat til at modtage de anderledes motiverede elever, og derfor gled man for ofte tilbage til hverdagens trummerum. De unge følte, at de var udlærte, for de kunne jo klare opgaven, og læreren vidste selvfølgelig bedre. Denne uforberedthed hos seminarierne var forståelig. Vikarudsendelsen lanceredes som midlertidig, som en nødforanstaltning, og den var nok slut næste år, sagde man hvert år. Alligevel må man med tilbagevirkende kraft mildt bebrejde seminarierne, at de ikke brugte denne udfordring bedre. Få gjorde det, men de fleste lærere var ganske godt tilfreds med færre timer i en periode uden lønnedgang, og næsten alle tog derfor flere overtimer med deraf følgende betragtelige lønfordele. Selvfølgelig var der nogle, som især ved højtidelige lejligheder gav luft for den dårlige samvittighed på uddannelsens vegne. Der blev jo mindre tid til det faglige arbejde, og man fik da også pensumreduktioner, som hjalp på samvittigheden.

Nye seminarier

Tanken om oprettelse af et nyt statsseminarium i København opstod næsten samtidig på flere af hinanden uafhængige steder. Først fødtes idéerne i en gruppe af pædagoger udgået af »Frit Danmark« (en af modstandsbevægelsens fraktioner). Denne gruppe af fremskridtsvenlige skolefolk foreslog, at det store bygningskompleks på hjørnet af Emdrupvej/Tuborgvej i København, som under krigen var opført og næsten færdigt, og som skulle have været tyskernes kulturelle højborg i Danmark, kunne bruges til et stortilet dansk skoleforsøgsprojekt. Her kunne man kombinere en forsøgsskole med et dito seminarium og DLH. Planen vandt i begyndelsen behersket tilslutning i ministeriet.

Det andet sted, tanken opstod, var i det tidligere nævnte udvalg om bekæmpelse af lærermanglen. Imidlertid frarådede som omtalt de 3 københavnske privatseminarier tanken, og ministeriet lyttede til dem, men ikke længere end til vinteren 1948/49, hvor Hartvig Frisch genoptog planen. Han fremsatte et lovforslag om et statsseminarium i København, og 31. marts 1949 stadfæstedes loven. Denne bemyndigede i al enkelthed ministeren til at oprette et statsseminarium i København. Det officielle navn »Statsseminariet på Emdrupborg« skabtes af den første forstander Tage Larsen. Seminariet begyndte omkring 1. september 1949 med 3 stud. kl. og 1 præp. klasse og med en mængde timelærere.

Begivenheden var virkelig historisk. Ikke siden Jelling blev oprettet ved kgl. resolution af 2. april 1841, var der oprettet et nyt statsseminarium. Staten havde overtaget det private seminarium i Ribe i 1918 og de to tidligere tyske i Tønder og Haderslev i 1920, men havde altså i 128 år overladt oprettelse af seminarier til det private initiativ. Af private seminarier var der som tidligere nævnt 11 i 1940'erne, men enkelte flere havde set dagens lys og var igen lukket (f.eks. Hjørring, Horsens, Femmers, Nexø, Vesterbro). Det kan forbyse, at statsmagten i så høj grad havde ladet de private kræfter lede udviklingen, men det må uden tvivl ses som udtryk for, at man inden for skole- og uddannelsessektoren var gennemliberalistisk. Det blev man i øvrigt ved med trods flere og flere års socialdemokratisk ledede regeringer. De 10 næste seminarier, som blev oprettet i perioden til og med 1960, var alle private.

I sommeren 1949 blev Københavns Aftenseminarium ligeledes oprettet. I AOF (Arbejdernes Oplysningforbund) havde man haft blik for, at der var ganske mange både yngre og lidt ældre, som havde lyst til og mod på at tage en læreruddannelse, men som af økonomiske grunde, familieforpligtelser og andet følte sig ude af stand til at læse om dagen. Med bevarelse af den hidtidige levevis kunne dette muliggøres ved en aftenuddannelse. Inspirationen hertil kom fra en kronik i Socialdemokraten skrevet af den københavnske kommunelærer Hans Jak. Nielsen. Man havde i vinteren 1948/49 under AOF gennemført et præparandkursus, sådan at seminariet kunne begyndes efter sommerferien med to 1. kl. på den 5-årige uddannelse. Man fandt det fra seminariets side nødvendigt at bruge et år mere end på de almindelige seminarier og agtede at gennemføre det sidste år som dagundervisning. Med præp. klassen, som mange af de lidt ældre måtte igennem, blev det 6 års aftenarbejde. Det blev hårdt, og nogle faldt fra, men de fleste steder skabte seminariet respekt om sit arbejde. Lidt skepsis fandtes dog også, og denne voksede i takt med, at flere og flere af aftenseminarieeleverne var fuldtidsbeskæftigede med lærervirksomhed om dagen. Dette var muligt p.g.a. den stadig store og voksende lærermangel. Men det var ikke med til at forøge respekten for arbejdet som lærer eller for uddannelsen til lærer, at begge dele kunne udføres samtidig. Aftenseminariets historie skal ikke skrives her, og afsluttende skal det noteres, at respekten generelt var størst. Især i Storkøbenhavn betød de mere voksne og selvstændige seminarieelev-vikarer meget i en vanskelig periode, og de blev alle hurtigt fast ansatte. Seminariet havde til huse på en københavnsk kommuneskole og fik først, da det også

var blevet dagseminarium i slutningen af 60'erne, egen bygning i Skovlunde i Ballerup Kommune.

Omtrent samtidig etableredes der også aftenseminarier i Esbjerg (præp. kl. i 1949, 1. kl. i 1950) og i Århus (præp. kl. i 1952, 1. kl. i 1953). Det sidste seminarium blev til det senere Marselisborg. Begge seminarier blev i løbet af 50'erne også dagseminarier og sluttede efterhånden aftenuddannelsen, da tilgangen svigtede til denne, mens den til stadighed var stor i København, hvor den endnu eksisterer. Initiativet til oprettelsen af de to aftenseminarier i provinsen var i begge tilfælde udgået fra kommunen og begrundet i den store lærermangel.

Det havde været at forvente, at sådanne seminarier måtte blive kommunale, men det fandtes der ikke lovhjemmel til, og der var ikke politisk vilje hertil. Selv om man på gymnasiefeltet, som seminarierne så hyppigt blev sammenlignet med, havde både stats-, kommunale og private gymnasier, var tanken helt fremmed på seminarieområdet. Der var hos vore politikere stadig så meget tilbage af de usynlige tråde til højskolebevægelsen og de åndelige og folkelige vækkelser, at man forventede en »kreds« bag ønsket om en seminarieoprettelse. AOF var helt naturlig en sådan kreds parallelt med arbejderhøjskolens tilblivelse, men i Århus og Esbjerg fandtes »kredsen« simpelthen ikke. Men da stærke kommunale kræfter både i socialdemokratiske og senere i borgerligt styrede kommuner hurtigt erkendte nødvendigheden af »kreds«-eksistensen opstod en sådan omkring skoledirektøren (i Esbjerg N. P. Andersen) eller borgmesteren (i Århus).

Sådanne seminarieinitiativer fandt ikke megen anerkendelse i den øvrige del af den lille, men ganske selvbevidste »seminarieverden«. Da man i Kolding i 1952 oprettede et eftermiddagsseminarium – igen på kommunalt initiativ og med lærerbehov som årsag – udtalte redaktøren af Dansk Seminarieblad lakonisk: »Nu mangler vi kun et natseminarium«.

I 1952 påbegyndte Skive Seminarium også sin virksomhed med den tidligere omtalte Holger Paaskesen som forstander. Han var nogle år før blevet stadsskoleinspektør i Skive, og hans store interesse for læreruddannelsen og engagement heri kombineret med den landsomfattende lærermangel gjorde det let for ham at få bystyret med på idéen. Men Paaskesen var ikke blot dybt grebet af sagen; han havde advokatoriske evner for at tale sagen, og hans betydning for det nye seminariums elever vil sent blive glemt.

6 nye seminarier på 3 år vakte udtalt opmærksomhed i seminariekredse.

K. F. U. M. s SEMINARIUM HELLERUP

MOZARTSPIL

1957

Medvirkende: kor, scene og medlemmer af
seminariets orkester

Lørdag den 16. februar kl. 20

på Gl. Hellerup gymnasium

Program: 3.50 kr.

– også de nye seminarier turde –

Igen og igen hørte man på årsmødet, på bestyrelsesmødet og i Dansk Seminarieblad om det uheldige i denne hastige vækst. Man havde langt hellere set de bestående seminarier udbygget, og grundene hertil var mange, og viste sig 30 år efter at være holdbare (ved nedlæggelserne i 1982 og 1989).

Seminariefolket fandt fremgangsmåden planløs. »Hver by med respekt for sig selv, sit seminarium«, sagde og skrev man let hånligt. Angsten for

kvaliteten kom tydeligt frem. Kunne man skaffe kvalificerede ledere og lærere? (I 1950 var blevet udnævnt 3 teologer til forstandere ved private seminarier, og ingen af dem havde nogen seminarietilknytning af betydning). Ville disse nye seminarier i større byer blive gøgeunger på længere sigt og true de hæderkronede og veltjente ældre seminarier på landet? Dette udtalte man ikke, men man tænkte det. Planlægningsmæssigt tænkte seminariefolkene rigtigt. Men politisk var der nemme og gode points at hente ved at give byer en ny institution og byen og oplandet flere lærere. Faglig planlægning og politisk tænkning var og er ofte i disharmoni. Det har fagfolk altid haft svært ved at forstå.

Seminarium nr. 25 kom i 1953. Det vakte mindre opsigt og ingen harme. KFUM's Seminarium's nye afdeling i Hellerup, som med det samme blev et selvstændigt seminarium, fik denne bogs forfatter Tage Kampmann som forstander. Jeg havde været seminarielærer på Frederiksberg fra 1946. Når dette seminarium ikke skabte uro, skyldtes det to forhold. For det første blev det understreget, at det var midlertidigt, og det var væsentligt, for det havde ingen af de 6 andre gjort. For det andet var forstanderen en seminarielærer. Dette seminarium måtte så blive det sidste i denne bevægede 4 års-periode – og det sidste idéseminarium. Men endnu 4 seminarier kom senere til. Dette vil blive omtalt i et andet afsnit.

Seminariekommissionen arbejder

Efterhånden som kommissionsarbejdet skred frem, og konturerne begyndte at tegne sig for resultatet, følte seminarierepræsentanterne sig forpligtet til at orientere baglandet. Man var ikke så organisationsvante eller disciplinerede på seminarierne, at sådan kontakt var en selvfølge eller formelt nødvendig. Men medlemmerne fra seminarierne vidste selvfølgelig godt, at kontakt bagud var en betingelse for at få et rimeligt resultat, når idéerne skulle føres ud i livet. Endnu på dette tidspunkt var der dog i nogen grad tale om enevælde i organisationen, men selvfølgelig var det oplyst enevælde. De to stærke drivkræfter fra seminarierne var Herluf Jensen, Silkeborg og J. Utoft Sørensen, Haderslev. Som personer var de noget forskellige, men i dette arbejde fandt de fodslag, og mange drøje hug fra modstandere af planen måtte de tåle i disse år.

Dansk Seminarieforeningsårsmøder i 1950, 51 og 52 var ikke tilstrækkeligt til behandling af det konfliktyldte stof. Der opstod derfor begrebet »Odensemøder«, som var étdagsmøder på Missionshotellet og rejse ud og hjem med lynetog. Alle seminarier var som regel repræsenteret ved et

eller flere medlemmer, men det var ikke altid ensbetydende med, at repræsentanten var repræsentativ for kollegernes mening om problemerne. Derfor blev møderne ofte noget forvirrede, og da de skulle afvikles hastigt mellem de to lyntog, kunne kommissionsmedlemmerne som regel rejse trøstigt hjem og arbejde videre som hidtil. Spredt og uorganiseret modstand kunne naturligvis ikke anfægte dem. For os, som deltog i andet eller tredje geled, står disse møder i erindringen som eksempler på en sidste rest af forstandervældet på seminarierne. Enhver forstander med selvspekten i behold tog ordet, talte længe og varmt for sin hjertesag og rejste hjem med god samvittighed. Kun få »menige« lærere vovede sig frem og mistænkte da ikke sjældent for enten at være kværlulant eller at have »en forstander i maven«.

Hvad var det da, som bragte sindene i affekt, og som skilte så stærkt? Størst forskel i synspunkterne gav spørgsmålet om eksamensfrihed i de såkaldte store åndsfag: pædagogik, dansk litteratur, historie og kristendomskundskab. Det lå ret hurtigt klart, at samtidig med, at man gennemførte omfattende forsøg med nye eksamensformer i disse fag, sigtede kommissionens flertal mod afskaffelse af eksamen i de samme fag. Tilhængerne af eksamensfriheden havde forskellige ståsteder. Nogle tog deres udgangspunkt i arbejdsskole – og aktivitetspædagogiske tanker, mens andre med baggrund i højskoletraditionen fandt eksamen i disse fag dræbende for ånden og for oplevelsen. Men uanset begrundelse eller tro kunne altså ganske mange i kommissionen enes om friheden for prøver i en række fag i sikker forvisning om, at meget godt og rigt fagligt liv ville gro frem på den ager, som eksamen tidligere havde kastet sin slagskygge på. Tilhængerne af eksamen troede på, at kontrol var den bedste garanti for hæderligt arbejde og pegede på, at det var en embedseksamen, man sigtede på. Man var også ængstelig for, at de stigende krav om skriftlige arbejder i åndsfagene til afløsning for eksamen ville kvæle ånden. Ingen sagde højt, at læreren og eleverne måske ville bestille mere, når der var eksamen, men det blev hvisket i krogene.

Også specialiseringen – de senere liniefag – gav anledning til kritik. Knæfaldet for eksamensskolen med videreuddannelse i engelsk, tysk, matematik og fysik (+ sløjd og skolekøkken til fri mellemskole) var at gå for langt. Dette krav, som jo var DLF's mere end nogen andens, oplevedes som for vidtgående. Dertil kom, at mange følte, at deres eget fag, når dette ikke var blandt de nævnte 6 fag, reduceredes i værdi og anseelse. Der var på intet tidspunkt tale om specialuddannelse i andre fag end de tidligere nævnte 6 fag.

På et af Odensemøderne blev der indgående drøftet, om man ikke

burde henlægge den afsluttende specialisering til DLH, og et flertal var uden tvivl herfor, hvilket kom til udtryk i en resolution fra 4.-5. februar 1950.

Om de skærpede krav til optagelsesprøven var det noget lettere at opnå en vis grad af overensstemmelse i synspunkter. Men det var tydeligt, at land-seminarierne var ængsteligere og frygtede, at en 2-årig forberedelse blev nødvendig. Man indså dog, at såvel specialisering som eksamensfrihed med mere selvstændigt arbejde fordrede et højere indgangsniveau, men da man i flertallet ikke var så begejstret for disse nye idéer, var det en omgående bevægelse at advare mod for krævende en indgangsprøve.

I forbindelse med optagelseskravene var begreber om aspiranternes modenhed og egnethed kommet ind i debatten. Over for en undersøgelse af modenhed og egnethed var man nok positiv, mens man tog afstand fra en decideret egnethedsprøve, som man andre steder som f.eks. i Sverige eksperimenterede med på den tid. Tilliden til, at forstanderen bistået af forstandige lærere kunne skønne om 17-18-åriges egnethed og modenhed for lærergerningen, var ganske betydelig. Det skal noteres, at den overbevisning ikke holdt med samme styrke i de næste 20 år.

De 4 seminarierrepræsentanter måtte altså, hver gang de mødtes med folk fra seminarierne, konstatere, at disse var en splittet flok, og at kommissionsmedlemmerne i hvert fald ikke havde et flertal bag sig. Det påvirkede dem dog ikke i deres fortsatte arbejde, selv om Herluf Jensen ved et af møderne udtalte: »... intet som helst er færdigt i kommissionen, og derfor er denne forhandling nyttig«. For den, som overværede møderne, dækker ordet forhandling ikke over virkeligheden. Meningsudvekslinger ville være elskværdigere, og »Goddag Mand« – »Økseskaft« mest dækkende. Seminarierrepræsentanterne fortsatte uanfægtede efter deres eget pejlemærke.

Med spænding afventedes kommissionens betænkning, og efter næsten 4 års arbejde holdtes sidste møde i november 1951, og betænkningen offentliggjordes i december 1951. I Dansk Seminarieblad, hvor betænkningen blev grundigt analyseret, kommenteret og kritiseret af redaktøren Sv. Mogensen, Ribe, konstateredes det, at det mest afgørende resultat var, at DLF's krav havde sejret stort (kun 2 gik imod), og her tænker skribenten på specialiseringen = liniefagene. Også om de øgede krav til optagelsesprøven var der stærke ord som: »... hvis man ikke tror på hekseri, må det ... kræve en tilsvarende forlængelse af den forberedende uddannelse«. I samme artikel behandledes naturligvis også forslaget om afskaffelse af eksamen i flertallet af fagene, og man fandt det bl.a. begrundet med, at mindre arbejdspress i disse fag var nødvendigt, når arbejdsbyrden

blev større i liniefagene. Endvidere bemærkede redaktøren, at det ofte gentagne argument om eksaminers uheldige binding af undervisningen var bortfaldet efter forsøgslovens hidtidige resultater.

Kommissionsforslaget, som indeholder udkast til lov og bekendtgørelse med detaljerede afsnit for alle fag, havde i hovedtræk følgende væsentlige ændringer:

- 1) Eksamen afskaffes i alle fag undtagen sproglig dansk, regning, et fremmed sprog og det valgte liniefag.
- 2) En skriftlig eksamensopgave (8 timer) på tværs af fagene.
- 3) Udtalelser af forstander og lærere i alle øvrige fag.
- 4) Et ulønnet praktikum på 3 mdr. som supplement til praktikundervisningen.
- 5) Optagelseskrav nærmest som realeksamen (med ét sprog, matematik og fysik)
- 6) Moden- og egnethedsvurdering ved optagelsen.
- 7) 4-årig uddannelse for realister med eller uden forudgående præp. klasse og 3-årig uddannelse for studenter.

I dagene 5.-7. januar 1952 samledes Dansk Seminarieforening til det formentlig største årsmøde indtil da – og også siden – med 4-500 deltagere i KFUK's festsal i København. Endnu hang julepynten på væggene, og hvide papengle svævede over talerstolen. Men hermed slap idyllen også op. Mødet blev bevæget. Under forstander Paul Holts (Århus) myndige ledelse og efter indledning ved Herluf Jensen og Utoft fra kommissionen udspandt der sig en lang og livlig diskussion med i alt 30-40 indlæg. Flertallet af talerne var imod øgede optagelseskrav, og flere mente, at 2 år blev nødvendigt. Liniefagene accepteredes måske nok af flertallet, men uden begejstring, og nu fremførtes kravet om liniefag i geografi, naturhistorie og i de humanistiske fag. Men stærkest var modstanden vedr. den udstrakte eksamensfrihed, men sagen havde også sine begejstrede fortalere.

Mødet sluttede med, at et udvalg med en repræsentant fra hvert seminarium skulle indsamle og bearbejde resultaterne af drøftelser om betænkningen på de enkelte seminarier. Udvalget kom til at bestå af 12 seminarielærere og 9 forstandere. Dette skal ses som udtryk for, at »enevælden« stadig var betydelig. (Nærværende forfatter var et af lærermedlemmerne).

Mens aktiviteten i seminariekredse således blev stor i det kommende 1½ år i forbindelse med forslaget til ny lov, gik sagen politisk i stå. Undervisningsminister Flemming Hvidberg (1950-1953) havde ikke mod eller kræfter til at fremsætte et så modsætningsfyldt problemkompleks som

lovforslag. Dels var han ikke selv tilhænger af den udstrakte eksamensfrihed, viste det sig under debatten i foråret 1954, dels blev han tappet for mange gode kræfter af Lander-sagen fra Det kgl. Teater.

Det vil føre for vidt at gå dybere ned i de interne seminariestridigheder under drøftelsen af betænkningen. Argumenterne var idelige gentagelser, og det udviklede sig nærmest til en stillingskrig mellem de progressive og de traditionelle, moderate eller konservative. I næste afsnit vil debatten i forbindelse med lovbehandlingen i Folketinget blive fyldigere refereret.

1954-55

1954-loven til behandling

I efteråret 1953 afløstes VK-regeringen under Erik Eriksens ledelse og med Flemming Hvidberg som undervisningsminister af en socialdemokratisk regering igen med Hans Hedtoft som statsminister og Julius Bomholt som undervisningsminister. Denne havde en kort periode beklædt posten efter Hartvig Frischs død i perioden febr.-nov. 1950. Julius Bomholt havde jo været medlem af seminariekommissionen ligesom Hvidberg (bortset fra de perioder, hvor de var ministre). I modsætning til Hvidberg var Bomholt i overensstemmelse med kommissionens flertal på alle væsentlige punkter og havde også af den grund let ved at være handlekraftig. Som politiker var han generelt mere ambitiøs end sin konservative forgænger, og det lykkedes ham da også på ½ år at gennemføre 4 afgørende love og herunder læreruddannelsesloven eller seminarie-loven, som man hyppigere sagde dengang.

Det næsten kildrede Bomholts forfængelighed, at disse love blev underskrevet af kongen netop den 11. juni 1954, som var Julius's egen fødselsdag. Han udlod ikke ved et møde i Pædagogisk Selskab i efteråret 1954, hvor han »anmeldte« sin nye lovgivning, at gøre opmærksom på denne kendsgerning. Ordene faldt omtrent således: »Det var naturligvis en særlig glæde for mig, at Majestæten underskrev lovene den 11. juni (pause) på min fødselsdag«. Fra salen lød det lakonisk: »Det var Fandens!«

Bomholt var gæst ved en middag, som Dansk Seminarieforening holdt 18. oktober 1953, og allerede her tilkendegav han, at han i nær fremtid ville fremsætte et lovforslag om en ny seminarieordning. Med spænding afventede seminarierne forslaget, og de fleste håbede nok på, at ministeren havde lyttet til dem.

Forslaget blev fremsat i Folketinget lige efter nytår 1954. På de fleste områder fulgte kommissionsforslaget, men dog ikke uden mærkbare modifikationer. Hovedpunkterne i forslaget blev:

- 1) Skærpede optagelseskrav og skøn over egnethed for lærergerningen.
- 2) Fælles fagrække med valg af ét liniefag i »særfagene« samt mulighed for at inddrage den »humanistiske faggruppe« blandt disse fag.
- 3) Eksamensfrihed i næsten alle fag.
- 4) En fremhævelse af det praktisk-pædagogiske sigte med uddannelsen i forbindelse med elevens personlige udvikling. Praktik, pædagogik og psykologi bliver seminariernes hovedfag.

Allerede ved første behandling i Folketinget 29. januar 1954 og senere i dagspressen var det ganske klart 3 problemer, der optog sindene og prægede debatten: optagelsesprøven, liniefagene og eksamensfriheden. Og af disse tre var forslaget om eksamensfriheden det, som skabte mest røre. Allerede i tinget havde 3 af ordførerne ytret betænkelighed, og stærkest kom det frem hos Hvidberg.

Men også i dag- og fagblade var det dette punkt, der satte sindene i bevægelse. Seminariefolkene havde selv været samlet til et repræsentantmøde i Odense i januar 1954 (nu var der 8 forstandere og 17 lærere), og man enedes om en række ændringsforslag til lovforslaget. Det vanskeligste af disse var en fastholdelse af prøve »efter seminariets forslag og med nøje forbindelse mellem undervisningsform og prøveform«. Evt. kunne prøven erstattes af en årskaraktør eller vidnesbyrd i faget. Her viste seminariets folk (for en gangs skyld) evnen til at skabe et enigt forslag, som da også påvirkede lovgivningsmagten, og det markeredes tydeligt, at forsøgsloven havde sat spor.

Det er indlysende, at modstanderne af eksamensfriheden = tilhængere af eksamen førte sig stærkest frem. Man skulle jo have omvendt en minister og et formodet flertal i Folketinget. Der blev sagt stærke ting i blade og aviser om risikoen ved afskaffelse af eksamen. Interessant i historisk perspektiv er DLF's udtalelse i denne sag. Eftertiden har tillagt Holger Paaskesen (tidligere i DLF's hovedstyrelse, nu forstander i Skive) næsten alle nye idéer i 1954-loven, herunder tanken om eksamensfrihed, og nogle har kaldt loven for »Lex Paaskesen«. Historisk ser det ikke ud til, at der er overensstemmelse mellem eftertidens dom og samtidens vurdering.

DLF's hovedstyrelse henvendte sig til Folketingets udvalg og gik ind for at begrænse eksamensfriheden til de humanistiske fag og praktik. I KK (de københavnske læreres blad) skrev man – også med henvisning til Seminarieforeningens ret åbne ændringsforslag bl.a.: »Skulle dette blive det endelige resultat for lærereksamens vedkommende må det siges at være endt i lokalt roderi« og »... 24 seminarier holder hver sin lærereksamen« og senere »... på en svingende for ikke at sige et svajende grundlag

kan man ikke bygge færdiggørelsen til så betydningsfuld en stilling som lærerens ...« Jo, DLF ønskede ikke den store frihed, og Paaskesen havde heller ikke på dette tidspunkt endnu været frihedens talsmand. Det blev han først i sin forstandertid i Skive og skabte meget respekt om sig og sit arbejde. DLF ønskede ensartethed – en deklareret uddannelse, men det tog 12 år, før de fik den (i 1966). Det var altså i højere grad strukturændringen med den indbyggede specialisering = liniefagene, som var DLF's og Paaskesens hovedansvar.

Det gik således her som ved senere lærerlovgivning, at det først og fremmest var seminariefolkene selv, som tegnede sig for nytænkningen. Selv om de ikke var enige i alt, og der ikke var meget fodslag, var man enige om ét: at give plads for hinanden. Man ønskede ikke at være sin broders vogter. Det er uden tvivl sundest og naturligst, at pædagogisk nybrud vokser op nedefra og indefra. Kun derved bliver det ægte og rodfæstet og båret af det rette engagement. Pædagogisk udviklingsarbejde kan aldrig påtrykkes udefra, og det strider da også mod al dansk tradition. Heri fulgte seminarierne almindelig dansk skoletradition. Man ville og kunne selv.

Der gik også mindre synlige, men sikkert mere betydelige budskaber fra fløjene på seminarierne og fra DLF til politikerne. Fra traditionens folk gik forbindelseslinierne nok mest til Venstres Marius Buhl og til Fleming Hvidberg, og frihedens talsmand havde god kontakt til den tidligere og senere undervisningsminister Jørgen Jørgensen (Rad. V.). Disse tre var uden tvivl de betydeligste i det nedsatte udvalg, hvor der også sad 8 socialdemokrater, men ingen af dem særlig betydningsfulde i den offentlige debat eller med speciel kontakt til seminariernes folk. For regeringspartiet var Julius Bomholt kontaktmanden til omgivelserne. Interessant var det som ung forstander at følge »Matadorernes« indsats, og det gav i hvert fald den erfaring, at »de stille stier«, folketingets trapper og gange samt personlige kontakter med politikerne gav større effekt end offentlige tilkendegivelser og store armsving.

Efter en omfattende udvalgsbehandling med 42 større og navnlig mindre ændringsforslag stillet af ministeren og alle tiltrådt af udvalget kom loven til 3. behandling den 21. maj og vedtoges med 121 stemmer (2 undlod at stemme). Det må kaldes enstemmigt, og sådan gik det også i 1966 og i 1991!

Resultatet var overraskende ikke mindst p.g.a. de konservatives til tider voldsomme modstand. Selvfølgelig havde ministeren givet efter på nogle punkter, men alligevel måtte man undres. Forklaringen fandtes imidlertid uden tvivl i et tillæg til udvalgets betænkning, hvor ministeren i

en henvendelse til udvalget imødekom skeptikerene betydeligt. Han gav her først en uddybning af de regler, som agtedes fastsat i forbindelse med eksamensfriheden og derpå fulgte de afgørende ord: »Ved den bekendtgørelse, som må udsendes i forbindelse med lovens gennemførelse, er jeg villig til at foreskrive, at seminariet ved hvert års begyndelse til statskonsulenten skal give meddelelse om, hvilket stof der tænkes gennemgået i det enkelte år, og at der efter årets udgang skal gives indberetning om, hvorledes årets arbejdsplan er gennemført ...« og senere: »... Ministeriet kan i påkommende tilfælde indkalde de udarbejdede skriftlige øvelser tillige med de afgivne udtalelser til gennemsyn.« Vi, som var på nært hold af Hvidberg og Buhl, vidste, at denne tilkendegivelse fra Bomholt var det længste man kunne nå, og det stillede dem tilfreds.

Hos seminarierfolk dukkede der naturligvis straks spørgsmål op i forbindelse med de omtalte klausuler. Et af disse var inspektion i stedet for eksamen. Et andet var indberetning. Nogle syntes nok, at den nye og højt besungne frihed var dyrt betalt. Hellere daglig frihed med eksamen end eksamensfrihed med daglig posekiggeri. Også eksamensfag ved siden af eksamensfri fag skabte bange anelser. Fra Dansk Seminarieblad skal nævnes følgende passus ved redaktøren Sv. Mogensen: »Vi kan vist få nogle rigtigt hyggelige lærermøder, når f.eks. en elev, der har klaret sig fint i de prøvebundne fag, søges standset, fordi han har været forsømmelig med et eller flere af de eksamensfrie.« (Man skal her erindre, at der fortsat var mødepligt i alle fag). Han skulle have vidst, hvor meget han fik ret. Af en rektor i hele den kommende periode er det hermed bekræftet.

1954-lovens endelige udformning

Uddannelsen kom til at bestå af

- a) en 2½-årig uddannelse for småbørnslærerinder
- b) en 4-årig almen læreruddannelse.
- c) en 3-årig almen læreruddannelse for studenter.

Om optagelsen gjaldt følgende:

- 1) fyldt 18 år ved den 4-årige, 19 år ved den 3-årige og 20 år ved den 2½-årige inden 1. marts samme år,
- 2) særlig lægeattest,
- 3) tilfredsstillende vidnesbyrd om forhold og vandel,
- 4) opfyldelse af de faglige forudsætninger.

Det var naturligvis punkt 4, som var det helt afgørende. Men samtidig skulle det konstateres, om seminariet »efter sit indtryk af eleven og dennes modenhed kunne skønne, at eleven er egnet for lærergerningen.« De faglige krav for studenter var eo ipso helt klare, men for 4-års uddannelsen opbyggedes et kompliceret system. Der fandtes her 4 muligheder for optagelse:

- I Optagelse efter »lille prøve« (dansk, regning, kristendom).
- II Optagelse efter fuld prøve efter gennemgået præp. klasse.
- III Optagelse efter fuld prøve uden gennemgået præp. klasse.
- IV Optagelse efter højskoleprøve (dansk, regning, matematik, fysik, fremmedsprog)

Hertil kom, at II kunne gennemføres på to måder enten efter 10 mdrs. præp. klasse (= 1 år) eller efter 15 mdr. i præp. klasse (= 1½ år) Den sidste model hed »forpræp.« + »præp.« og blev oprettet på alle landseminarierne. Til »lille prøve« kom kun gode realister (over 14,00) og studenter, som ikke blev optaget på den 3-årige uddannelse. De faglige krav svarede omtrent som til realeksamen dog kun med ét sprog, men med sang/musik og kristendomskundskab.

Fagkredsen i læreruddannelsen var følgende: hovedfagene praktik, pædagogik og psykologi samt dansk, regning, kristendomskundskab, historie, naturhistorie, geografi, naturlære, tegning, skrivning, musik, legemsøvelser, håndarbejde (for kvindelige elever) og engelsk eller tysk.

I praktik var indbygget et 3 mdrs. praktikum.

Til fagkredsen knyttedes hertil den »særlige undervisning« (= liniefagene) i sløjd, skolekøkken eller den humanistiske faggruppe og med særlig sigte på eksamensskolen engelsk og tysk, matematik og naturlære. Hertil var knyttet en løfteparagraf, som gav eleverne mulighed for at vælge en videregående undervisning i »andre fag«. Hver elev skulle vælge ét fag inden for seminariets muligheder.

Endelig, var der som en rest af 1930-loven's specialelæsning »fri læsning«, som blev en art studiekreds. For studenterlinien gjaldt det, at linieundervisningen i hhv. fremmedsprog og matematik/naturlære byggede på de respektive linier i gymnasiet, og fransk kunne gå i stedet for engelsk eller tysk, og studenterne kunne vælge to sprog inden for ét fags rammer.

Om uddannelsens afslutning fik man et 3-leddet sæt bestemmelser.

- 1) Ingen eksamen, men udtalelse i praktik, pædagogik, psykologi, dansk litteratur, historie og kristendomskundskab.
- 2) Standpunktskarakter i sløjd, tegning, legemsøvelser, musik, skrivning, håndarbejde og skolekøkken.
- 3) Eksamen i dansk stil, sproglig dansk, regning, matematik, fremmedsprog, geografi, naturhistorie og naturlære.

Endvidere skulle der udarbejdes en udtalelse om dimittendernes kundskaber og egnethed for lærergerningen. Udtalelsen skulle udarbejdes og underskrives af forstanderen efter forhandling med lærerrådet.

Tilsvarende skulle der ved uddannelsens afslutning tages stilling til, om lærerprøven var bestået eller ikke.

For at hindre uegnede i at spille for lang tid på en nytteløs uddannelse skulle der inden udgangen af 2. kl. (på den 3-årige inden udgangen af 1. kl.) foretages en bedømmelse af eleverne, således at de afgjort uskikkede blev udskilt.

Loven indeholdt endnu nogle temmelig afgørende bestemmelser. For første gang i seminariehistorien stilledes der krav til de pædagogiske kvalifikationer hos forstanderen – og kun hos ham – ved godkendelse af privatseminarier. Han skulle (som regel) i mindst 5 år væsentligst have beskæftiget sig med undervisning. Bestemmelsen var angiveligt indsat for at sætte en stopper for ansættelse af teologer uden særlige pædagogiske forudsætninger, hvilket som tidligere nævnt sidst var sket 3 gange i 1950. Allerede i 1956 måtte bestemmelsen tages frem, da Nørre Nissum Seminarium's bestyrelse søgte at ansætte en sognepræst, som samtidig havde været time-lærer ved et seminarium. Godkendelsen blev i dette tilfælde betinget af, at den nye forstander kom »i lære« et år hos den afgangende. Undervisningsministeriet har altid været parat til at ordne intrikate personsager i mindelighed med respekt for det private initiativ eller måske med frygt for politisk indblanding! Men det blev sidste gang en forstandergodkendelse skabte problemer. De private seminarier blev helt disciplinerede.

I 1930-loven var et rådgivende seminarieudvalg blevet institueret. Det bestod af 5 forstandere og to lærere og mødtes som regel engang årligt og talte mest om censorbeskikkelser og andre inferiøre sager. Nu afløstes dette udvalg af et seminarieråd. Dette havde 8 forstandere og 2 lærere (halvdelen fra hver af de to slags seminarier) samt 1 repræsentant for DLH som medlemmer. Seminarieelevernes Landsråd kunne deltage i behandlingen af sager af særlig interesse for eleverne. Formandsskabet var

ikke formaliseret, men ofte beklædtes pladsen af ministeren selv eller departementchefen. Sammensætningen var stadig præget af forstandervældet. Hyppigt var forstanderen også formand for det lærerråd, som iøvrigt endnu ikke var lovfæstet ved privatseminarierne. Den enevælde, som heldigvis hyppigst var oplyst, herskede længe ved seminarierne. Seminarierådets opgaver blev egentlig ikke væsentligere end med det tidligere seminarieudvalg, men alene navnet RÅD gav det pondus. Det skete ikke helt sjældent i de kommende år, at seminarierådet spillede lidt med musklerne, men sjældent med større held. Afgørende var det sikkert, at lærerne var så svagt repræsenteret i rådet. På ét punkt fik rådet dog betydning.

Allerede før loven trådte i kraft 1. april 1955, nedsatte ministeriet i oktober 1954 et udvalg sammensat efter lovens regler om seminarieråd. Det var nødvendigt i tide at udarbejde de mangeartede og komplicerede forskrifter for uddannelsen, således at de lå klar, når loven trådte i kraft. Hermed »tyvstartede« rådet og blev fra nu af centret for tilblivelsen af uddannelsesbekendtgørelser og ændringer til disse. Selve arbejdet blev i dette tilfælde som i alle senere overladt til et lille udvalg, her bestående af forstanderne Aa. Morville, Jonstrup og Paul Hartling, Zahle samt kontorchef Vagn Jensen, undervisningsministeriet. Der blev yderligere nedsat underudvalg for de enkelte fag eller faggrupper til at bistå med løsning af opgaven.

Rask gik det, og 5. april 1955 kunne ministeriet udstede 2 bekendtgørelser, en for læreruddannelsen og en for småbørnslæreruddannelsen. En nærmere vurdering af bekendtgørelserne og erfaringerne hermed vil løbende blive taget op i det følgende.

Læremanglen

I 1953 nedsatte undervisningsministeriet et lærerbehovsudvalg med repræsentanter for Dansk Seminarieforening, DLF og ministeriet. Dette udvalg skulle følge udviklingen på lærernes arbejdsmarked, og dets arbejdsresultater skulle herpå danne grundlag for valg af løsninger til afhjælpning af problemet.

Med et tæt kendskab til udviklingen i 40 år kan det ikke skabe undren over, hvordan dette udvalg famlede sig frem. Folkeskolen var og er en kommunal skole, og efterspørgslen efter lærere bestemmes derfor næsten ensidigt af kommunerne, herunder naturligvis af børnetallet. Udbuddet er

principielt et statsanliggende, da private seminarier ikke kan uddanne flere, end de får tilladelse til.

I arbejdet markeredes tydeligt to tendenser. Udvalget ønskede klart at løse problemet ved en udbygning af de bestående seminarier med flere klasser. Det blev direkte udtrykt, at det var lettere på et senere tidspunkt at begrænse klassesallet på eksisterende seminarier end at nedlægge nye seminarier. Eftertiden har til fulde bekræftet denne opfattelse, som alle tre parter i udvalget delte. Uden for udvalget havde man særlig i egne, hvor lærermanglen var meget følelig som fx. Vendsyssel og Vestjylland den sikre opfattelse, at oprettelse af et nyt seminarium i området ville nedbringe manglen. Her var meget stærke kræfter oppe imod hinanden, og på lang sigt vandt lokalkræfterne, fordi de fandt politisk lydhørhed.

Der blev på de eksisterende seminarier virkelig ydet noget. Optagelsestallene for årene 1947-55 illustrerer, hvad de 18 gamle og 7 tilkomne seminarier formåede at øge produktionen med.

<i>Optagelse 1947-55</i>				
	ialt	4-årig	2½-årig	(stud.)
1947	817	624	193	
1948	898	658	240	
1949	1072	817	255	
1950	1136	848	288	
1951	1115	882	233	
1952	1052	778	274	
1953	1585	1017	568	
1954	1436	1018	418	
1955	1557	1057	500	(3-årig)

Da frafaldet var meget beskedent (4-5%), var optagelsestallene næsten lig med dimittendtallene 4 eller 2½ år senere.

Med forbehold over for uforudsete ændringer som fx. øget undervisningspligt (fra 7 til 8 år), hurtigere stigning af landsbyskolens udbygning og centralisering og større lærerforbrug i andre skoleformer udtalte behovsudvalget sig efter flg. recept: I 1953 sagde man, at behovet var dækket i 1960, i 1954 udtalte man, at 1961 ville blive mætningsåret, og 1955 troede man – med lidt større reservation – at i 1962 ville skolen få arbejdsro. Og sådan gik det jo ikke!

Usikkerheden kom til udtryk i, at ministeriet gav lov til oprettelse af en præp. klasse i Hjørring i 1956/57 og dag – stud. klasser ved aftenseminarierne i Århus og Esbjerg samme år. Det præciseredes over for de tre, at der ikke hermed var afgivet løfter af nogen art om fremtiden eller fortsat godkendelse af ordningen. Administrationen var forsigtig, og politikerne overhalede såvel administration som organisationer venstre om kort tid efter.

Der var i 50'erne fortsat god gang i ønsket om nye seminarier. I »Jyllandsposten« kan man i marts 1953 læse, at Herning Købstad, som 1. april samme år fylder 40 år, ønsker sig et privatseminarium som fødselsdagsgave. Byrådet er parat med 200.000 kr., og man har indledt forhandlinger med undervisningsminister Fl. Hvidberg. – Det blev ikke til noget denne gang, men borgmester Munk Poulsen fortsætter sit arbejde utrætteligt og kaldte foragteligt lærerbehovsudvalget for »lærerforhindringsudvalget«. Også i Viborg og Aalborg tumlede man med planer om seminarier, og Dansk Seminarieblad udtaler lakonisk: »Tilfældet er altså epidemisk«. I samme periode begynder også Hjørring under ledelse af borgmester Carl Hermansen at tænke seminarietanker og foreslår på et tidspunkt at lade det nye KFUMs Seminarium i Hellerup flytte til Hjørring, når man nu ikke selv kunne få et nyt seminarium. I Hellerup betakkede man sig dog. Men lærermangel var der, og manglen fortsatte og voksede, ligesom tanken om flere seminarier ikke lod sig kue hos driftige kommunalpolitikere.

Stik imod alle regler i den nye lov med 3 mdrs. praktikum gav ministeriet tilladelse til at udsende de elever, som begyndte på studenteruddannelsen i 1955, som vikarer i 2 mdr. Hermed blev den første breche brudt i 1954-loven, og mange skulle følge senere. Men denne despekt for uddannelsen var ødelæggende. At være vikar – eller »på græs«, som det kaldtes – var ikke det samme som at få praktikuddannelsen under vejledning.

Problemet med den nye lov var i det hele taget det, at man havde givet for løse bestemmelser i bekendtgørelsen, der som nævnt blev til på kort tid. Ængstelsen for, at den højt besungne frihed ikke blev respekteret, var stor. Optimismen og den pædagogiske positivisme prægede billedet. Normaltimeplanen, som hidtil – og igen senere – var en meget bindende bestemmelse, fik i en den ny bekendtgørelse flg. indledning: »Undervisningen, der omfatter de nedennævnte fag, kan eksempelvis tilrettelægges således: ...«, og så var alle obligatoriske fag (15 fag + liniefag) nævnt med et timetal. Der skulle altså undervises i faget, men hvor meget eller lidt kunne det enkelte seminarium selv afgøre. De første år var afvigelserne fra »normalplanen « ikke store, men de blev det, og særlig fra 1962, da »bemyndigelsesloven« (se senere) gav nye friheder

Bestemmelserne om krav til indholdet var tilsvarende rummelige og fleksible. Fagene var udstyret med en slags formålsbestemmelse, men der fandtes ikke den fasthed eller det system i opbygningen, som vi kender i dag. Nogle eksempler på indledning til formålet illustrerer dette: »Det tilstræbes at bibringe eleverne indgående kundskab ...« (pæd. & psyk.), »Der kræves sikker forståelse af talsystemet ...« (regning), »Undervisningen tilsigter at give eleverne forståelse ...« (kristendomskundskab), »Fagets elementære pensum tages op til en sådan behandling ...« (naturlære). Sådan kunne man fortsætte. Vore dages didaktikere var ikke kommet ind på scenen, og eleverne var i det væsentligste kar, der skulle fyldes eller lys, som skulle tændes. Eleverne var undervisningens objekt trods arbejdsskolens tanker bag loven, og læreren eller undervisningen var i alt væsentligt subjekt og eleven objekt. Indholdsbeskrivelserne for de enkelte fag var især i de humanistiske fag eksempler på, hvad man kunne beskæftige sig med. Bindingerne var små, for man gik ud fra, at alle handlede fornuftigt og ansvarligt, hvilket uden tvivl også var hovedreglen.

Andre af bekendtgørelsens bestemmelser vil blive taget op i det følgende i relevante sammenhænge. Med bekendtgørelsen »i hus« kunne loven træde i kraft 1. aug. 1955 med Julius Bomholts ord til seminarielærerne: »Seminarieloven er et frihedsbrev til de danske seminarier!«

Stort og småt i tiåret 1945-55

Seminariernes ejerforhold

Som tidligere omtalt fandtes to slags driftsformer: stats- og privatseminarier. Om de første er kun at bemærke, at disse statslige institutioner i alle forhold havde det, som alle andre uddannelsessteder i statens regi. De private var derimod på mange måder ganske anderledes, og deres forhold kunne på visse punkter minde om private gymnasie- og realskoler, på andre om højskoler.

I princippet var der i efterkrigstiden to helt forskellige slags: de selvejede og de selvejende. Det lille »n« betød en ikke ringe forskel. Af de førstnævnte var der først 4, så 3, 2 og 1 tilbage, og de blev alle omdannet til den anden type i tiden hen til 1960. Disse 4 var Gedved, Silkeborg, Blaagaard og Odense. Selvejede betød, at forstanderen selv ejede seminariet. I nogle tilfælde var det købt af fremmede, mens det andre steder var gået i arv. I Odense var det fx. tredje generation (Per Mogens Hansen), som afsluttede æraen og medvirkede til omdannelsen til selvejende institution. En overgang var dette seminarium ledet af en ude fra kommende forstander – den betydelige Harald Smith 1944-54.

Tiden var uden tvivl løbet fra dette private ejerforhold, som de to store kvinder i dansk seminariehistorie Natalie Zahle og Theodora Lang havde været blandt de første til at ændre. I et moderne samfund med stigende socialisering følte det som en anakronisme, at en enkeltperson ejede en skole, som uddannede unge til en eksamen, som næsten udelukkende førte til offentlig ansættelse. Retfærdigvis skal det siges, at disse seminarier fungerede godt, og det var måske mest dem (os), som var ansat andetsteds, der havde svært ved at acceptere sådanne forhold. Det virkede patriarkalsk, og forstanderen ejede altså alt fra skelettet i det mørke skab i naturhistorielokalet over nodestolene til violinundervisningen og videre til teskeerne på lærerværelset. Forstanderboligen lå normalt midt i seminariehuset, og de ansatte var helt og aldeles afhængige af lederen – og dennes kone ikke at forglemme. Hun passede i øvrigt også den store

husholdning med god pighjælp og havde ofte et mindre antal timer på seminariet. Det var i sandhed et familiebrug, og de fleste lærere og pedellen med har aflagt talrige vidnesbyrd om fortræffelige arbejdsforhold, selv om disse uden retsbeskyttelse kunne afskediges med dags varsel. Eleverne havde en mere vag fornemmelse af sagen, men de vidste som oftest, at deres surt sammensparede eller fremskaffede skolepenge bidrog til forstanderfamiliens ganske høje og let iagttagelige levestandard.

De selvejende seminarier var og er ligesom mange andre skoler og institutioner et ret specielt dansk begreb. Dette »at eje sig selv« har altid været vanskeligt oversætteligt over for udenlandske skolefolk, men er som tidligere nævnt så rodfæstet i dansk tradition, at kommunale seminarier ikke kunne oprettes. Helt specielt er begrebet blevet fra 1970, hvor de selvejende seminarier har fået 100 % statsfinansiering. Privat med 100 % statsstøtte er rigtig dansk. Disse seminarier har med variation i detaljen det tilfælles at den formelle ledelse er en bestyrelse, som ansætter og afskediger. Bestyrelsen var især tidligere delvis selvsupplerende, hvad der var ganske naturligt i betragtning af, at de fleste private seminarier var oprettet af eller i tilknytning til de kirkelige retninger, hvor noget tilsvarende var gældende. Efterhånden er bestyrelsen blevet sammensat med stigende grad af repræsentation fra kredse eller grupper af interessenter, som fra 1970, hvor Undervisningsministeriet skal godkende vedtægterne, aldrig har flertal fra en bestemt gruppe som fx hjemstedskommunen. Indtil 1970 havde bestyrelsen det fulde økonomiske ansvar og investerede mange gode kræfter i det omfattende seminariebyggeri i efterkrigstiden. På idéseminarierne viste bestyrelsen fortsat interesse for seminariets åndelige liv og af til i en grad, som ikke stod i forhold til den daglige virkelighed, hvilket kunne give skiftende ledere anledning til overvejelser eller konfrontationer, som var mindre hensigtsmæssige og præget af manglende fornemmelse for tidens unge og deres problemer.

Om seminariebestyrelserne kan det med forbehold sammenfattes således, at deres betydning fra sted til sted kan karakteriseres som gående fra særdeles indflydelsesrige og initiativskabende og til mere formelle organer til ringe støtte for den daglige leder. Det vil ikke være urigtigt at udtale, at bestyrelsens betydning i ret høj grad har været omvendt proportionalt med seminariebyens størrelse.

Organisationsforhold, statsunderstøttelse

Seminarielærernes organisationsforhold var i tiden indtil 1970'ernes be-

gyndelse ret komplicerede p.g.a. de forskellige ejer- og ansættelsesforhold. Dette betød, at slagkraften var beskednen og slet ikke af den størrelse, som senere tiders magtfulde lærer- og magisterforeninger kunne opvise.

Der var to foreninger med direkte medlemsskab, nemlig Foreningen af Tjenestemænd ved Statens Seminarier (FTSS) og Privatseminarieforeningen (PF). Medlemmerne i FTSS var kun tjenestemænd = de fast ansatte forstandere og lærere. I PF var der fire slags medlemmer: seminarieinstitutionen, forstanderen, lærerne og de timelærere, der ønskede det. PF's brogede medlemsskare af arbejdsgivere og faste og løse arbejdstagere medvirkede til, at det i højere grad var enkeltpersoner og dvs. forstandere, som betragtedes som repræsentanter.

De to fraktioner – eller vel snarere grundpiller – samledes i Dansk Seminarieforening (DS), som udadtil virkede som seminariernes talerør ved siden af højt talende og velskrivende forstandere med afvigende meninger. Forhandlingsretten i alle tjenstlige sager havde FTSS, og de lagde meget vægt på, at det var, her, den egentlige magt lå. Formanden for tjenestemændene var som regel en lærer, mens PF og DS indtil 1970 næsten uafbrudt havde forstandere (rektorer) som formænd. FTSS's forhandlingsresultater gjaldt for alle såvel statslige som private, og det gjorde ikke altid forretningsgangen smidig og samarbejdet lige let.

Lidt forenklet, men rimeligt sagligt kan man sige, at FTSS tog sig af løn m.v., PF af de specielle privatseminarieproblemer (statstilskud) og DS af uddannelsespolitikken og pædagogikken. Men selvfølgelig blev både de første og sidstnævnte problemer drøftet i alle tre bestyrelser.

I den her behandlede periode var den tidligere omtalte Herluf Jensen, Silkeborg, formand både for PF og DS, og markant, som han var, tegnede han klart seminarierne i forbindelse med 1954-lovens tilblivelse og gennemførelse lige til sin død i foråret 1958.

DS udgav Dansk Seminarieblad, som udkom 7-8 gange om året. Oprindeligt havde bladet, som udkom første gang i 1915, været et privat seminarielærerejet blad. Men i 20'erne blev det foreningens organ, men i højere grad talerør for de skiftende redaktører end for bestyrelserne. Indlæg var der få af, beklagede redaktørerne på stribe. Til gengæld var det i en årrække særdeles velskrivende og godt argumenterende folk, som påtog sig opgaven – ulønnet. I den her omhandlede periode var det som nævnt forstander Sv. Mogensen, Ribe (tidligere lærer ved Århus Seminarium), som redigerede. Hans mening om de bærende nye idéer bag 54-loven kom tydeligt frem. Velovervejet, analyserende og i en sproglig stærk og koncis form viste hans artikler, at han langt fra var enig med folk »på bjerget«, og

han var – og med rette tror jeg – overbevist om, at han havde flertallet bag sig. Denne situation førte til, at bestyrelsen i DS i eftersommeren 1954 bad Sv. Mogensen om at gå af som redaktør. Det gjorde han, og det skete udadtil elskværdigt og med udveksling af nydelige ord om redelighed og dygtighed. Bestyrelsen opfordrede Tage Kampmann til at overtage opgaven. Det blev et job på den betingelse, at deltagelse i alle bestyrelsesmøder var en forudsætning. Ellers kunne der ikke opnås rimelig afstemning mellem DS's politik og bladets linie. Mange sagde i den ny redaktørs 10 års periode, at det med tiden blev bladet, som formede DS's politik. Vognen blev spændt for hesten, mente man. Det var næppe helt usandt.

Forstanderne var som nævnt medlemmer af de respektive foreninger og ofte de drivende kræfter eller besværlige enere organisationsmæssigt set. De havde endnu ikke på dette tidspunkt nogen selvstændig forstanderforening. Behovet var der naturligvis ikke, når de havde så stor magt i den eksisterende struktur. Men et vist behov for fællesskab opstod dog omkring 1950, og man samledes med ægtefæller til møde i Nr. Nissum. Mødet blev en succes i sin blanding af faglige, kollegiale fælles drøftelser, åndelig berigelse og selskabelig sammenkomst. En egentlig dagsorden eksisterede ikke, men mødets leder var de facto DS's formand Herluf Jensen, og den praktiske organisator var Aage Nørfelt (forstander på KFUM 1947-61), som i de næste 10 år stod for arrangementet. Det blev fra nu af henlagt til anden week-end i september og eksisterer som et festligt højdepunkt i årets arbejde den dag i dag. Tidstypisk var det, at ægtefællerne deltog i alle møder – altså også de faglige drøftelser, og de tav ikke altid stille! Mange steder var de med i den daglige administration, for kontorhjælp i form af HK-personale fandtes ikke. I lærerkredse opstod der lejlighedsvis en vis betænkelighed grænsende til mistro til disse forstandermøder. Den var forståelig, for sammenblanding af forstander- og foreningsfunktion var reelt uundgåeligt. Kongruensen mellem seminarium, forstander og forening var hos visse forstandere total.

Forstandermøder i ministeriets regi var meget sjældne. De holdtes slet ikke hvert år. Men efterhånden blev det skik at invitere Statskonsulenten for folkeskolen og seminarierne med til septembermødet eller rettere sagt en lille del af det. Også dette møde gennemførtes uden dagsorden og virkede på deltagerne mere forvirrende end afklarende. Betegnelsen »frugtbar uklarhed«, som opstod i den pæd. debat i 50'ernes slutning kendetegnede disse møder. Måske var ufrugtbar uklarhed mere dækkende. Resultatet blev normalt, at drøftelsen om reglers nærmere indhold og forståelse i forbindelse med 1954-lovens indkøring ikke førte til andet, end at hver forstander kunne tage hjem og gøre, som han ville. Det var nogle

lykkelige år. Andre fandt det utilfredsstillende. Og det var derfor med til, at den nye lov kuldsejlede.

Eleverne var ikke organiseret, før de under 2. Verdenskrig fandt sammen og stiftede »Seminarieelevernes Landsråd«. Initiativet udgik fra politisk og pædagogisk bevidste unge, fra elever, som efterhånden følte forstandervældet større end rimeligt var, og som tænkte skole og demokrati sammen.

I oktober 1942 stiftedes Landsrådet ved et møde i Jelling i ganske nær tilslutning til »Unge Pædagoger«, som var en forholdsvis nystartet forening af unge og yngre lærere og børnehavepædagoger, og hvis væsentligste opgaver var at udgive bladet »Unge Pædagoger«. Enkelte UP'er stod bag Landsrådets tilblivelse, som var et barn af UP – som en samtidig udtrykte det, og det er givet, at den politiske venstrefløj var drivende kraft. Og da der ofte var sammenfald mellem progressive pædagoger eller reformpædagoger og politisk aktive inden for kommunistpartiet, var det helt naturligt, at elever fra disse kredse blev elevdemokratiets talsmænd på seminarierne. Dette forhold kom da også for dagens lys ved krigens slutning i 1945, hvor en af modstandsbevægelsens stærke grupper »Frit Danmark« rummede mange seminarieelever og lærere med tilknytning til DKP eller andre socialistiske grupper.

Det er indlysende, at dette landsråd måtte have tid til at markere sig og blive opfattet seriøst. Nogle forstandere skulle angiveligt også have lang tid til at vænne sig til tanken om et landsråd for slet ikke at tale om et lokalt elevråd. I »Unge Pædagoger«, som i mange år også var landsrådets blad, kan man direkte læse om navngivne seminarier, som ikke sendte repræsentanter til landsrådsmøderne, der afholdtes en gang årligt på skift mellem seminarierne. Landsrådet blev hurtigt engageret i internationalt arbejde og samarbejde. I begyndelsen spillede det nordiske samarbejde en rolle, men ret hurtigt splittedes man på dette spørgsmål akkurat som det »rigtige« politiske Danmark. Der søgtes kontakt såvel i øst som i vest, og »jernetæppet« eksisterede jo ikke endnu. Den første rigtig store sejr vandt man, da landsrådet fik en repræsentant i Seminariekommissionen i 1948. Vore politikere tog seminarieeleverne alvorligt.

Længere tid tog det med elevråd på de enkelte seminarier. Der forelå intet belæg herfor i form af ministerielt fastsatte regler. Derfor måtte det enkelte elevråds eksistens og indflydelse bero på forstanderens gode vilje. Denne holdning forelå givetvis mange steder, men god vilje er ikke uden videre ensbetydende med at afgive magt. Længere end til et samtaleforum for seminariets fritidsliv og foredragsvirksomhed nåede man ikke i elevrådenes første mange år. Der skulle og skal generationer til for at give elever

reel medbestemmelse om deres egen uddannelse, og det første skridt hertil blev taget ved udstedelsen af cirkulæret af 6.6.-56 om elevråd ved seminarierne.

Elevernes økonomi baseredes endnu på støtte hjemmefra og på statsunderstøttelse. Lån var sjældent forekommende og da hyppigst som private lån fra familie eller andre gode folk, som troede på den unges muligheder. I byerne boede fortsat en meget stor del hjemme, og det lettede byrden betydeligt. Erhvervsarbejde i den forstand, som det kendes i vor tid, var aldeles ukendt. Det strakte højst til indtjening ved lektielæsning med velhavende folks mindre bogligt begavede børn eller et feriejob. Forklaringen herpå ligger først og fremmest i det forhold, at der var mødepligt til uddannelsen. Hertil kom, at gennemsnitsalderen for eleverne var væsentlig lavere end nu, og man indgik i faste parforhold senere. Den generelle, småborgerlige holdning om »fod under eget bord«, først når eksamen var taget, var stadig gældende. Gifte elever var derfor sjældne. Men også den omstændighed, at erhvervsarbejde ikke var mulig, afholdt ældre fra at begynde på en læreruddannelse og var som nævnt stærkt medvirkende årsag til oprettelse af aftenseminarierne i København, Århus og Esbjerg.

Den nævnte statsundersøttelse, som på privatseminarierne også omfattede tilskud til nedbringelse af skolepenge evt. til hel friplads, var altså en betydelig faktor i seminarieelevernes økonomi. Beløbenes størrelse virkede med nutids øjne beskedne, men de stærke følelser, som forbandtes med fordelingen af dem, viste i hvert fald, at det var penge, der betød noget. Der var ingen objektive kriterier som grundlag for fordelingen af understøttelsen, men det var selvklart, at den skulle gå til de mest trængende – og denne gruppe har med det danske system om »skattepligtig indkomst« altid været svær at afgrænse. Det var jo forældreindtægten, der skulle lægges til grund, og i den uddelende kreds bestående af forstanderen og de få faste lærere havde man et skarpt blik for forskellen på de frie erhverv (forretningsfolk, gårdejere m.v.) og de fastlønnede, som man jo selv tilhørte. Der blev derfor i en vis grad udøvet frie skøn baseret på en blanding af ægte retfærdighedssans, fordomme og sympatier eller antipatier over for enkelte elever.

Den årlige uddeling var omgærdet med meget stor interesse. Forfatteren Knud Erik Pedersen, som selv er uddannet lærer i 50'ernes begyndelse fra et nordjysk seminarium, fortæller levende herom i sin romancyklus fra »Puslinglandet« til »Fjederhammen«. Hans hovedperson, som er seminarist og har forstanderens kone i tysk, kommer for skade at være fræk over for hende i en time. En kammerat siger til ham: »Den bemærkning kostede dig 100 kr. i statsunderstøttelse«. Og ganske rigtigt – det blev ikke

højeste takst det år. Et andet eksempel, som er refereret for forfatteren, viser noget tilsvarende. På et af de kristelige seminarier, hvor man holdt morgensang med andagt, udtalte en af de ikke særlig åndeligt indstillede uhøvisk: »Nu må man sgu hellere vise sig til morgensang et stykke tid. Vi skal jo snart have statsunderstøttelse!« Og endelig et tredje tilfælde, hvor en elev efter intet at have fået i understøttelse, sagde: »Jeg tilgiver aldrig i mit liv dette seminarium, at jeg blev forbigået«. Oplevelsen af at være medvirkende ved fordelingen var en kombination af julemand og bøddel. Beløbenes størrelse er bevidst ikke nævnt, fordi disse intet siger en læser i dag. Men de var selv efter datidens forhold små. Når de studerende kunne komme igennem med skindet på næsen, skyldtes det i høj grad, at de havde en meget beskednen levestandard. De, der læste, havde det økonomisk meget ringere end deres jævnaldrende, som arbejdede i erhvervslivet eller var under uddannelse dér. Det kostede virkelig afsavn at læse – endnu dengang.

»Affærer« forekom selvfølgelig af og til. Ikke mange er omtale værd i historisk perspektiv. Men et par af dem optog sindene så meget, at de skal nævnes. Når de studerende ikke var gift, måtte det uundgåelige indtræffe: svangerskab »i utide«. På de fleste seminarier bragte det ikke sindene i større oprør. Måske tog synderen d.v.s. den kvindelige elev et års pause. Men på Missionens seminarier så det anderledes ud. For det første skete det næsten aldrig. I hvert fald forføjede den ramte unge kvinde sig i tide og ubemærket bort. Det vidste hun nemlig selv, at hun skulle og burde. På et af disse seminarier gik det imidlertid galt. To unge af hvert køn fra samme klasse insisterede på at fortsætte uddannelsen trods situationen. I pressen forlød det snart, at den kvindelige elev var bortvist, mens den mandlige kunne fortsætte. Forargelse, opstandelse – her var noget at gøre for Seminarieelevernes Landsråd, som med brask og bram trådte frem og talte stærke ord mod den formastelige forstander. Sådant kunne man ikke handle, og offentligheden fik alle fordomme om »de hellige« bekræftet endnu engang. Den gamle forstander forsvarede sig offentligt med, at pigen selv havde bedt om at forlade seminariet. Hvor var sandheden i dette? Efter samtale med den nævnte forstander står det klart, at den unge kvinde fulgte stedets normer og forlod seminariet efter samtale med lederen. Men i den fremskridtsvenlige, normopløsende, sækulariserende omverden kunne man ikke leve sig ind i dette. Tidstypisk og eftertanke værd.

En anden historie optog sindene nogle år før. Siden 1930 havde den tidligere nævnte F. C. Kaalund-Jørgensen været statskonsulent for folkeskolen og seminarierne. Han var stærk, egenrådig, dygtig, lidet afholdt og måske lidt opportunistisk. I hvert fald bragte han sig under besættelsen i et

sådan forhold til personer i Værnemagten, at hans position efter krigens afslutning var vaklende. Der blev udtalt så megen mistillid til ham, at det førte til en tjenestemandssag, som imidlertid frikendte ham. Alligevel fandt minister og ministerium situationen uholdbar, og han blev forsat til en særlig opgave, og en efterfølger blev udnævnt. Inden sagen spidsede helt til, stod det klart, at alle lærerorganisationer var imod ham, og seminarieeleverne var selvfølgelig helt oppe på tærerne. Resolution fulgte på resolution og ånden fra 5. maj var stadig levende. Statskonsulenten måtte ved besøg på seminarierne snige sig ind for at underskrive eksamensbeviser. Det blev minister Hartvig Frisch for meget. Handlekraftig som altid – det var ham med retskrivningsreformen – rejste han til Ranum efter kun at have orienteret forstanderen om sin ankomst. Han samlede alle de genstridige elever i gymnastiksalen, hvor de som ved skriftlig eksamen på hver sin plads på egen hånd skulle besvare en opgave skriftligt, som lød i denne retning: »Hvad har statskonsulenten foretaget sig, som er angribeligt?« Med røde ører og store næver skrev de himmerlandske seminarister på livet løs. Bagefter måtte Frisch erkende, at de unge vidste bedre besked, end han havde ventet. Det var datidens studenteroprør af usædvanlig karakter og en resolut minister.

Censorerne

I tiåret 1945-55 bevaredes det faste censorkorps uændret trods væksten i elevtal. Det blev suppleret med midlertidige censorer i et stadigt voksende antal. De faste censorer var som tidligere nævnt virkelig en institution, og de var i allerhøjeste grad med til at udstikke mål og fastlægge niveau. Kollegial censur var stadig et ukendt begreb, men ønsket af seminarielærerne, og alle skriftlige og mundtlige opgaver blev til 1.8.1955 stillet af censorerne. Der stod stor respekt om dem, og ikke mindst dygtige universitetsprofessorer satte deres præg på seminarierne og virkede i bedste fald inspirerende. Eksamen var derfor forbundet med en vis højtid, og censorernes indtog på land- og byseminarierne i hele maj og juni hvert år satte sit præg på seminarierne. Nutiden ville ikke kunne fatte, at man kunne tillægge censorinstitutionen en sådan autoritet, men et faktum var det. Til ceremonien hørte frokosten, som ofte holdtes i forstanderens hjem med en stor indsats af dennes kone, som nok havde pighjælp, men som altså var værtinde i egen spisestue hver dag i mindst 6 uger. Varme og kolde retter blev frembåret, øl og snaps skænket op og ved særlige lejligheder endog vin. Åndfulde samtaler og gode historier krydrede maden. Under

kaffen med cigaren steg velværet, og det var ikke noget under, at det var almindelig antaget, at karaktererne var lidt bedre efter end før frokost. – For den, som har oplevet disse orgiastiske tider virker den lidt passive og nedslidte kantine måske som et antiklimaks. En censor er ikke, hvad han var – og held for det!

1955-60

1954-loven søsættes – og kuldsejler?

Det gik som tidligere omtalt hurtigt med at få den bekendtgørelse, som udfyldte loven af 1954. Men da bekendtgørelsen var kommet 5. april 1955, faldt tempoet føleligt. Der var mange uafklarede problemer, og usikkerheden på seminarierne var stor. Ganske vist havde man gennemført en række forsøg de foregående år, som havde mange lighedspunkter med den nye lovs arbejdsformer, men ikke alle havde taget del i disse, og som nævnt var der også skepsis en del steder over for det nye og fremmede. Også her viste det sig som overalt i livet, at det for mange mennesker er nemmere med faste regler end med frihed. Såvel ministeren som statskonsulent Alfred Andreassen (1949-57) lovede gang på gang, at de manglende circulærer skulle komme. Men ministeriet savnede arbejdskraft – og det problem tyngede lige til 1973 – og ministeren tabte interessen for sagen.

Arbejdet kom dog i gang ved en passende blandning af rutine og intuition eller selvtægt. Bomholt havde ved introduktionen af den nye lov advaret imod »trofasthed mod fortiden«. Den viste sig at være meget god at besidde. Dels skulle man indtil 1958 færdiggøre klasser under den gamle lov, dels var der eksamen i nogle af fagene, og dels var de faste retningslinier fra de praktiske fags eksamenstradition en støtte for den enkelte lærer ved standpunktsbedømmelsen, hvor han eller hun nu stod helt alene. I de eksamensfrie, humanistiske fag var det derimod nødvendigt med nytænkning. Eksamen som kunstig motivation var væk. Lærerpersongligheden og stoffets indre bærekraft skulle stå sin prøve.

Det er hævet over enhver tvivl, at de allerfleste seminariefolk loyalt og ofte helhjertet gik ind for arbejdet med den ny lov. Der var virkelig tale om et tidehverv i dansk læreruddannelse. Men ægteskabet mellem højskoleidéen og arbejdsskoleprogrammet blev ikke uden gnidninger, og det var der mange gode grunde til. De to sæt tanker var og er mere eller mindre uforligelige først og fremmest på baggrund af deres helt forskellige filoso-

Hele Odense Seminarium og forskoleseminarium 1956

fiske indhold. Livsoplysning og utilitarisme klinger dårligt sammen. Ud-bredt frihed for lærere og elever harmonerer ikke godt med en målrettet erhvervsuddannelse. Og sådan kunne man blive ved med at kredse om læreruddannelsens evige problem: personlig udvikling og faglig dygtiggørelse på én og samme tid med det formål at blive en god underviser og opdrager. Ingen har endnu løst den opgave, men en del tror at kunne løse den!

Hvilke problemer optog seminarierne i 50ernes sidste halvdel? Læser man i samtidige blade og årsskrifter, ser man, at den nye liniefagslæsning optog sindene, at lærernes pligtige timetal var et stadigt punkt på dagsordenen, og at den »skemafrie arbejdsdag« interesserede alle. Det kom ikke så tydeligt frem i debatten, hvordan indberetning af stof i de eksamensfrie fag og efterfølgende kontrol af dette hos statskonsulenten optog lærerne, men ved erindringerne hjælp vil dette væsentlige punkt blive behandlet.

Stigende tilgang til seminarierne, bygning af nye og udvidelse af ældre seminarier samt oprettelse af flere helt nye seminarier prægede tiden, som alt i alt var en blomstringstid for området og måske mere på den ydre end på den indre front. På debetsiden for uddannelsen måtte skrives vikaruddannelsen, som udhulede en af den nye lovs nydannelser: praktikantperioden.

Bestemmelserne om liniefag var på en række felter uklare.

Følgende spørgsmål meldte sig: 1) Kunne man vælge et eller to fag? 2) Kunne den 3-årige og 4-årige uddannelses elever læse sammen? 3) Var samlæsning »lodret« mulig? 4) Ville emner, som ikke var egentlige fag, kunne godkendes som liniefag? 5) Skulle stofmængden være den samme ved valg af ét eller to fag. På nogle seminarier læste studenter og »normalister« sammen, på andre var de adskilt. På et enkelt seminarium læste årgangene sammen, således at stoffet roterede over tre år (denne ordning vendte tilbage ved en lovændring i 1985 på grund af seminariernes beskedne størrelse). Nye emner blev optaget i stedet for fag. Først kom særundervisning (= specialundervisning) og senere ungdomsundervisning. Blot to år efter lovens ikrafttræden blomstrede idéerne, men nogle spurgte med rette: Er et »helt« og et »halvt« liniefag det samme? Hvis der var prøve i faget, måtte svaret blive et måske ja, men i eksamensfrie fag måtte man tøve med et svar.

Det pligtige timetal optog lærerne. Det var endnu 24 ugentlige timer, men under Forsøgsloven fik man reduktion for de fag, hvori man havde forsøg, således at fem undervisningstimer blev seks løntimer. Nu var der principielt og ved lov vedtaget forsøg i alle fag, men reduktionen faldt væk. Dette følte uretfærdigt og blev yderligere forstærket af, at rettere-

duktion ikke kendtes. Man skævede misundeligt til gymnasierne, hvor dette begreb var vidt udbredt. Særlig hårdt følte man, at det var, fordi der nu også var obligatoriske skriftlige arbejder i de humanistiske fag, og så var der stadig 30-36 elever i klasserne. Det var tykke bunker at se på! Først i 1960 blev dette forhold rettet op.

På en anden måde opnåedes dog en ganske vist utilsigtet kompensation. I forbindelse med forsøgsarbejdet var idéen om den skemafrie arbejdsdag opstået. som ordet udsagde var nævnte dag karakteriseret ved to ting: 1) arbejde og 2) ophævelse af timeskemaet. I praksis blev det gennemført på den måde, at i alle uger uden ferie eller fridage var der en skemafri arbejdsdag. Det blev til 12 hvert halvår og organiseret således: første uge mandag, anden uge tirsdag osv., hvorved fagene i skemaet ramtes ligeligt. Indholdet af disse dage var alle de pædagogiske aktiviteter, som det sædvanlige ugeskema hindrede eller blev slået i stykker af: ekskursioner, skriftlige øvelser og prøver, laboratoriearbejde, museumsbesøg, samlet hjemmearbejdstid til de større skriftlige arbejder m.v. Det ses straks, at idéen var i bedste overensstemmelse med arbejdsskoletanken, og derfor fik fagene forskellig glæde af disse dage. De laborerende fag og de mere typiske studiefag fik glæde af ordningen, mens træningsfagene og de praktisk- musiske fag ikke rigtig kunne bruge den. Idéen havde derfor både tilhængere og modstandere, men blev altså legaliseret i 5. april 1955-bekendtgørelsen. Efterhånden kom alle til at holde af dagen, og visse steder skiftede den navn til »hjemmearbejdsdag«. Lærerne holdt af den af faglige grunde eller af bekvemmelighedsgrunde. Kunne eller ville de ikke bruge dagen, holdt de fri. Eleverne holdt mest af hjemmearbejdsdagene, for så blev man hjemme med god samvittighed (og gik til damefrisør, som de mere spottende kammerater sagde). Facit var, 1) at et meget fornuftigt, pædagogisk begrundet arbejde blev udført på disse dage, og 2) at de fleste lærere fik en ikke tilsigtet timenedsættelse!

Som tidligere berettet var det for Konservativ Folkeparti en forudsætning for at stemme for loven i 1954, at seminarierne i de eksamensfrie fag hvert år indsendte planer for, hvilket stof man ville gennemgå, og ved årets afslutning indberetning om, hvad man rent faktisk havde beskæftiget sig med. Denne kontrolforanstaltning gav undervisningsministeren tilsagn om, at han ville gennemføre, og den blev udformet endnu mere præcist i bekendtgørelsens § 26 med ordene »undervisningsplaner til godkendelse« og »rapport ... med redegørelse for eventuelle afvigelser ...« Det var ved lovvedtagelsen for nogle en meget vigtig sag, men sjældent har en bestemmelse betydet så lidt. Ved granskning i samtidige kilder er det konstateret,

at der intet er skrevet om dette. Det følgende bygger derfor alene på erindringer om kollegers og egne erfaringer på dette område.

Det første år indsendte de fleste seminarier pligtskyldigt planer for det kommende års arbejde i de nævnte fag uden eksamen.

Godkendelse modtoges aldrig. Nogle sendte ved årets slutning rapporter om gennemførelsen, men ingen reaktioner fulgte. Efter nogle års forløb ophørte de fleste eller måske alle med at indsende planer og rapporter. Ved en forespørgsel hos Statskonsulenten (eller i det i 1963 oprettede Direktorat for folkeskolen og seminarier) blev det over for mig oplyst, at alle planerne lå i en stor stabel. Det blev tydeligt tilkendegivet, at man ikke havde tid eller kræfter endsige kvalificeret mandskab til opgaven.

I samtiden tav alle for at blive fri for en måske ukvalificeret kontrol, eller også glemte man det blot. For eftertiden er oplysningen værdifuld som demonstration af værdien af politiske løfter.

Endnu et afgørende punkt til demonstration af manglende overensstemmelse mellem idé og virkelighed, mellem politisk teori og pædagogisk praksis skal omtales. Lovens § 11, stk. 1 indeholdt som præambel følgende: »Iøvrigt lægges undervisningen i alle seminariets fag således til rette, at den foruden at sigte på elevernes personlige udvikling tillige er vejledende med hensyn til stoffets praktisk-pædagogiske udformning.« I bekendtgørelsen blev disse magtfulde ord modificeret lidt med indskuddet: »i videst muligt omfang«. Penneførerne kendte deres pappenhejmere. Det var ikke alle seminarielærere, som kunne (eller ville) udføre denne opgave. De akademisk uddannede lærere havde slet ingen forudsætninger herfor, og de seminarie-uddannedes erfaringer om skolen forældedes – eller forgyldtes – som tiden gik. Denne bestemmelse blev derfor aldrig levet ud, og dette blev der heller ikke talt eller skrevet om før forberedelserne til 1966-loven. Julius Bomholt havde i sin introduktion af loven for 4-500 seminarie- og øvelsesskolefolk ellers gjort denne bestemmelse til lovens kærnesætning. »De unge skal være opdragere og undervisere. Bag arbejdet på seminariet ser man barnets ansigt ...«, sagde Bomholt, ligesom han understregede, at nu drejede det sig ikke om fagenes hvad, men om deres hvorledes.

Udtrykket »rammelov« blev gang på gang anvendt om denne lov, og de københavnske læreres blad KK bragte denne salut med på lovens tornede vej: »Vi tror, at der kan være grund til at omgås begrebet rammelov med en vis varsomhed i forbindelse med skolelovgivning. Det skulle helst ikke blive en vane at havne i helt ukontrollabel løshed, hvorved der er fare for en devaluering af den danske skoles og dens uddannelses værdi.«

Tiden viste som nævnt, at kontrol blev der ikke på seminarierne. Seminarielærere var dog generelt for samvittighedsfulde til, at den manglende kontrol førte til løshed. Men forskelligt blev det fra seminarium til seminarium, og frugtbart blev det også. Det er tænkeligt, at kun ved denne næsten revolutionære lovgivning kunne en uddannelse ændres radikalt. Om det blev for radikalt, vil der senere blive berettet.

Det er tidligere blevet omtalt, at egnedetskriteriet var en afgørende faktor dels ved optagelsen, dels ved afgørelsen om fortsat uddannelse efter 2. kl (eller 1. kl. på den 3-årige uddannelse), idet de »afgjort uskikkede« skulle udskilles. Ret snart kom dette spørgsmål op til debat. Det blev rejst i »Dansk Seminarieblad« i lederartiklen ved redaktøren T. K., og for talrige seminarielærere samlet i oktober 1955 i festsalen på Emdrupborg talte statskonsulent Alfred Andreassen blandt andet om dette problem. I den forbindelse sagde han: ... »eleverne må regelmæssigt følge undervisningen, og de må med flid og interesse passe deres arbejde. Enhver elev har pligt til ikke at forsømme undervisningen uden lovlig grund ... Det må være forstanderen og lærerkollegiet, som i fællesskab klarer dette spørgsmål. Der er blandt disse mange unge på seminarierne en del, hvis pligtfølelse og ansvarsfølelse ikke er tilstrækkeligt udviklet. Her er altså m.h.t. mødepligten for at bruge den jævne mands ord »ikke noget at raffe om.« Det var præcise tilkendegivelser, som ikke efterlod tvivl om, hvordan man i ministeriet så på sagen, men som lige så klart placerede stedet for ansvaret og de tunge afgørelser – på seminariet. Andre steder kunne det ifølge sagens natur heller ikke være, men hvilket ansvar! Bekendtgørelsens § 24, stk. 2, efter hvilken afgørelse om udskillelse skulle træffes, indeholdt følgende kriterium for afgørelsen: ...»Der tages herved hensyn til elevernes kundskaber og evner samt til deres pligtfølelse, adfærd og karakteregenskaber iøvrigt.« Smukke ord, nemme at skrive og umulige at arbejde med, viste det sig. Eneste objektive kriterium var forsømmelsesprocenten. Alt andet var skøn udøvet af den enkelte lærer eventuelt i forbindelse med en censor i de få eksamensfag.

Der foreligger ingen statistik over udskillelser af uegnede. Igen må man ty til erindringen og samtaler med kolleger. Da frafaldet statistisk kunne måles til mindre end 5 %, og ikke så få ophørte med uddannelsen af personlige grunde som forkert erhvervsvalg, giftermål, ændrede økonomiske eller sociale forhold, kan de udskilte næppe havde udgjort mere end 1-2 %. Cirkulæret om lærerråd fastsatte at der 1) skulle være flertal blandt de lærere, der underviste den pågældende, for udskillelsen og dernæst 2) skulle der være flertal i hele lærerrådet for det samme. Det var en tung proces og svært gennemførlig. – Og så kunne de udskilte uegnede

uden vanskelighed optages på et andet seminarium mod at gå et år om! Jo, det var en rammelov, som var ungdomsvenlig. Men var den på længere sigt venlig over for de børn, hvis ansigter man skulle se ifølge Bomholt?

Lærermanglen fortsætter – og nye seminarer oprettes

Trods alle profetier om det modsatte voksede manglen på uddannede lærere fortsat. Følgende lille notits i Dansk Seminarieblad september 1956 illustrerer sagen: »Det kunne være ganske interessant, om der ved lejlighed kunne fremskaffes en ledighedsstatistik for lærere, som alle implicerede parter (undervisningsministeriet, Statistik Departement, DLF og DS) kunne blive enige om virkelig gav det sande billede af situationen. Man har stadig på fornemmelsen, at det er bekvemt, at man kan jonglere lidt med tallene, alt efter om sagen er skolepolitisk, organisationspolitisk eller lokalpolitisk.« Disse ord kunne have været udtrykt nøjagtig lige sådan i 1980'erne!

Anledningen til den spidse, halvsyrlige bemærkning var planerne om oprettelsen af Hjørring Seminarium. Der var fortsat et stærkt politisk pres fra lokalt hold på minister og ministerium for at bekæmpe egnens lærermangel med netop et seminarium i pågældende egns bycentrum. Centraladministrationen havde ikke selv svært ved at modstå presset, hvis de ikke lige havde haft en minister.

Embedsmændene var enige med Dansk Seminarieforening (DS) i, at de bestående seminarier skulle og kunne klare opgaven at uddanne flere. DS's begrundelse for at bevare antallet af seminarier på de 25, hvor kun Københavns Aftenseminarium var rent aftenseminarium, var reel nok. Netop 1954-lovens åbenhed eller løshed kunne give rimelig formodning om, at denne lov i uøvede hænder kunne være kvalitetssænkende og derfor med til i almindelighed at skade seminariernes renomè. Det var altså ikke standsegoisme eller brødnid. For Danmarks Lærerforening gjaldt det, at man var enig med DS om kvalitetskravet, og så var man ikke direkte utilfreds med lærermanglen. Lærerne afhjalp delvis selv denne mangel ved at tilbyde velbetalte overtimer, hvorved den ikke særlig respektable lærerløn blev værd at regne med. Denne politik fortsatte DLF med helt op i 1970'erne, og det var næppe klogt. Først da blev det opdaget, at den nøgne lærerløn var beskednen.

Lærerbehovsudvalget oplyste i omfattende materiale i efteråret 1956, at man måtte forvente balance mellem behov og produktion i 1962. Sådan

gik det ikke, som det senere viste sig. Vikaruddannelsen fortsatte og nu i tre måneder. Den ene måned blev taget af de tre måneders praktikanttid, der som tidligere nævnt altså blev udhulet fra starten. I tiden 1956-60 var der således et afbræk i uddannelsen på tre måneder, hvor seminarielærerne havde fri – med løn. Også det hjalp lidt på den efterspurgte timedækkelse, men blev lidt diskret (!) aldrig nævnt.

Det lokale pres fortsatte og førte til, at Hjørring fik sit seminarium i 1957. Forstander blev den kendte og agtede seminarielærer Henry Holm fra Vordingborg. Holm var kendt både som en dygtig fagmand først og fremmest i geografi og som en energisk og interesseret foreningsmand i PF, og hertil havde de skiftende forstandere i Vordingborg givet ham god mulighed for at vise sine fremragende administrative evner. Seminariefolket var beroliget ved seminarium nummer 26, og lederkredsen fik i de næste 22 år en højt skattet og meget brugt kollega, som ofte var med til løsning af store opgaver.

Lærermanglen fortsatte og voksede. De store årgange af børn fra 40'erne kom i skole, og landsbyskolerne blev centralskoler med overbygning (fri mellemskole og eksamensmellemskole) efter 1937-lovens planer. Dette forstærkedes, efter at Jørgen Jørgensen (Rad. V.) i 1957 havde afløst Bomholt som minister og havde gennemført folkeskolereformen i 1958. Jørgen Jørgensen, som nu var skolens gamle, store mand, var meget optaget af seminarierne og læreruddannelsen. Hans på en gang høvdingagtige og jævne fremtræden satte sit præg på disse års seminariehistorie. Ved talrige lejligheder deltog han i arrangementer på seminarierne, og da byggeriet var livligt (se senere), var der god lejlighed hertil. Han var en dreven politiker med jordforbindelsen i orden, og det var ikke uden politisk tæft, at han i foråret 1960 gav tilladelse til oprettelsen af endnu tre privatseminarier. Aalborg, Herning og Holbæk fik appelsinen i turbanen, og længe havde disse byer stået i kø.

Hermed fik i netop denne rækkefølge henholdsvis soc. demokraterne, venstre/konservative og J. J.'s eget parti Radikale Venstre deres del af kagen. Det var tre typiske kommunale seminarier, men der stod samtidig stærke kredse bag med forbindelsen til de folkelige bevægelser i oplandet. – Og hermed var tallet 29, og højere blev (eller bliver) det aldrig.

Samme forår besluttede ministeren at udvide vikarudsendelsen fra tre til fem måneder dvs. ½ skoleår. Det skete rent faktisk ved, at praktikanttjenesten på tre måneder faldt bort og blev suppleret med to måneder af undervisningstiden. Ordningen var stærkt ønsket af DLF, fordi to seminarielever på denne måde tilsammen kunne dække et embede, hvorved børnene »kun« skulle skifte lærer én gang i årets løb. (I disse år fandtes

børn, som i hele deres skoletid aldrig mødte en færdiguddannet lærer). Planen blev forelagt seminarierådet ved et møde i marts 1960, og stemningen blandt de otte rektorer (om titler se nedenfor) var mildest talt præget af harme. Det oplevedes som en torpedo mod uddannelsen. Vi, der deltog i mødet, fik hurtigt fornemmelsen af, at afgørelsen var truffet inden mødet, som blot var en formssag. Ordningen blev gennemført fra 1. august 1960, og to rektorer udtrådte af seminarierådet i vrede. Da jeg noget senere spurgte, hvilken hjemmel man havde til at afvige gældende lov og stryge de tre måneders praktik, fik jeg et svar, som lød: I en tekstanmærkning på finansloven nedsatte man statsunderstøttelsen for seminarieeleverne, således at de ikke kunne modtage denne det år, hvor de et halvt år var lønnede vikarer. En rimelig ting, men juridisk var det næppe almindelig praksis at fravige en uddannelseslov på et område ved at kreditere finansloven på et helt andet. Uddannelsejura er noget særligt. Alt, hvad undervisningsministeren kan holde til politisk, er juridisk i orden, siger man i ministeriet.

Seminarieleverne blev glade for »at være på græs« et halvt år. De fik gode erfaringer, og de tjente lige så gode penge – fuld lærerløn for en uddannet. Det generede ikke dem, at uddannelsen nu var $3\frac{1}{2}$ eller $2\frac{1}{2}$ årig. Seminarielærerne havde det lidt vanskeligt med sagen. På den ene side måtte de naturligvis sammen med rektorerne udtrykke deres betænkeligheder ved sådanne indgreb i uddannelsen. Men på den anden side betød vikarudsendelsen frihed for timer det halve år, de unge var væk, og med fuld løn og uden andre forpligtelser. Resultatet blev da også et forøget antal overtimer, som man ikke fik merarbejde ved, og altså en betragtelig lønstigning. Der var akademikermangel og seminarievækst på samme tid, så dobbeltmoralen gav dobbelt løn. I slutningen af 50'erne var timetallet gået ned til 21 pligtige ugentlige timer, og i 1960 fik man timereduktion i alle fag med skriftlige arbejder, dvs. dansk stil, regning, matematik, fremmedsprog, litteratur, historie, kristendomskundskab, pædagogik og psykologi. Et løntimetal under 30 var nu sjældent, og 35-40 ugentlige timer hyppigt forekommende. Seminarielærerne havde endelig fået den anerkendelse de efter deres egen opfattelse fortjente.

Ved finansloven, som trådte i kraft 1.4. 1959, fik de seminarieansatte nye titler. Endelig – syntes mange – lykkedes det også på dette område at opnå den fulde retfærdighed. Forstanderen blev rektor, og lærerne blev lektorer eller adjunkter alt efter løntrin. Der var blot et lille »men«. Foran den akademiske titel skulle stå »seminarie«. Der var jo forskel på folk, mente skjulte kræfter (i gymnasieskolen?). Titelændringen gav anledning til en spydig kommentar i »Højskolebladet«, hvor den kendte skolemand

og politiker Poul Dam lidt drillende foreslog en udvidelse af titulaturen til for eksempel at gælde højskolerektor, børnehavektor eller plejehjemsadjunkt. Var rønnebærrene sure eller seminariefolket lidt snobbet? De fleste var glade for titelændringen, og med tiden er præfikset faldet bort i hvert fald i daglig brug. Ved lønreformen i 1958 fik man i øvrigt også en ny stillingskategori for lektorer, populært kaldet »superlektor«. Oprykning hertil skulle ikke være automatisk, men ske efter ansøgning og kvalifikationer, men uden at nye opgaver blev tillagt den bedre aflønnede lektor. Det er indlysende, at disse stillingsbesættelser skabte problemer for rektorerne og ministeriet, og misundelse og andre dårlige følelser mellem kollegerne. Dog gav det i hvert fald mere »brød i skabet« til standen og var altså yderligere med til at give et løft.

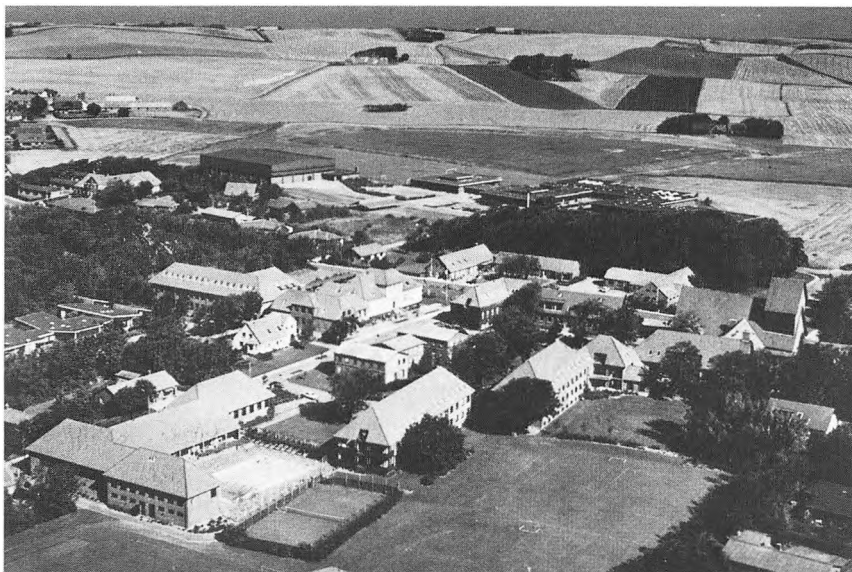
Seminariebyggeri

Den omtalte stærke vækst af de enkelte gamle seminarier kaldte selvfølgelig på bygningsudvidelser, ligesom den nye lov med ændrede arbejdsmetoder fordrede andre omgivelser for pædagogiske og faglige udfoldelser. Hertil kom, at de nye seminarier, som havde begyndt deres virksomhed i mere eller mindre tilfældige lokaler skulle bygge nyt.

Nye seminariebygninger sås derfor i 50erne i Esbjerg og Skive, hvor man begge steder først i 70erne igen flyttede til større og endnu bedre bygninger, og i Kolding og Århus (Marselisborg Seminarium). De gamle seminarier gennemgik ombygninger og udvidelser. I København fik både Zahle og Frederiksberg købt bygninger og renoveret det gamle fra forrige århundrede, og i Jonstrup skete store ting. Idyllen bag Hareskoven og Jonstrup Vang smuldrede bort ved jetflyenes indtog på Værløse flyveplads, og forstander Aa. Morville (tidligere lærer i Haderslev og forstander i Ranum 1944-47) fik ved utrættelig indsats ministeriet til at indse, at en flytning var nødvendig. Det ærværdige seminarium brød derfor op efter næsten 150 års liv i det landlege og flyttede til Lyngby nord for København. Efter et midlertidigt ophold på en nedlagt skole flyttede det ind på Lundtoftesletten efter et for begge parter udbytterigt samarbejde med Lyngby-Tårnbæk Kommune. Her så vi for første gang (og for sidste!) et helt nyt statsseminarium i det 20. århundrede. Intet under, at Morville med rette var stolt.

Men også seminarierne ude omkring ombyggedes og udvidedes. I 50erne nåede både Haslev og Vordingborg væsentlige ændringer, og Silkeborg Seminarium blev helt nybygget. Århus fik en ny etage på en fløj, og Nr.

Nørre Nisum Seminarium 1986 opført 1892 til 1970

Nissum begyndte en omfattende udbygning, som fortsatte i 60'erne. Også Th. Lang, Ranum og Ribe blev større, og Gedved, der ligesom Nr. Nisum var et mere broget end skønt byggeri, skød stadig nye knopper.

De mange nybygninger på privatseminarerne blev ikke, som man måske ville gætte, opført af lokale bygmestre, men derimod af landskendte arkitekter eller unge, som med seminariebygningen fik deres gennembrud. På statsseminarierne blev de nye byggerier oftest forestået af de kongelige bygningsinspektører, der i forvejen var velmeriterede arkitekter. Der forelå ikke centralt udarbejdede planer for seminariebyggeri på dette tidspunkt, sådan som tilfældet var for folkeskole- og gymnasiebyggeri. Først for sent – omkring 1970 – nåede man hertil, og så skulle der ikke (aldrig?) bygges mere. Den manglende koordinering betød til gengæld, at der opstod selvstændige, originale bygninger, som i enkelte tilfælde kunne betegnes som markante. De var alle opført som fagklassebygninger beregnet til 1954-loven. Det var kortsigtet og skabte siden hen pladsproblemer. Nogle lokaler til fællesfag var alt for store ti år efter, hvor faget kun var liniefag med småhold og andre var for små, fordi de var indrettet på mindre hold, end praksis senere skabte. Men væksttid var det, og humøret var godt.

<i>Optagelsestallene 1956-60</i>				
		4-årig	3-årig	ialt
1956	(25 sem'er)	996	561	1557
1957	–	1203	561	1764
1958	–	1299	637	1936
1959	–	1346	594	1940
1960	(29 sem'er)	1510	791	2301

I 1945 havde de 18 seminarer 2.263 elever + ca. 500* i præp. klasser eller i alt ca. 2750 elever.

I 1960 havde de 26 seminarier 6.574 elever + ca. 1500* i præpklassen + ca. 500* et halvt år i »forpræp«. = ca. 8.500 elever.

Samtidig med en forøgelse af seminariernes antal med 8 = 45 % voksede elevtallet med ca. 210 %.

En sådan vækst er ikke set tidligere på dette område.

* elevtallene i præp. klasserne er ikke centralt registreret i disse år, og de anførte tal er fundet ved beregning.

1960

Hvorfor lovrevision så hurtigt?

Spørgsmålet kan ikke besvares entydigt, men et sæt af ydre og indre kræfter trak i samme retning. For lovgiverne og ikke mindst for de seminarierfolk, som var 54-lovens bannerførere virkede den hurtige reaktion på den nye lov da også næsten provokerende. For Holger Paaskesen blev de følgende 10 år et helt personligt nederlag og en skuffelse, fordi han i høj grad havde identificeret sig med den nye lov og troede på dens muligheder. Også for Utoft-Sørensen, som mere afdæmpet, men alligevel næsten iltert forsvarede denne lov, var tiden vanskelig. Lad os se på de to sæt begivenheder og begynde med de ydre kræfter.

Alfa og omega i den udtalte begrundelse for overvejelser om ændringer af lærerloven var vedtagelsen af folkeskoleloven af 7. juni 1958. Denne lov ændrede ganske meget i folkeskolen, og i vor forbindelse var indførelsen af flere fag i folkeskolens obligatoriske undervisning mest afgørende. Udbygningen af 8.-10. kl. med statskontrollerede prøver, nyoprettede realafdelinger ved mange skoler og nye emner og valgfag i skolens ældste klasser spillede også en rolle.

Nu som dengang var spørgsmålet: Er læreruddannelsen tidsvarende og hensigtsmæssig i forhold til den skole, vi har? Spørgsmålet lød og lyder fortsat rimeligt, men er kortsigtet i sit indhold. Politisk har det imidlertid iboende kraft, da politiske mål ofte er de nære. Nøjere betragtet er spørgsmålet ikke så rimeligt endda. Den enkleste forklaring herpå er, at en lærers liv holder længere end enhver skolelov. Læreren skal uddannes til »at holde« i 40 år, og derfor kan man aldrig synkronisere en læreruddannelse med den forhåndenværende skole. Jeg har i de senere år udtrykt det således: »Hvis man uddanner læreren til skolen i dag, bliver han færdig i morgen, og i morgen er i dag i går.«

Altså uddanner man til fortiden! Men dengang som nu var kun få forstyrrede af sådanne overvejelser, og det skal villigt indrømmes, at jeg selv

Børneskolen på skovtur omkr. 1960. Odense Seminarium

var under indtryk af »samtidighedens lov«. De ydre kræfter var altså kort og godt den ændrede skolelov.

De indre kræfter var ifølge sagens natur knap så øje- eller ørefaldende. Seminariefolk var loyale og arbejdede som små heste under den nye lovs øgede krav til lærerne. Men de fleste af de trofaste arbejdere i vingården var i deres inderste imod denne lov. Om grundene hertil kunne man lytte, om motiverne kunne man kun gisne. Sammenfattende og på afstand er vurderingen den, at rammerne føltes for løse, trofastheden mod fortiden, mod eksamen og synlige resultater var stor, og mange følte en stigende usikkerhed ved at skulle vurdere sig selv og sin egen undervisning med tildeling af udtalelser eller standpunktskarakterer til eleverne. Den højt besungne frihed blev knugende for mange lærere, befriende for andre og velgørende for de løsagtige. Loven fik heller ikke de chancer, den skulle have. Som tidligere nævnt blev praktikanttiden aldrig gennemført fuldt ud og forsvandt helt i 1960, og en udbygning af laboratorier og biblioteker som grundlag for mere selvstændigt arbejde lod vente på sig, ligesom

lærernes tjenstlige forpligtelser var alt for længe om at blive ændret. Man følte sig kort sagt svigtet af politikerne med de store ord.

Under sådanne forhold fik den pædagogiske idealisme trange kår.

På denne måde forenedes de to sæt kræfter i ønsket om overvejelser vedrørende ændringer snarest.

Et par »spot« på sagen er historisk interessante. Ved finanslovdebatten i 1957 (!) rejste et konservativ medlem et spørgsmål til undervisningsministeren. Han sagde, at den nye lærerlov havde gjort pædagogik og psykologi til hovedfag, men samtidig var de eksamensfri. Han havde talt med en række seminarieelever, som samstemmende havde udtalt, at de ikke skulle til eksamen i dem. Derfor henstillede han til ministeren, at der blev foretaget en undersøgelse af dette forhold. Ministeren svarede selvfølgelig med at sige, alt hvad seminariekommissionen havde sagt om denne sag fra 1949 til 1951 og fandt det iøvrigt for tidlig med så ringe et erfaringsmateriale at tage spørgsmålet op. – Et symptomatisk spørgsmål og et rimeligt svar.

I september 1958 skrev redaktøren af Dansk Seminarieblad en artikel om »Den nye skolelov og læreruddannelsen«. Fra denne artikel skal citeres: ... »læreren behøver ikke mere en uddannelse i alle fag, for han kommer ikke til at undervise i mere end en gruppe af dem«, og senere ... »en skitse til en ny læreuddannelse for undertegnede egen regning: 1) fællesfag: dansk, regning, skrivning (klasselærerfagene), 2) de pædagogiske fag, 3) personlighedsudviklende fag (valgfrie fag inden for den humanistiske faggruppe), 4) liniefag (eksamensskolefag og færdighedsfag)« ... Redaktøren (= nærværende forfatter) må have været synsk! Det er næsten 1966-lovens model.

I foråret 1958 døde forstander Herluf Jensen, Silkeborg. Han havde som tidligere nævnt været en af hovedmændene bag 54-loven og formand for Dansk Seminarieforening i 10 år. Her efterfulgtes han i 1956 af Paul Holt, Århus Seminarium, som var formand til 1964 afbrudt af nogle sygdomsperioder. Holt var en ganske anden type end Herluf Jensen. Han var i usædvanlig grad i stand til at skille det idealistiske indre væsen fra det formelle og strenge ydre. Han blev opfattet som fagmanden, den dygtige historiker, som let konservativt holdt på latinskolens normer, den skole Holt han selv havde tjent, til han blev 50. Man glemte i bedømmelsen af ham, at han havde været aktiv i modstandskampen, været i KZ-lejr og medlem af folketinget for partiet Dansk Samling. Holts formandsskab betød derfor til en vis grad et systemskifte, selv om hans holding var naturlig loyal over for gældende lov. Tandemparret Holt/Kampmann med

skiftevis den ene og den anden på førersædet betød vist ganske meget i tiden 1958-64.

Blandt de indre kræfter, som medvirkede til ønsket om ændring af uddannelsen, var liniefagsproblemet. Som tidligere nævnt var ét liniefag det almindelige, men to fag var mulige, dog inden for samme timetalsramme. Ganske vist var denne ramme som omtalt kun vejledende, men opfattedes de første år næsten som en norm. Det betød, at et eller to liniefag lå inden for samme timetal, hvilket fandtes utilfredstillende ikke mindst af lærerne. Samtidig voksede ønsket om to fag p.g.a. den nye folkeskolelov og seminarieelevernes stigende og udtalte træthed af den brede fagkreds.

En undersøgelse af elevernes hjemmearbejde foretaget af rektor Aa. Morville, Jonstrup i 1959, hvor alle elever nu læste under den samme lov, viste, at dette arbejde alt efter årgang, fagvalg og køn varierede fra 13 timer til 33 timer ugentlig med at gennemsnit på 22 timer. Det tal skal lægges til 36 ugentlige timers undervisning + eventuel transporttid. De elever havde en arbejdsdag, der ville få nuværende studenter til at blegne. Konklusionen hos lærerrådet blev da også, at kravene i de mange obligatoriske fag vanskeligt kunne opfyldes, samtidig med at der kunne nås tilfredstillende resultater i et eller flere liniefag.

Alt pegede således mod ændringer, og hvor man i begyndelsen klart sigtede mod en ændret bekendtgørelse, hvor meget kunne fornyes, men ikke fagrækken, vendte men nu gradvis kurs og talte om ny lov. Inden vi går videre i det historiske forløb, skal endnu et par forhold omtales.

I efteråret 1959 oplyste statskonsulenten, at fordelingen på liniefag med runde tal var: fremmedsprog 1000, matematik-fysik 880, dansk-historie-religion 750, geografi-naturhist. 550, skolekøkken 460, sløjd 185, musik-tegning 175, særundervisning eller ungdomsundervisning 100. Han udtalte videre, at tendensen viste ét liniefag, men i skolen var der behov for to liniefag.

Et andet spørgsmål optog sindene. I de fag, hvor eksamen endnu fandtes, blev der brug for flere og flere censorer, så spørgsmålet om kollegial censur rejstes igen ved repræsentantskabsmødet. Der var stigende utilfredshed med de mange nye og med seminarieforhold ukendte censorer, og især ramte kritikken nogle lidt for arrogante gymnasiefolk, som åbent sammenlignede resultaterne på seminarium og gymnasium. Ved en afstemning på DS's repræsentantskabsmøde i december 1959 viste det sig dog, at 7 var for kollegial censur, 8 imod og 11 kunne gå ind for et nødtvungent supplement. Få år efter drev nøden ministeriet til at bruge seminarielærere, og en skanse var faldet, den kollegiale censur blev indført – og en vis aura om lærereksamen forsvundet.

I den lille bog »Pædagogisk strejftog« peger rektor Morville i vinteren 59-60 på nødvendigheden af en ny lov som en konsekvens af skoleloven fra 58 og foreslår studentereksamen som indgangsniveau og større specialisering, samtidig med at seminariets hele ånd og stil må være båret af et dannelsesideal, som kan forhindre, at de bliver rigoristiske faglærere. I »Seminariebladet« gør redaktøren sig til talsmand for de samme tanker, men understreger samtidig, at der i seminariekredse (selvfølgelig) er delte meninger om sagen. I samme blad skrev seminarieadjunkt K. B. Madsen (senere professor ved DLH) om psykologi- pædagogik som eksamensfag og henviser dels til erfaringer fra udlandet, dels til det hjemlige, hvor fagene efter hans mening har fået en ringere placering som eksamensfrie. Han skriver videre: »Dertil kommer, at eksamen vel er den eneste form for kontrol med, at undervisningen holder en vis standard.« Det var et stærkt anslag med den i sit menneskesyn så optimistiske 54-lov.

Ved DS's årsmøde i oktober 1960, hvor man som mange gange tidligere berettet beskæftiger sig med lærermangel og vikarudsendelse og deraf følgende udhuling af uddannelsen, var undervisningsministeren Jørgen Jørgensen taler for sidste gang. Han omtalte dels lærermanglen, dels planer for ændringer. Der er to ting, som skal tages frem, sagde han: 1) Måske skal vi have eksamen i større udstrækning end nu ... og 2) Uddannelsen skal være på én gang samlende sig om det, der har rod i det gamle, i vor kultur, i vort folkelige liv, i det kristne menighedsliv, og samtidig skal der være en ikke for stor specialisering ... Statskonsulent K. Helveg Petersen, som derefter havde ordet sagde bl.a.: »Nu er kritikken af læreruddannelsen imidlertid vokset, og ministeren har derfor til hensigt at nedsætte et udvalg til undersøgelse af uddannelsen ... Det skal være et pædagogisk udvalg, som tager hele sagen op til en bred behandling ... og man skal ikke uden videre skride til lovændring, men lade være at forivre sig« Det var karakteristisk, 1) at ministeren (som den sidste i vor tid) omtalte det kristne menighedsliv og 2) storsindet overlod til embedsmanden at meddele beslutningen om et revisionsudvalg. Der var format over den gamle minister. På samme tid var han stor og jævn, eller måske netop stor, fordi han i bedste forstand var den jævne mand med dybe rødder i dansk tradition. (Helveg Petersen havde i 1957 afløst Alfr. Andreasen som statskonsulent).

Læreruddannelsesudvalget nedsættes

Med skrivelse af 23. december 1960 nedsattes udvalget, og den var virke-

lig en julegave til mange i DS og DLF. Sammensætningen var set med nutidens øjne usædvanlig. Formand blev (til september 1961) statskonsulent K. Helveg Petersen. Derpå udpegedes hele seminarierådet: 8 rektorer og 2 lærere fra seminarierne + 1 medlem fra DLF. Denne ubalance mellem rektorer og lærere og mellem DS og DLF udjævnedes ved, at de to foreninger yderligere fik lov at udpege henholdsvis 6 og 5 lærere. Så var der lige mange rektorer og lærere fra seminarierne, men herefter beskikkede ministeren personligt endnu 2 rektorer (Paaskesen og Bredsdorff, Vordingborg). Seminarieelevernes Landsråd fik 1 medlem og Gymnasieskolernes Lærerforening ligeledes 1. Yderligere beskikkedes 3 skoledirektører, 1 amtsskolekonsulent og rektor for DLH.

Endelig var der 5 medlemmer fra undervisningsministeriet (4 pædagoger og 1 jurist). I alt blev det 37 medlemmer, et antal som meget hurtigt viste sig at være alt for stort. Man gennemførte dog 22 møder (42 mødedage) i tiden fra februar 1961 til marts 1965. Men det var ikke i plenum, at tingene skete. De skete dels bag kulisserne, dels i et snævert arbejdsudvalg, nedsat af det store udvalg. Dette arbejdsudvalg vender vi tilbage til.

Medlemmer, som prægede arbejdet, var følgende: Paul Holt, K. Gro-Nielsen (Th. Lang) og Tage Kampmann fra seminarierådets rektorkreds, Stinus Nielsen (formand for DLF), Holger Paaskesen (udpeget af ministeren) og selvfølgelig mange andre i visse sager, men ikke som gennemgående figurer. Vurderingen her er helt sammenfaldende med den, som gives af universitetslektor Dan Ch. Christensen, RUC i en omfattende artikel i »Årbog for Dansk Skolehistorie 1981«, som er en analyse af læreruddannelsesloven af 1966. Det vil ikke være muligt her at give en så omfattende og dybtgående behandling af emnet (50 sider), men det skal bemærkes, at synspunkter og vurderinger i de to fremstillinger på nogle væsentlige punkter er ganske forskellige. Dette er så vidt forståeligt, som den ene forfatter alene har støttet sig på kilder og interviews (med udvalgte personer), mens den anden har været medspiller og efter mange udsagn i en af hovedrollerne.

Eftertiden kan med rette kritisere, at udvalget for ensidigt repræsenterede lærer- og seminarieinteresser. Derimod er kritikken af, at det ensidigt var organisationsinteresser forfejlet. Seminarierådet var ikke organisationsvalgt, og de ministerudpegede seminarierektorer sikrede yderligere spredning i synspunkter, så seminariefolk stod hverken sammen eller på skuldrene af organisationen. De var i princippet og i praksis sig selv. Tilsvarende var de ledende skolefolk særdeles selvstændige og ikke DLF's håndgange folk, så modsætninger og brydninger i udvalget var helt uund-

gæelige. Men som nævnt savnedes andre interesser. Det havde været gavnligt og rimeligt med repræsentanter fra forældre, kommuner, som jo er driftsherren af folkeskolen, og erhvervslivet, som er »aftagerne« af børnene. Sådanne medlemmer var der slet ikke tænkt på dengang.

Kommissoriet var sprogligt omfattende, og essensen skal gengives her. Kort var opgaven at undersøge, om den nye folkeskolelov (1958) og ungdomsskolelov (1960) kunne gøre ændringer i læreruddannelsen påkrævede eller ønskelige. I bekræftelsen faldt kunne spørgsmål om ændring af læreruddannelsesloven rejses over for ministeren.

Arbejdet i udvalget begynder

Udvalget mødtes første gang 13. februar 1961 i mødeværelse 40 på Christiansborg (det sønderjyske værelse). Senere blev mange møder afholdt i det store, lidt dunkle mødeværelse 2 ved siden af fællessalen og ud imod Slotspladsen. Der var en egen højtid over dette første møde og de følgende. Hvert møde tog sin begyndelse med, at Helveg Petersen holdt et længere, ofte inspirerende foredrag om udviklingen i folkeskolen i almindelighed. Som initiativtager til og hovedmedarbejder ved »Den blå Betænkning«, som netop var kommet, var det naturligt, at Helvegs grebethed forplantede sig i udvalget hos visse medlemmer, mens andre følte, at nu måtte man se »at komme til sagen«.

De første halvandet år forløb på 4 plenarmøder og allerede i september 1961 blev Helveg Petersen undervisningsminister (til september 1964) og efterfulgtes som formand af undervisningsinspektør for seminarierne Holger M. Nielsen. Han havde en lang årrække været lærer på Blaagaard Seminarium og tiltrådte sin stilling som undervisningsinspektør i 1958. I sin seminarielærertid havde han udført et stort arbejde i Dansk Seminarieforening og i Privatseminarieforeningen og var almindelig kendt og respekteret i seminariekredse. Som formand blev han i højere grad mødeleder end retningsgivende for arbejdet.

Når det tog tid med at komme i gang med arbejdet, var der flere grunde dertil. DLF havde som altid sin politik klar, mens seminariefolkene var delt i flere lejre. Disse kan forsigtigt opgøres til i hvert fald 3 forskellige. Der var de trofaste mod 54-loven med Paaskesen som den store fortaler, der var de konservative statsseminarierektorer, som i hvert fald ikke ville være organisationsafhængige, og endelig var der Seminarieforeningens folk med Holt, Kampmann og et par kendte lærere (A. Holkenov og A.

Klasseundervisning i geografi omkr. 1961. Henry Holm, Hjørring er læreren

Koch). Dertil kom enkelte personer, som ikke lod sig rubricere som fx. K. Gro-Nielsen, der med et ægte pædagogisk engagement et stykke tid kørte sit eget løb til inspiration for nogle og irritation for andre.

Denne famlende start førte til, at udvalget på plenummødet i september

1962 vedtog at nedsætte det tidligere nævnte arbejdsudvalg med Holger M. Nilsen som formand. Fra DS deltog Holt, Kampmann og Holkenov (lærer ved Jonstrup og formand for Tjenestemandssektionen), fra DLF Stinus Nielsen og P. A. Andersen og endelig Gro-Nielsen, som derved efter nogens opfattelse blev delvis pacificeret ved at få et medansvar. Endvidere deltog endnu et par medlemmer af plenum i arbejdsudvalget. Det må erkendes, at styringen af arbejdet hermed i høj grad blev overladt til de to organisationer DS og DLF, men næppe alle medlemmer af plenum opdagede eller erkendte det.

Et resultat var dog allerede kommet ud af det første års arbejde. I en uformel undergruppe med nogenlunde de samme medlemmer som i det senere arbejdsudvalg (undtagen Gro-Nielsen) forberedte man efter forslag fra drøftelser i plenum en såkaldt bemyndigelseslov, som den nye og energiske minister hurtigt førte gennem Folketinget, og som blev til Lov nr. 201 af 16.6.62.

Bemyndigelsesloven gav det enkelte seminarium mulighed for afvigelser inden for den obligatoriske fagrække, mens optagelse, varighed af uddannelsen og afslutning var uændret. Afvigelserne kunne bestå i, at nogle elever fravalgte et eller flere fag mod i stedet for at vælge et liniefag foruden det sædvanlige (eller de to »halve« liniefag). De fag, som kunne bortvælges, fandtes i de to faggrupper: orienteringsfagene og de praktisk-musiske fag. Indtil lovens udløb sammen med 54-loven i 1972 benyttede et stadigt stigende antal seminarier sig af muligheden for flere liniefag, og et enkelt seminarium tilbød endda tre (hele) liniefag på studenterlinien.

Bemyndigelsesloven blev i høj grad en løftestang for opblødning af strukturen, og seminarierne forvaltede i højere og højere grad den gældende lov ude fra egne præmisser og gjorde uddannelsen ganske forskellig ved de 29 seminarier. Det var i disse år, at udtrykket »29 forskellige læreruddannelser« blev skabt af Danmarks Lærerforening. Og noget var der om det. Nye liniefag dukkede op. 8.-10. klassernes fremkomst i folkeskolen var baggrund dels for liniefaget orientering, dels for det pædagogiske liniefag »linie 8«, som det i begyndelsen hed. Senere udvidedes det til at hedde linie 8.-10. klasse. Også et begynderliniefag opstod: »linie 1«. I disse fag finder vi kimen til 1966-lovens pædagogiske specialer. Som tidligere nævnt var specialundervisningen allerede optaget i liniefagsrækken, og nu udvidedes ungdomslineien til en egentlig voksenpædagogisk linie. Hertil kom, at alle de humanistiske fag blomstrede som liniefag ved siden af eksamensskolefagene, og også her finder vi baggrunden for den senere brede liniefagsrække i 1966-loven.

Eleverne var opdagede af, at seminarierne benyttede muligheden af at

reducere de mange obligatoriske fag og tilbyde to liniefag. Det var tydeligt, at de seminarier, som først tilbød de nye muligheder, var mest attraktive blandt ansøgerne. Igen må man sige, at netop de seminarier, som havde været først med den 2½-årige studenteruddannelse, også var tidligt ude med den ændrede struktur. De københavnske (incl. de to nye Emdrupborg og Hellerup) var i forreste række sammen med Haderslev, Th. Lang og Skive samt seminarierne i Århus. De mere besindige »landseminarier« tøvede lidt, men pressedes efterhånden af udviklingen til at gå med.

Bemyndigelsesloven af 1962 blev altså endnu en frihedslov for seminarierne, og på mange måder trivedes seminarierne godt med denne frihed. Samtidig skabte den stadig voksende forskel seminarierne imellem en øget usikkerhed om læreruddannelsens validitet og påvirkede derfor læreruddannelsesvalget betydeligt i to retninger. Dels blev man overbevist om værdien af 2 liniefag, dels var flertallet indstillet på, at uddannelsen skulle ind i fastere, centralt styrede rammer.

Et af problemerne under bemyndigelsesloven var, at nok krævedes der godkendelse af afvigelse fra 1954-loven, men dette blev hurtigt blot en formalitet. Hertil kom, at Statskonsulentens kontor (fra 1963 Direktoratet for folkeskolen og seminarier) ikke havde mulighed for fagligt kvalificeret at tage stilling til sagerne. Man manglede mandskab til opgaven og følte måske heller ikke, at det lå i 54-lovens ånd at kontrollere. Heri så man uden tvivl rigtigt, men kom på denne måde uforskyldt til at medvirke til, at den stramning, som 66-loven lagde op til, blev stærkere end egentlig tænkt.

1962-65

Inden for seminariets mure

Tresserne var hos lærerne på seminarierne præget af ro og afventen på en ny uddannelse, men roen var isprængt en vis irritation over den afbrydelse, som den halvårslige vikarudsendelse gav i det faglige arbejde. Pausen betød også, at man aldrig havde alle elever hjemme på seminariet på en gang. Det hyppigste var, at studenterklasserne og 4 årsklasserne udsendes i hvert sit halvår. Det hjalp på de trange lokaleforhold, men hindrede et kontinuert arbejde f.ex. i seminariets musikaktiviteter. Kor og orkester var aldrig samlet, og mange steder blev dette arbejde spoleret i denne periode for ikke senere at genopstå.

Da antallet af elever voksede hurtigere, end byggeriet kunne følge med til, var pladsmangel et stadigt problem, og her hjalp som nævnt vikarudsendelsen. Dette betød, at lærerne måtte påtage sig et betydeligt antal overtimer. Det pligtige timetal var som nævnt 21 ugentlige timer, og et løntimetal på 30 til 40 timer var ikke ualmindeligt.

Perioden gjorde seminarielærerne til holdne folk, og seminariets rektor stod langt nede på lønninglisten, fordi han ikke lukrede på overtimerne.

Men alligevel medførte væksten i antallet af seminarier og elever mange nye læreransættelser. Faglige foreninger på landsbasis begyndte at opstå, og lærerne kom nu til kun at undervise i et eller to fag, som de kunne magte og var uddannet til. Mange af de midaldrende lærere arbejdede energisk med efteruddannelse for at kunne svare til de større krav, som liniefagsundervisningen stillede. Det var ikke usædvanligt, at lærere en lørdag kørte 100 km hver vej for at følge et kursus på universitetet i Århus eller København. De gode lønforhold modsvarede altså i høj grad af forøget frivillig indsats.

Elevtallets vækst fremgår af følgende oversigt over optagne i årene 1961-65:

	4-årig	3-årig	ialt
1961	1571	770	2341
1962	1681	1011	2692
1963	1921	1117	3038
1964	1786	1127	2913
1965	1900	1212	3112

Hertil kom eleverne i præparandklasserne (ca. 2000 pr. år) og på en halv snes seminarier i »forpræp«. Der var i midten af 60erne i alt ca. 12.500 elever på de 29 seminarer, og tallet voksede fortsat. Der var altså trængsel.

Det daglige arbejde foregik under de friere forhold, som 54-loven havde skabt. I eksamensfagene var der næppe stor forskel på nu og før, men i de eksamensfrie fag mærkedes friheden i betydelig grad. Dels stod man ret frit i valg af stof som tidligere nævnt, dels var der rig mulighed for varierede arbejdsformer. Der appelleredes i betydelig grad til elevernes selvstændige arbejde, og det førte til, at de skriftlige arbejder blev stadig mere omfattende i antal og længde. For at skaffe tid til dette arbejde og til eskursioner havde man allerede i 50erne indført det omtalte specielle begreb: »Skemafrie arbejdsdage«. De forskellige fag havde som nævnt varieret udbytte af denne dag. Især træningsfagene musik, gymnastik, håndarbejde, sløjd, regning, matematik og fremmede sprog følte, at disse dage brød ugenes rytme. Lå et fag i en ugentlig dobbelttime, blev der altså af og til en pause i faget på 14 dage. Men for udarbejdelsen af de skriftlige opgaver var dagene velegnede. Der var jo mødepligt den øvrige tid, og de skemafrie dage gav den sammenhængende arbejdsro, som var nødvendig.

De skemafrie dage blev også brugt til prøver. Problemet i de eksamensfrie fag var, at nok var der ingen eksamen i dem, men læreren skulle udarbejde en udtalelse om elevens arbejdsindsats, evner, aktivitet i timerne m.v., og denne udtalelse skulle dels baseres på det daglige indtryk, dels på skriftlige prøver. Udtalelsen figurerede på afgangsbetegnelsen og skulle slutte med en af 4 konklusioner: Særdeles dygtig, dygtig, ret dygtig eller ikke dygtig. Disse udtalelser voldte de konciperende faglærere mange bryderier, og der var ikke grænser for opfindsomheden, når det gjaldt om at sætte plus eller minus på denne 4-trins skala. Fx. var formuleringen som »må med forbehold betegnes som dygtig« ret almindelig. Dygtig var for flot, ret dygtig var næsten diskriminerende, og så ordnede man den faglige

Elevrådsmøde omkr. 1962. Hjørring Seminarium

samvittighed ved at placere sig midt imellem. I de praktiske fag med standpunktskarakterer afholdt man prøver i de teoretiske discipliner til støtte for karaktergivningen, og i disse fag fandt bedømmelsen udtryk i en karakter fra Ørstedes skala uden talværdi: ug, ug÷, mg+, mg, ... g, tg, ... mdl. Nogle lærere havde mod til at bruge denne skala bredt, andre samlede forsigtigt karaktererne fra mg÷ til mg+. Seminarierne brugte også vurderingen meget forskelligt fra sted til sted.

I begyndelsen af 60erne bad jeg statskonsulentens kontor om en statistik over hovedudtalelsernes konklusion fra hele landet fordelt på seminarierne. Afgangsbrevet skulle nemlig have en hovedudtalelse om dimittendens egnethed for lærergerning og hele udbytte af uddannelsens faglige side. Denne udtalelse skulle konkluderes i: særdeles velegnet, velegnet, ret egnet, ikke egnet. Hvis »ikke egnet« opnåedes, var eleven ikke bestået og måtte gå sidste år om, men dette skete som tidligere nævnt næsten aldrig. Undersøgelsen, som kun omfattede et enkelt år, viste, at en mistanke om forskellene var begrundet. Yderpunkterne lå således, at på det venligste seminarium havde 80 % af dimittenderne fået »særdeles velegnet« og ingen »ret egnet«. På det strengeste havde 10 % »særdeles velegnet«, 60 % »velegnet« og 30 % »ret egnet«. Det var der nogle, der fandt urimeligt, men der kunne intet gøres ved det.

I praksis betød slutresultatet ikke meget om overhovedet noget. De fleste i afgangsklasserne havde nemlig løfte om ansættelse længe før dimissionen. Den store lærermangel betød, at de ansættende myndigheder stod i kø for at skaffe sig lærere. Annoncer i »Folkeskolen« og brochurer tilsendt seminarerne lokkede med gode tjenesteboliger, smuk beliggenhed, venlig befolkning og skemaønsker opfyldt med det samme. I weekend'erne fra februar til maj drog de vordende lærere i lejede eller forældres biler ud for at se på sagerne og valgte og vragede. Det var i sandhed »sælgers marked«. Hvis disse besøg resulterede i gensidig accept mellem skolekommissionsformand eller skoleinspektør og ansøgeren, var ansøgningen uden alle de afsluttende udtalelser kun en forms sag. Man var sikker på at få stillingen helt uafhængig af afgangsbevisets indhold. Det er for så vidt utroligt, at så mange alligevel anstrengte sig så meget for at opnå gode resultater under disse vilkår. Men seminarieeleverne var på godt og ondt produkter af »flikeskolen«, og derfor gik det ikke galt. Helt moralsk virkede det dog ikke. Ganske mange lærere og rektorer befandt sig ikke rigtig godt derved, mens andre besang friheden. Rent faktisk kunne man stort set gennemføre læreruddannelsen ved »kroppens dorse tilstedeværelse«, som en ung og begavet seminarielærer formulerede det.

I dette lys – eller i slagskyggen – gik arbejdet i læreruddannelsesudvalget videre.

Læreruddannelsesudvalget 1962-65

Efter bemyndigelseslovens vedtagelse kom arbejdet i læreruddannelsesudvalget langsomt i gang. Det er ubestrideligt, at DLF lagde ud. Lærerforeningen stillede i udsigt, at man allerede i september 1962 ved første møde i udvalget efter sommerferien skulle have rammerne lagt fast. Foreningen mente, at uddannelsen skulle være 4-årig. Man lagde ikke skjul på, at højere optagelseskrav og længere uddannelse kunne begrunde øgede lønkrav, gav foreningens uddannelsesudvalgsformand P. A. Andersen udtryk for over for Kristeligt Dagblad. P. A. Andersen var også medlem af det store udvalg og senere af studieplansudvalget fra 1966 til 1969 og alt i alt talerør for DLF og dermed for Stinus Nielsen i læreruddannelsesspørgsmål. Stinus Nielsen tog sig af de store linier, og alle detaljerne ordnede så P. A. Andersen med bred rygdækning.

I Dansk Seminarieforening var fodslaget ikke så taktfast. Udvalgets sammensætning med seminarieårsmedlemmer og foreningsudpegede medlemmer blandet op med ministerudpegede rektorer gjorde enighed

umulig og den demokratiske proces næsten håbløs. Det kom tydeligt frem ved DS's årsmøde i oktober 1962, hvor en stor del af drøftelsen efter formandens (Paul Holt) beretning drejede sig om, hvorvidt specielt Holt og Kampmann repræsenterede foreningerne eller blot sig selv. Et par replikker kan med tydelighed vise problemet. Paul Holt: »Vi vil prøve at samle vore egne folk, vi sidder der ikke som bestyrelse, men vi betragtes ikke som nulliteter! Der lægges mærke til vore udtalelser, og der vil blive lagt endnu mere mærke til, hvad vi siger, hvis vi har alle seminarierne bag os ...« Kampmann: »Man mener åbenbart, at DS har stor betydning, men vi sidder faktisk i udvalget som enkeltpersoner – bestyrelsen er ikke som sådan medlemmer, udvalget er i det hele taget meget broget sammensat« ... På samme møde lå det dog klart, at seminarierne fortsat ønskede flere veje til uddannelsen, men sådan at de studerende skulle gå sammen alle sammen i selve uddannelsen. Det blev endvidere klart tilkendegivet, at den anden forberedelse ved siden af studentereksamen, som skulle være en videre uddannelse byggende på realeksamen, måtte placeres på seminarierne.

Varigheden af forberedelsen til eller af selve uddannelsen havde man endnu ikke taget stilling til. Derimod var man på det rene med, at der skulle uddannes klasselærere (dengang sagde man ikke enhedslærere), som samtidig havde en udvidet faglig uddannelse.

Der var altså ved årskiftet langt mellem DLF's præcise krav og DS's valne og uafklarede balancering mellem mange standpunkter. Denne afstand mellem de to foreninger gjorde det nødvendigt at komme i egentlige forhandlinger, hvor begge parter bevægede sig betydeligt, selv om DS's medlemmer aldrig kom til at synge unison. Når det lykkedes, skyldtes det i høj grad et godt personligt og tillidsfuldt forhold mellem »spidserne« i de to foreninger. Debatten om forholdet mellem rollen som bestyrelsesmedlem og udvalgsmedlem fortsatte i 1963 med fornyet kraft i Dansk Seminarieblad, og redaktøren (T. K.) prøvede med større eller mindre held at udrede de spegede tråde, hvor jeg måske selv var en af de mere spegede. Det mente i hvert fald flere medlemmer. Samtidig gik diskussionen om bemyndigelseslovens første planer, da de kom frem. I en leder i Dansk Seminarieblad under overskriften »Orden eller kaos« hedder det bl.a. »... at der nu vil blive tale om meget forskellige uddannelser i de kommende år ...« og senere: »hvert seminariums plan er bestemt af følgende faktorer: Seminariets lærerkollegiums opfattelse 1) af folkeskolens behov i dag, 2) af de unges muligheder ud fra deres forudsætninger og sidst og ikke mindst ud fra deres lyst og ulyst til visse fag og 3) af det pågældende seminariums »pædagogiske program« ... Senere i artiklen siges det magt-

fuldt: »Historiens dom kan vi ikke fælde, men vi kan kalde på besindelse, og vi kan henstille til rette vedkommende, at man tilstræber orden og klarhed«.

Nu er det jo interessant, at artiklens forfatter i 1963 og historieskriveren mere end 25 år senere er samme person. Hvad bliver da historiens dom? Jeg tror, at det bedste svar kan gives med henvisning til den orden og klarhed, som 1966-loven og 1969-bekendtgørelsen skabte, og som ved 80ernes slutning på mange områder er uantastet, selv om decentraliseringen i Bertel Haarders regi er sat i værk.

I løbet af 1963 kom der mere fart over læreruddannelsesudvalgets arbejde. Arbejdsudvalget (det snævre udvalg) fremlagde planer for plenum. Planerne var i høj grad kompromiser medlem DLF og DS og inden for DS's egne kredse. Hovedlinierne var nu 1) to adgangsveje med enten en 2-årig overbygning på realeksamen (eller dertil svarende kundskaber) afsluttet med en statskontrolleret optagelsesprøve og undervisningen normalt henlagt til seminarierne eller studentereksamen, 2) en styrkelse af det pædagogiske i uddannelsen og fremme af de studerendes personlige og selvstændige arbejde. Om varigheden af uddannelsen udtalte man sig endnu florumvundet. Direktoratet havde nedsat fagudvalg i alle fag bestående af seminarielærere, og resultatet af disse udvalgs arbejde måtte indicere noget om længden. Bemærk, at nu hed det »de studerende«. Et enkelt seminarium nemlig Emdrupborg med den i alle henseende avancerede leder Tage Larsen havde i mange år brugt betegnelsen, og nu var den til hans glæde – udtrykt ved årsmødet i 1963 – ved at brede sig inden for firmaet »Danske Seminarier« (også Tage Larsen). Ved dette årsmøde fortsatte diskussionen om bestyrelsens repræsentative beføjelser i udvalget, og der stilledes krav fra flere sider om sikring af medlemsindflydelse. Trods mange stærke tilkendegivelser godkendtes formandens beretning (som altid).

Der var i 1963 kommet et emne i fokus, som ikke tidligere havde optaget sindene ret meget, nemlig småbørnslæreruddannelsen. Denne uddannelse, som blev indført ved lov i 1892, og som i 1954 (se tidligere) blev en 2½-årig uddannelse, havde efter manges opfattelse overlevet sig selv. Uddannelsen sigtede som nævnt på undervisning i landsbyskolens 3 første klasser, og ofte var småbørnslærerinderne beskæftiget ved de forskoler, som trods den gennemgribende centralisering endnu eksisterede, hvor afstanden til centralskolen for de små børn var meget stor. Uddannelsen fandtes kun 3 steder i landet. På Statens Småbørnseminarium i Vejle optog man elever hvert år og på Odense og Th. Lang i Silkeborg skiftevis hvert andet år. De to sidste seminarier overvejede en afvikling af uddan-

nelsen for at skaffe plads til den mere søgte almindelige læreruddannelse. Et par tal kan illustrere virkeligheden. Af den samlede lærerbestand i folkeskolen udgjorde småbørnslærerinderne ca. 3 %. Af eleverne på samtlige seminarier var under 2 promille elever på den særlige uddannelse. Hertil kom, at både i DS og DLF var man af den opfattelse, at alle lærere skulle kunne begynde med 1. klasse og følge børnene som klasselærer gennem hele skoleforløbet. Det gjorde de rent faktisk også i mere end 90 % af tilfældene. Der var altså næsten enighed om at afskaffe denne særlige uddannelse. Men det viste sig at skulle volde en hel del kvaler al statistik og fornuft til trods og herom lidt senere.

I efteråret 1963 skete der noget helt afgørende i udvalgets arbejde. Man havde fået den fortræffelige idé at invitere professor ved DLH i metodik og didaktik Carl Aage Larsen til at komme med et indlæg i plenum om forholdet mellem det faglige og det pædagogiske i uddannelsen. Baggrunden herfor var dels 1954-lovens og 1955-bekendtgørelsens bestemmelse om, at undervisningen i videst muligt omfang skulle lægges således til rette, at den var vejledende med hensyn til stoffets praktisk-pædagogiske udformning i folkeskolen, dels den videnskabscentrerede læseplanstænkning, som just havde vundet terræn overalt i den vestlige Verden. Carl Aage Larsens foredrag støttede den tankegang, at de akademisk uddannede seminarielærere skulle have ansvaret for undervisningen i videnskabsfaget til og med det didaktiske felt, mens praktiklæreren skulle vejlede m.h.t. den metodiske tilrettelæggelse.

Dette synspunkt fremførtes med megen styrke af den pædagogiske kapacitet, som Carl Aage Larsen med rette ansås for at være. Synspunktet passede flertallet af seminariefolkene godt, for rent faktisk var bestemmelsen fra 1954/55 aldrig efterlevet. Det var mere ord end virkelighed. Resultatet af indlægget kunne samles i følgende: Syntesen af det faglige, det didaktiske og de metodiske skal dannes hos den studerende selv. Det kan ingen andre befatte sig med, for ingen er kvalificeret dertil.

Denne syntesedannelse har fra da af været læreruddannelsens hovedproblem eller Achilleshæl, ligesom det har været det i kandidatstudierne på DLH.

Holger Paaskesen protesterede som den eneste mod Carl Aage Larsens tanker, men fandt ikke gehør for sin protest hos de øvrige medlemmer. Men disse optrukne linier gav et mere sikkert ståsted for det fortsatte arbejde, og der tegnede sig klarere et indholdsbillede og ikke blot en ramme som anført af DLF. Det blev helt naturligt seminariefolkene i udvalget, som tog sig af denne del af beskrivelserne, og de faglige udvalg kom mere ind i billedet, efterhånden som timetalsrammer kom på bordet.

Der tegnede sig nu en ret tydelig tredeling med nogenlunde lige vægt på klasselærerfagene, de pædagogiske fag og liniefagene.

Orienteringsfagene historie, geografi og naturhistorie (biologi) voldte stadige problemer. Hidtil havde disse fag haft en stærk placering i uddannelsen, og nu så man en risiko for, at de blot blev henvist til liniefagene. Erfaringen viste, at mange lærere underviste i disse fag i skolen ofte i deres egne klasser og uden at føle sig som faglærere heri. Hvis fagene forsvandt som obligatoriske fag på seminarierne, kunne der ske to ting. Enten ville klasselærerne fortsætte med at have disse fag, men uden faglig baggrund. Og det var fagligt utilfredsstillende. Eller fagene ville overlades til liniefagsuddannede faglærere, og skoledagen blev opsplittet i et – og to timers fag for de yngre børn. Udvalget endte med en halv løsning, hvor de tre fag kunne tages som »tillæggsfag«, og det var hverken faglærere eller fisk og blev da heller ikke indarbejdet i lovforslaget.

Problemet med enhedslæreruddannelsen og anvendelse af denne i folkeskolen er, at læreren som seminarieuddannet er formelt kvalificeret til at undervise i alle fag i hele skolen. Det er den pædagogiske ledelses ansvar at fordele arbejdet, og her kan der opstå konflikt mellem de formelle og de reelle kvalifikationer. Det problem kan ikke løses i den danske skole og er altså prisen for enheden og fleksibiliteten.

Udkrystalliseringen af klarere tanker gjorde det muligt at orientere DS's medlemmer (400-500 mødte frem af ca. 700) dels på regionalmøder tre steder i landet i begyndelsen af både 1964 og 1965 og på de årlige repræsentantskabsmøder. Efterhånden øgedes den gensidige forståelse, og der var slet ikke de dybe kløfter som under kommissionsarbejdet 1947-51. Der var total enighed om højere indgangsniveau, styrkelse af de pædagogiske fag, højnelse af liniefag og linie i alle fag og genindførelse af eksamen.

Paaskesen havde bogstavelig talt ingen tilhængere, som deltog offentligt i debatten. Modsætningerne kom frem i udformningen af tilgangsvejene. Det var klart, at studentereksamen var den ene mulighed. Den anden vej gennem det 2-årige adgangskursus gav anledning til megen diskussion. I udvalget hældede man til et tostrengt kursus (sproglig og matematisk), men vandt ikke bred tilslutning.

Også om uddannelsens længde opstod nu en del uenighed. Hidtil havde det ligesom ligget i luften og udtalt af DLF, at det skulle tage 4 år at blive lærer. Samtidig var man vidende om, at i Folketinget kneb det måske både hos Venstre og Radikale med at forstå, at den 3-årige uddannelse for studenter, som man jo allerede havde, velbegrundet nu skulle tage 4 år, netop når alle havde det høje indgangsniveau. Dette førte til ideen om 3½

år eller 4 år efter den studerendes eget valg, og det blev da også enden på sagen i loven.

Også diskussionen om mødepligt delte vandene. Endnu levede højskoleånden, og det var vanskeligt at forestille sig seminarierne som mere frie uddannelsessteder. Debatten fortsatte da også i lang tid endnu, men det ophidsede ikke sindene.

Praktik blev behandlet i et underudvalg og skabte ganske mange problemer. Skulle der være prøve? Det blev et nej efter mange og svære overvejelser. Mest praktiske grunde lukkede for tanken. Også spørgsmålet om den faste øvelsesskole var problemfyldt. Skulle den være en del af seminariet, eller kommunal? Først ved behandlingen i Folketinget løstes dette. Begge muligheder stod åbne.

Arbejdet fortsattes intenst gennem hele 1964, og en karakteristisk forskel på sidste gang og nu var, at udvalget gik meget længere ind i detaljerne, end den gamle kommission havde gjort. Man ønskede særlig fra DS's side at ordne så meget som muligt i selve udvalget og ikke nøjes med at udarbejde forslag til en rammelov. Rent faktisk gik man langt ind i traditionelt bekendtgørelsesstof for ligesom at sikre sig imod at få en lige så »løs« bekendtgørelse som den fra 5. april 1955.

I sommeren 1964 holdtes det 12. almindelige skolemøde i Århus i anledning af almuskolelovens 150 års fødselsdag. Agurketid, som det var, gav god plads i dagbladene til megen omtale, og det sås, at også læreruddannelsesudvalgets arbejde kom ind i billedet. En kronik i Politiken 6. august 1964 af rektor K. Gro-Nielsen, Th. Langs Seminarium (både lærer- og småbørnslæreruddannelsen) gav signalet til fornyet debat om begynderundervisningen og deres varetagere. Gro-Nielsen bød på, at det måtte være muligt »at indbygge en forsvarlig uddannelse i småbørnsundervisning i den almindelige læreruddannelse ... men det kan ikke nytte bare at dygne oven i alt det, der er i forvejen. Der må finde en specialisering sted inden for den almindelige læreruddannelse ...« Og hermed var bolden givet op til de pædagogiske specialer. På skolemødets drøftelser viste det sig, at småbørnslærerinderne i DLF støttede foreningen i afskaffelsen af deres uddannelse. Kun folk med tilknytning til seminariet i Vejle + nogle »Askov-folk« (kendt fra skolelovsdebatten før 1958-folkeskoleloven) kæmpede med stærke udfald for bevarelsen af den særlige uddannelse. I den åbne debat herom deltog jeg fra seminarieside, og Gro og jeg var derfor opsatte på at finde et »Columbusæg«. Vi mente, at vi fandt det med ideen om specialerne, og tanken vandt da også tilslutning senere i udvalget.

Ved DLF's repræsentantskabsmøde, som holdtes i forbindelse med

Skolemødet i Århus kom formanden, Stinus Nielsen, i sin beretning ind på arbejdet i læreruddannelsesudvalget og sagde ifølge referat i »Folkeskolen« bl.a.: »Kærnen i forslaget, som man indtil nu er enig om, er en fælles grunduddannelse af begrænset sigte og derovenpå en udstrakt differentieret uddannelse ... Efter en således skitseret uddannelse vil kommende lærere kunne magte klasselærerfunktionen i grundskolen og enkelte fag på et enkelt af yderfelterne i skolens arbejdsområde. Men der er ikke nogen snak om, at nogen lærer giver sig ud for at kunne klare alle fag på alle skolens trin ...« og senere »DLF's eneste argument for enhedsuddannelsen er det, at så kan den samme lærer følge de samme børn fra 1. kl. til realeksamen.« Han sluttede dette afsnit af sin beretning med manende at sige: »Enhedslæreruddannelsen er pædagogisk motiveret i det yderst hensigtsmæssige i at have kendskab til sider i hele folkeskolens løb, i hensynet til den indre enhed i en stærkt differentieret skole og i hensynet til vurdering af det enkelte barns muligheder på tværs af stadier og grupper. Værdien af et homogent lærerkorps ... har stået sin prøve ...« De sidste bemærkninger var tydeligt med adresse til forkæmperne for bevarelsen af småbørnslærerinderne. Debatten om beretningen skabte ingen modsigelse til dette punkt, og småbørnslærerindernes repræsentant i hovedstyrelsen og læreruddannelsesudvalget fik nu det håndslag, at alle repræsentanter i hendes fraktion bakkede hende op for uddannelsens afskaffelse. Alt i alt var det magtfuldt!

I efteråret 1964 gik Paul Holt af som formand for DS. I 6 år var han foreningens leder, og noget let job var det ikke. Hans ydre ro – af nogle anset for irriterende stoisk arrogance – kombineret med hans varme engagement for seminariesagen gjorde ham til en virkelig lederskikkelse. Hans sidste formandsår var præget af alvorlige sygdomsangreb; hans stedfortræder i alle sager var Tage Kampmann, som også blev valgt som hans efterfølger og blev den sidste rektor som formand for en lærerforening. Det blev således den nye formands opgave på DS's vegne at afslutte arbejdet i læreruddannelsesudvalget og derpå at »sælge« resultatet til medlemmerne. Samtidig fik Dansk Seminarieblad ny redaktør, rektor Frants Hansen, Frederiksberg Seminarium. Han havde i 50erne været redaktør af de københavnske læreres blad »K.K.«, og med sin rige erfaring derfra gjorde han det beskedne blad større, fyldigere og hyppigere udkommet. Fr. Hansen gjorde iøvrigt i de følgende 20 år en stærk indsats i kollegakredsen og i seminarierådet med sin helt specielle lidt underfundige form.

Som tidligere nævnt holdtes der igen regionalmøde i DS i januar 1965. Der var nu fart på. Den nye minister K. B. Andersen (S), som i september 1964 havde afløst K. Helveg Petersen, ville se hurtige resultater og gen-

nemføre noget. K. B., som han altid kaldtes og kaldte sig, blev i sin ministertid til februar 1968 seminarierne en særdeles god mand. Han ønskede udvalgets arbejde afsluttet i februar og agtede at fremsætte et lovforslag, inden Folketinget skulle hjemsendes.

Terminerne blev næsten overholdt. Betænkningen blev gjort færdig i marts og lovforslag fremsat 21. maj 1965, men uden adgangskursus og fornyet fremsættelse i efteråret 1965. Der skulle være god tid til åben debat og udvalgsbehandling.

Ved regionalmøderne de 3 steder i landet var det nu muligt meget detaljeret at redegøre for betænkningens endelige udformning, og der var sikkerhed for, at den ville have et stort flertal bag sig på alle væsentlige områder. Ja, man gik så langt, at man også samledes i faggrupper og drøftede planer for de enkelte fag ud fra betænkningens forslags timetal og fagindholdsforslag. Dette viste en meget høj grad af opbakning, som på alle områder var total forskellig fra forrige lovrevision. Det var og blev kun småting, som skilte, når man ser bort fra Paasikesens hele afstandstagen til forslaget.

Samtidig med, at udvalgsarbejdet blev gjort færdig, fik seminarierne ny direktør. Hans Jensen, tidligere formand for de københavnske lærere og senere skoledirektør i Helsingør og medlem af læreruddannelsesudvalget, afløste Helveg Petersen. Denne var som nævnt sluttet som minister i efteråret 1964. Men af mange grunde kunne han vanskelig vende tilbage som direktør og blev nu formand for Planlægningsrådet for de videregående uddannelser. Hans Jensen var direktør til udgangen af 1973, og samarbejdet mellem ham og seminarierne blev meget værdifuldt, og personligt var han højt respekteret. Han investerede mange kræfter i seminariearbejdet i direktoratet og mest i perioden 1966-69, hvor studieplansudvalget arbejdede med lovens nærmere udformning. Dette vil senere blive uddybet.

12. marts 1965 afgav læreruddannelsesudvalget så endelig sin betænkning. Efter 22 møder på 42 dage i plenum + talrige møder i arbejdsudvalget + endnu flere møder i alle fagudvalg underskrev medlemmerne betænkningen. Det skete – hvad nogle måske vil finde symbolsk – i DLF's mødelokale i Kompagnistræde 32. Der var højtid over situationen, og hvor var vi alle trætte, men samtidig glade over, at et på alle væsentlige områder næsten enstemmigt resultat forelå.

I hovedtræk skulle uddannelsen efter betænkningen nu forme sig således:

1) Optagelse på grundlag af studentereksamen eller den særlige adgangs-

prøve (+ lægeattest og vandelsattest samt en vurdering af, at der ikke foreligger omstændigheder, der tyder på uegnethed for lærergerningen)

- 2) Nærmere beskrivelse af adgangsprøvens fagrække, som var dansk, kristendomskundskab, historie, biologi, geografi, matematik, fysik/kemi, engelsk og tysk. Prøvefrie fag var sang, formning og legemsøvelser. Kursus skulle være 2-årigt og finde sted på et seminarium eller på anden måde.

Et mindretal foreslog, at prøver skulle have forskellige retninger (som gymnasiets grene).

- 3) Den obligatoriske læreruddannelses fagrække:
  - a) de pædagogiske fag (pæd., psyk., undervisningslære, praktisk skolegerning og pæd. speciale)
  - b) fagene dansk, skrivning, regning & matematik, kristendomskundskab og legemsøvelser
  - c) grunduddannelse i formning og (for kv. stud.) håndgerning
  - d) undervisning i sang
  - e) videregående uddannelse i to af folkeskolens fag (linie-fag)
  - f) supplerende kurser m.v.

Herudover foresloges det, at de studerende skulle kunne vælge et af fagene historie, geografi og biologi som »tillæggsfag«

- 4) Bestemmelser om varighed, eksamen, m.v.:
  - a) Delbestemmelser om afslutningstidspunkt for prøver i visse fag eller dele deraf
  - b) Prøve i liniefag og pædagogiske speciale efter 3½ eller 4 år
  - c) Prøve i alle fag undtagen praktisk skolegang, og sang
  - d) Mulighed for udskillelse af uegnede
  - e) Bestemmelse om fast øvelsesskole, seminarierådets sammensætning (6 rektorer, 6 seminarielærere, 1 fra DLH, 1 fra DLF og 1 fra LL).
  - f) Bestemmelser om betingelse for fast ansættelse (eller godkendelse) af seminarielærere. Flertallet holdt sig til en generel formulering som »har en uddannelse, der kan godkendes af undervisningsministeriet, og har bestået den for seminarierne lærere anordnede prøve.« Et betydeligt mindretal på 11 medlemmer foreslog, at der tilføjedes: »I fag, hvor en universitetsuddannelse findes, bør denne uddannelse normalt danne grundlag for ansættelse.«
- 5) Et sæt bestemmelser om lærernes efter – og videreuddannelse. Selv om DLH ved lov af 25. februar 1963 havde fået sit eget grundlag, fortsattes sammenknytningen mellem seminarierne og DLH ved 6 paragraffer

væsentligst om økonomien for lærenes videreuddannelse, herunder mulighed for indregning af kursustimer i det pligtige timetal.

Som det fremgår af ovenstående, var slutresultatet ikke overraskende, og mindretallene var få. Dog var Holger Paaskesens generelle afstandtagen fra forslaget af et sådant omfang i sidetal, at han afstod fra at få det optaget i selve betænkningen. I stedet for offentliggjordes dette i et nummer af Dansk Pædagogisk Tidsskrift (nr. 5, 1965). I selve betænkningen blev hans mindretalsudtalelse herved reduceret til en side, hvor artiklen i DPT fyldte 30 sider.

Endelig skal nævnes, at spørgsmålet om formålsbestemmelsen herunder om de studerendes personlige udvikling havde taget ganske meget tid i udvalget. Der var tradition for, at netop den personlige udvikling var et stærkt understreget moment i læreruddannelsen. Diskussionen herom optog også mange af medlemmerne lidenskabeligt, hvad man ikke kan læse ud af betænkningen og slet ikke af forslag til loven. I betænkningen fylder beskrivelsen af spørgsmålet ca. 1 side, og man beskæftiger sig her bl.a. med 54-lovens egnethedsvurdering, som ikke var en succes. I stedet foreslog man som nævnt under punkt 1, at hvis en klar uegnethed var til stede, måtte dette være en hindring for fortsat uddannelse.

Om selve den personlige udvikling nåede man efter megen debat til følgende formulering, som jeg lagde pen til og hvoraf følgende citeres: »At de unge udvikles personligt i løbet af uddannelsestiden, er en given ting, og under påvirkning af det skole- og opdragelsesprægede miljø, som et seminarium med lærere og studerende udgør, søges denne udvikling ledet i en for lærer- og opdragergerningen gunstig retning. Først og fremmest gennem selve arbejdet med fagene og gennem fordybelse i de problemstillinger, der rejser sig i forbindelse hermed, tilstræbes det at skabe gunstige vilkår for de studerendes personlige udvikling. ...

En vigtig bestræbelse går i retning af at gøre den studerende medansvarlig for sin egen uddannelse ... og dels for livet på seminarieret i det hele.«

Afsluttende skal det nævnes, at udvalget havde et fortræffeligt sekretariat bestående af fuldmægtig Mogens Johansen, sekretær Helene Frehr og sem.adjunkt Torben Krogh. Deres arbejde var byrdefuldt, men dygtigt gennemført.

*Seminarieelev ca. 1960.
Tegning af Jørgen Riskær Jørgensen*

1965-69

Lovbehandlingen i Folketinget 1965-66

K. B. Andersen fremsatte 21. maj 1965 første gang sit forslag til lov om uddannelse af lærere til folkeskolen, og 31. maj kom det til en 3 timer lang 1. behandling, som ikke var særlig interessant, og der fremsattes kun kritik fra SF's side. I bemærkningerne til lovforslaget og i den skriftlige forelæggelse betones det, at ministeren tilslutter sig principperne i læreruddannelsesudvalgets lovudkast som udformet i kapitel 8, og at hans forslag er i overensstemmelse hermed »for den helt overvejende dels vedkommende.«

På ét punkt var ministeren delvis afventende. Han udtalte, at han samtidig med genfremsættelsen af forslaget til lærerlov ville komme med et selvstændigt forslag om adgangsprøven til seminarierne, men på dette punkt ville overveje sagen nøjere sommeren over. I forslaget for maj 1965 indgik der dog stadig et sæt bestemmelser om adgangsprøven. Idéen med at fremsætte selve lovforslaget lige før ferien var den, at der herved blev en pause til en debat om forslaget og tid til at høre organisationer og myndigheder om forslaget og lade dette indgå i overvejelserne om det endelige lovforslag.

Der blev ikke megen debat om selve forslaget til lærerlov den sommer. Dertil var jorden gødet for godt, og alle parter var enige i de store linier.

Sommeren 1965

Derimod gav uroen i forbindelse med sommerens optagelse til den 4-årige uddannelse efter bestået optagelsesprøve et helt usædvanligt røre. Som sædvanlig havde en del af dem, der havde deltaget i optagelsesprøven, bestået denne prøve, men var ikke blevet optaget. Der var altså intet særligt i denne situation, men ministeren følte sig i vanskeligheder. Om

det drejede sig om 200 eller 500, stod ikke særlig klart, men i dagspressen virrede det med overskrifter som »En af uddannelsens værste blindgyder«, »De 500 strandede« og »Hvorfor bliver der ikke gjort noget?« »Politiken« havde en leder »Bestået og bortvist«, som sluttede:

»De 200 kan da sige, at de ikke er blevet præparander i den rette tid. Men det er en mager trøst. Der må kunne gøres mere for dem blot for at demonstrere åbenhed i den kommende lov – ikke hr. undervisningsminister?« K. B. Andersen lod sig ikke sige den slags to gange. Her var, hvad han kunne bruge i det fortsatte arbejde om afskaffelsen af »blindgyden«, som nu blev sommerens slagord på seminariefronten. Der var også næsten desperate nødforslag for at hjælpe i den akutte situation: et nødseminarium i Korsør, Slagelse eller en anden vestsjællandsk by! Ministeren holdt pressekonference, og »Kristeligt Dagblad« gjorde sig som så ofte den ulejlighed at grave lidt dybere i sagen. Bladet refererede, at de tilsvarende tal fra 1961-64 havde ligget fra 300 til 450, og hvad der måske var nok så interessant: Der var afvist 400-500 kvalificerede studenter til den 3-årige uddannelse, og dem talte ingen om.

»Folkeskolen« havde også sin kommentar og indleder som så ofte sprogligt veloplagt ved redaktøren Alb. Johansen (som også havde været medlem af læreruddannelsesudvalget) med bl.a. følgende krydrede bemærkninger »DLF afviser dillettanteriet med et nødseminarium bemandet med 200 »frasorterede« og kritiserer skarpt »den hjemstavnspolitik, vi har ført i seminarieplaceringen ... hvor man har drysset seminarier ud, som man uddeler krobevillinger eller lotterikollektioner til fortjente hædersmænd.« Redaktionen efterlyser landsplanlægning for optagelsen i et koordinerende og regulerende organ, og det samme gør jeg som formand for DS.

Den hele ståhej, som også medførte spørgsmål fra medlemmer af Folketinget til ministeren og tanke om klage til ombudsmanden, endte med to initiativer: 1) Der oprettedes et par ekstra 1. klasser – iøvrigt med stort besvær, for direktoratet måtte finde en rektor for et jysk seminarium på en campingplads i Italien, idet telefonen hjemme var tavs – og 2) planerne med den ændrede adgangsprøve tog fart og herom lidt senere.

Et enkelt sted lød der i sommerens løb nogle røster om læreruddannelsen og den nye lov. Der var nordisk skolemøde i Reykjavik, og K. B. Andersen bragte en hilsen til skolemødet og kom ind på de danske planer om ny lov, og jeg talte om lovforslaget og sagde bl.a.: »De bestående 29 seminarer skal fortsat forvalte læreruddannelsen – ... jeg skal ikke give mig af med at spå, men mon ikke det er sidste gang, at der lovgives for 29 seminarier i Danmark?« – Det viste sig at komme til at passe.

HF bliver til

I denne spændende sommer forberedtes i ministeriet dels som bebudet ved 1. behandling af lovforslaget i maj, dels forstærket af den nu helt åbenbare og almenkendte »blindgyde« = præparandklasser + optagelsesprøven, en noget ændret form for adgangskursus til seminarierne.

Efterhånden blev dette 2-årige kursus lanceret af K. B. Andersen under devisen »åbent nedad og åbent opad.« Ministeren var stærkt støttet i denne tankegang af faldne bemærkninger ved 1. behandlingen, hvor det fra flere sider blev betonet, at et højere indgangsniveau nok var nødvendigt, men ikke måtte udelukke «manden for ploven» og – »fra maskinen« (en socialdemokratisk ajourføring!). Det var åbningen nedad, som skulle sikres ved ikke at kræve realeksamen for optagelse på kursus, men nok 10 års skolegang eller »tilsvarende kundskabsniveau«. Åbningen opad søgtes opnået ved, at dette kursus 1) ikke blev knyttet sammen med lovgivningen om læreruddannelsen i samme lov og 2) i lovforslaget klart fik defineret to mål: a) læreruddannelsen og b) »... kan også tilrettelægges med henblik på andre videregående uddannelser«.

Denne formulering kom til at betyde meget mere på langt sigt, end nogen forestillede sig. I første omgang betød det, at seminarierne ikke fik monopol på kurserne, som de næsten havde på præparandkurserne (bortset fra enkelte betrængte højskoler).

Dette var ikke så klart, som det på afstand kan forekomme. Der måtte bag kulisserne udføres meget »benarbejde« for at få seminariernes folk til at forstå ensidige acceptere det. Arbejdet blev udført af mig som formand, og som også i dølgsmål havde medvirket i ministeriet ved lovforslagets udformning efter aftale med ministeren.

Åbningen opad kom ikke af sig selv. Der måtte kæmpes for den, men snart 25 år efter ses det klart, at alle bekymringer om disse kursisters studieegnethed blev gjort til skamme.

Der var yderligere et par interessante ting ved lovforslaget. Dette var et forslag om en eksamen, og kun få paragraffer handlede om, at forberedelsen til eksamen blev givet på kursus (statslige eller private). Der var ikke ét ord om kursets varighed i selve lovforslaget! Kun i bemærkningerne til lovforslaget er der nævnt, at undervisningen »forudsættes at blive 2-årig«, men i selve lovforslagets § 6, stk. 2 nævnes det eksplicit, at det ikke kan fastsættes som betingelse, »at den pågældende har fulgt undervisningen til højere forberedelseksamen«.

Og endelig var der selve navnet på denne eksamen, som var et stort problem. Ældre embedsmænd i ministeriet har fortalt om, at de havde 20-

30 forskellige forslag hertil. Tidligere havde man kendt til almindelig forberedelseseksamen eller præliminæreksamen, og når man nu satte »højere« i stedet for »almindelig« fik man markeret niveauet (det gymnasiale, tidligere hed det jo »højere« almenskole«). Efter tøven godkendte K. B. Andersen højere forberedelseseksamen, som lynhurtigt blev til H. F. første gang lanceret af Poul Hartling, rektor for N. Zahles Seminarium og ordfører for Venstre i Folketinget, hvor han ved 1. behandling af lovforslaget kom med bogstaverne HF.

Lovene fremsættes

Både Lærerloven og HF-loven fremsattes samme dag 19. oktober 1965 i Folketinget. HF-forslaget var bortset fra det nævnte ellers næsten identisk med det, som læreruddannelsesudvalget havde foreslået. I forslaget til lov om læreruddannelsen var sket et par mindre ændringer siden foråret, men ellers fulgte det igen i alt det principielle udvalgets forslag. Følgende ændringer var foretaget: Alt om vandels- og lægeattest og om eventuel uegnethed for lærergerningen var udgået, og ministeren havde »opfundet« et nyt fag: samtidsorientering som obligatorisk fag, som altså ved siden af undervisningslære blev uddannelsens nye fag.

Endelig var der (både ved første og anden fremsættelse) tilføjet en forsøgsparagraf, som udvalgets flertal ikke havde ønsket, men som et ikke ubetydeligt mindretal (13 medlemmer) var gået ind for. Karakteristisk havde ingen af DLF's medlemmer stemt for forsøgsmuligheden. 1954-lovens spor skræmmede og i »Folkeskolen« lød det bl.a. herom »... en forsøgsordning vil bidrage til, at den store spredning i indhold og krav, der har præget den hidtidige læreruddannelse, flytter med over i den nye.«

Om HF-kursernes placering havde både DS og GL (Gymnasieskolerens Lærerforening) udtalt sig. I svar på høringskrivelser fra ministeriet skrev DS's formand efter afholdt repræsentantskabsmøde i august 1965 følgende: »... at disse kursers niveau er fagligt lødigt (gymnasialplanet) og at kurserne i hvert fald primært oprettes på seminarierne.« GL's formand udtalte til »Politiken« bl.a.: »Det er en revolution inden for folkeskolelæreruddannelsen, at den unge skal kunne tage adgangsprøve til seminariet uden at behøve at rejse hjemmefra, idet undervisningen kan foregå på det lokale gymnasium ...«. De to baner var kridtet af, og stregerne er ikke flyttet væsentligt siden, men god sameksistens har været til stede. Men i lovforslaget var der altså ikke taget stilling til placeringen, og spørgsmålet indgik ej heller i forhandlingerne i tinget. Der var ligeledes intet afgjort

om det meget væsentlige spørgsmål om, hvor tilsynet med kurserne skulle placeres. Hertil vender vi tilbage. 1. behandling af begge love gennemførtes i Folketinget i november 1965. Markante ordførere var Poul Hartling for Venstre og K. Helveg Petersen for Radikale Venstre, men også W. Dupont fra socialdemokratiet var en agtet skolepolitiker som formand for foreningen af skolekommissioner m.v. (den tids »Skole og samfund«-forening)

Som helhed blev forslagene godt modtaget, og selv om indlæggene var lange, kom der ikke meget nyt frem. Et par ændringsforslag tegnede sig allerede her for lærerlovens vedkommende. Der var usikkerhed over for legemsøvelser som klasselærefag, og det blev senere flyttet til et af de 4 grunduddannelsesfag, hvoraf 3 skulle vælges (sammen med formning, sang/musik og håndarbejde). Man var godt tilfreds med, at alle egnethedskriterier var fjernet, og at det blev de ansættende myndigheder, der i prøvetiden skulle se den nyuddannede lærer an. Flere ordførere talte for, at fritagelsen for kristendomskundskab ikke skulle være mulig, hvad der jo hidtil havde været muligt for medlemmer af andre trossamfund og ikke døbt. Begrundelsen herfor var, at undervisningen var rent faglig og faget kulturbærende og derfor nødvendig baggrund for enhver dansk lærer.

Fritagelsesbestemmelsen gled senere ud, og har næsten ingen vanskeligheder skabt. De såkaldte tillægsgag blev kritiseret, og også denne nødud-dannelse i historie, geografi og naturhistorie forsvandt med ændringsfor-slagene. Alle ordførere var optaget af at tale politivt om de »musiske« fag. Den musiske bølge rullede over landet, men det blev mere politisk kling-klang end pædagogisk virkelighed.

Et par områder skal særlig nævnes fra debatten, fordi det ene fik stor betydning i de nærmest kommende år, det andet fordi det forblev uløst som et specielt dansk problem.

Det første var seminarielærernes uddannelse. Der var akademikermangel. Universiteter, seminarier og gymnasier manglede alle lærere. Spørgs-målet om seminarielæreruddannelsen optog flere ordførere, og det blev nævnt, at en egentlig uddannelse til denne opgave ikke fandtes. En enkelt ordfører pegede på, at DLH's netop planlagte kandidatuddannelse var en naturlig vej at gå. Tiden viste, at han i høj grad fik ret for nogle fags vedkommende. Man pålagde som konklusion på dette problem ministe-ren at nedsætte et udvalg til afklaring af problemet. Det skete også, men herom senere.

Det andet problem, som rejstes, var læreruddannelsens sammenhæng med andre uddannelser specielt universiteternes. Både Dupont og Helveg Petersen talte meget om dette spørgsmål, og også SF's ordfører (Erik

Sigsgaard) tog det op. Grundene hertil var flere, og her skal opregnes i hvert fald to faktorer, som medvirkede hertil. Det var oppe i tiden at tænke i universitetscentertanker. Professor Mogens Westergaard skrev kronikker og en bog om slagtning af »hellige køer« i universitetsverdenen, om båsesystemer, isolation, for lang studietid m.v. Han blev bakket op af professorerne Mogens Fog og Morten Lange. Den sidste var SF-folketingsmedlem og den første Københavns Universitets rektor og begge Planlægningsrådets meget fremtrædende medlemmer. M. Westergaards artikler førte senere til, at jeg i en kronik i Politiken gik ind på en egentlig mulighed for sammenkobling af læreruddannelsen og et hovedfag på universitetet til en samlet kandidatgrad. Dette kom der ikke andet ud af, end at lærerne nu fik direkte adgang til universitetet uden tillægsprøver. (Det havde de hidtil utroligt nok ikke haft!) Den anden igangsætter var direktør Erik Thomsen fra Danmarks Pædagogiske Institut. Han havde i en artikel peget på, at vi snart fik 6 universiteter, og i den forbindelse var det naturligt at tænke disse sammen med pædagogiske centre til til 6 pædagogiske højskoler med seminarierne reducerede til samme antal. Han blev faktisk taget alvorligt i denne debat i Folketinget, men især Dupont gjorde det klart, at planen måtte have et længere perspektiv. Også Helveg gik ind i tankegangen, og hans hovedærinde fik indslag i den endelige lovtæst, hvor der i § 2, stk. 1 kom en tilføjelse om, at uddannelse erhvervet andre steder kan indgå i uddannelsen efter nærmere regler. Denne bestemmelse fik betydning i 1974 i forbindelse med folkeskolelæreruddannelsen ved RUC samt ved meritoverførelse mere generelt. Om dette følger mere.

Man så altså en spirende interesse for at bryde med den traditionelle danske seminarietænkning, et brud, som var sket eller ved at ske i alle de øvrige vestlige lande på dette tidspunkt. Overalt så man læreruddannelse som en del af universitetet eller en pædagogisk højskole. Det blev ved spiren. Frøet var sået på klippegrund og har for længst mistet sin kraft. Det er iøvrigt forbløffende, at man gennemførte så omfattende ændringer uden at skele til udlandet endsige begive sig derhen.

HF-loven gav anledning til megen almen debat, og generelt fik K. B. Andersen ros for forslaget, og lige så almindeligt blev det udtrykt, at der stod for lidt i det, og at bemyndigelserne til ministeren var for mange. Dette var man nervøs ved. Hartling sagde om ministeren, at han mindede om sagnets Kraka, der kom påklædt og dog nøgen. K. B. svarede tilsvarende forsonligt drillende, at han godkendte billedet og fortsatte, at hun kom uden ledsager, men ikke alene. Dette var jo ministerens situation i en mindretalsregering, men nu så han, at han forlod debatten uden at være alene.

Om Vejle og småbørnslærerindeuddannelsen blev der ikke vekslet mange ord. Ministeren lovede at finde en mulighed for at bruge erfaringerne fra dette særlige seminarium i et specielt samarbejde med DLH, og loven kom da også senere til at indeholde en slags løfteparagraf om småbørnseminariet (§ 3 stk. 6). Bestemmelsen fik aldrig nogen betydning.

2. behandling fandt sted 25. maj 1966, et halvt år efter 1. behandling. Det var ikke, fordi der var megen debat eller vanskeligheder med sagen, men man gav sig god tid til at forberede sagen godt. Folketingsudvalget var på besøg på 5 seminarier: i København (3) og Sønderjylland (2), og man modtog deputationer og/eller sammenslutninger. Flertallet var seminarielærernes faglige foreninger, som DS ikke på det tidspunkt magtede at koordinere, men i øvrigt fra lokale seminariers lærer- eller studerendes råd, fra enkeltpersoner med et særligt engagement eller fra andre lærerorganisationer.

Vigtigst var henvendelserne fra DLF og DS. Den første, som der er redegjort for i detaljer i »Folkeskolen« 8. april 1966, holdt sig til de principielle sider af forslaget og var som ventelig efter udvalgsarbejdet positiv på alle væsentlige områder. Om øvelsesskoler udtalte man, at de faste øvelsesskoler som hovedregel bør have status som normal kommuneskole, da langt de fleste studerende ville komme til at arbejde der. En del seminarier gik ind for »egen« øvelsesskole, altså en statslig eller privatskole med ledelse fælles med seminariet – altså rektor. Resultatet blev naturligvis, at begge muligheder blev holdt åben i loven, og først i 1987 forsvandt den sidste integrerede øvelseslokale.

Henvendelsen fra DS var et foretræde for udvalget 17. marts 1966 ved formand og næstformand (Chr. Dalsgaard, Ribe) og aflevering af en skrivelse. Skrivelsen indeholdt to væsentlige områder: 1) Et forslag til opregning af fagrækken (§ 6), som kun på et område afveg fra det endeligt vedtagne, »tillægsfagene« med valg af et af dem (historie, geografi, biologi) oprådte endnu, mens legemsøvelser nu var blevet et valgfag på linie med musik, formning og håndarbejde, og 2) ændring til bestemmelsen om øvelsesskoler, som muliggjorde begge løsninger: »egen« eller kommunal skole. Om HF udtalte man sig om placering af tilsynet og om nødvendigheden af et højt fagligt niveau, så samlæsning mellem studenter og HF'er kan finde sted. Ved behandlingen i Folketinget udtalte W. Dupont (S), at henvendelsen fra DS »har givet udvalgets medlemmer øget mulighed for ... at nå frem til forslag, der i nogen grad imødekommer de tanker, som store dele af udvalget fandt måtte gennemføres ...«.

I forbindelse med 2. behandling afgav udvalget en meget omfattende og detaljefyldt betænkning, som viste, hvor dybt man var gået ned i enkelt-

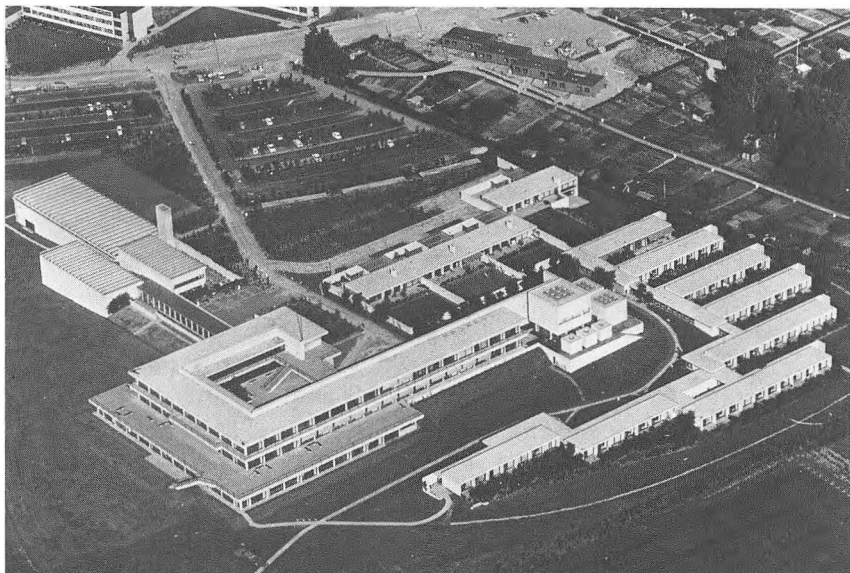
hederne, og som ledsagedes af bemærkninger til ændringsforslagene. Også om indholdet i enkelte fag i uddannelsen havde man ytret sig. Man uddanner jo folkets lærere til folkets skole! I § 6 om fagrækken gled tillægsgene ud, og grunduddannelsesfagene (valgfagene) blev de 4 musiske fag, og klasselærerfagene blev kun dansk, regning, skrivning og kristendomskundskab. Det nye fag kom til at hedde »samtids- og samfundsorientering«. Der blev åbnet mulighed for valg af et tredje liniefag, og endelig fik Vejle som nævnt sin løfteparagraf.

Alt dette var ikke uventet. Men overraskende blev det, at det i lovens § 8 blev bestemt, at det første år skulle afsluttes med en slags forprøve i de fire klasselærerfag, som altså skulle gøres færdig på et år. Tidligere havde man forestillet sig, at der nok skulle være prøve i dele af fagene dansk og kristendomskundskab, men nu ændredes dette til stor forbavselse uden for den snævre folketingskreds og også for DS's bestyrelse. Denne vedtagelse førte senere til, at faget kristendomskundskab blev selvstændigt behandlet i tinget på foranledning af Børge Diderichsen (LC). Obligatorisk deltagelse i faget gennemførtes uden vanskeligheder, men belagt med mange ord.

Om ordførernes taler er der meget godt at notere. Der var tillid til, at man fik en god læreruddannelse. Hartling sagde fx, at »dette er den vigtigste lov i denne samling«, og både Dupont og Helveg gentog deres tanker om samarbejdet mellem universiteter og seminarier, og ændringen til § 2, stk. 1, som tidligere er omtalt, blev understreget som væsentlig. Alle ordførere talte om det »snævre« studieplansudvalg, som nu skulle udfylde rammerne og have vid kompetence. Også fordybelsesaspektet hæftede man sig ved med megen styrke. Forslaget om Højere Forberedelseseksamen, som nu gentagne gange blev betegnet HF, fik gode ord med på vejen, og det blev bestemt, at HF-loven skulle træde i kraft i 1967 og lærerloven i 1969, så den at man havde det fulde rekrutteringsfelt til stede. Derved ville HF's studieplansudvalg få mindre end et år til opgaven, det andet over 2½ år til at fylde lærerloven ud.

3. behandling fandt sted 1. juni 1966, og med få og ubetydelige ændringer og en lille tillægsbetænkning gik sagen glat gennem tinget og blev enstemmigt vedtaget. Det blev en personlig sejr for undervisningsminister K. B. Andersen, som dels gennemførte en meget ændret læreruddannelseslov så uhindret og elegant, dels »opfandt« (eller var med til det) en ny uddannelse på gymnasialt niveau, som har vist sin levedygtighed.

Lovene blev underskrevet af Kongen som Lov nr. 235 af 8. juni 1966 om Uddannelse af lærer til folkeskolen og lov nr. 236 af 8. juni 1966 om Højere Forberedelseseksamen.

Holbæk Seminarium indviet 1965 (i forgrunden og til højre kollegiebygninger)

Studieplansudvalget 1966-69

I slutningen af august 1966 var studieplansudvalgets sammensætning klar. Det havde voldt visse vanskeligheder, for dels skulle det som nævnt være »snævert«, dels skulle det være rimeligt sagkyndigt, og endelig skulle der være en kvinde i udvalget.

Udvalget fik følgende medlemmer: Undervisningsdirektør Hans Jensen (formand), undervisningsinspektør Holger M. Nielsen, rektor Tage Kampmann (DS), overlærer P. A. Andersen (DLF), lærerstuderende Gregers Petersen (LL). Desuden personligt udpeget af ministeren: professor Carl Aage Larsen (DLH), rektor Knud Gro-Nielsen (Th. Langs Seminarium) og børnehaveleder Aase Hauch. Sekretariatet bestod af Bodil Dybdal, Eli Larsen og Michael Ørnø fra Undervisningsministeriet.

Samtidig nedsattes HF-udvalget, som fik professor H. Højgaard Jensen, Københavns Universitet, som formand og Holger M. Nielsen som fælles medlem for de to udvalg. Der var ingen organisationsudpegede i dette udvalg og ingen seminariefolk. Sekretariatet var det samme som i studieplansudvalget.

Det faldt DS for brystet, at a) man kun fik et medlem i det første udvalg og b) intet i det andet. Foreningen skrev og tryglede om flere, men det »snævre« udvalg var næsten lovbestemt og svaret blev et venligt, men bestemt nej.

Kommissoriet for studieplansudvalget var at stille forslag om den fremtidige læreruddannelse på grundlag af den nylig vedtagne lov- og herunder 1) dels udforme forslag til nærmere bestemmelser om uddannelsens indhold og afslutning, 2) dels udarbejde en undervisningsvejledning for seminarierne, byggende på synspunkter om friere studier og om undervisningsformer, der lægger særlig vægt på at fremme de studerendes modenhed og udvikle deres evne til selvstændigt arbejde.

Dette studieplansudvalg gennemførte det mest omfattende og dybtgående arbejde, som til dato er udført til gavn for dansk læreruddannelse. Et par tal kan dokumentere omfanget af arbejdet: Udvalget holdt 78 møder, heraf 4 internatmøder på 1 uge hver, og til udvalget var knyttet 23 faglige udvalg. Disse fagudvalg sammensattes på den måde, at DS indstillede 3 medlemmer, som var seminarielærere, som direktoratet herefter beskikkede sammen med en repræsentant for folkeskolen og en for lærernes videreuddannelse i hvert af de 23 udvalg.

Studieplansudvalgets medlemmer tiltrådte de faglige udvalg som tilfornordnede eller – i visse fag – som medlemmer. Denne konstruktion blev gennemført for at skabe den tætteste sammenhæng mellem hovedudvalget og fagudvalgene og viste sig også ganske nyttig, men uhyre arbejdskrævende for studieplanudvalgets medlemmer.

Dette omfattende arbejde, som stod på i 2½ år, afsluttedes med afgivelse af Betænkning nr. 527, 1969 om Læreruddannelsen efter loven af 1966. Betænkningen falder i 3 hovedafsnit: 1) Forudsætninger for arbejdet, forslag til realisering af forudsætningerne, herunder særlige spørgsmål om samarbejdsorganer og konsekvenser af forslagens gennemførelse vedrørende seminariestørrelser og -indretning, seminarielærerne og øvelseskollelærerne og direktoratets tilsyn. 2) Forslag til bekendtgørelse om uddannelsen med 74 paragraffer, hvoraf de første 33 var almene bestemmelser og de følgende 38 om fag og kurser og endelig 3 med særlige bestemmelser (forsøg, undervisningsvejledning, ikrafttræden mv.) 3) Bemærkninger til bekendtgørelsesforslaget. Endelig fulgtes betænkningen af 8 bilag, hvoraf de 3 sidste var væsentligst: udvalgets udtalelse om den mest hensigtsmæssige seminariestørrelse, eksempler på fordeling af fag og timer på år/semestre og eksempler på fordeling af studieuger, praktikuger, kursusuger osv. Som det fremgår af denne oversigt var det et meget detaljeret og grundigt gennearbejdet projekt, som lå til grund for realiseringen af den

nye lov. Erfaringerne med den løse og meget frie bekendtgørelse fra 1955 havde belært medlemmerne af udvalget om, at der nu måtte både faste og klare bestemmelser til for at bringe orden i eget hus. Stærkest på dette standpunkt stod jeg som DS's formand støttet af et meget stort flertal i baglandet. Dette arbejde medførte uden tvivl den opfattelse, at jeg var centralistisk indstillet og styrende, og opfattelsen blev angiveligt bekræftet, da jeg senere i 15 år blev uddannelsens chef i direktoratet.

Om det daglige arbejde i udvalget kunne meget berettes, men nogle få træk hos de forskellige medlemmer og deres bidrag til opgavens løsning kan være nok. Formanden – den endnu ganske nye undervisningsdirektør – Hans Jensen ledede arbejdet med kløgt og snilde. Tålmodighed kombineret med rimelig målrettedhed og en fortrinlig evne til at bøje synspunkter mod hinanden gjorde ham til en glimrende leder af arbejdet og gav ham som ny i stolen som direktør mulighed for og anledning til at trænge ind i seminariernes krinkelkroge, hvad der hyppigt senere kom ham til gavn. Enkelte i direktoratet følte, at han i denne periode til dels svigtede folkeskolen til fordel for seminarierne.

Sekretariatet med fuldmægtig Bodil Dybdal som ledende kraft, ydede et fortræffeligt og utrættelig arbejde, som i det første år med HF-udvalget sideløbende slugte deres arbejdskraft helt. Det øvrige udvalg lærte meget om uddannelsesjura, og ikke mindst Bodil Dybdals vedholdende spørgen til de nyere pædagogiske termers egentlige saglige indhold var givende for både spørger, svarer og tilhørere. Der gås næppe nogen for nær, når det på de ganske mange års afstand konstateres, at der var tre af medlemmerne i udvalget, som trak deres store del af læsset. Carl Aage Larsen, Gro-Nielsen og Kampmann ydede hver efter forudsætninger og temperament deres vægtige bidrag til produktet. Kort kan man sige, at arbejdet deltes i ovennævnte rækkefølge med følgende væsentlige komponenter: den første gav sine videnskabeligt funderede pædagogiske meget vægtige bidrag, den anden inspirerede samarbejdet med sin kreative, divergente tænkning båret af det stærke, musisk prægede, almen pædagogiske engagement, og den tredje tilførte arbejdet sine ordnende, samlende og mere systematiske synspunkter baseret på strukturelle og organisatoriske tankesæt underordnet et pædagogisk helhedssyn. Vi lærte meget af hinanden, og den gensidige respekt frugtbargjorde arbejdet, som aldrig rummede antydning af personlige modsætninger. Samarbejdet med de øvrige medlemmer var også gnidningsløst, og DLF's repræsentant, som i 1968 blev suppleret med Else Byrith, Århus og senere næstformand i foreningen, var som i læreruddannelsesudvalget uden problemer. For udenforstående kunne en sådan konstatering blive et problem. Mistanken om organisatorisk sammen-

Skulptur af Erland Knudssøn Madsen i Kollegiegården på Haslev Seminarium (udvidelse i 1967)

spished kunne styrkes til skade for sagen, men tanken var grundløs. Det drejede sig om reel overensstemmelse på alle afgørende punkter. Betænkningen blev afgivet i januar 1969 og gik derefter til departemental behandling, høring hos implicerede parter og endelig som bekendtgørelse til ministerens underskrift 19. juni 1969.

Ministeren var nu den radikale Helge Larsen, som ved VKR-regeringens tiltræden i februar 1968 havde afløst K. B. Andersen. Også i Helge Larsens tid (1968-71) skete der afgørende ting på seminarieområdet, hvorom der vil blive berettet i det følgende.

Seminarieplanlægningsudvalget 1968-69

Mens K. B. A. endnu var minister, henvendte DS sig i et brev til ham om nødvendigheden af en langsigtet seminarieplanlægning. De meget vilkårlige oprettelser af nye seminarier i perioden 1949-60 gav anledning til alvorlige overvejelser i DS's bestyrelse, og der opstod en reel ængstelse for, at gennemførelsen af 66-loven, som nu var på vej, og som klart krævede store, velfungerende seminarieenheder, snart kunne gøre nogle semina-

rier overflødige. Da man fra mange sider ønskede at standse det vilkårlige eller alles kamp mod alle, anmodede man ministeren om for læreruddannelsens skyld og af hensyn til medlemmernes tryghed i ansættelsen at nedsætte et seminarieplanlægningsudvalg.

K. B. var positiv over for tanken, men nåede det ikke. Det blev Helge Larsen, som med skrivelse af 28. marts 1968 nedsatte seminarieplanlægningsudvalget, som i folkemunde i hvert fald i seminariekredse hurtigt fik navnet »slagteriudvalget.«

Kommissoriet var at tage stilling til antallet af seminarier, deres geografiske placering – herunder tilknytning til centre for højere uddannelse – og i konsekvens heraf stille forslag om udbygning af seminarier, fast samarbejde mellem seminarier og herefter forslag om nedlæggelse af nogle af de bestående seminarier.

Formand for udvalget blev amtmænd N. Elkær-Hansen, Rønne. Han var på forhånd helt neutral, for der var ingen seminarier på Bornholm (mere). Udvalget fik 2 medlemmer fra DS: Tage Kampmann og lektor Erik Svart, Skårup (senere rektor i Ranum 1971-87), 1 fra DLF: Stinus Nielsen, rektor for DLH Harald Torpe, 1 fra LL: Søren Kure og personligt udpeget af ministeren rektor Jørgen Utoft, Haderslev. Endvidere deltog 4 centralt placerede embedsmænd fra ministeriet i arbejdet. Sekretærer var Helene Frehr og Peter Greiffenberg, Undervisningsministeriet. Helene Frehr havde også været sekretær i læreruddannelsesudvalget 1960-65 og arbejdede til daglig i seminariekontoret i direktoratet og havde derfor nær føling med området.

Udgangspunktet for udvalgets arbejde var retningslinier om den mest hensigtsmæssige seminariestørrelse og heraf følgende udnyttelse af lokaler og lærerkapacitet. Dernæst måtte man lægge vægt på, at der var eller kunne skabes tilfredsstillende øvelsesskoleforhold. Endvidere vurderede man udbud og efterspørgsel af lærere i tiden til 1980, og endelig foretog man en vurdering af de momenter, der talte for, at seminarierne søgtes placeret i tilknytning til centre for højere uddannelser. Udvalget førte en omfattende korrespondance med alle seminarierne for at få deres egen vurdering af deres muligheder for at løse de nye og mere krævende opgaver.

Udvalget havde også kontakt til direktoratet for egensudvikling, som i øvrigt svarede (kort refereret), at uproductiv virksomhed som fx. seminarier ikke var egensudviklende. Dette svar blev naturligvis anfægtet fra flere sider, hvor man måtte mene det stik modsatte.

De sikre parametre var følgende og alle baseret på den tidligere nævnte skrivelse fra studieplanudvalget af 10. juni 1968:

- 1) Mest hensigtsmæssig seminariestørrelse: 140 studerende og opefter pr. årgang (svarende til 7 hold à 20 studerende).
- 2) Minimumstørrelse 80 studerende = 4 hold pr. årgang.
- 3) Mindst 10 liniefag tilbudt på hvert seminarium med et holdgennemsnit på omkring 10.
- 4) Mindst en 3-sporet øvelseslokale i højst 10 min.s »gangafstand« fra seminariet a.h.t. timepraktikken, som skulle indpasses i ugeskemaet på seminariet.

Mere usikre var beregningerne om udbud og efterspørgsel. De viste sig da heller ikke at komme til at passe. Læremanglen var stadig følelig, selv om udbuddet var vokset meget og fortsat gjorde det.

Sjældent har et udvalg vedrørende seminarierne arbejdet så intenst og uden svinkeæriender, selv om temaet var brændbart. Det mærkede kun de to repræsentanter for DS, og især var jeg under stadig mistanke for stærk centralisering af læreruddannelsen og måtte – selv om man søgte at holde tæt om arbejdet – stadig stå for skud i baglandet.

Resultatet blev følgende (idet de gamle amtsnavne anvendes):

Område 1 (Hjørring og Thisted): 1 seminarium i Hjørring

Område 2 (Ålborg, Viborg, Randers, Århus, Skanderborg, Vejle): 7 seminarier (se nedenfor).

Område 3 (Ringkøbing og Ribe): 1 seminarium i Esbjerg/Ribe.

Område 4 (de sønderjyske amter): 1 seminarium i Haderslev.

Område 5 (Fyn): 2 seminarier i Odense.

Område 6 (Sjælland): 10 seminarier (se nedenfor).

De syv seminarier i område 2 skulle være følgende. Ålborg, Skive, Silkeborg (sammenlagt med Th. Lang), Vejle (Kolding + Jelling sammenlagt) og 3 seminarier i Århus (Gedved flyttet til Århus).

De 10 seminarier i område 4 var alle de eksisterende: Zahle, Blaagaard, Frederiksberg, Hellerup, Emdrupborg, Jonstrup og KDAS i Hovedstadsområdet og Haslev, Holbæk og Vordingborg.

Slutfacit var altså en reduktion fra 29 til 22 med en bevarelse eller styrkelse af seminarierne i de tæt befolkede områder og en udtyndning i de tyndt befolkede. Som det fremgår af oversigten skulle følgende forsvinde: Ranum, Nr. Nissum, Herning, Gedved, Jelling, Kolding, Tønder og Skårup. Det er interessant at sammenligne denne plan med den foreløbige afslutning på nedlæggelserne i 1980'erne, men herom senere.

Forslaget vakte naturligvis enorm opsigt, og der blev slået alarm overalt, hvor truslen hang som den mørke sky over hovedet. Nu var enigheden i DS's bestyrelse sat på prøve, men her lykkedes det at holde sammen på

styrken. Men rektorer og lærere i nord, vest og syd talte og skrev med store bogstaver. Hurtigt drev faren dog over. I løbet af sommeren meddelte udenrigsminister Poul Hartling (V) og tidligere rektor på N. Zahles Seminarium, at Nørre Nissum i hvert fald skulle bestå. Over for mig udtalte han flere gange, at de bedste ville overleve – der skulle ikke planlægges for dette, og det var jo god, liberalistisk tankegang. I løbet af efteråret 1969 sluttede Helge Larsen op om bevarelse af alle bestående seminarier, og sådan blev det.

Seminarielærernes uddannelse

Gang på gang under forberedelsen og gennemførelsen af 66-loven rejstes spørgsmålet om seminarielærernes faglige og pædagogiske uddannelse. Alle ansvarlige kræfter var enige om, at en styrkelse var nødvendig, men samtidig fastholdt man også, at seminarierne fortsat skulle have mulighed for at holde vejen åben for utraditionel uddannelse. Man havde angiveligt intet ønske om at kopiere den mere strømliniede gymnasielærerpolitik. Dels skulle der som sagt være plads for det særlige, dels var og er mange af seminariets fag ikke universitetsfag.

Spørgsmålet havde allerede optaget læreruddannelsesudvalget fra 1960-65. Flertallet i udvalget tilsluttede sig den formulering, som blev den endelige i lovens færdige form, og som stadig gælder. Der står i den nuværende § 12: »Det er en betingelse for fast ansættelse ..., at vedkommende har en uddannelse, der kan godkendes af undervisningsministeren, og har bestået den for seminariernes lærere anordnede pæd. prøve.« Et mindretal på 11, hvoraf 8 var seminariefolk, foreslog, »at i fag, hvor en universitetsuddannelse findes, bør denne normalt danne grundlag for ... ansættelse.« Her var altså tydeligt to opfattelser over for hinanden, og som det ses var seminariernes egne folk splittede. Når DLF's medlemmer af udvalget »blandede sig uden om« skyldtes det sikkert bl.a. de igangværende planer om kandidatuddannelser ved DLH, som i 1963 var blevet højere læreanstalt, og hvor den nye rektor, Harald Torpe, som i 1964 havde afløst Ernst Larsen, i læreruddannelsesudvalget i 1964-65 forsigtigt, men alligevel målbevidst arbejdede for anerkendelse af de nye kandidater fra DLH.

K. B. Andersen arbejdede ivrigt for sagen, og det lykkedes ham da også at forberede et udvalgsarbejde. I september 1967 var kommissoriet klar, og de implicerede blev bedt om at udpege medlemmer hertil.

Opgaven var formuleret således:

»Udvalget vil få til opgave at undersøge og stille forslag om:

- 1) Hvilke faglige og pædagogiske krav, der må stilles til seminarielærere under den nye læreruddannelseslov.
- 2) Former for eventuelt påkrævet supplerende uddannelse af såvel kommende som allerede fungerende seminarielærere, samt
- 3) På hvilke måder efteruddannelsen af seminarielærere kan finde sted.«

Undervisningsinspektør Holger M. Nielsen, direktoratet for folkeskolen og seminarierne, blev beskikket som formand for udvalget, der i øvrigt blev sammensat således:

2 medlemmer efter indstilling af Danmarks Lærerhøjskole,

2 medlemmer efter indstilling af Dansk Seminarieforening og repræsenterende henholdsvis seminariernes rektorer og lærere,

1 medlem efter indstilling af Danmarks Lærerforening,

1 medlem efter indstilling af Lærerstuderendes Landsråd.

Herudover vil ministeriets departement og direktoratet for folkeskolen og seminarierne blive repræsenteret i udvalget med hver 1 medlem. Fra DLH var Harald Torpe den ene repræsentant, og DS udpegede formanden. Tage Kampmann og lektor A. Borlev-Nielsen, Holbæk Seminarium, der senere blev formand for sektionen af overenskomstansatte magistre ved seminarierne.

Senere beskikkede ministeren som personlige medlemmer professorerne Mogens Pihl og Knud Schibbye fra Københavns Universitet. De var begge godt kendte med seminarieforhold, idet de i en årrække havde været medlem af den faste censorkreds i hhv. fysik og engelsk. Fra DLF var det igen Else Byrith, som repræsenterede foreningen, og fra LL var det lærer Axel Neubert, som var forretningsfører og redaktør i Landsrådet.

Om arbejdet i udvalget, som begyndte i 1968, skal der senere berettes, da arbejdet først afsluttedes i den følgende periode.

Perioden 1965-69 med vedtagelsen af 66-loven og de tre store projekter: studieplansudvalget, planlægningsudvalget og udvalget om seminarielærernes uddannelse var uden tvivl de mest konstruktive og vækstfremmende år for dansk læreruddannelse i dette århundrede. Eftertiden vil måske ikke betragte dem som de mest begivenhedsrige, fordi sensationer ikke prægede tiden på samme måde, som 70ernes begyndende nedskæringer og 80ernes nedlæggelser.

Men det var væsentlige og vægtige år, hvor læreruddannelsens kvalitet sattes i højsædet. Alle stod sammen om, at respekten for seminarierne og

hermed for folkeskolelærernes uddannelse skulle øges, og man var fælles om, at det kun kunne ske ved et højere niveau. Det gjaldt indgangsniveauet, det generelle højere krav til de studerendes selvstændighed og ansvar kombineret med større frihed og skærpede eksamenskrav. Betingelsen for, at disse ambitioner skulle indfries, var, at seminarielærerne kunne stå distancen. Som nævnt overfor under punkt 3 i udvalgskommissoriet var der også tænkt på de fungerende lærere, for hvem de nye krav i visse tilfælde syntes næsten overvældende.

Perioden blev for os, der oplevede den, og som på en række områder var med til at sætte et vist præg, en spændende, livgivende tid. De tre udvalg og resultaterne af det først- og sidstnævntes arbejde står for mig som de rigeste i over 40 års seminarieliv.

Dagliglivet 1965-69

Indtil 60ernes begyndelse havde ingen seminarielærere deres egne faglige forening. Enten var de, som underviste i samme fag, slet ikke i kontakt med fagkolleger, eller også var de medlemmer af foreninger, som gik på tværs af skoleformerne. Det gjaldt fx. dansk og gymnastik, hvor traditionelt alle skolefolk fra folkeskole, gymnasium, seminarium, ja, selv universiteter kunne mødes og drøfte faglige emner. I andre fag var der fælles foreninger for lærerne ved gymnasierne og seminarierne, og her fandt vi særlig de matematisk-naturvidenskabelige fags folk.

Men efterhånden som antallet af seminarielærere voksede, følte man sig stærke nok til at danne sin egen fraktion af den større forening eller sin egen. Tilskyndelsen hertil fik sit sidste og optimale skub, da fagudvalgene under studieplansudvalget havde brug for kontakt med kollegerne på seminarierne, eller at disse selv fik et organ, som kunne lægge pres på fagudvalget.

Der opstod således nu et egentligt seminariefagligt miljø i hvert eneste fag, og man mødtes som regel i efterårsferien eller i en kortere ferie og kun meget sjældent på andre tider. Støtte hertil blev givet af en direktoratskonto, som ydede rejsetilskud, meget beskedne diæter, som der blev talt meget om i mange år, og honorar til foredragsholdere. Også DLH påtog sig opgaver i denne forbindelse, hvad højskolen var og er forpligtet til og lever op til i henhold til sit formål. I mange fag opbyggedes også kontakt med universiteterne i København eller Århus, men kontakten var uformel og med enkelte professorer, som var særligt optaget af folkeskolen og seminarierne.

På et enkelt område var og er lejlighedsvis endnu disse faglige foreninger et for alle andre besværligt organ. Det er tilfældet, når de går deres egne veje uden om DS (nu DMS) til minister, Folketing eller anden myndighed for at tale netop deres fags sag. Her opleves et gran af ukollektialitet, men ret beset må det naturligvis betragtes som et fagligt engagement.

Ny fraktion i Dansk Seminarieforening

I begyndelsen af 60'erne opstod en ny ansættelsesform for det akademisk uddannede personale inden for den offentlige sektor. Manglen på højt uddannede fik først civilingeniører og senere alle andre grupper af kandidater fra universiteter og læreanstalter til at opnå en bedre aflønning end tjenestemændene mod en tilsvarende, men ikke særlig synlig større risiko for uansøgt afskedigelse. De overenskomstansatte kom ind på seminarierne, som de gjorde det alle andre steder. Da de fandtes både på stats- og privatseminarierne, og da deres ansættelsesform var ens de to steder, var det naturligt, at de organiserede sig under et som en magisterfraktion under Dansk Magisterforening.

Herved havde DS nu tre fraktioner: tjenestemændene (FTSS), privatseminarieforeningen (PS, senere PL) og magisterfraktionen (DM). PS var størst og DM mindst. til gengæld var de sidste stærke, og de bar fremtiden i sig. Det var ikke nogen helt let forening at få til at gå i takt. Bestyrelsen for DS var alt andet end homogen, men læreruddannelsen bandt alligevel sammen. Det skal dog ikke skjules, at jeg som formand lejlighedsvis måtte forene gemytterne og selv tåle nogle knubs fra forskellig side. Om alle væsentlige problemer var der enighed, og man trak i fællesskab samme vej. Forskellene beroede mere på prestige end ideologi.

Også rektorerne fik øget brug for at stå sammen. Som omtalt tidligere var det eneste selvstændige rektorinitiativ septembermøderne med ægtefæller påbegyndt i 1950 med Aage Nørfelt, KFUM's Seminarium som drivkraft. Han blev i 1961, da han blev skoledirektør på Frederiksberg, her afløst af Tage Kampmann, som indtil 1970 overtog planlægningen og gennemførelsen af disse meget værdsatte møder, som holdtes skiftende steder i landet og ofte på et seminarium. Rektormøder med direktoratet var fortsat sjældne og uregelmæssige. Men mest følte rektorerne sig nok kaldet til at stå sammen, fordi de i modsætning til tidligere spillede en mindre og mindre rolle i organisationerne. Her ses bort fra Kampmann og Henry Holm, som var formænd for hhv. DS og PL og fra Gro-Nielsen, som i fleres øjne kørte sit »eget pædagogisk-kreative friløb«.

Tage Larsen, Statsseminariet på Emdrupborg, opfangede denne stemning og tog i 1967-68 initiativ til starten af Seminariernes Rektorforsamling (SR). I begyndelsen var forsamlingen, som betegnede en studiegruppe, ret egenhændigt styret af Tage Larsen, som uden tvivl ønskede at være en demokratisk leder, men som i kraft af sin form og stærke gennemslagskraft blev mere styrende, end flere brød sig om. Men der var brug for SR, og selv om man aldrig var ganske enige om så forfærdelig meget, var man

alligevel enige om og besluttede på at stå sammen som en gruppe med mange fælles problemer og enig om at blive dygtigere rektorer. Efter få år fandt ledelsesproblemet i SR sin endelig form: Et 3-mandssekretariat i rotation, idet den længstsiddende i sekretariatet var førstesekretær et år. I det lange perspektiv har SR fået stor betydning, og i et senere kapitel vil emnet blive taget op igen.

En anden gruppe følte også trang til at rykke tættere sammen. Det var privatseminariernes bestyrelser. Problemerne med undervisningsafgiften voksede som tidligere omtalt, og 66-loven havde på en række områder gjort staten mere synlig i de private seminariers drift. Et endeligt bortfald af »skolepenge« ville betyde 100 % statsfinansiering, og spørgsmålet om det private islæt, initiativ og hele ejerforhold trængte sig på. Spiren voksede frem i 1966-67, og i begyndelsen af 1968 (den dag VKR-regeringen tiltrådte) mødtes de to bestyrelsesformænd for Silkeborgseminarierne stiftamtmand N. Møllmann og direktør O. Ingvartsen med Henry Holm og Tage Kampmann for at udtænke de nærmere planer. Det resulterede i dannelsen af »Foreningen af Statsanerkendte Privatseminarier« (altid senere kaldet FSP). Den første og hidtil længst siddende formand blev N. Møllmann, som snart skabte respekt om foreningen. Det blev der også brug for i de følgende år, hvor loven om fuld statsstøtte blev vedtaget allerede i 1969 med ikrafttræden 1. april 1970.

I denne periode skiftede Dansk Seminarieblad redaktør. Efter 3½ års dygtigt arbejde trak Frants Hansen sig tilbage p.g.a. travlhed, og han efterfulgtes af seminarieadjunkt Torben Rode, Emdrupborg. Denne udførte i de følgende år ligeledes en personlig og engageret indsats for det gamle blad, som fik stadig stigende betydning for medlemmernes almindelige orientering om de utrolig mange ændringer, som skete netop i disse år.

HF-kurserne begynder

HF's historie skal ikke skrives her, men som tidligere omtalt er uddannelsens tilblivelse nært sammenknyttet med 66-lovens gennemførelse, og forbindelsen mellem seminarierne og HF blev noget mere langvarig end forudset i 1967. Som formand for DS udtalte jeg over for ministeren, K. B. Andersen, at seminarierne for »en kortere tid« ville give husly for de

nye kurser, for der fandtes jo ledige pladser, nu hvor præparandklasserne forsvandt. Sjældent har en kortere tid været så længe, men herom senere. Grunden til, at jeg udtalte mig som anført, var, at jeg fandt, at en gymnasial og en videregående uddannelse ikke kunne trives godt sammen på længere sigt, og at bofællesskabet ville være til skade for læreruddannelsen. Om dette spørgsmål er der stadig forskellige meninger.

Det tidligere nævnte studieplansudvalg for HF afgav allerede betænkning 5. juni 1967. Det var fremragende gjort i den fart, og resultatet var sådant, at der først i 1989/90 ændredes afgørende heri. Uddannelsen blev opbygget med obligatoriske fag og tilvalgsfag, men uden »pakkeløsninger« som gymnasiets grene.

Der var altså frie fagkombinationer i tilvalget, hvor en nærmere factsat pointsum var minimum, og pointtallet var netop lig semestertimetallet. Hvis et fag fx. var tillagt 4 ugentlige timer i 3 semestrer, gav det 12 points.

Betænkningen, som senere blev til en næsten identisk bekendtgørelse, blev modtaget positivt i det store og hele. Men et kritik-punkt kom med det samme: Hvad skulle HF give adgang til foruden seminarierne? Spørgsmålet blæste i vinden, og med tiden – kort tid – førte vinden spørgsmålet væk – HF blev adgangsgivende med eller uden supplerende prøver akkurat som studentereksamen til alle uddannelser.

Et spørgsmål optog seminarierne uhyre meget. Hvor skulle tilsynet med HF placeres i Undervisningsministeriet? Der var 3 muligheder: Direktoratet for folkeskolen og seminarier, Direktoratet for ungdomsundervisningen eller Direktoratet for gymnasieskolerne. Der skete det mærkelige, at da Hans Jensen og Sig. Højby (Gymn.) mødtes hos ministeren for at træffe afgørelsen, var de ikke ivrige. Ministeren var forundret. Direktører plejede at være meget ivrige efter at få nye områder. K. B. Andersen bestemte herpå, at HF skulle placeres hos undervisningsdirektør Sig. Højby, hvis direktorat så blev til Direktoratet for gymnasieskolerne og højere forberedelseseksamen i daglig tale senere DGHF. Det var de fleste særdeles tilfredse med, for her var sagen i sikre og faste »eksamenshænder«. Ængstelsen for, at det fagligt underbemandede folkeskoledirektorat eller det meget liberale ungdomsdirektorat skulle have forvaltet tilsynet, havde været stor. Alliancen mellem gymnasium og HF blev god for begge parter, viste det sig på længere sigt.

Et sidste problem i 1967 var placeringen af de første HF-kurser. For seminarierne stod det hurtigt klart efter præcis besked fra direktør Hans Jensen, at man måtte vælge mellem at nyoprette et HF-kursus, optage den eller de sidste præparandklasser i historien eller ingen af delene. 5 semina-

rier valgte det sidste som de mest »renlivede«. Det var Zahle, Frederiksberg, Hellerup, Emdrupborg og Skive. 13 seminarier bevarede de gamle præparandklasser, og 11 seminarier begyndte med HF-kurser. Disse var: Blaagaard, KDAS, Vordingborg, Skårup, Ribe, Gedved, Th. Lang, Århus, Herning, Ranum og Hjørring. Året efter kom Nørre Nissum til i rækken, og få år senere flyttedes kurserne i Vordingborg, Hjørring og Skårup til gymnasier. Men ved de 9 seminarier blev HF en varig bestanddel af institutionen og er det endnu, selv om seminariet er blevet nedlagt, hvilket er sket i Gedved, Th. Lang, Herning og Ranum.

Samme år oprettedes HF på 4 gymnasier og på et nyt og selvstændigt statskursus i København, som efter lovændringen om gymnasiale uddannelsers tilhørsforhold nu hedder Frederiksberg HF-kursus. Det var tanken at oprette flere selvstændige statslige HF-kurser, men det forblev ved tanken.

Kristendomskommissionen

Ikke blot blandt seminarielærere i faget kristendomskundskab, men også i kirkelige kredse var der udtalt utilfredshed med, at faget kun var blevet et førsteårsfag i 66-loven. Man havde været vant til, at faget fandtes i hele uddannelsesforløbet og lagde vægt på, at den større modenhed hos de studerende i slutningen af uddannelsen havde betydning for det faglige udbytte.

Professor Børge Diderichsen (Liberal Centrum), som var tidligere seminarielærer, fremsatte et ændringsforslag til læreruddannelsen i december 1966. Forslaget gik ud på, at faget skulle have et 2-årigt forløb. Der var ikke tilslutning hertil ved debatten i januar 1967, og ministeren udtalte, at selv om studieplansudvalget ikke nær var kommet så langt endnu, var han overbevist om, at faget ville få et »rimeligt« timetal. Poul Hartling (V) spurgte, hvad »rimeligt« mon var og udtalte, at 6 timer ville være passende. K. B. Andersen røbede, at tal af den størrelse var på tale. Alligevel fastholdt Diderichsen sit ønske om et 2-årigt forløb. Længere kom sagen ikke i Folketinget. Men allerede under valgkampen i efteråret 1966 havde der hos partierne V og K været røster fremme om en kommission. K. B. Andersen havde ikke megen lyst til at efterkomme ønsket, men tilkendegav dog alligevel i Folketinget, at man i ministeriet overvejede sagen. Han ønskede ikke nogen »religionskrig«.

I juni 1967 blev kommissionen nedsat og fik et omfattende kommissorium, der gik ud på, at man skulle undersøge omfang og indhold af undervisningen i faget i alle skoleformer og læreruddannelser. Man fik hertil mulighed for at stille forslag. Formand blev stiftamtmand P. H. Lundsten, Nykøbing F., og DS blev repræsenteret af rektor Frants Hansen og lektor Herluf Eriksen, Esbjerg Seminarium (og senere rektor på Th. Langs Seminarium 1972-79 og derpå biskop over Århus Stift).

Fem år senere sluttede kommissionen sit arbejde efter at have afgivet to lødige betænkninger. På seminariefronten var der fred. Det nye førstearsfag kristendomskundskab med 6 ugentlige timer trivedes fortræffeligt, og de studerende vurderede faget højt.

Dagliglivet i øvrigt

På seminarierne gik livet sin gang med fyldte seminarier og flere og flere afvigelser fra 54-loven i kraft af bemyndigelsesloven af 1962. De to liniefag blev snart reglen på næsten alle seminarer, og flere prøvekørte de pædagogiske specialer, sådan at 66-lovens indkøring faktisk var på vej – blot uden eksamen i alle fag.

En vis træthed over for 54-lovens løshed sporede. Man kunne ikke fortsat mobilisere den store opfindsomhed, når det gjaldt variationer i udtalelserne på afgangsbrevet. Både den generelle udtalelse og de enkelte faglige blev mere og mere stereotype og kortfattede. Forsigtigheden m.h.t. forudsigelser om fremtidige muligheder for de unge læreremner voksede. En formulering som »vil under de rigtige forhold muligvis kunne udvikle sig til en god lærer« var på vej ud. Der havde ellers været vide grænser for rektorers profetiske evner!

Det skal heller ikke skjules, at det især i de store byer blev vanskeligere at håndhæve mødepligten, som jo dels var traditionelt bestemt, dels i nær sammenhæng med eksamensfriheden. Mange lærermøder gik med drøftelser af forsømmelige studerende, samtidig med at man vogtede sig for at udøve sanktioner. Ikke få rektorer følte sig som »bussemand«, som altid var den, der skulle svinge pilsken og tale formanende ord.

Man glædede sig ganske meget til den nye lov. Så skete der endvidere det næsten paradiske, at den meget omdiskuterede vikarudsendelse stod foran afvikling. Det betød, at 54-loven med 3-måneders ulønnet (!) praktikantjeneste blev sat i kraft igen. Helt grotesk oplevedes det af de unge,

som på et seminarium blev sendt ud til 5 måneders betalt vikararbejde i næstsidste studieår og på naboseminariet gennemgik praktikantperioden. Men lærermanglen var faldende, og samtidig med 54-lovens udløb afvikledes vikarudsendelsen i tiden til 1970/71. Denne dobbelthed skabte problemer, selv om det spirende studenteroprør fra 1968 endnu ikke havde nået seminarierne. Det skete samtidig med 66-lovens start i 1969.

De 3-årige studenterklasser blev mere og mere populære, og i 1968 havde alle seminarier fået studenterlinie. De sidste nåede lige akkurat med på falderebet. Som det fremgår af tabellen nedenfor svinger tallet i 1967 over til fordel for studenterne, og vejen til det gymnasiale indgangsniveau beredes.

Det fremgår også af tabellen, at 1969 har den »blandede« optagelse af de sidste »præparander« og de første HFer, men altså ikke på de samme seminarier.

Optagelse 1966-69				
	4-årig	3-årig	i alt	samlet elevtal incl. præp.
1966	1821	1725	3546	13021
1967	1545	1869	3404	13205
1968	1040	2320	3360	(hvoraf 520 HFer) ca. 13400 (antal HFer upræcist oplyst)

I 1969 fordelte de optagne sig således:

antal med HF-eks.	294 mdl.	260 kv	=	554 stud.
antal med stud.eks.	1096 mdl.	1571 kv	=	2667 stud.
med dispensation	4 mdl.	2 kv	=	6 stud.

I de følgende kapitler vil de to forhold mdl./ kv. stud. og HF/stud.eks. blive fulgt op.

Det var tydeligt i de første år, at seminarier med eget HF-kursus havde stor tilgang af ansøgere med HF-eksamen. Fx kan nævnes, at Århus Seminarium blandt 149 nyoptagne havde 30 HFer, mens Marselisborg ud af 117

havde 3. Tilsvarende kan nævnes, at Ranum af 78 optagne havde 35 HFer, mens Skive af 95 havde 6. HF-seminarierne troede ganske naturligt, at de havde fået deres egen »fødelinie«. – Tiderne skiftede senere.

1969-74

Stormødet i august 1969

Æres den, som æres bør. Direktoratet klarede »arrangementet af den store seminarielærerkonference i dagen 11.-13. august med glans«, stod der at læse i septemhernummeret af Dansk Seminarieblad. Direktør Hans Jensen var konferencens leder, men lektor Torben Krogh (rektor Hellerup Seminarium 1970-85 og Frederiksberg Seminarium fra 1986) var den egentlige ansvarlige for det praktiske arrangement.

Ca. 800 seminarielærere – det største antal hverken før eller siden – var mødtes i hallen på Embrupborg til et 3-dages program. Første dag var helliget de mere officielle taler, og de to næste dage var dels fælles foredrag, dels møder for fagenes lærere hver for sig.

Undervisningsminister Helge Larsen indledte festdagene med en markering af hovedtrækkene i den nye lov: hævnning af adgangstærskelen, en styrkelse af de pædagogiske fag og liniefagene og en øgning af de studerendes eget ansvar. I denne forbindelse pegede han på det medansvar, som de studerende nu havde fået for tilrettelæggelsen af undervisningen, sådan som det var og stadig er udtrykt i bekendtgørelsens § 16 (og som det efterhånden blev skik i alle skole- og fortsatte uddannelser). Herefter holdt Tage Kampmann som formand for DS hovedtalen, som i alt væsentligste bragtes som kronik i »Politiken« den 12. august. I talen lå hovedvægten på det højere niveau og et definitivt farvel til »Plovmanden«, på fastholdelsen af enhedslæreruddannelsen, men med specialisering og deraf følgende udvælgelse af aspiranter ved ansættelser afhængig af liniefag, og på nødvendigheden af de større seminarier. Formanden kritiserede efter sædvane den langsomme sagsbehandling i ministeriet med betænkning afleveret i januar 1969 og bekendtgørelse først udstedt i juni og hæftede sig særligt ved, at linieholdsstørrelsens maximum var blevet hævet fra 15 til 20. Efter at have udtrykt en vis bekymring for, at det folkelige element skulle forsvinde med den nye lov, sluttedes der af med, at »man

dog stadig kunne tale om en treklang barn/pædagogik/fag: i arbejdet med faget udvikles den studerende til gavn for de børn, til hvem han senere skal formidle det stof, han har tilegnet sig.«

Yderligere talte DLF's næstformand Else Byrith og LL's repræsentant Gregers Petersen, begge tidligere medlemmer af studieplansudvalget. Den første glædede sig over fastholdelse af enhedslæreren og påpegede nødvendigheden af uddannelse af øvelsesskolelærere. LL beklagede, at det foreslåede fællesudvalg kun havde rådgivende status i forhold til rektor, men håbede, at samarbejdet, dette til trods, ville udvikle sig positivt. Sammenfattende udtrykte han tillid til, at det store arbejde ikke var udført forgæves.

Sidste punkt på førstedagen var professor H. Højgaard Jensens foredrag om »Den nye læreruddannelse i det samlede uddannelsesbillede.« Som formand for planlægningsrådet for de højere uddannelser var hans tanker spændende og virkede fremmede i mangan en seminarielærers ører. Han pegede på nødvendigheden af, at seminarierne åbnede sig mod de højere læreanstalter, men fandt, at fastholdelsen af enhedslæreruddannelser skabte en vis isolation af uddannelsen. Tilsvarende pegede han på nødvendigheden af et større samarbejde mellem DLH og universiteterne, og han satte i øvrigt spørgsmålstegn ved nødvendigheden af DLH, nu hvor alle lærere ville være enten studenter eller HF'er. – Disse tanker kunne have samme vægt, hvis de fandt udtryk i 1989/90.

De følgende dage havde som markante indslag en dobbeltforelæsning af professor Carl Aage Larsen: »Didaktik som planlægningsvirksomhed og dens systematiske placering i pædagogikken«. Carl Aage Larsens indsats her (og tidligere) blev bærende for de centrale tanker i faget undervisningslære i en årrække og blev optrykt i Trond Ålviks lærebog i faget. Gro-Nielsens lidt løbske fantasier om »det musiske lysthus« fængede nogle i øjeblikket, mens andre rystede på hovedet. Idéerne fik ikke gode vilkår i de fire grunduddannelsesfag (musik, formning, gymnastik og håndarbejde), hvor hver studerende skulle vælge tre. Det blev ikke til, men fravalg, og prøver i de tre sidstnævnte fag kvalte vist også delvis de musiske kræfter. Noget lysthus opstod ikke heraf. Som nævnt mødtes faglærerne også ved denne lejlighed, og fortolkning af bekendtgørelsens mangefoldige bestemmelser blandede sig med idéer og syner om fagets fremtid. De tidligere fagudvalg, som havde bistået studieplansudvalget, måtte her aflevere det endelige regnskab, og ikke alle fik decharge. – Og så begyndte hverdagen med den nye lov, men i to eller tre år havde man endnu studerende fra den »gamle lov« gående side om side med de nye. Det var ikke let, men herom nedenfor.

Endnu en ting skal nævnes ved lovens ikrafttræden. Den praktiske gennemførelse krævede meget og velorganiseret skriftligt materiale. Dette var udarbejdet af rektor Palle Schmidt, Esbjerg både i indhold og design, og det var så gennemtænkt, at en stor del af det endnu er i brug.

Uro i starten

Der gik ikke lang tid, før den spændende start på det nye blev overskygget af uløste problemer. Tjenestemandsloven af 1969 havde på en række områder forbedret tjenstemændenes lønninger og bragt dem i bedre overensstemmelse med de overenskomststansattes, og rektorerne havde fået et tiltrængt lønløft, så de kom i nærheden af lærerne med de mange overtimer.

Men tjenestetidsproblemerne var uløste. En reform på dette område skulle gennemføres samtidigt for de forskellige skoleformer, og endnu var seminarielærerne koblet sammen med gymnasielærerne i dette spørgsmål. Der var for eksempel ingen bestemmelser for aflønning af kursustimer, som var en ny foretælse under 66-loven, eller for forelæsnings timer, som ligeledes var foreskrevet i bekendtgørelsen. Vejledningstimer, som var en hjemlet pligt for lærerne og ret for de studerende, var heller ikke vederlagt endnu, så et stort opfejningsarbejde forestod. Ministeriet tog det tilsyneladende roligt, men det gjorde seminariefolket ikke, og de studerende tabte også tålmodigheden efterhånden.

Man skal her erindre, at året er 1969, og at ungdomsoprøret ikke havde nået seminarerne, men kun universiteterne. Nu kom chancen, og det både for lærere og studerende. Lærerne var først på færde. På repræsentantskabsmødet i oktober 1969 vedtog man en resolution, hvor man henvendte sig til alle medlemmer at nægte at læse kursustimer efter 1.1.70, medmindre løn aftale forelå, og man opfordrede til at søge dispensation fra pligten til forelæsnings timer. Et sådant initiativ var aldrig tidligere taget på seminarieområdet, og da ikke alt faldt på plads i efterårets løb, blev der tale om en regulær arbejdsnedlæggelse i kursusugerne i januar 1970. Først i februar 1971 blev tjenestetidsvilkårene endeligt aftalt, og de har faktisk i princippet været uændrede siden. Dette vil senere blive behandlet i en anden sammenhæng.

Lærerne vedtog i januar 1970 at indsende pensaaopgivelser til den planlagte førsteårsprøve i maj-juni med en tilføjelse om, at vilkårene for undervisningen ikke havde været i overensstemmelse med forudsætning-

gerne d.v.s. de manglende vejledningstimer. De udtrykte også betænkeligheder med resultaterne, som kunne blive en sænkning af niveauet, og så kom de studerende »på banen«.

Allerede i januar 1970 havde LL udtrykt de første betænkeligheder ved sagen, og med støtte i lærernes kraftige kritik og tilsyneladende stærke holdning, skred LL i aktion centralt og lokalt. I ministeriet var man i de tider vant til studenteraktioner, men Helge Larsen – »onde Helge«, som han uretfærdigt kaldtes – skulle jo sikre VKR-regeringens svære position for netop denne regering, som var ved at gennemføre meget liberale styrelsesordninger på de højere uddannelsessteder, og som samtidig skulle holde en gammelkonservativ, ungdomstræt højrefløj i ave.

Ministeren kom med sine embedsmænd de unge i møde. Disse havde stillet ret rabiate krav om ekstratimer i regning, »briefing« af censorkorpset for at lægge karakterniveauet omkring 8 og flere valg i skr. dansk. Forude lurede den nye førsteårsprøve, som med kravet om 24 points i de fire fag dansk, regning, kristendomskundskab og skrivning, næsten virkede som »dyret« i Johannes Åbenbaring. Mange studerende var velbegrunderet ængstelige for denne prøve. I de tre sidstnævnte fag havde de ingen gymnasieforudsætninger, og da tiden var gået mere med oprør og frihed end nødvendigt fagligt arbejde, var gode råd dyre. Løsenet var reeksamen, tidens modefænomen. Alle, som fik under 24 points, kunne indstille sig igen i august-september samme år, men vel at mærke i alle fire fag, altså også i de fag, hvor beståelseskarakter var opnået. Denne ordning, som fungerede i en årrække, skabte på kort sigt ro, men nogen heldig ordning var det ikke. Det blev senere ændret til, at man kunne nøjes med reeksamen i de fag, hvor karakteren var under 6, hvilket følte rimeligere, men naturligvis også lettere. Den oprindelige tanke bestod i at opfatte prøven som en helhed, som en stopprøve – der skulle bestås som sådan.

Allerede i marts 1970 ved et ekstraordinært repræsentantsskabsmøde i DS erkendte man, at den i januar 70 udsendte resolution ikke var så heldig, og at man generelt måske havde overreageret. Man var jo fortsat midt i tjenestetidsforhandlingerne og ønskede ikke for mange infiltrationer. Det lykkedes da også at komme gennem foråret 1970 med forskellige interimsordninger.

Sammenfattende må man konkludere, at tiden ligesom krævede »aktion«, og selv om lærerne ofte var irriterede over de unges ivrige aktionering, lå en del lærere selv under for tidens tendenser. For fuldstændighedens skyld skal det tilføjes, at undervisningsministeriet var længe om at fylde alle de manglende huller ud i det iøvrigt perfekt helstøbte forudgå-

Forelæsning (!) – i skrivning ca. 1972. Odense Seminarium

ende arbejde. Dette forhold forstærkede uden tvivl lærernes og rektorernes irritation. »Det sku' være så godt, og så blev det faktisk skidt«, som Kjeld Abell lod Larsen synges i 30erne.

Andre nye love og bestemmelser

Som tidligere omtalt var spørgsmålet om elevbetaling på privatseminarierne blevet et voksende og næsten uoverstigeligt problem i sidste halvdel af 60erne.

Dette førte efter mange forhandlinger til, at Folketinget gennemførte Lov om statsstøtte til visse private seminarier af 18. juni 1969 med ikrafttræden 1. april 1970. Foruden lærerseminarierne omfattede loven børnehavn- og fritidspædagogseminarierne samt husholdningsseminarierne.

Denne lov brød på afgørende vis med tidligere tiders tilskudslove til de private seminarier. Kort og lakonisk var det i lovens § 2, stk. 1 fastsat: »Udgifterne ved driften af seminarierne afholdes af statskassen. Staten stiller inventar og samlinger til rådighed for seminarierne.«

Med en sådan bestemmelse kan man med rette spørge: »Hvad blev der tilbage af det private?« En selvejende, privat institution med egen bestyrelse og 100 % statsfinansiering med fuld underskuddsdekning er et specielt dansk fænomen. Alligevel følte de private seminariers bestyrelser sig på ingen måde overflødige, selvom deres indflydelse begrænsedes til ansættelse af rektor, lærere og andet personale, og for de første to parters vedkommende først efter undervisningsministeriets godkendelse m.h.t. opfyldelse af det faglige, uddannelsesmæssige kriterium.

Denne lov, som i princippet er forblevet uændret, udgjorde sammen med bekendtgørelsen af 10. marts 1970 om godkendelse af privatseminarer retsgrundlaget for disse. bekendtgørelsen var udstedt i medfør af 1966-loven, og den blev ændret på et afgørende punkt i 1978, nemlig med

en bestemmelse om seminariets hensigtsmæssige medvirken til at opfylde uddannelsesbehovet. Denne tilføjelse blev i 1980'erne helt afgørende.

Disse regelsæt stillede de facto stats- og privatseminarierne lige i den daglige drift. Stort set så de to slags seminarier ens ud fra centraladministrationens side, men traditionen tilsagde dog de ældre i ministeriet, at der alligevel var forskel. Statsseminarierne havde hidtil været opfattet som normdannende og måske fagligt lidt bedre. Til gengæld var det vore »egne seminarier«, som ikke behøvede samme høflige betjening som de private, hvor man skyldte »kredsen« bag seminariet respekt for dennes uegennyttige arbejde. Denne holdning eksisterede meget længe, og FSP (Foreningen af Statsanerkendte Privatseminarier) har ikke mindst i 80'erne ført sig politisk frem som repræsentant for seminarieejerne.

Bekendtgørelse om faste råd og udvalg m.m. ved seminarierne af 8. januar 1970 betegnede ligeledes et brud med tidligere bestemmelser. Cirkulærer om lærer- og elevråd fra 1956 ophævedes og havde aldrig betydet noget særligt. Den nye bekendtgørelse var for nogle et nybrud, for andre en skuffelse. Det nye bestod i, at seminariet nu fik et fællesudvalg på 10 medlemmer med 5 lærere og 5 studerende, og med rektor som mødedeltager. Der var altså tale om et paritetisk sammensat udvalg. Det var nybrudet. Skuffelsen bestod i, at det ligesom lærerrådet kun havde udtale- og høringsret over for rektor, men ingen besluttende myndighed. Til gengæld kunne man udtale sig om mangt og meget undtagen personsager og havde krav på høring i en række sager. Det var ikke ualmindeligt, at rektor udtalte, at han altid ville følge fællesudvalgets indstilling, hvis den blot var lovlig, og hvor praksis var denne, fungerede ordningen rimeligt. Men det er klart og har tydeligt vist sig i de 20 år, ordningen har fungeret, at den ikke er blevet opfattet som særlig demokratisk. Imidlertid har ingen minister følt trang til at ændre ved sagen, selv om enkelte styrelsesforsøg har været gennemført på Emdrupborg, Marselisborg og Haderslev – i øvrigt uden hjemmel hertil. Det mest vidtgående ønske har været en valgretktorordning. Dette har både de politiske ledere og de private bestyrelser sagt klart nej til. I mindst 15 år har man drøftet ændret styrelsesordning i lærer- og studerendes kreds, men intet er sket. Tiden har ikke været moden.

Seminarielæreruddannelsen

I efteråret 1970 udkom den med spænding imødesete betænkning om uddannelseskraft til seminariernes lærere (betænkning nr. 584, 1970). Som tidligere omtalt indeholdt kommissoriet 3 punkter: 1) faglige og pædago-

giske krav til seminarielærere under 1966-loven, 2) påkrævet supplerende uddannelse af såvel kommende som allerede fungerende seminarielærere og 3) efteruddannelse af seminarielærere.

Resultatet af arbejdet, som i øvrigt aldrig blev udformet i egentlige retsregler eller andre forskrifter, kan opgøres summarisk således: for ansættelse kræves a) universitetsuddannelse, b) kandidatuddannelse fra DLH, c) en uddannelse af tilsvarende kvalitet i fag, der ikke findes som kandidatuddannelse ved a) eller b). Denne formulering fik tilslutning fra alle medlemmer på nær ét, som var DS's repræsentant for Dansk Magisterforening. Han mente principielt, at det ikke var godt gjort, at faglig-pædagogisk kandidateksamen fra DLH sikrede den fornødne faglige baggrund. Flertallets indstilling betød altså, at cand.mag.'er, cand.scient.'er og cand.pæd.'er samt magistre var kvalificerede i alle seminariets fag undtagen skrivning, håndarbejde, formning og sløjd. I disse fag stillede udvalget ved en række underudvalg temmelig ambitiøse forslag om relevante uddannelser (typisk en 3-årig kandidatuddannelse efter lærereksamen). De pædagogiske krav sluttede med en indstilling fra alle på nær ét medlem (fra LL) om et halvt års pædagogikum, som i form svarede til gymnasiets, men i indhold sigtede på læreruddannelsen og skulle være lønnet. Dette blev aldrig gennemført. LL's repræsentant foreslog ét års pædagogikum, men det anså det øvrige udvalg for urealistisk.

Så meget om betænkningens indhold og bærende tanker. Mere interessant er det at se på, hvordan virkeligheden kom til at forme sig. Betænkningens sidste kapitel opregnede de økonomiske omkostninger ved en gennemførelse af alle tankerne d.v.s. pkt. 1-3 i kommissoriet til 25-35 mio. kr., hvilket på det tidspunkt svarede til 10-15 % af årsbudgettet for seminarierne. Enhver vil kunne se, at man havde tænkt stort- og urealistisk.

Alligevel skete der meget, selv om investeringerne blev beskedne. Mest skete der i kraft af to forhold. Betænkningen blev for det første et kraftigt skub for de eksisterende lærerkorps. Et stort antal af lærerne – især de lidt yngre – følte, at de skulle leve op til de nye krav og ydede derfor en stor og beundringsværdig indsats ved at gennemføre en kandidatuddannelse ved siden af deres daglige arbejde og for de flestes vedkommende ved DLH. Det blev efterhånden praksis i ministeriet op gennem 70'erne at yde et års fri vikar til færdiggørelse af studierne, af og til fordelt på to år med halvt timetal eller på andre måder. Men ikke få gennemførte studiet uden nogen som helst frihed. Det var et imponerende fremstød af lærerne.

Det andet forhold, hvor betænkningen satte varige spor, bestod i, at ministeriet fra 1972-73 rent faktisk forlangte kandidatuddannelser (eller klare udsigter til færdiggørelse heraf) ved alle nye faste ansættelser. Som

støtte for denne praksis fandtes kun betænkning nr. 584 samt mod og mandshjerte hos de bestemmende. Ved statsseminarierne voldte denne fremgangsmåde stort set ingen vanskeligheder. Ved privatseminarierne, hvor ministeriet »kun« var godkendelsesmyndighed, men altså udslagsgivende, kunne det knibe lidt med forståelsen på enkelte seminarier. Men alt i alt betød betænkningen altså et kraftigt løft af lærerkorpsets faglige niveau.

De to sidste punkter i kommissoriet blev som omtalt for pkt. 2's vedkommende ordnet en del af de enkelte lærere selv evt. med vikarhjælp, men nogle ældre seminarielærere sad selvsagt lidt bitre tilbage, men tav klogeligt stille og passede arbejdet.

For pkt. 3's vedkommende blev der på de årlige finanslove afsat et beløb på mellem ½ og 1 mio. kr. til efteruddannelsen pr. år. Beløbet er ikke blevet forøget p.g.a. betænkningen, men har fulgt prisudviklingen. Denne årlige sum har betydet, at begrebet fagmøder ofte af en lille uges varighed er blevet en fast bestanddel af enhver seminarielærers liv i 70erne og 80erne. Disse møder har betydet meget både fagligt og kollegialt, og med bistand fra universitetslærere og fra DLH er der sikret en høj faglig kvalitet.

Problemet har i perioden primært været at øge niveauet for lærerne i de fire nævnte fag uden kandidatuddannelser. I håndarbejde og skrivning er det i samarbejde med DLH lykkedes at gennemføre længere kurser med ugekurser spredt over et par år, og i formning og sløjd har faglærerne i samarbejde med hhv. DLH og de to sløjdskoler ligeledes fået lagt et vist niveau, men det må erkendes, at fagenes niveauer ikke svarer ganske til de øvrige. I slutning af 80erne etableredes en ny kandidatuddannelse på DLH fælles for de 3 fag (ikke skrivning), og dens færdige kandidater må med tiden blive næste generations seminarielærere i disse fag.

Universitetscentre og læreruddannelse

Under debatten i Folketinget ved gennemførelsen af 66-loven var som tidligere nævnt først og fremmest K. Helveg Petersen inde på tanken om at søge en eller anden form for tilnærmelse mellem universiteter og uddannelse af folkeskolelærere. Det fandt da også udtryk i lovens § 2, stk. 1 som omtalt, og i Folketingsudvalgets betænkning var emnet yderligere uddybet.

Tanken rumlede således en hel del omkring 1970, og Planlægningsrådet for de højere uddannelser var i en betænkning fra april 1970 inde på

centertanken i forbindelse med op- og udbygningen af det nye universitet i Odense. Som det tidligere er berettet, var Seminarieplanlægningsudvalget også sporadisk i gang med tilsvarende overvejelser.

Helt aktuel blev sagen, da arbejdet med opbygningen af Roskilde Universitetscenter (RUC) i 1970-71 tog sin begyndelse. I skitsen til uddannelserne blev det forudsat, at en folkeskole- læreruddannelse skulle indbygges i centrets opbygning. Det vil i denne sammenhæng føre for vidt mere detaljeret at redegøre for hele dette uddannelsespolitiske forløb, som var både spændende og speget. En samlet fremstilling af sagen har jeg givet i Årbog for Dansk Skolehistorie 1974, hvortil der henvises. Men hovedtræk hører naturligvis hjemme i den generelle beskrivelse af læreruddannelsen.

Interimstyret ved RUC forudsatte som nævnt, at der skulle uddannes folkeskolelærere ved centret, men egentlige planer eller detaljer herom forelå ikke ved RUC's åbning i september 1972. Det karakteristiske og nye ved dette universitet var, at alle studier indledtes med en 2-årig basisuddannelse (humanistisk, samfundsfaglig, eller naturvidenskabelig), og først efter afslutningen heraf skulle den studerende træffe endeligt studievalg. Man anså denne studiestruktur for gunstig, idet man undgik det tidlige og ofte forhastede valg. Et andet særlig præg ved uddannelserne ved RUC specielt i basisdelen var og er, at den altovervejende arbejdsform er gruppearbejde, og indholdet er problemorienterede projekter, hvilket kort kan forklares som studier, der afdækker og belyser samfundskabte problemer.

I seminariekredse blev man kun meget sparsomt orienteret om planerne. I min erindring står kun én oplevelse indtil 1972. Ved et seminarierådsmøde i foråret 1972 var rektor Erling Olsen, RUC sammen med et par repræsentanter fra centret til stede og redegjorde meget uklart og overfladisk for planerne. Det var vort indtryk, at ministeriet efter ordre ovenfra færdedes med listesko. Knud Heinesen (S), som i september 1971 efterfulgte Helge Larsen som minister, var næppe synderlig begejstret for planerne, fordi det stadigt tydeligere fremgik, at de højttalende venstre-fløjsfolk fra studenteroprørets dage klart havde taget eller var ved at tage magten. På den anden side kunne det ikke være en socialdemokratisk regerings opgave at hæmme endsige standse et progressivt uddannelsesinitiativ. Det kunne man overlade til reaktionen = de borgerlige, og man gjorde det.

På Aalborg universitetscenter (AUC), som skulle starte i 1974, var det ligeledes planen at integrere læreruddannelsen. Et par forskelle fra RUC var dog tydelig. Dels indeholdt planen en et-årig basisuddannelse, dels var det tanken at inkorporere Aalborg Seminarium i AUC parallelt med inte-

gration af en række andre videregående uddannelser i byen. Planlægningen på de to centre kom til at løbe nogenlunde parallelt med 1-1½ års forskydning, men man var bedre og grundigere forberedt i Aalborg, hvor studenterindflydelsen måske også forekom mindre tydelig.

Forberedelsen af læreruddannelsen ved RUC begyndte først for alvor i vinteren 1972-73, da centret var kommet igang, og ministeriet inddroges i planerne i foråret 1973. Kort kan det konstateres, at afstanden mellem RUC's synspunkter og planer og de traditionelle seminariefolks var stor, og DLF havde ganske svært ved at finde sin plads. Arbejdet påvirkede ikke den øvrige seminarieverden, som levede sit eget travle og lidt indelukkede liv.

Da de første udkast for alle studieplaner ved RUC blev præsenteret for Knud Heinesen, blev han synlig skeptisk. Denne skepsis kom frem i september 1973, få timer før han afløstes af Ritt Bjerregaard (minister for 8 september-december 1973 og februar 1975-december 1978) og blev budget- og senere finansminister. Han udtalte omtrent sådan ved et såkaldt ministerreferat med tre implicerede medarbejdere: »Denne sag er for svær for en ny, ung minister. Jeg må hellere stramme det nu.« Vi implicerede oplevede en speciel dobbelthed i situationen. Vi var enige med ministeren om det saglige, men ganske uvidende om et forestående minister-skifte. Spørgsmålet herom forblev ubesvaret. En time efter kom den officielle meddelelse. En 32-årig kvindelig seminarieadjunkt fra Odense som undervisningsminister var en sensation.

Efteråret 1973 bragte takket være Heinesens krav til RUC planerne lidt nærmere jordhøjde, men hurtigt ændrede hele billedet sig. I december 1973 fandt det såkaldte katastrofevalg sted, hvor Fremskridtspartiet og Centrum-Demokraterne m.fl. fik mange kandidater i tinget. Ud af dette valgkaos fremstod den såkaldte smalle Venstre-regering (kun 12 ministre og 22 V-folketingsmedlemmer) med Poul Hartling som statsminister (den tidligere seminariektor) og med lærer Tove Nielsen som undervisningsminister. Hun var som sin forgænger 32 år og seminarieuddannet, men folkeskoleansat. Med kun 3 måneder mellem de to udnævnelser, havde man i og uden for ministeriet ikke nået at vænne sig til så unge – og uerfarne – ministre.

De første måneder af 1974 viste hurtigt, at læreruddannelsen ved universitetscentre ikke var Venstres »kop te«, og heri ville de uden tvivl finde støtte hos mange partier. Resolut besluttede regeringen, at man 1) ikke ville gennemføre integrationen af seminariet i Aalborg og en måned senere 2) ikke ville gennemføre læreruddannelsen i Roskilde. Bemærk rækkefølgen i kronologien. De vage planers standsning ved AUC skulle berede

De lærerstuderende på Zahle er solidariske med RUC maj 1975

vejen for det mere abrupte stop ved RUC. Det sidste vakte opsigt. Først og fremmest på centret, hvor de studerende var på oprørets rand. De var begyndt under falske forudsætninger, hævdede de. Løftet om en læreruddannelse var brudt. Dette var forudset af minister og ministerium, idet man havde en redningsplan parat. Tre københavnske seminarier var blevet adviseret om, at de skulle stå til rådighed med en 1½-2 årig overbygning for de nødstedte RUC-basister, som de kaldte sig.

Det viste sig hurtigt, at mellem 40 og 50 var interesseret i denne uddannelse, og den blev da etableret på N. Zahles Seminarium. (Stedet var raffineret valgt. Der havde såvel Hartling som jeg, der nu var chef for læreruddannelsen i direktoratet, været rektorer.) En særlig bekendtgørelse blev udarbejdet i lyntempo med hjemmel i lovens § 2, stk. 1, 2. punktum om muligheden for, at uddannelse erhvervet andet sted kan indgå i læreruddannelsen efter nærmere regler. Som tidligere nævnt var det Helveg Petersens initiativ ved lovgivningen i 65-66 at få denne bestemmelse med. Det var skæbnens ironi, at bestemmelsen, som var tænkt anvendt som en åbning af centrene for læreruddannelsen, nu blev brugt til en lukning af centrenes læreruddannelse.

Politisk gik beslutningen naturligvis ikke stille af. Soc. Folkeparti rejste

en forespørgsel til ministeren om sagen i håb om at skaffe hende et mistillidsvotum. Med 12 partier kunne man aldrig vide, hvad resultatet ville blive. Ved hjælp af en »afværgedagsorden« med løfte om nedsættelse af et samordnet læreruddannelsesudvalg (herom senere) reddede ministeren livet, og der blev forholdsvis hurtigt ro om sagen. De fleste basister gjorde uddannelsen færdig i løbet af to år og fulgtes af endnu et hold fra 1975 til 1977, som også kunne siges at være begyndt på RUC i september 1973 under de nævnte falske forudsætninger.

I 1972 begyndte »Det nødvendige Seminarium« i Tvind sin virksomhed. Typisk for tiden var planerne om de nye uddannelser klar til at blive søsat samtidig. Med et knebent flertal i Finansudvalget skaffede Knud Heinesen i efteråret 1972 baggrund for DnS's start. Dette særlige seminarium vil blive omtalt nærmere sammen med andre alternative læreruddannelser i et sidste afsnit.

Styrkelse af det centrale styre

I studieplansudvalgets betænkning om læreruddannelsen efter 66-loven fra 1969 havde man også gjort sig nogle tanker om en styrkelse af det faglige og pædagogiske tilsyn. Erfaringerne med 54-loven, hvor meget var tilladt og næsten intet kontrolleret, havde belært de fleste om, at der måtte en eller anden lempelig form for kontrol til med seminariernes arbejde. Inspektion, fagkonsulenter eller lignende, som man kendte fra skoleformerne, var og blev i seminariefolks øjne en vederstyggelighed. Ud fra disse præmisser foreslog studieplansudvalget, at der etableredes et fagråd for hvert fag. Rådet skulle bestå af en lønnet formand, som var seminarielærer, og som på deltid arbejdede i direktoratet. Herudover skulle der være et par ulønnede seminarielærere samt en repræsentant for DLH og fra DLF. Idéen vandt behersket støtte i ministeriet, men ministeren søgte dog et par gange Finansudvalget om midler til ordningens gennemførelse, men afvistes hver gang.

Imidlertid havde en ny mulighed vist sig. Ved lønreformen i 1969 var der ved seminarier og gymnasier indført en særlig høj lektor-lønramme benævnt studielektorer. Man søgte og fik Finansudvalgets tilslutning til, at 25 (hvoraf 22 faglige) af de 90 embeder, der var tildelt seminarierne, kunne besættes til delvis tjeneste i direktoratet. I løbet af sommeren og efteråret 1972 opsluges derpå såvel de centrale som de lokale studielektorstillinger, og i de første måneder af 1973 var alle stillinger besat.

Fagråd fik man altså ikke, men ministeriet fik faglige medarbejdere som

fagenes »primus inter pares«. De blev da også næsten alle steder modtaget som sådan, og ordningen har uimodsagt fungeret til alles tilfredshed. Seminarierne fik ikke konsulenter eller inspektører, men fagkolleger, som gik i spidsen, når det gjaldt det faglige, og som udøvede mild og vejledende tilsyn med eksamensopgaver og lignende.

De tre sidste stillinger af de 25 blev pædagogisk-administrative poster med delvis tjeneste i direktoratet. Disse blev få år efter tituleret undervisningsinspektører af praktiske grunde.

Hidtil havde som nævnt undervisningsinspektør Holger M. Nielsen været leder af tilsynet med ansvar over for undervisningsdirektøren. Til hjælp havde han haft et par seminarielærere med delvis tjeneste i direktoratet. Deres status opfattedes som ret beskeden, og de fik mest pålagt mere perifere opgaver.

Ved Holger Niensens afsked i februar 1973 modtog Tage Kampmann en opfordring til med rektorløn og -status at overtage ledelsen af det pædagogiske-administrative tilsyn med seminarierne. Opfordringen blev modtaget, og 1. august 1973 forelå den kongelige udnævnelse, og Kampmann forlod N. Zahles Seminarium, hvor han havde været rektor efter sin Helbertid (1953-1969).

Hermed var der skabt et veritabelt korps til varetagelse af tilsynet m.v. af seminarierne, og det fungerede uændret i de næste 15 år. Det må ifølge sagens natur tilkomme andre at vurdere denne styrelse. Men helt objektivt kan man vel driste sig til at konstatere, at der kom orden i mangt og meget, som før lå hen i frugtbar uklarhed, som Helveg P. engang i anden forbindelse udtrykte sig. Faglig kontakt opnåedes til skolens andre konsulenter i fagene og var til megen nytte. I slutningen af 80'erne (efter min afgang i 1988) fandt der overvejelser sted om større decentralisering og delegering af ansvar til institutionerne som led i KVR-regeringens samlede moderniseringsplaner. Tiden var altså inde til en nyordning af seminariernes styrelse og tilsyn, og pr. 31/12-90 »hjemsendtes« de faglige medarbejdere. Nye tider indvarsledes, centralt tilsyn og ledelse var slut.

Dagligliv i 66-lovens første år

I de tre første år af den nye lovs tid gik som tidligere nævnt studerende efter to meget forskellige love side om side på seminarierne. Dette tydeliggjorde flere mærkbare ændringer. En udvendig, men alligevel afgørende ting som mødepligt contra mødefrihed var vel det oftest konstaterede og debatterede emne i seminarielærernes kreds i disse år. Selv om de

gamle krav om absolut mødepligt som omtalt blev forvaltet mere tolerant, var forskellen til den nye ordning ikke blot iøjnefaldende, men også nervepirrende for lærerne.

Det var som om årgangene 69, 70 og 71 – som de nye hold nu benævntes uden sammenligning med vine iøvrigt – boltrede sig i mødefriheden. De iagttog hver dag »de gamle«, som var slavebundne, og selv kom og gik de, som det passede dem. Dette betød, at lærerne begyndte at opfatte deres succes som undervisere målt ved de studerendes fremmøde. Især var lærere med ydertimer hårdt prøvede, og hvis faget ikke var eksamensfag det år, kunne der nemt ske »messefald«. Det var ikke gavnligt for lærernes humør eller undervisningskvalitet, og hurtigt førte det til en ond cirkel. Stærkest mærkedes det i fag, hvor antallet var en forudsætning for aktivitet som fx. i gymnastik.

I bekendtgørelsen var det i § 16 fastsat, at undervisningens tilrettelæggelse og valg af stof skulle ske i samarbejde mellem lærere og studerende. De studerende var ikke vant til dette fra gymnasium eller HF, og læreren stod usikkert over for den nye situation. Hos den autoritære lærer blev § 16 en paradeforestilling, og hos laissez-faire-læreren blev det en parodi. I visse tilfælde blev der i sidstnævnte tilfælde aldrig rigtigt truffet valg. Men flertallet fandt en »modus vivendi« og led lidt derved. Vanskeligst følte det, at de højt talende og indflydelsesrige studerende i valgsituationen i de første uger hyppigt ikke viste sig ret ofte senere, og dermed blev de passive bestemmende for de mere aktive og stilfærdige.

Det blev kort sagt noget nyt at være seminarielærer. De studerendes medbestemmelse var ét moment. Det gradvise bortfald af brug af lærebøger var ét andet. Hvor undervisningen tidligere i ret høj grad havde været lærebogsstyret (boglister blev udleveret ved årets start), var dette ved at gå af mode. Dels fandtes der ikke rigtig til uddannelsen egnede bøger, dels var kravet om aktualitet stort, og hertil kom, at studerende i stigende grad kviede sig ved eller nægtede at købe bøger under påberåbelse af disses ringe kvalitet – og dårlig studiestøtte. Man gik ind i kopiaalderens årti, som strakte sig langt ind i 80'erne. Fotokopien blev simpelt hen tidens løsen og samtidig forbandelse. Nogle seminarielærere talte hånligt om »bilagsstyret undervisning«. Spredt og usammenhængende afhængig af mødefrekvens og lærernes systematiske evner fik megen seminarieundervisning i disse år et løst præg. Naturligvis gjaldt det ikke alle fag og alle lærere, men det var det, man talte om, ærgrede sig over – eller følte sig godt tilpas ved. Aktualitetskravet satte sit præg på valg af stof. I fag som dansk, hvor det udvidede tekstbegreb holdt sit indtog, i pædagogik, hvor vejen til frelse af menneskenes børn var at finde, og i samfundsfag, hvor

nye politiske modeller kunne afprøves i teorien, boltrede man sig ganske særligt. Ved at studere pensumopgivelser i de ca. 20 år, loven har fungeret, vil man kunne få bekræftet det nævnte.

Også ophævelsen af det gamle klassebegreb påvirkede seminarielivet. Nu var de studerende i fællesfagene på stamhold og ellers delt på liniehold, pæd.spec. hold eller grunduddannelseshold. Det sociale fællesskab faldt gradvis væk, og den støtte, som dette kunne være for den enkelte, forsvandt delvis. Tilsvarende gik det med fælleslivet på seminariet. Det sidste højskolepræg fordunkledes. Morgensangen afskaffedes næsten overalt, og fælles timer med forklarede foredrag blev en »saga blot«. Kor- og orkestervirksomheden visnede de fleste steder, og det gamle seminarium skiftede ansigt. Til gengæld holdt man møder i fællesudvalg, praktikudvalg, pædagogisk fagudvalg, budgetudvalg og i De Studerendes Råd. Det kneb ganske vist med at stå sammen både lokalt i DSR og på landsbasis i LL, men de få kæmpede for de mange. LL var angiveligt ikke blot præget, men også styret af folk med rødder i Kommunistpartiet, og dette forhold betød, at mange studerende tog stiltfærdigt afstand fra LL og DSR. Studentermiljøet var generelt så venstrefløjdomineret, at andre kræfter havde vanskeligt ved at markere sig og vogtede sig også derfor. Det mærkedes tydeligst på universiteterne, men også på seminarierne – i hvert fald i de større byer – var situationen klar. Det var ikke med til at gøre hverdagen lettere for de lærere, som ikke fulgte de nye politiske signaler. Mange yngre seminarielærere bekendte sig klart til venstrefløjen altså SF, VS og DKP, men opnåede næppe højere status hos de studerende af den grund. Når ældre bliver yngre for sent, reagerer de unge mod unaturen!

Resultaterne af det friere og altså løsere studiemiljø viste sig i løbet af de første år meget kontant. Under de tidligere love gennemførte som nævnt næsten alle. Et frafald på 5 til højst 10 % i løbet af uddannelsen var det normale. Nu skiftede billedet. Allerede ved førsteårsprøven i 1970 viste det sig, at ganske mange ikke bestod – eller slet ikke indstillede sig – selv om den omtalte reeksamen gav reparationsmulighed, og 2. årgang af årgang 69 var 12,1 % mindre end antallet af optagne året før. Frafaldet fortsatte, og ved den første dimission i januar 1973 og juni 1973 bestod hhv. ca. 25 % og ca. 48 % af de optagne i 1969. Det betød altså, at kun ca. 73 % af de oprindeligt optagne gennemførte uddannelsen på normeret tid. Det var virkelig nye tider. Det forhold, at man skulle have mindst 6 (efter 13-skalaen), i hvert af liniefagene, udskød afslutningen for et betydeligt antal. Efter 4½, 5 eller 5½ år blev endnu nogle færdige, og gennemførsels-

procenten lå i disse år på ca. 75-80 % af de optagne, når man fik talt alle med.

Valg af liniefag fortæller lidt om de studerendes ønske, men ikke meget om skolens behov for lærere i de forskellige fag. Enhver vejledning fra seminariets side om nyttige og erhvervsrelevante valg af fag var stort set uden betydning. Man valgte efter interesser, kammeraters valg og lærerpopulæritet. Og ofte fortrød man valget, når undervisningen påbegyndtes eller havde været ganske kort. Generelt kan man sige, at det første liniefag var seriøst valgt, det andet mere tilfældigt. (I lovens første år fandtes muligheden for valg af 3 liniefag, men ordningen misbrugtes til start af for mange hold og blev derfor dyr og afskaffedes ved lovændring i 1973). Et par oversigter over procentfordelingen i valgene de første år viser udfaldet af valgene:

	årg. 69	årg. 70	årg. 71
matematik	14,8	13,7	15,3
religion	8,1	8,5	8,8
formning	21,8	20,8	19,6
sang/musik	9,3	10,1	11,1
gymnastik mæ.	8,9	11,0	11,2
gymnastik kv.	10,2	10,0	10,6
håndarbejde	10,1	10,4	11,2
historie	18,3	18,3	18,0
geografi	16,1	20,1	19,5
biologi	16,7	16,0	18,7
fysik/kemi	7,7	6,2	7,0
engelsk	20,0	22,4	23,4
tysk	12,5	11,6	10,8
fransk	6,4	6,0	7,8
latin	1,5	0,9	1,0
husgerning	6,5	7,5	7,0
træsløjd	3,5	4,5	4,6
metalsløjd	0,4	0,7	0,5

Gennemsnittet af antal studerende på liniefagsholdene (incl. 3. liniefag) var: årgang 69 8,7, årgang 70 9,6, årgang 71 11,0

De pædagogiske specialer blev i de første år valgt, som man havde forestil-

let sig det ved planlægningen. Senere viste det sig at gå ganske anderledes, og det kom til at påvirke hele studiestrukturen.

For de første årgange var fordelingen procentisk:

		årg. 69	årg. 70	årg. 71
spec. A	(mindre børn)	25,7	24,5	22,6
spec. B	(større børn)	55,5	50,9	54,6
spec. C	(spec.underv.)	18,8	24,6	22,8

Dansk Seminarieforening i Dansk Magisterforening

Inden for seminariernes organisation skete i denne periode også afgørende ting, og der blev truffet beslutninger af langtrækkende virkning.

DS skiftede formand 1. januar 1970, hvor lektor Anton Guldsberg, Skårup afløste den sidste rektor som formand. Guldsberg, som var læreruddannet og cand.jur., gennemførte de følgende år et fortræffeligt arbejde for foreningen. Ét sigte stod ham helt klart: en fusion af de tre fraktioner af tjenestemænd (FTSS), privatseminarielærere med tjenestemandsløn og de overenskomstansatte. DS var en uhandelig konstruktion, viste det sig tydeligere og klarere efterhånden. Det forhold, at FTSS havde forhandlingsretten gennem »Samrådet« for både de stats- og privatansatte, og at DS primært tog sig af det pædagogiske var uholdbart. Pædagogik og økonomi er forbundne kar i al uddannelse. Når hertil kom, at de overenskomstansatte magistre i visse forhold førte deres egen politik og lønforhandlinger, kompliceredes forholdene yderligere.

Dansk Magisterforenings (DM) repræsentantskab havde tilsluttet sig tanken om at optage DS som en enhedsfraktion i DM, til trods for at ikke alle medlemmer var magistre eller blot akademisk uddannede. DM anlagde synspunktet, at det var arbejdspladsen, som fik et stadig stigende antal akademiske medarbejdere, som var bestemmende for medlemsskabet.

Sagen skulle herefter afgøres i FTSS og PL og selvfølgelig i DS. Først ved repræsentantskabsmøder og senere ved urafstemning gennemførtes sagen, og pr. 1. januar 1972 var det en kendsgerning, at DS blev til DMS = Dansk Magisterforenings Seminarisektion (senere seminarieafdeling). Denne beslutning er næppe senere blevet fortrudt af nogen. Det styrkede

seminariefolket at blive samlet, selv om det kun var i en fraktion under en større forening. Og det lettede i hvert fald forholdene til myndighederne. Der var nu kun én forhandlingspartner.

I sommeren 1970 skiftede Dansk Seminarieblad igen redaktør. Torben Rode afløstes af adj. Poul Meisner, Ranum, og han blev bladets sidste redaktør. Meisner forvaltede arbejdet godt. Med en bred og malende pen gjorde han lederartiklerne til små litterære kunstværker, som af og til kunne blive næsten svulstige. Bladet voksede fortsat i sidetal ved en forøgelse af boganmeldelser og referater eller uddrag af betænkninger eller rapporter. Men til sidst blev det DM for dyrt. Denne forening havde sit eget blad Magisterbladet, og fra sommeren 1975 indgik det gamle Seminarieblad som en del af Magisterbladet for senere helt at forsvinde. Beslutningen var forståelig, men for historieskrivningen en beklagelig sag. Primærkilderne til seminariernes dagligliv tørrede i nogen grad ud, selv om »tillægget« til Magisterbladet endnu i nogle år bestod.

I sommeren 1972 afløstes Anton Guldsberg som formand for DMS af lektor Kaj Bonde, KDAS (1977-90 rektor i Jonstrup). Tidligere var lektor Helge Petersen, Hjørring blevet formand for PL, og han blev nu næstformand i DMS. Begge var de erfarne organisationsfolk, og de kommende år skulle også vise, at de på hver deres plads markerede sig stærkt og efterlod markante resultater. Helge Petersen endte som formand for DM i 10 år – en i sig selv imponerende indsats af en ikke – akademiker og seminariermand som formand for en stærk magistersammenslutning.

Med disse strukturændringer og formandsvalg ændredes »rektorvældet« i foreningerne. Nu var en enkelt rektor medlem og ofte indsuppleret, for at gruppen dog kunne være repræsenteret. Det var uden tvivl på tide, at det skete. Især i de nedskæringstider, som forestod, var sammenblandingen af ledende organisationsmand og chef for personalet uheldig, ja, umulig.

Statistik over lærerstuderende 1970-73

Antal studerende på seminarierne

	54-loven		66-loven	i alt*
	4-årig	3-årig	3½-4-årig	
1970	2653	2257	6353	11243
1971	1128	0	10053	11181
1972			30**	13887
1973	0	0	15105	15105***

* hertil kommer i alle årene antallet af elever på seminariernes HF-kurser.
 ** et opsamlingshold i Ranum for »forsinkede« 54-folk.
 *** i tallet er ikke medregnet studerende fra årgang 69, som ikke har bestået lærereksamen.

<i>Optagelse 1970-73</i>					
	i alt optaget	kv. i pct.	mæ. i pct.	HF i pct.	Stud.*
1970	3518	56,3	43,7	27	73
1971	4189	54,6	45,4	30	70
1972	4495	54,5	45,5	28	72
1973	4744	53,1	46,9	30	70

* Ved beregning er der set bort fra dispensater, som i denne periode udgjorde 1-2 %.

Optagelsen i 1973 fordelt på 196 hold blev den største årgang i seminariernes historie.

1974-80

Skyerne trækker op

Året 1974 blev på flere måder et vendepunkt i læreruddannelsens nyere historie. Ethvert forsøg på sammenkobling mellem universiteter og læreruddannelse blev kvalt, og i modsætning til næsten alle andre vestlige lande skulle der gå og går tilsyneladende fortsat lang tid, før tanken bliver realiseret. Lærermanglen var endelig et overstået kapitel, og børnetallet ville på kortere sigt falde i skolen, idet fødselstallet var stærkt vigende. Man måtte altså til at rebe sejlene med produktion af lærere. I de foregående år havde seminarierne blot optaget, hvad de havde lyst til, plads til og mod til.

Ministeriet var rent faktisk holdt op med at styre dette, efter at man hidtil (til slutningen af 60erne) havde godkendt, hvor mange klasser eller hold det enkelte seminarium optog. Nu satte man ind! I 1974 reducerede ministeriet de 196 hold fra 1973 til 191 hold á 22-24 studerende. Og for 1975 meddeltes det, at optagelsen kun ville omfatte 156 hold – en reduktion på 35 hold på et år svarede til næsten 20 %. Fra dette år tog ministeriet denne sag i sin hånd, og her har den ligget fast og med megen offentlig omtale før og efter beslutningen.

Skagemødet september 1974

Ikke blot holdreduktionen blev meddelt ved det årlige septembermøde for rektorerne (med ledsagere, som det nu hed i tidens ånd), og som dette år blev afholdt i Skagen. Formanden for DMS Kaj Bonde deltog som observatør, og man kan i Dansk Seminarieblads sidste 8-9 numre følge »Skagemødets« slagskygge over foreningens arbejde og seminariernes virke. Ja, adskillige år efter var dette mødes dystre budskab overskriften eller efterklngen i mangt et indlæg fra seminarielærere.

Det var ikke så meget holdnedskæringer som et direktoralt forslag om en vis begrænsning i liniefagsudbuddet, der skabte røre. Timeforbruget til liniefagene udgjorde næsten halvdelen af det samlede løntimetal, og visse steder oprettedes der hold med meget få studerende. Selv hold med 1 eller 2 deltagere fandtes. Med en spareregering som Venstres var det helt naturligt for direktoratet at foreslå begrænsninger på dette punkt og gennemføre en vis centralisering af fagene. Tanken var ikke ny og bl.a. nævnt i Betænkning 706 om læreruddannelser (omtales nedenfor). Men idéen vakte ikke blot opsigt, men bestyrtelse, vrede, ophidselse – og hurtige reaktioner. Mødet, som blev ledet af A. Baunsbak-Jensen, der var med for første gang, og Tage Kampmann førte til, at DMS hurtigt tog affære.

Allerede 9. oktober 1974 skrev DMS til Folketinget bl.a.: »I anledning af det røre, der er skabt ved meddelelse om en nedskæring ved seminarierne på 912 studiepladser og forslaget om en reduktion på knap 1/3 af seminariernes liniefagsudbud, skal DMS henlede folketingets opmærksomhed, på ...«, og så fulgte en opgørelse af de forudsætninger dispositionerne hvilede på, og som man anså for mere end tvivlsomme, idet man regnede lærermanglen for et uløst problem på lang sigt, og man medsendte endvidere et katalog over de økonomiske begrænsninger, som allerede var sket efter 66-lovens ikrafttræden.

Det var en hidtil ukendt praksis fra seminarieorganisations side med skriftlige henvendelser til Folketinget. Tidligere var »de stille stier« eller lobbyvirksomhed det almindelige. Hver tid finder sin stil, ser man.

Der viste sig da også både før og efter henvendelsen usikkerhed blandt politikerne. En venstremand udtalte allerede 28. september 1974 til Aalborg Stiftstidende bl.a.: »Det vil i hvert fald stride mod Venstres principielle standpunkter, hvis nedskæringerne skal gå særlig hårdt ud over de små seminarier.« Han var valgt i den kreds, hvor Ranum lå! Ministeren stod fast på holdreduktionen og udtalte i Haslev 16. september 1974 ifølge Dagbladet, Ringsted: »Der må foretages nedskæringer over hele landet, men ikke af økonomiske grunde.« Det var en sandhed med modifikationer. Det var politisk bedre at nedskære pga. en forudsigelig overproduktion end for at spare.

De første besparelser var sket i 1971 ved begrænsning i frilæsning m.v., og i 1973 fulgte flere efter (bortfald af halvdelen af timerne i 8. semester, forhøjelse af gennemsnitstallet på linieholdene fra 8 til 10, bortfald af vederlag for mdl. censur m.v.), men det var småtterier sammenlignet med det nu foreslåede og for intet at regne, når man ser, hvad der skete i 80erne. Seminariefolket var på den tid ømskindede og måske næsten forkælede af de gode og »fede« år i de foregående 20 år. I historisk perspek-

tiv virker reaktionerne derfor næsten grotesk stærke. Der var ingen, som endnu talte om nedlæggelse af seminarier. Man fastholdt tværtimod, at et seminarium skulle være på mindst 5 hold pr. årg. (I 1989 efter nedlæggelserne havde halvdelen kun 3 hold).

I vinterens løb, mens Tove Nielsen endnu var minister, kom der så stærke tilkendegivelser fra folketingsmedlemmer, som var fra partier, der traditionelt støttede regeringen, at hun opgav tanken om en styring af liniefagene. Ved regeringsskiftet i februar 1975, hvor Ritt Bjerregaard vendte tilbage (februar 1975-december 1978), blev tanken ikke taget frem på ministerplan. Men holdreduktionen fastholdtes uden tøven. Prognoserne om en snarlig overproduktion stod politisk uantastede.

Optagelsen i sidste halvdel af 1970'erne

For de følgende år blev det nu planlagt at reducere holdantallet med 18 pr. år. Det betød, at der skulle optages 138 hold i 1976 og 120 hold i 1977, og længere frem tænkte man ikke på dette tidspunkt. Imidlertid lykkedes det for DMS at få ministeren til at dæmpe dette tempo og fordele reduktionen af de 36 hold over tre år. Herefter blev planerne ændret til 144 hold i 1976, 132 hold i 1977 og 120 hold i 1978. Sådan gik det imidlertid heller ikke. I 1976 blev de 144 hold til 145, idet ministeren skulle bruge et hold til belønning af Kr. Folkeparti for at stemme for en bevilling i Finansudvalget til fortsat drift af Det nødvendige Seminarium. Holdet gik til Nørre Nisum.

I 1977 blev det heller ikke 132 hold, men 133 hold for ministeren brugte nu et eller flere ekstra hold som præmie til seminarier, der etablerede forsøg af uddannelsespolitisk interesse. I seminariekredse talte man lidt foragteligt om »gulderodsholdene«, og noget var der om snakken. I 1978 blev der oprettet 133 hold, og igen var der altså nogle forsøgshold, idet man havde planlagt optagelse af 130 ordinære hold.

I 1979 oprettedes 134 hold, og i de følgende år var både besparelser og stærk faldende tilgang og behov medvirkende til at holdtallet reduceredes føleligt. Dorte Bennedsen (S) (januar 79 til september 82), som efterfulgte Ritt Bjerregaard, tog noget mere håndfast på denne sag, hvad senere initiativer klart viste. Ritt Bjerregaard, som ikke var synderlig populær i seminariekredse, udtalte engang, at hun hellere ville have arbejdsløse folkeskolelærere end ledige magistre, fordi de første kunne hun bruge til at gøre folkeskolen bedre med. De andre havde hun ikke tilsvarende mulighed for at »operere med«. Man kan i det lange perspektiv konstate-

de og måtte betegnes som »strukturforsøg«. Når samfundsfag vandt så hurtigt frem, skyldtes det naturligvis, at det nye fag i folkeskolen (samtidsorientering) var på dagsordenen fra de første forslag til ændret lov for folkeskolen i 1972.

Timepraktikken forsvandt de fleste steder rent administrativt ved, at man koncentrerede dem i perioder, hvorved den blev en slags koncentreret periodepraktik blot liggende på den faste øvelsesskole, hvor en række lærerstillinger var normeret med henblik netop på praktikvejledervirk-somhed.

Ændringen af bekendtgørelsen gav nu mulighed for synopsiseksamen i en række fag eller »fremlæggelse af et arbejdsresultat«, som det hed i bestemmelserne og fandt især indpas i de pædagogiske fag. Det var uden tvivl en værdifuld ændring, som fritog for lodtrækning ved eksamen, og som kædede hverdag og eksamen naturligt sammen. Men også denne form havde sine svage sider. Den begrænsede stofområdet for den enkelte, og de studerendes evne til at brede stoffet ud ved eksamen var ikke altid lige stor, og der kunne være en tilbøjelighed til, at nogle studerende samlede sig om en og samme hovedlinie i flere pædagogiske fag og i pæd.spec., hvorved den samlede pædagogiske uddannelse blev meget snæver. Dette ændredes først ved den nye pæd.spec. – ordning fra 1982.

Seminarierådet med direktøren som formand spillede en betydelig rolle, når det gjaldt ændringer og forsøg. Her fik både rektorer og lærere lejlighed til over for ministeriet at markere deres holdning til og mening om uddannelsen. Ikke altid rettede man sig efter rådene.

Hverdagen på seminarierne var fortsat præget af en vis politiseren blandt de studerende. Den ulykkelige indoktrineringsdebat i vinteren 1974-75 startet af Baunsbak-Jensen, og han støttedes af Tove Nielsen, bragte først de studerende åndeligt set på barrikaderne, og senere graveskyttegrave. Mistanken til lærere og lærerstuderende om politisk på-virkning af eleverne skabte en uheldig baggrund for skolearbejdet og for læreruddannelsen, og det tog ganske mange år at forvinde dette. Der skulle simpelthen genskabes et positivt forhold mellem befolkningen i bred forstand og lærerstanden. De sidste skulle igen op af skyttegraven og synliggøre arbejdet, som der blev sagt. De ustabile forhold politisk set med svage soc.demokratiske mindretalsregeringer fra 1975 til 1982 skabte ikke den bedste baggrund for at vende udviklingen, og nedskæringer efterfulgt af stadig nye besparelser tog humøret fra mange seminarielærere. Det var for øvrigt paradoksalt, at de seminarier, som ved foråret 1974s debat om læreruddannelser ved universitetscentre blev hævet til skyer-

ne, samme efterår dømtes ned i dybet for arnestedet til indoktrinering af det selv samme Folketing.

Men naturligvis skete der også meget positivt i perioden. Fornyelsen inden for de enkelte fag, den større og stærkere følelse af, at man som studerende var i en faglig – pædagogisk uddannelse, og forsøg med ændrede praktik- og eksamensformer var klart positive elementer. Frustration over manglende demokratisk styre trivedes fortsat, men drøftelser om ændrede styreformers med rektor som mindre stærk formel leder tog til. I 1979 påbegyndtes det første forsøg med ændret styrelse på Emdrupborg, og et par seminarier fulgte efter. Men som tidligere nævnt var der ikke stor politisk interesse for afgørende ændringer – i hvert fald ikke for rektors placering i hierarkiet.

Et par seminarier ydede i disse år et prisværdigt og selvstændigt initiativ. Pædagogiske tidskrifter så dagens lys. I Aalborg udgav man i nogle år »Pædagogik og fag«, og på Th. Lang begyndte man lidt senere udgivelsen af »KVAN«, som endnu eksisterer – nu udsendt af lærere ved Århus Fællesseminarium. I en periode blev det redigeret af lærere ved Marselisborg.

Seminariebyggeriet slutter

De sidst byggede seminarier blev Skive, KDAS, Esbjerg og Tønder indviet i nævnte rækkefølge fra 1972 til 1975. For Skives og Esbjergs vedkommende blev det erstatningsbyggeri. De to seminarier var begyndt i midlertidige lokaler i hhv. en teknisk skole og en kommuneskole, og de fik i midten af 50'erne nye seminariebygninger, som hurtigt fandtes for små og manglede øvelseskoler, og derfor lykkedes det for begge at opnå tilladelse til endnu et byggeri, før seminariet fyldte 25 år. Dette forløb kan tages som udtryk for to, måske tre forhold: 1) rektorer med usædvanlig dygtighed og lokal opbakning. (Paaskesen og Palle Schmidt), 2) tidernes gunst og 3) måske undervisningsministeriets manglende vilje eller evne til at styre de private seminariers ekspansive kræfter. Selv om priser ikke siger så meget historisk set (inflationen har været stor), virker 25 mio. kr. (Skive) og 70 mio. kr. (Esbjerg) næppe beskedent.

KDAS var et nybyggeri. Seminariet havde de første næsten 20 år resideret på Rødkildeskolen i København om aftenen og havde i 60'ernes anden halvdel oprettet dagafdeling på en skole i Måløv. Fra 1969 til 1972 samlede nu hele byggeriet i Skovlunde i et seminarium med dag- og aftenafde-

ling både i læreruddannelsen og på HF. I studieåret 1972-73 blev bygnin-
gerne brugt af ca. 1200 lærerstuderende og 288 HF-kursister. Der blev
undervist fra kl. 8 om morgenen til kl. 22.10 om aftenen af 160 lærere,
hvoraf 87 fuldtidsansatte. Det sidste tal voksede de følgende år til over
100. I de pædagogiske fag var der i alt 36 lærere. I alt regnede man med, at
1600-1700 mennesker havde deres daglige gang på seminariet. Herlighe-
den kom til at koste ca. 45 mio. kr., og har senere kostet adskillige mio.
kr. i reparationer pga. en uheldig facadebeklædning. Byggeriet indviedes
ved en storstilet fest i november 1972.

Esbjerg og Tønder indviedes begge i 1975. Ved Esbjergs indvielse talte
jeg på ministeriets vegne og sagde bl.a., at dette dyre og meget flotte
seminariebyggeri sandsynligvis ville blive det sidste i landet. Meget tyder
på, at udtalelsen står ved magt, og nu er Esbjerg nedlagt efter mindre end
20 års brug som seminarium. Og det var endda skræddersyet dertil. I
Tønder talte Ritt Bjerregaard en meget varm augustdag i 1975. Hun sagde
intet om fremtiden klogeligt nok. Tønder blev også nedlagt i 1989.

Byggeriet, som her var en udvidelse af såvel øvelsesskole som seminari-
um, og som var placeret ganske langt fra det gamle bygningskompleks,
havde kostet ca. 35. mio. kr. Dette beløb, som skulle have reddet semina-
riet efter nedlæggelsestruslen i 1969, var givet dårligt ud. I de nye bygnin-
ger bor nu øvelsesskolen, som blev kommunal i 1987.

I de følgende år skete kun mindre udvidelser eller renoveringer, og
omkring 1980 standsede stort set al byggeaktivitet på området. Man var
blevet klogere og fattigere.

Arkitektonisk står Esbjerg Seminarium som periodens stolteste semina-
riemonument. De øvrige tre byggerier er på sæt og vis magtfulde, ja,
næsten monstrøse, men mangler måske den æstetiske prik over i'et.

Samordnede læreruddannelser

Som nævnt i forbindelse med opgivelsen af planerne om læreruddannelsen
ved centrene lovede Tove Nielsen i marts 1974 at nedsætte et udvalg, som
skulle se nøjere på muligheden for at skabe samarbejde om læreruddan-
nelse mellem seminarier og universiteter og eventuelle andre.

På en måde var baggrunden for dette arbejde ringe. Den politiske
mistanke til de »røde« universitetscentre var ikke nogen gunstig grobund
for samarbejdstanker. På den anden side var der samtidig kommet en
meget interessant sag på bordet: Betænkning nr. 706, 1974 om Lærerud-
dannelse og lærerbehov. Arbejdet havde foregået i et internt embeds-

mandsudvalg i undervisningsministeriet med kontorchef (senere afd. chef) Ernst Goldschmidt som formand. Udvalget havde til opgave at gøre forarbejdet til en samlet planlægning af læreruddannelsernes udbygning indtil 1985 med udgangspunkt i en analyse af mulige ændringer i uddannelsesstrukturen og tendenser i udviklingen af uddannelsessystemet. Sammenfattende kan man sige om betænkningen, at den var et fremragende, fremsynet, analytisk og konstruktivt arbejde. Ligeledes måtte det senere konstateres, at sjældent har et gennemtænkt og organisk sammenhængende planlægningsarbejde betydet så lidt. Men betænkningen blev i hvert fald grundbog for det udvalg om samordnede læreruddannelser, som Tove Nielsen med beslutning af 16. maj 1974 nedsatte. Formand blev Tage Kampmann, og foruden tre medlemmer fra ministeriet bestod udvalget af repræsentanter for alle lærerforeninger (DLF, GL, DM, Handelsskolerne og Dansk Teknisk Lærerforening) samt to studerende (fra LL og DSF) og to personligt udpegede medlemmer.

Udvalget skulle tage stilling til de forskellige integrationsforslag om læreruddannelser og undersøge muligheden for forsøg med samordning af læreruddannelser og eventuelle overgange fra seminarier til universiteter eller omvendt.

Arbejdsforholdene i udvalget var vanskelige.

Lærerorganisationerne plejede hver deres interesser bag en venlig, tilsyneladende samarbejdsvillig maske. Studenterrepræsentanterne var principielt imod alt, der talte om modulopdelt uddannelse, som kunne være nødvendig ved samarbejde mellem flere enheder. Det var i de år et pædagogisk dogme, at en uddannelse var en udelelig helhed, og al opdeling i fagdiscipliner eller moduler var af det onde. Samarbejde blev ikke lettere af, at seminarierne nu var i defensiven pga. nedskæringer og derfor ikke ville give slip på monopoliet. Tanken om et fælles pædagogisk felt (modul eller hvad man nu ville kalde det) for folkeskole-, gymnasie- og erhvervsskolelærere strandede totalt. Perspektiv, mod og lyst manglede, og studenterpolitikken, som mange lærere støttede, umuliggjorde arbejdet. Et forsøg blev gennemført én gang i Odense mellem seminarierne og universitet med et hold lærerstuderende, og universitetet gav intet rigtigt til sagen. Det var ikke opmuntrende arbejde, og udvalget døde en stille død efter 5-6 år. Ingen skrivelser eller afbeskikkelser udsendtes! Fanen løftedes ikke højt i den periode – bortset fra den røde.

Undervisningsministeriet ændrer struktur

I en betænkning om ændret opbygning af Undervisningsministeriet (Betænkning nr. 666, 1972) var der blandt meget andet stillet forslag om at flytte seminarierne – men kun lærerseminarierne – til et nyt direktorat, som skulle oprettes for alle videregående uddannelser (det senere DVU). Det gik imidlertid ikke sådan. Årsagen hertil var et kompliceret samspil af stillingsstop, politik og lidt intriger. Direktør Hans Jensen blev 1. februar 1974 skoledirektør i København. Kort tid stod det uklart, hvordan det skulle gå i og med Direktoratet for folkeskolen og seminarierne.

Men efter ca. 3 uger skete der det, at direktøren for ungdomsundervisningen Asger Baunbak-Jensen blev opfordret til og indvilgede i at blive direktør for et forenet direktorat, nemlig Direktoratet for folkeskolen, folkeoplysning, seminarier (DFFS) m.v. Det blev ikke nogen lykkelig løsning hverken for direktøren eller enhederne. Området var for stort og uoverskueligt, og de forskellige skoleformer og uddannelser havde kun ringe indre sammenhæng. For direktøren var arbejdsbyrden enorm, og som den gode folkelige taler og repræsentative kraft han var, drog han gerne landet rundt og samlede folk om sin talerstol. Men det betød færre kræfter og mindre indsigt på den ministerielle side trods god hjælp først i fem år af to fungerende vicedirektører og senere i 2½ år af en udnævnt medarbejder. 7½ år varede ordningen + 1 år med vakance. Og i maj 1982 blev det igen til Direktoratet for folkeskolen og seminarierne, en ordning, som varede til udgangen af 1988, hvor seminarierne og nu var det alle slags seminarier – blev flyttet til DVU.

DVU blev etableret 1. september 1974 og samtidig omdannedes departementet, hvor de tre afdelinger hidtil havde været en blanding af typebundne eller institutionsbundne enheder, til rene funktionsenheder. 1. afdeling blev lovafdeling, 2. afdeling løn- og personaleafdeling og 3. afd. planlægnings- og budgetafdeling. Byggesager blev udskilt til et særligt byggedirektorat, sådan at der nu var fire direktorater (folkeskole-, gymnasie-, erhvervs- og byggedirektorat) foruden det nye femte – DVU. Denne ordning, som på mange måder var en forbedring af den tidligere, men som også skabte sine problemer, varede ligeledes til 1988/89. Vanskelighederne bestod dels i opgavefordelingen og kompetencen mellem departement og direktorat, dels i forholdet mellem direktoraterne. Et eksempel af interesse for læreruddannelsen var forholdet mellem DFFS og DVU. I overensstemmelse med betænkning 666s forslag nedsattes et sektorråd og seks faglige landsudvalg for alle de videregående uddannelser. Det faglige

landsudvalg for de pædagogiske og psykologiske uddannelser – (FLUPP) hørte under DVU som de øvrige fem landsudvalg, men beskæftigede sig naturligt nok også med seminarierne, som blot hørte under et andet direktorat. Vanskelighederne øgedes ved, at FLUPPs første formand var en seminarielærer, studielektor Else Marie Sejer Larsen (senere rektor på Emdrupborg fra 1979 til 1984 og herefter på Blaagaard). Formanden refererede til DVU eller direkte til ministeren. Samtidig eksisterede det gamle seminarieråd med undervisningsdirektøren som formand. Ritt Bjerregaard, som var mest interesseret i de nye udvalg, og som to gange forgæves forsøgte ved lovændring at nedlægge mange gamle råd og herunder seminarierådet, fik altså dobbelt rådgivning, som ofte var meget forskellig. Det var ikke nogen let situation for embedsværket i direktoratet, da vi blev holdt uden for FLUPP og i perioder langt fra ministeren. Også på seminarierne mærkedes disse problemer, og det var med til at skabe den tidligere omtalte beherskede begejstring for Ritt Bjerregaard.

Som det blev omtalt i forbindelse med HF-kursernes start i 1967, var det både ministerens (K. B. Andersen) og Dansk Seminarieforenings formands (Tage Kampmann) udtalte tanke, at anbringelsen af disse kurser på seminarierne var midlertidig og måtte i det lange løb placeres på gymnasierne. Ud fra denne tese samarbejdede de to direktorater (DFFS og DGHF) for langsomt at afvikle seminariernes HF-kurser. Vordingborg, Hjørring og Skårup afleverede frivilligt og hurtigt deres kurser, men der var fortsat 9 tilbage med HF-kursus (heraf 7 i Jylland). Yderligere var disse kurser de fleste steder vokset og havde enkelte steder medført nedlæggelse af gymnasiets kursus. Men en svagt vigende tilgang til kurserne midt i 70'erne talte for total overflytning til gymnasierne, selv om det måtte erkendes, at seminariekurserne var populære. Nogle hævdede og vel med rette, at seminariernes mere udprægede voksenmiljø talt HF-ansøgerne. I forbindelse med den store nedskæring i optagelsestallene i 1975 og 1976 standsede Ritt Bjerregaard ethvert forsøg på flytning af HF-kurserne fra seminarierne. En tid fastholdtes dimensioneringen a.h.t. seminarielærernes beskæftigelse for herefter at stige voldsomt. (I 1977 optoges 32 HF klasser på seminarierne). Det er indlysende, at denne udvikling har været med til at fastholde ganske mange seminarielærere i de trange år, og på HF-seminarierne har det falige miljø været større end på de »rene« seminarier. Men det er vel lige så klart, at en sammenblanding af en gymnasial og en videregående uddannelse også skaber problemer og giver interessemodsatninger. Den fortsatte udvikling på området vil senere blive beskrevet.

Kursusloven af 1978 – eller Pædagogisk Højskole

Nedskæringerne i optagelsen fra 1974 og de følgende år fik hurtigt DMS's formand Kaj Bonde til at lancere idéen om seminarier som Pædagogiske Højskoler. PH – tanken betegnedes den ofte herefter. Bonde var tidligere formand for »foreningen med det lange navn«, stærkt pædagogisk interesseret og inspireret, og nu som formand og senere som rektor på Jonstrup (1977-90) ville han noget med sine tanker. Han nævnte selv i sin beretning ved seminariesektionens rådsmøde i efteråret 1975, at han var inspireret af norske idéer og sagde: »Jeg skal eksemplificere, hvad der menes med en pædagogisk højskole ved at »oversætte« den norske begrebsbestemmelse til danske forhold.« Han fortsatte derpå med at definere denne som en institution, der giver et eller flere tilbud om uddannelse af lærere af enhver art incl. børnehaveklasselærere, efteruddannelsen af disse, udbredelse af kendskab til pædagogisk forskning, planlægning af studiemoduler på ½-1-2 års varighed. Altså alt i alt et prætentivt projekt, som havde udgangspunkt i en hensigtsmæssig udnyttelse af seminariernes kapacitet og bevarelse af lærerkræfterne, men som samtidig sigtede langt videre og højere.

Undervisningsminister Ritt Bjerregaard, som var til stede, talte efter formanden. I sin tale sagde hun om PH-tanken (hun brugte bevidst ikke ordet): »Jeg lyttede (derfor) med interesse til de fremtidsvisioner, der indgik i Kaj Bondes beretning. Det var visioner med glød i – ja, man kunne måske drillende tilføje, at der var så meget glød i dem, at nærliggende områder stod i fare for at blive brændt.« Ængstelsen for græsning på fremmed ager kom her tydeligt frem hos ministeren, som afdæmpende derpå sagde: »Imidlertid mener jeg, at det er overvejelse værd at åbne seminarierne for andre end lærerstuderende.« Og så nævnte hun, at hun havde givet tilladelse til, at lærere fik mulighed for at tage fx. et liniefag på de tomme pladser på holdene som tidligere omtalt her.

Tanken om de pædagogiske kraftcentre optog i de kommende år i høj grad seminariefolket, hvad man kan læse i Magisterbladets særlige afdeling, som endnu nogle år hed »Dansk Seminarieblad« og var dygtigt redigeret af 3 seminarielærere for DMS's bestyrelse. Det manglede ikke på indlæg fra tilhængere, og på nogle seminarier som fx. KDAS følte man selv, at man var godt i gang, og her var Bonde jo selv lærer. Han gik i øvrigt af som formand for DMS pr. 1. januar 1976 og efterfulgtes af lektor Helge Petersen, Hjørring. Han havde i 8 år deltaget i organisationens

arbejde og var allerede nu en garvet fagpolitiker. Det viste sig tydeligt i de følgende år, for efter 1 år for DMS blev han som tidligere nævnt valgt som formand for hovedforeningen DM, hvor han med overlegen dygtighed og fortræffelig forhandlingsevne sad til udgangen af 1987. Helge Petersen var også på den post seminarierne en god mand. I DMS efterfulgtes han på formandsposten af Marius Nørregaard, Jelling, som i en lang årrække på sin stiltfærdige, men seje og udholdende måde nåede gode resultater. Også han var kun formand 1 år og blev året efter (1979) rektor for sit eget gamle seminarium, hvor han både havde været elev og lærer. På formandsposten fulgte nu lektor Knud Erik Bang, Herning, men han »holdt« kun ½ år, for i sommeren 1978 blev han rektor på Silkeborg Seminarium. Det var hurtige skift, og de svækkede foreningen, som nu fik nogle vanskelige år selvfølgelig mest på grund af de ydre ret barske omstændigheder. Efter sommerferien 1978 tiltrådte adjunkt Hans Fuglsang, Holbæk som formand, og han holdt meget længere. Det vender vi tilbage til.

Efter dette lille sidespring til DMS's indre historie tilbage til de pædagogiske højskoler. Det var synd at sige, at tanken fængede i ministerens sind eller i ministeriet. Grundene hertil var flere. Som Ritt Bjerregaard udtalte i efteråret 1975, var hun bange for uro andetsteds. Selv om hendes kærlighed til eller respekt for DLH ikke var særlig tydeligt udtrykt, vidste hun med sin sikre politiske fornemmelse, at DLF, som hun ønskede at bevare et godt forhold til, ikke brød sig om at få rørt ved de vandtætte skodder mellem seminarier og DLH. De følgende 10 år skulle vise, at denne grænseflade var som tynd is at færdes på. Men hun kunne heller ikke se perspektivet i sagen. Hendes rådgivere var præget af det akademiske miljø og dettes tankegang, og idéen om at give fx. forskningsmulighed til seminarierne forekom hende og hendes bagland himmelråbende naivt. Skønt selv seminarieuddannet regnede hun ikke seminarierne særlig højt. Mange i ministeriet mente og vel med rette, at seminarierne rent faktisk heller ikke havde lærerkræfter, som rummede et egentligt forskerpotentiale. At seminarierne selv mente det, var ikke noget bevis for rigtigheden deraf. Det her nævnte kom ikke offentligt frem, men vi, der levede tættere på, fornemmede denne skepsis, og der gik da også lang tid, før der skete noget. Og så barslede bjerget med en mus.

I en skrivelse af 9. marts 1977 til »samtlige seminarier«, som det hed i den tids sprog, skrev Ritt Bjerregaard med afsæt i holdtildelingen for optagelse 1977, at de besluttede reduktioner ville få beskæftigelsesmæssige konsekvenser for seminariernes lærerbestand. Herefter følger: »... hvis ikke andre opgaver, der naturligt falder inden for lærerseminariernes faglige og pædagogiske rammer henlægges til seminarierne. Ministeriet er

imidlertid villig til at søge at tilvejebringe hjemmel til placering af sådanne aktiviteter ved seminarierne i et omfang svarende til de hidtidige bevillingsmæssige rammer.« Skrivelsen sluttede med at opfordre seminarierne til først en bred drøftelse af deres situation og derpå på baggrund heraf at udarbejde og indsende forslag til ministeriet senest 1. juni 1977. Om forslagene hed det: »uddannelsesaktiviteter, der med rimelighed kan henlægges til seminarierne, uden at disses naturlige identitet derved forsvinder.«

Seminarierne benyttede de tre måneder med stor flid. De definerede selv, hvori deres naturlige identitet bestod, fremgik det tydeligt af resultatet. I løbet af sommeren 1977 samledes alt det indsendte stof i ministeriet. Det fyldte 360 sider og gik snart under navnet »telefonbogen«. Forslagene var tydeligt præget af en skitse udarbejdet af DMS og forelagt ved sektionrådsmødet 30. april 1977. Skitsen var formet som et cirkulære om supplerende læreruddannelse udstedt med hjemmel i 66-loven. De tre punkter i skitsen dannede stort set også overskrifter for de enkelte seminariers forslag: 1) Læreruddannelsen til anden skolevirksomhed, 2) Læreruddannelsens kursusvirksomhed og 3) Læreruddannelsens forsøgs-, forsknings- og udviklingsarbejde.

I ministeriet modtoges materialet afventende, for man måtte primært afveje to forhold: a) skulle forslaget indarbejdes i læreruddannelsesloven, eller var en særlig lov løsningen, og b) problemet med grænsefladerne til DLH, fritidsundervisning m.v. Ved sektionrådsmødet i DMS i november 1977 kvitterede Ritt Bjerregaard for forslagene i sin tale til sektionen. Det formede sig mere som en bred omtale af disse end om en nærmere vurdering. Afsluttende sagde hun bl.a.: »her må jeg være lidt af en lyseslukker ... idet der ikke er mulighed for at tilføre seminarierne flere midler end nødvendigt for at klare optagelsen af 133 hold pr. år. Det, jeg lægger op til nu, er således ikke nogen mirakelkur ...«. Det var ikke nemt for seminarierne at forstå den sidste replik om midlerne. I skrivelsen fra 9. marts samme år havde der stået »i et omfang svarende til de hidtidige bevillingsmæssige rammer.« Vanskeligheden med forståelse, som vedblev at være en forståelseskløft, bestod i følgende. Begrebet »svarende til« i ministerielt sprogbrug betød »skåret ned i takt med nedsættelsen af antal optagne«, mens det samme udtryk i seminarielæreres øren lød som »lig med«. Det tilbagevendende forståelsesproblem var kort sagt formuleret sådan: »Hvorfor kan vi ikke beholde de bevillinger, vi har, uanset antallet af studerende?« For seminarielærere var det naturligt at spørge sådan, for det sikrede deres beskæftigelse. For administratorer var det lige så rime-

ligt, at midler og antal studerende fulgtes nogenlunde ad, selv om man endnu ikke var gået over til en egentlig »taxameterordning«.

Facit af denne diskussion kan hurtigt præsteres. Den kursuslov, som blev vedtaget i maj 1978 om kursusvirksomhed, fik bogstaveligt talt aldrig rigtig »bundet nogle penge i halen« ud over 1 mio. kr. det første år.

»Kursusloven« bliver til

Som tidligere omtalt stod det i begyndelsen ikke helt klart, om åbningen af seminarierne udadtil skulle ske ved en ændring af 66-loven eller ved gennemførelse af en særlig lov herom. Men tidligt i efteråret 1977 stod det klart for Ritt Bjerregaard, at det politisk var klogest at sigte på en special kursuslov. Grunden hertil var ganske klar, men blev aldrig udtalt offentligt. Det brogede sammensatte folketing ville over for en minister i en mindretalsregering få for nem en lejlighed til at foreslå ændringer i lærerloven, og det var tiden ikke inde til, og risikoen for ændringer i vilkårlige retninger var stor.

Polariseringen på skole- og uddannelsesfronten var udtalt. De nye partier skulle markere sig, og de gamle skulle finde nyt fodfæste. Det blev altså et forslag til en selvstændig lov. Sagen var forberedt over for Folketingets uddannelsesudvalg. 30. september 1977 sendte Ritt Bjerregaard en redegørelse til udvalget om seminarieplanlægning. En 42 sider lang og grundigt beskrivelse af hele seminariesituationen, som den var nu, fremkaldt dels af reduktionen i optagelsestallet, dels i forbindelse med en beskeden begyndelse på centralisering af visse mindre liniefag og forøgelse af holdkvotienten.

Liniefagsproblematikken har fra Skagenmødet i september 1974 og til dato været seminariefolkets ømmeste tå – forståeligt nok, fordi den berører omkring $\frac{3}{4}$ af personalet og udgør op imod halvdelen af løntimetallet.

15. december 1977 fremsattes skriftligt »Forslag til lov om kursusvirksomhed m.v. ved seminarier, der uddanner lærere til folkeskolen«. Det var ikke nogen behændig titel, men nødvendig, for der var jo andre slags seminarier. Fra nu af blev den kaldt »Kursusloven«. Første behandling fandt sted 17. januar 1978. Der tegnede sig et flertal for loven, men 6 partier var klart imod, og tilhængere havde visse forbehold. For at forstå, hvor vanskelighederne lå, skal lovens indhold refereres i hovedpunkter.

1) Særlig kursusvirksomhed inden for seminariets fagkreds og på niveau

med seminariets almindelige undervisning. Kurserne skal være tilrettelagt for andre end de studerende ved seminariet.

- 2) »Tompladsordning« for lærere og andre interesserede med henblik på deltagelse i undervisning og prøver.
- 3) Efter anmodning fra offentlige eller private institutioner og virksomheder fx. bistand ved gennemførelse af forsøgs- og udviklingsarbejde i skolen.

Betænelighederne ved forslaget gjaldt punkterne 1. og 2. Pkt. 3 hørte man ikke meget om i 1979 – eller de næste 10 år!

Vedrørende punkt 1 kom de tidligere nævnte grænseflader ind i diskussionen både ved første og anden behandling (3. maj 1978). Forholdet til fritidsundervisningen og konkurrencen med denne blev trukket frem fra visse sider, og problemet med samarbejdet mellem DLH og seminarierne bekymrede andre. DLH's monopol på efter- og videreuddannelsen af lærerne skulle brydes. Lærernes tillid til deres egne seminarier, hvor de fik deres grunduddannelse, var beskeden, når det drejede sig om efteruddannelse. Spørgsmålet om timereduktion, som lærerne fik ved deltagelse på DLH-kurser, spøjte under overfladen. I en privat korrespondance mellem ordføreren for socialdemokratiet (Helle Degn) og ministeren herom, svarer ministeren klart nej med henvisning til, at hjemlen til timenedsættelse findes i 66-loven og altså ikke i kursusloven. DLH blev ikke udsat for ubillig konkurrence. DLH holdt heller ikke meget af lovforslaget, men måtte som statsinstitution holde lavere profil. Et trøstens ord var, at mange af højskolens timelærere var seminarielærere, og med årene fik ganske mange kombinationsstilling de to steder. Især ved DLH's provinsafdelinger, som alle lå i seminariebyer, var dette tilfældet og gjaldt i 1980 over 100 sem.lærere. Ministeren beroligede de ængstelige ved første behandling og i mange skriftlige svar på spørgsmålet.

Om punkt 2 kom det frem, at modstanderne ængstedes for, at de fremmede på holdene ville sænke, ja, måske spolere læreruddannelsen. Især hvis flertallet på holdene var »eksterne studerende«, som de nye kom til at hedde, kunne det blive problematisk. (Det viste sig senere, at skeptikerne fik ret af og til). Især de konservative talte varmt for bevarelsen af uddannelsens kvalitet. Også her beroligede Ritt Bjerregaard. Niveauet skulle sikres og bevares.

Efter 2. behandling gik forslaget uden fortsat udvalgsbehandling og uændret til 3. behandling og vedtaget 9. maj 1978 med 95 stemmer for, 39 imod, 11 stemte ikke. For loven stemte S, V, CD, SF og RV. Imod stemte Kons., Fremsp., K.F., Retsf., VS og Komm. Af betænkningen ses, at der

inden for flertallet var to mindretalsudtalelser (V og SF), og herudover var der fem mindretalsudtalelser fra de partier, som stemte imod (alle undtagen Komm.). Det viste sig altså kloget at gennemføre loven isoleret med et så spredt Folketing. Forskellen fra 1966 til 1978 var slående. Loven stadfæstedes som Lov nr. 218 af 24. maj 1978.

Bestemmelsen vedr. »tompladserne« eller enkeltkursusordningen iværksattes ved, at direktoratet udsendte Cirkulære af 20. september 1978. Om indholdet af pkt. 1 og 3 i loven er der aldrig fastsat nærmere bestemmelser. Man har fægtet sig igennem fra sag til sag og ofte med ganske meget besvær p.g.a. de økonomiske problemer. Enkeltkursusordningen (pkt. 2) var jo gratis og derfor nem at få i gang. Og den blev og er fortsat en succes. Ængstelsen for, at linieholdene blev invaderet af »18-årige tankpassere eller iskagesælgere«, som betænkelige DMS-folk sagde, blev gjort til skamme. Lidt statistik herom følger senere.

Et intermezzo – »SpE til RUC«

I foråret 1976 forberedtes – i begyndelsen i al hemmelighed – et lovforslag i ministeriet om flytning af Statsseminariet på Emdrupborg (SpE) til Roskilde Universitetscenter (RUC).

Tanken opstod hos Ritt Bjerregaard p.g.a. den stadige uro om RUC. Hele den politiske opposition var imod det nye universitet.

Mistillid til ledelse, arbejdsform og mangel på resultater førte til talrige foranstaltninger fra ministeriets side. Der var i en periode et eksternt rektorat og senere anden form for tilsyn, og flere forespørgsler i Folketinget skabte offentligt røre om ikke benyttede større lokaleområder. Situationen var vanskelig, og noget måtte gøres.

Lovforslaget indeholdt idéen om at flytte Emdrupborg, som klemte DLH hårdt i den samme bygning, til Roskilde. Ikke en integration, naturligvis, det var politisk umuligt, men en udnyttelse af tomme lokaler og en fælles brug af kantine, bibliotek m.v. Der var ganske vist ingen gymnastiksale eller faglokaler på RUC, men det måtte klares. Gymnastikken foresloges at blive på Emdrupvej, men resten måtte ordnes det nye sted.

Forslaget nåede 1. behandling i Folketinget d. 16 dec. 1976 og aldrig længere. Partierne til højre for regeringen (S) var ængstelige for politisk infiltration af det pænere og politisk mere moderate seminarium, og venstrefløjen frygtede for, at centrets specielle profil skulle krakelere. Alle var imod af helt modsatte grunde. Ministeren opgav uden sværdslag. Det blev kort efter af departementchefen oplyst over for mig fortroligt, at

forslaget var et »paradeforslag«, som skulle standse yderligere kritik af lokale anvendelser. – Det gjorde det ikke, og idéen var efter direktoratets mening håbløs.

1970'erne på Seminarierne

Årtiet blev et mærkeligt år for seminarierne, fordi alt det, der lige havde fundet sin form eller var ved det, dog så ud til at blive rystet ud af balance. Tilfredsheden med 66-loven var rimelig. En række interviews i Magisterbladet i 1976 i anledning af 10-året for lovens vedtagelse bekræftede dette, og ingen fandt, at den nye folkeskolelov fra 1975 kunne begrunde en ændret læreruddannelseslov. Det er interessant at bemærke, at situationen her var ganske anderledes end i slutningen af 50'erne, hvor samme tidfølge mellem lærerlov og skolelov (1954 og 58) skabte ønske om ændret orden i læreruddannelsen.

Alligevel lurede uroen under overfladen. Nedskæringerne fra de 196 hold i 1973 til de ca. 130 hold i 70'ernes slutning varslede andre og hårdere tider. Men seminariefolket forstod det ikke rigtigt. De følte sig endnu sikre, og de første 1½ år af Dorte Bennedsens ministertid tydede da heller ikke på store forandringer. Det så ud til, at man havde fundet et nyt leje med de ca. 130 hold om året, og alle seminarier havde mindst 4 spor (i 1980 et enkelt dog på 3 spor). Men ansøgerne begyndte at blive færre, pengene sad heller ikke så løst hos de bevilgende myndigheder længere – kort sagt det ulmede i horisonten. Og i eftersommeren 1980 kom et af de rigtig store sparekrav på alle områder for at redde landet fra at komme ud over afgrunden, som finansminister Knud Heinesen udtrykte det.

Statistik 1974-80

<i>Bestand i alt ved lærerseminarierne</i>							
Uv. år	74/75	75/76	76/77	77/78	78/79	79/80	80/81
Lærerstuderende	15710	15314	14398	13373	12370	11979	11384
hf-elever	1868	1811	1752	1611	1452	1560	1597
I alt	17578	17125	16150	14984	13822	13539	12981
Externe stud.*	–	–	598	1198	1664	1460	1362
* Ifølge Kursusloven eller dens »forløber«							

På 6 år faldt antallet af egentlige studerende altså fra ca. 17.600 til ca. 13.000 eller lidt over 25 %. Hermed faldt elevtallet til, hvad det var i midten af 60'erne.

	Ansøgere	Optagne				
		mæ.	kv.	ialt	med HF	stud.eks.
1974 o)		2166	2369	4535		
		47,8%	52,2%		40,5%	57,0%
1975		1895	1991	3886		
		48,8%	51,2%		41,2%	56,3%
1976		1649	1853	3502		
		47,1%	52,9%		40,4%	56,5%
1977		1436	1788	3212		
		44,7%	55,3%		40,3%	56,3%
1978 x)	ca. 5000	1434	1762	3196		
		44,9%	55,1%		42,3%	54,8%
1979	3950	1453	1768	3221		
		43,3%	56,7%		41,4%	54,7%
1980	2905	1229	1766	2995		
		41,0%	59,0%		37,4%	58,3%

o) x) før 1978 ikke opgjort. I 1978 forsøgsmæssigt registreret og siden 1979 tilmeldt KOT (Koordineret tilmelding)

Lærereksamen aflagt 3½ eller 4 år efter optagelsen (i pct. af de optagne)		
	efter 3½ år	efter 4 år
1974	14,7%	54,3%
1975	12,5%	55,4%
1976	10,9%	55,7%
1977	9,1%	55,1%
1978	7,9%	57,0%
1979	7,4%	56,2%
1980	7,9%	57,0%

Antal stamhold optaget på lærerseminarierne								
Årgang	73	74	75	76	77	78	79	80
Seminarium								
Zahle	7	7	5	5	4	4	4	5
Frederiksberg	6	6	5	4	4	4	4	4
Hellerup	6	6	5	5	4	4	4	4
Statssem. på Emdrupborg	6	6	5	5	4	4	4	4
KDAS d	7	7	6	6	5	4	4	4
KDAS a	7	7	6	6	6	6	6	6
Blaagaard	8	8	6	5	4	4	4	5
Jonstrup	5	5	5	4	4	4	4	5
Haslev	6	6	5	4	4	4	5	5
Vordingborg	7	7	5	5	5	5	5	5
Holbæk	10	9	7	6	5	5	5	5
Skårup	6	6	5	5	5	5	4	4
Odense	6	6	5	5	4	4	5	5
Øerne	87	86	76	65	58	57	58	61

Årgang	73	74	75	76	77	78	79	80
Kolding	6	5	5	5	5	4	5	4
Haderslev	6	6	5	5	5	4	5	4
Tønder	6	6	5	5	5	4	5	4
Ribe	6	6	5	4	4	5	4	3
Esbjerg	6	6	5	5	5	5	4	4
Jelling	6	6	5	5	5	5	4	4
Gedved	4	4	4	4	4	4	4	4
Århus	8	8	6	5	4	4	4	5
Marselisborg	6	6	5	5	4	4	4	5
Silkeborg	7	6	5	5	4	4	5	4
Th. Langs	5	5	5	4	4	5	4	4
Herning	7	7	5	4	4	4	5	4
Skive	7	7	5	5	5	5	4	4
Nr. Nissum	8	7	5	5	4	5	4	4
Ranum	6	6	5	4	4	4	65	4
Ålborg	8	8	6	6	5	5	5	5
Hjørring	7	6	5	4	4	5	5	4
Jylland	109	165	86	80	75	76	76	69
Hele landet	196	191	156	145	133	133	134	130
Nyoptagne	4481	4214	3509	3261	3043	3059	3059	2853

Antal HF-klasser på lærerseminarierne									
Årgang	74	75	76	77	78	79	80	81	82
Seminarium									
KDAS	6	6	6	6	5	5	5	6	6
Blaagaard	3	4	3	3	3	4	4	5	3
Århus	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Gedved	3	3	3	3	3	3	3	4	5
Ribe	3	3	3	3	3	4	3	4	5
Th. Langs	4	4	4	3	3	3	4	5	6
Herning	4	4	4	4	4	4	4	5	6
Nr. Nisum	6	5	5	4	4	4	4	5	5
Ranum	4	4	4	3	3	2	2	4	5
I alt	36	36	35	32	31	32	32	41	46

Liniefagene

Som tidligere vist i en tabel over valg af liniefag for årgang 69, 70 og 71 var procentfordelingen ensartet for de tre årgange.

Til sammenligning vises her et gennemsnit for årg. 69, 70 og 71 jævnført med årg. 75s valg, som er repræsentativt for de omkringliggende år.

	årg. 69-71	årg. 75 i %
dansk	24,0	26,7
matematik	14,0	15,6
religion	8,5	7,8
formning	20,0	11,0
musik	10,0	9,8
gymnastik mæ.	10,0	10,9
gymnastik kv.	10,5	7,8
håndarbejde	10,5	10,9
historie	18,0	12,2
geografi	18,0	13,2
biologi	17,0	13,5
fysik/kemi	7,0	6,1
engelsk	22,0	17,5
tysk	11,5	8,6
fransk	6,5	1,8
latin	1,0	0,5
husgerning	7,0	6,8
sløjd	4,5	5,8
samfundsfag*)	-	13,0

*) indført som forsøg fra 1972.

Der er ingen tvivl om, at faldet i valg af de gamle orienteringsfag skyldes oprettelsen af det nye samfundsfag, som senere kom til at hedde samtidsorientering.

Koncert 1977. Studerende og lærere på Kolding Seminarium

1980-1985

»Et privilegeret arbejde«

I 1980 og 81 bragte Magisterbladet en række artikler af lærere ved forskellige seminarier. En af disse var lektor Annelise Nordentoft, som havde været ansat på Th. Lang fra 1938 til 1953 og derpå i Hellerup – altså 42 års seminarielærererfaring ved artiklens fremkomst under den magtfulde overskrift, som indleder dette afsnit.

Fra denne artikel skal bringes et par udsnit, som på fortræffelig måde fortæller om en erfaren lærers oplevelser af hverdagen.

»Seminarieret er en arbejdsplads, som har skiftet udseende i en sådan grad, at de, der blev dimitteret for ca. 15 år siden, vil have besvær med at genkende den«. »Ti-årene 1940 og især 1950 og 60 kunne man kalde seminariets højskoletid. Ganske vist var der mødepligt eller eksamen. Alt andet end højskole, vil man indvende, en bunden og lektiepræget hverdag! Både ja og nej«. – »Eleverne på den 4-årige linie var ret unge, og de lagde en stor del af deres fritid på seminarieret ... havde slet ikke endnu knyttet så mange kontakter uden for skole og hjem, og havde slet ikke i det omfang som nu fået eget hjem og krævende erhvervsarbejde ... Højskolepræget viste sig i det daglige ved fælles morgensang ...« Og meget mere om tiden, der lå forud.

Til den nye og efterhånden gennemprøvede 66-lov har Annelise Nordentoft et lige så positivt forhold tilsat den portion kritik, som prægede mange læreres vurdering. Hun peger på den tilbagevendende kritik fra de studerende over den manglende overensstemmelse mellem seminariets undervisning og de studerendes og folkeskolens forventninger. Hun skriver bl.a. herom: »De prioriterer de pædagogiske og sociale forventninger allerhøjest, og det er forståeligt. Men disse funktioner kan ikke svæve frit i luften, men man må have noget »at have dem i«, og børnene skal dog undervises i folkeskolen ... Et højt fagligt niveau at trække på vil være en kolossal støtte for den unge og uprøvede lærer«. Om det faglige niveau

skriver hun: »Jeg vurderer de kundskaber og færdigheder, som jeg ifølge bekendtgørelsen er forpligtet til at meddele de studerende, meget højt ...« Senere nævner hun nogle vanskeligheder; »den største vanskelighed er mangelen på kontinuitet i arbejdet. Man skal nok ikke skyde på den manglende mødepligt, som jeg heller ikke ønsker gennemført«. Herefter peger hun på de mange studie-soziale problemer; men glæder sig over den faste kerne af elever, som altid er der, og hun bekymrer sig over »selvlærerne« – specielt hvis disse jævnfør den tidligere omtalte paragraf 16 i bekendtgørelsen om medbestemmelse har gjort sig stærkt gældende ved valg af stof og arbejdsmetoder.

Senere i artiklen fornøjer hun sig over, at stof kasseret det ene år foreslås genoptaget af det næste hold. Noget helt afgørende kommer til udtryk i følgende passage: »Min mistillid til den megen debat om faget i stedet for indlæring af faget kan jeg bedst give udtryk for ved at citere »Radiserne« – »I'm at my best in something when the answers are mostly a matter of opinion«.«.

Med denne slutreplik er billedet af 70'erne og tiden langt ind i 80'erne karakteriseret kort og præcist. Der var naturligvis også andre holdninger, men en fællesnævner kan ikke findes i den nævnte artikelrække i »Magisterbladet«. Dels havde lærerflokkene forskellig uddannelsesbaggrund, dels stor aldersspredning og endelig var og er denne flok da også individualister.

Det er tydeligt, at den videnskabsorienterede læseplanstænkning, som prægede bekendtgørelsen fra 69 (og 75), var under voksende kritik. Særlig gav lærere i den pædagogiske faggruppe udtryk for dette – omend ikke i enighed så dog i et vist unison kor. Formuleringer som »at undervise med faget« og ikke »i faget« blev ikke skabt af universiteternes faguddannede lærere, men af DLH's cand.pæd. pæd.'er og psyk.'er. Det var åbenlyst, at et nyt delvist uafklaret fagsyn var på vej, og det nye begreb »seminariefaglighed« groede frem. I løbet af 80'erne vandt dette begreb i klarhed, men har næppe endnu i dag fundet en hel præcis indholdsdefinition. Også det voksende ønske om tværfaglighed, om tematisk undervisning vandt frem, men vanskeliggjordes i udførelsen af de ret stringente fagplaner og eksaminer i hvert fag for sig. Dog nåedes erfaringer gennem forsøg med et temasemester (på Jonstrup) og med sameksamen flere steder først og fremmest mellem pædagogik og undervisningslære og mellem psykologi og samfundsfag. Enkelte steder (på Emdrupborg) forsøgte man sig med sameksamen mellem 3 fag kombineret med gruppeeksamen. En gruppe på 3 studerende kunne ved denne form nå at være til eksamen i 6 timer i

træk og få 3 karakterer, som ofte blev de samme for alle 3 i alle 3 fag. Ikke alle syntes om denne form, og forsøget blev standset.

Folkeskolerelevans og realitetschok blev tidens nye ord. Det første holdt sig 80'erne igennem, det sidste forsvandt stille og roligt igen. Der var selvfølgelig sammenhæng mellem ordparret. Kort og lidt banalt udtrykt sagde man: »Hvis uddannelsen i højere grad rettede sig mod folkeskolen, ville overgangen fra seminarium til skole lettes«. Det blev en påstand, at det var så hårdt at komme fra det teoretiske og beskyttede seminariemiljø til den barske skole med børn præget af den såkaldte »nye børnekarakter« – et begreb, som dækkede over børn uden normer, uden definerede grænser for rimelig opførsel, uden indlæringsberedskab. Også DLF tog denne sag på sit program en periode og arbejdede med et projekt om en tillempt indkøringsperiode i skolen med nedsat timetal for den unge lærer og støtte og vejledning af ældre kolleger.

Sagen nåede aldrig længere end til konferencebordet og papiret og er nu bogstavelig talt helt glemt. Om dette er udtryk for, at seminariet og skolen har formidlet overgangen bedre, er ikke til at besvare.

Derimod var kravet om folkeskolerelevans et fortsat feltråb eller nødskrig fra 80'ernes lærerstuderende. Dette skrig vil næppe nogensinde forstumme. For den studerende er det ikke let at vurdere, hvad der uddannelsesmæssigt på lang sigt er mest værdifuldt. Og seminarielæreren kunne og ville ikke prostituere sig selv og levere »grydeklare retter« i uddannelsen. Hos lærerne fandtes næsten ikke denne let populistiske indstilling, hvor omsætning fra teori til praksis kunne gå under varebetegnelsen prakticisme.

Ændringer i de pædagogiske fag (LR 80)

Læreruddannelsesbekendtgørelsesrevisionsudvalget fra 1980 var en meget lang arbejdstitel – derfor LR 80-udvalget. Som tidligere nævnt blev de pædagogiske fag ikke berørt af ændringerne i 1975, for man var dengang ikke parat dertil. Men nu var tiden inde. Den nye skolelov fra 1975 med de øgede almene – såkaldte socialpædagogiske krav til lærerne var én ny grundpille. En anden var, at en vis afklaring havde fundet sted gennem den omtalte forsøgsvirksomhed i fagene, og endelig var de pæd. specialer blevet et problem af særlig art. Der var i 70'ernes forløb sket det, at speciale C (specialundervisning) var blevet det mest almindelige speciale og valgt af næsten halvdelen af en årgang (i årg. 1978 43,5 %), mens

småbørnsspecialet valgtes af et stadig faldende antal (i årg. 1978 12,5 %). Disse valg korresponderede i langt højere grad med de studerendes ønsker og interesser end med skolens behov.

I november 1979 havde direktoratet holdt en konference i Køge med en bred deltagerkreds om de pæd. fag i læreruddannelsen. Ved denne lejlighed fremlagde jeg på direktoratets vegne et oplæg til debat om disse fag og særligt om specialerne. Skitsen, der som den væsentligste ændring indeholdt et forslag til omlægning og en vis sammenlægning af specialerne, vandt genklang i næsten alle kredse. Derfor kunne foråret 1980 bruges til en forberedelse af et udvalgsarbejde, og ministeren (Dorte Bennedsen) gav tilslutning til, at arbejdet kom i gang.

Kommissoriet blev som så ofte før ret ordrigt. Fra dette skal de centrale punkter citeres. »Inden for rammerne af den gældende læreruddannelseslov og inden for de nuværende økonomiske rammer skal udvalget stille forslag om ændring til bekendtgørelse vedr. de pæd. specialer og de pæd. fællesfag ... Ændringerne skal tage hensyn til den udvikling, som har fundet sted i skolen i det sidste tiår ... I særlig grad skal udvalget tage udgangspunkt i lærernes ændrede rolle ... hvor denne ... har en række pædagogiske, psykologiske og sociale opgaver at løse«.

Udvalget bestod af Tage Kampmann som formand, stud. lektor Ove Øllegaard Christensen, Ribe og sem.adj. Lars Runo Johansen, KDAS (afløstes i 1981 af Hans Fuglsang, Holbæk, idet han blev central stud.lektor) fra DMS, af næstformanden Anker Christoffersen og konsulent Jørgen Marcher fra DLF, af lektor Kenny Jørgensen, DLH og af de to lærerstuderende Jens Unna og Klaus Mygind fra LL og med undervisningsinsp. Torben Kornbech Rasmussen som sekretær.

Arbejdet i udvalget blev sagligt set harmonisk og konstruktivt, og alle trak på samme hammel. Sjældent har alle udvalgsmedlemmer medvirket så intenst til løsning af opgaverne i form af skriftlige forslag til udformning af ændrede bestemmelser. Forbindelsen til baglandet via de centrale stud. lektorer i de pæd. fag var i det store og hele godt, men fagligt forskellig opfattelser kom tydeligt for dagen.

Var samarbejdet prisværdigt godt, var rytmen i arbejdet til gengæld næsten utålelig og medførte, at der gik to år i stedet for ét med at gøre det færdigt. Grunden hertil var, som det beskrives i det følgende, de stadige anslag mod uddannelsen i form af økonomiske indgreb = besparelser og nedskæringer. Ét indgreb fik DMS til at nedlægge arbejdet, et andet standsede LL's virksomhed, og den hellige ko – praktikkens omfang og dermed økonomiske afkast – fik DLF til at obstruere. Og når én organisation stoppede arbejdet, var de to andre naturligtvis solidariske. Som for-

mand var det ikke ganske let at bevare troværdigheden i dobbeltrollen som formidler mellem parterne og beskytter af »de nuværende økonomiske rammer« (som det hed i kommissoriet) på den ene side og på den anden side det politiske systems redskab i udførelsen af de drastiske indgreb.

Den gode og fordragelige afslutning på arbejdet i maj-juni 1982 betragter jeg som bevis på, at min ubestikkelse ikke blev draget i tvivl. Dorte Bennedsen underskrev den ændrede bekendtgørelse 31. aug. 1982.

Ændringerne bestod først og fremmest i et helt nyt pæd. speciale og i en omformning og mere tidsvarende formulering af bestemmelserne i de pæd. fællesfag og endelig i en legitimering af de andre eksamensformer (gruppe- og sameksamen). Desuden indførtes et frivilligt voksenpædagogisk kursus (VPK) i 8. semester, som opfyldte ønsket om et bredere sigte for uddannelsen. Specialet blev nu opdelt i et obligatorisk fællesspeciale – en noget modsigelsesfyldt varebetegnelse - bestående af hovedpunkter i de tre gamle specialer og under fællesoverskriften klasselæreropgaver – og af et selvvalgt speciale. Dette sidste krævede en selvstændig og mere dybtgående behandling af et pæd.-psyk. emne med relation til et skolefag, udviklings- og forsøgsarbejde og videnskabsteoretiske overvejelser, og det nedfældedes i en skriftlig opgave. Prøven var i det obligatoriske stof intern og blev vurderet som bestået/ikke bestået, mens den selvvalgte opgave blev bedømt ved en ekstern prøve med karakter og det skriftlige arbejde talte med i bedømmelsen og dannede grundlag for den faglige samtale. Også denne prøve kunne være en gruppeprøve, hvad ganske mange senere benyttede sig af.

Besparelser og nedskæringer

Hele eftersommeren 1980 svirrede det med rygter om besparelser og i konsekvens heraf nedskæringer på seminarierne og mange andre steder ikke blot i undervisningsministeriet, men overalt hvor de offentlige udgifter gennem 70'erne var steget eksplosivt trods mange politiske forslag med forsøg på at holde igen. Seminarierne var udsatte, for to forhold begrundede begrænsninger: 1) et stadigt faldende fødselstal og 2) udsigt til stor lærerarbejdsløshed, hvis de hidtidige normer fastholdtes i kommunerne.

Med en skrivelse 23. okt. 1980 til rektorerne kom der tal på bordet: antallet af nyoptagne hold i 1981 reduceredes fra 130 til 110, og hvert seminarium må højst have 12 liniefag pr. årgang (mod hidtil op til 15). Med Magisterbladets ord skete følgende: »En tydeligt rystet sem. sektion

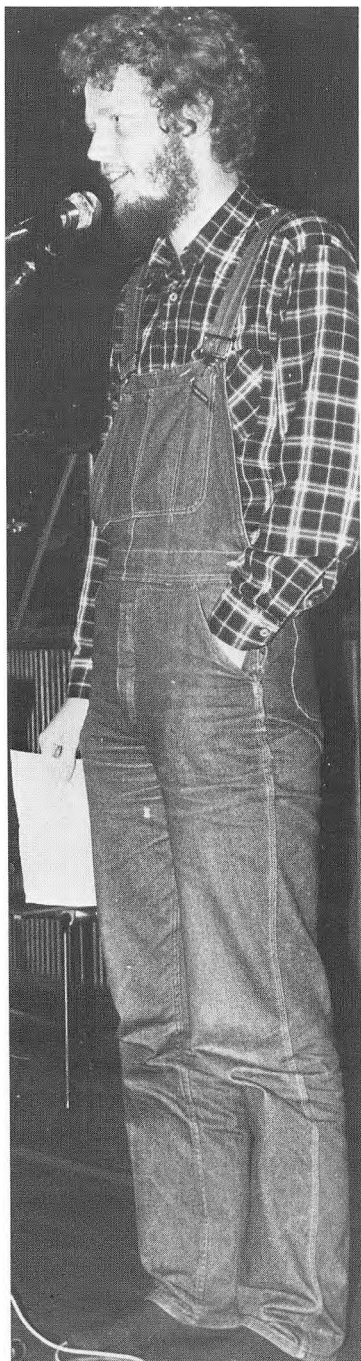

udsendte straks samme dag denne resolution til forligsparterne, uddannelsesudvalget, undervisningsministeren og direktoratet: Meddelelsen om nedskæringen af holdtallet og holddannelsemulighederne på lærerseminarierne kommer som et chok for alle med tilknytning til eller forståelse for seminarieverdenen. Der er tale om livstruende amputation af dette uddannelsesområde, hvor uddannelsen er en livsnerve for folkeskolen ... (og resolutionen slutter med) ... Stands dette dræbende anslag mod en af dette lands naturlige ressourcer«.

I et dobbeltinterview med formand og næstformand for DMS Hans Fuglsang og Lars Runo i Magisterbladet nr. 22, 1980 uddyber disse konsekvensen af indgrebet, som ville føre til afskedigelser af 175-200 seminarielærere i de næste 5 år. Naturlig afgang kunne ikke klare dette, og i øvrigt tvivlede man på prognoserne og pegede på øget behov for lærere andre steder end i folkeskolen. Det hele mundede ud i en opfordring til tillidsmænd om at rejse sagen over for pressen og forældre og fortælle dem, hvad deres børns skole ville miste i kvalitet.

15. november 1980 samledes i Odense det største antal seminarielærere på ét sted siden 66-lovens ikrafttræden på Emdrupborg i maj 1969. Man holdt stærke taler og gik i tidens stil i demonstrationstog med transparenter, plakater m.v. Et vist indtryk gjorde det. Ved DMS's sektionsrådsmøde d. 21. nov. – altså en lille uge efter – udtrykte Dorte Bennedsen, at det var uden glæde, hun havde modtaget invitationen, men kom dog for at gøre rede for nedskæringsplanerne ansigt til ansigt med sine p.t. hårdeste kritikere, skriver Magisterbladet i sit referat. En objektivt set pudsigt tilfældighed var skyld i en utilsigtet uheldig psykologisk virkning. Meddelelsen om nedskæringen var udsendt i – seminariernes efterårsferie! Dette opfattedes af formanden (Hans Fuglsang) og medlemmerne som særlig raffineret, ja næsten perfidit.

I sit svar til formanden sagde Dorte Bennedsen iflg. Magisterbladet: »Det er mit indtryk, at lærerne har en vis forståelse for holdreduktionen, men står helt uforstående over for hensigten med liniefagsmodellen«. Videre sagde hun ... »vi må med det faldende børnetal og udsigten til 12-15.000 arbejdsløse lærere i 1990 ... allerede nu sørge for, at der ikke uddannes for mange lærere. Alle seminarier skal bespares – øh, bevares, og de skal stilles lige, så vi ikke får første- og andenklasseseminarier. Det er baggrunden for, at alle seminarier maksimalt kan oprette 12 liniefag.« Efter forskellige meningsudvekslinger om den forkætrede 12-fagsmodel afsluttede ministeren diskussionen herom ved at sige, at hun gerne ville tage den af bordet, hvis hun fik et bedre forslag a) med samme besparelser, b) en fortsat ligestilling af seminarierne og c) et hensyn til folkesko-

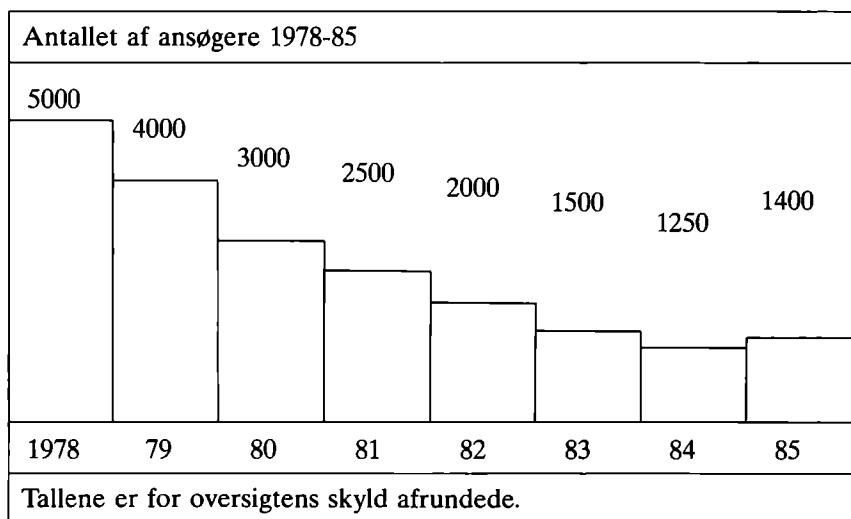

*DSR-formand 1980.
Silkeborg Seminarium*

lens behov for lærere i de forskellige fag. Et sådant løfte var nemt at afgive, for et alternativt forslag fandtes ikke, var vi tilstedeværende folk fra direktoratet klar over. Forslaget var en »Robin Hood-model« med at tage fra de rige og give til de fattige eller i seminarieresprog: tage fra storbyernes seminarier og give til de mindre byers, og landsbyernes seminarier. Derfor var det reel snak, når DM's formand Helge Petersen ved samme møde sagde, at 12-fagsmodellen var en særlig ondskabsfuldhed, fordi den splittede seminarierne og satte solidariteten på prøve. Han så her meget klart et af hovedproblemerne for 80'ernes seminariepolitik. Det var ikke nemt at være organisationsmand eller politiker, for løsninger med et tilsyneladende retfærdigt præg fandtes ikke. Det var heller ikke let at være ansat i ministeriet og stadig være medkonstruktør af løsningsmodeller, man ikke personligt gik ind for, men som var seminariepolitisk nødvendigt.

Den hele larm i nov. 1980 endte i løbet af de første måneder af 1981 med, at ministeren udtalte ikke at være forlovet med 12-fagsmodellen, og hun gav direktoratet frie hænder til at forhandle en model på plads med DMS under de tre forudsætninger nævnt ovenfor. Det lykkedes med lodder og trisser af finde en tillempet model, som var lidt dyrere, men det sagde ingen af parterne højt. Sindene faldt til ro, men kun midlertidigt. For ansøgertallet falder og ledigheden bliver synlig.

Et lille kik på ansøgertallet i perioden 1978 til 1985 giver et indtryk af tidernes ugunst for seminarier. Overskriften i Magisterbladet sommeren 1981 hed »Optagelsesgyseren 1981«.

Til de lokale dagblade kommenterede de stedlige rektorer situationen og lagde ikke skjul på, at den var gal. »Hvor bliver de unge af?« lød det et sted. Men man fandt også trøst, for som rektor i Haslev sagde: »Der foregår i disse år en uddannelsesekspllosion i voksne aldersgrupper. Der vil blive brug for lærere andre steder end i folkeskolen«. Arbejdsløse lærere blev et synligt problem og helt ukendt siden 30'erne.

Også nedlæggelsesspøgelset, som morgenavisen Jyllands-Posten kunne berette om, viste sig næsten i fuldt dagslys. Ministeren havde nedsat et embedsmandsudvalg kaldt EKG-udvalget efter Agnete Engberg (børnehave- og fritidspædagogseminarierne), Tage Kampmann (lærerseminarierne) og Ernst Golschmidt (planlægningsafdelingen), som skulle finde anvendelse for den opståede ledige lokalekapacitet. »Som de tyske grever i 1300-tallet drog udvalget hængende ned gennem Jylland«, sagde Golschmidt, der som departemental embedsmand sjældent havde mødt den barske, jyske vestenvind. Værst gik det ud over vort udvalg, da vi forsøgte administrativt at nedlægge Ribe. Rektor Niels Kyndrup udtalte til Vestkysten bl.a.: »Et af ministeriet nedsat udvalg kan da skrive, hvad det vil til sin minister, men i og med, at man planter sådan en idé i offentligheden ... har man allerede taget parti. Og det er en utidig sammenblanding af embedsmandsvælde og politisk handling«. Og senere: »Et statsseminarium er oprettet ved lov og skal derfor nedlægges ved lov ...« Det var ikke sidste gang, at dette blev sagt i de næste år i Ribe og andre steder. Rektorerne havde det ikke let i 80'erne. Der kom iøvrigt næsten intet ud af EKG-udvalgets arbejde, og de lokale folketingsmænd fra bl.a. Venstre og Kristeligt Folkeparti var i hvert fald parate til at redde Ribe, Ranum, og hvem der ellers blev nævnt. Dog var der tilslutning til politisk at oprette afdelinger af socialpæd. seminarier i Jelling og Haderslev med 2 spor hvert sted – en ordning, som er bevaret siden.

Nedlæggelserne i 1982

I løbet af foråret og sommeren 1982 arbejdedes der i ministeriet intenst med planer for en tilpasning af antallet af seminarier og det kommende behov for lærere under hensyn til en pædagogisk og økonomisk forsvarlig drift. Som den første minister siden Borgbjerg i 30'erne turde Dorte Bennedsen tage fat på nedlæggelsesspørgsmålet. Det var erfaringsmæssigt en varm politisk kartoffel, hvilket hændelserne i 1982 og 89 bekræftede til fulde.

Af taktiske og vel også politiske grunde overlodes opgaven og ansvaret

»Stormøde« ca. 1980. Silkeborg Seminarium

til direktoratet for folkeskolen og seminarierne, men både formelt og reelt kunne ministeren ikke friholdes for ansvar, da initiativet var hendes og ikke kunne være andres. Der blev planlagt et møde med Folketingets uddannelsesudvalg 30. aug. 1982 på Lærerforeningens kursus ejendom i Frederiksdal.

Direktoratet havde fået ny direktør 1. maj samme år. I september 1981 forlod Baunsbak-Jensen stillingen for at blive sognepræst i Farum, og han afløstes 8 måneder senere af skoledirektør Holger Knudsen, Ballerup. I samarbejdet mellem den nye direktør og mig og mine medarbejdere planlagdes mødet, som blev signalet til efterårets store seminarier. Mødets formål var dels at give baggrund for de nødvendige nedlæggelser, dels at stille et forslag herom. Programmet blev derfor sammensat sådan, at alle relevante forhold blev belyst: Historisk (ved tidligere direktør Hans Jensen), lærerbehovsmæssigt (ved afd. chef Ernst Goldschmidt), befolkningsgeografisk (ved professor P. C. Mathiessen) og økonomisk/pædagogisk (ved mig).

Mit oplæg afsluttede med et konkret forslag til nedlæggelser, nemlig de

seks seminarier i Jylland med HF-kurser (dog Århus undtaget) og to på øerne. De sidste blev ikke navngivet, hvad der ganske givet var taktisk uklogt, viste det sig senere. De nævnte jyske seminarier var Ribe, Gedved, Th. Lang, Herning, Nr. Nissum og Ranum. Begrundelsen for at vælge netop disse 6 seminarier ud var, at de ramte byer dog beholdt HF-kurset, og at de var blandt de mindst søgte.

Det overraskede ikke nogen, at forslaget vakte harme de pågældende steder, og at de implicerede amters folketingsmedlemmer straks gik i forsvarsstilling. Mødet efterlod seminarierne i en choktilstand, bla.a. fordi Dorte Bennedsen i et møde med DMS 18. jan. 1982 havde lovet, at der ikke ville ske nedlæggelser i 1982, men kun holdsnedskæringer, som blev fra 110 hold til 94 hold. I april samme år udtalte formanden Hans Fuglsang, at »3-spors seminarier på den ene side er det absolut mindste vi kan forsvare, men på den anden side er fuldt funktionsdygtige«. Det var ikke mange år tidligere, at udtalelsen lød: 4-spors seminarier med liniefag i alle folkeskolens obligatoriske fag + tysk var det absolutte minimum. Fanen blev langsomt sænket.

Herefter gik det hurtigt. Allerede i første uge i september afgik den socialdemokratiske mindretsregering, og uden folketingsvalg afløstes denne en lille uge senere af »firkløverregeringen« med venstremanden Bertel Haarder som undervisningsminister. Det blev den anden seminariereadjunkt som minister inden for en 10 års periode. Magisterbladet skrev herom: »Efter bedste forlydende er der i Undervisningsministeriet en respekt, der nærmer sig frygt, for tidligere seminariereansatte, der bliver undervisningsministre. – Sikkert berettiget«. Videre skrev bladet: »Velkommen til et godt slagsmål, Bertel Haarder! Ikke fordi vi erklærer krig på forhånd, men fordi vi ved, at du ikke just elsker de faglige organisationer, der ikke repræsenterer de liberale erhverv, og fordi problemerne er så store, at den dialog, vi ønsker, nok ikke kan forventes at blive præget af enighed«. Lederskribenten fik i sjældnen grad ret, viste det sig i de følgende mange år. Haarder blev den minister, som siden 2. verdenskrig kom til at virke længst inden for undervisningen, og han var i alle årene på »kollisionskurs« med uddannelsesstederne og de ansatte.

Allerede en lille uge efter regeringsskiftet (d. 16. sept.) holdt Haarder et møde med Holger Knudsen og mig og drøftede fremsættelsen af et lovforslag om seminarienedlæggelser. Efter nogen diskussion og flere møder, hvor de juridisk kyndige deltog, fik man sat navn på seminarierne. Der var to hensyn, der skulle iagttages iflg. Haarder: 1) antallet skulle være mindre end foreslået på Frederiksdalmødet, og 2) København skulle også rammes.

Lovforslaget, som blev nævnt i statsminister Schlüters åbningstale første tirsdag i oktober (5/10), og som var blevet strengt hemmeligholdt til da, indeholdt forslag om nedlæggelse af 5 seminarier, nemlig 2 i København (Emdrupborg og Frederiksberg) og 3 i det øvrige land (Esbjerg, Th. Lang og Gedved). Desuden indeholdt forslaget en ophævelse af statstilskud til Det nødvendige Seminarium i Tvind og en nedskæring af holdtallet i 1983 fra 94 til 68 hold. Yderligere foresloges det, at seminarier med HF fik to spor og de øvrige tre spor, og at antallet af liniefag skulle begrænses til 7 på to-spors og til 10 fag på tre-spors-seminarierne.

Egentlig havde det kun været nødvendigt at lade sagen om de to statsseminarier (Emdrupborg og Gedved) være genstand for lovbehandling, idet private seminarier kan oprettes og nedlægges administrativt. Men man fandt det politisk hensigtsmæssigt at kæde stats- og privatseminarierne sammen i denne sag. Derfor kom lovforslaget til at omfatte dels to egentlige lovparagraffer, dels en meget omfattende samling af bemærkninger til lovforslaget. På denne måde kom nedlæggelsessagen til at fremtræde som

en helhed og det viste sig da også, at det høje ting i sin behandling af forslaget aldrig skelnede mellem stats- og privatseminarier.

Nu fulgte et par måneder, som ikke blot for de 5 nævnte seminarier, men også for mange af de øvrige, bedst kan karakteriseres med ordet turbulens. Behandlingen af sagen bragte nemlig i handlingsforløbet adskillige alternative nedlæggelsesforslag, og efterhånden følte kun få seminarier sig sikre.

Første behandling fandt sted i Folketinget 19. okt. Sammenfattende var indtrykket af debatten, at der var forståelse for holdreduktionen, men skepsis over for prognoserne om lærerbehovet d.v.s. arbejdsløsheden. Der forelå dels tal fra ministeriet (ØSK), dels fra DMS, og forskellen var meget stor. De fleste partier stolede mere på foreningens end på ministeriets! 2-sporsmodellen blev mødt med megen skepsis af Dorte Bennedsen (S), Ole Vig Jensen (RV) og andre. Vig Jensen mente, at denne model måtte kræve en anden læreruddannelse, og det var ministeren enig i (den kom delvis i 1985). Ingen af ordførerne var begejstrede for at komme nærmere ind på, hvilke seminarier der skulle nedlægges, men interesserede sig i højere grad for at bevare de udpegede. Sagen gik så til udvalgsbehandling efter 1½ times forhandling.

På seminarierne kom der nu aktiviteter. Der afholdtes høringer i øst og vest, og DMS-bestyrelsen prøvede at holde balancen ved at stå fast på to grundpiller: bevarelse af de 29 seminarier og af de 94 hold. Hvis foreningen gik ind på forslaget 68 hold, ville det betyde, at man havde sagt ja til 2-sporsmodellen! Der blev brugt stærke ord som chock og lammelse, og der blev sat spørgsmålstegn ved solidariteten, lige som spændingen mellem København og provinsen kom op til overfladen. Politikerne var i vanskeligheder ved høringerne, medmindre de som SF's ordfører (Holger K. Nielsen) var imod enhver reduktion. Det groteske i seminariepolitikken, som bestod i på samme tid at skære ned i København, hvor tilgangen var størst, og bevare lidet søgte seminarier i yderområderne, blev trukket frem, men søgtes dysset ned af hensyn til solidariteten. Det viste sig som altid umuligt at føre en rationel, logisk saglig seminariepolitik. Og herved øgedes netop turbulensen mellem første og anden behandling.

Inden for det tidsrum holdt DMS afdelingsrådsmøde 19. nov. på Frederikshøj Kro i Århus. I Magisterbladet indledes referatet af mødet således: »Seminariernes sammenhold er sat på en hård prøve af regeringens skiftevis resolute og ubeslutsommet politik på dette område. Det svirrer i luften med navne på nedlæggelsestruede seminarier, og den, som har ørerne helt inde i Christiansborgs korridorer, kan høre nye navne mindst

en gang om ugen«. Den fungerende formand Leif Sørensen, som ved månedens begyndelse havde afløst den sygemeldte H. Fuglsang, sagde iflg. referat i Magisterbladet bl.a.: »DMS er blevet kritiseret for at skabe splittelse ved den politik, som de lokale initiativer førte til. Han erkendte, at det kunne være meget svært at undgå at pege på andre seminarier indirekte, og nogen har handlet på en måde, som bestyrelsen ikke har ønsket«. Han fortsatte: »Men hvis vi havde sagt: forhold jer passive og afstå fra lokale initiativer, så havde I troet, at vi var blevet gale! Desuden er det umuligt at forhindre. En lang række borgmestre, politikere og lokalaviser ville alligevel have handlet, selv om seminarierne ikke gjorde det«. Vi så altså her tendensen til alles kamp mod alle, men samtidig var der medlemmer, som foreslog at føre en mere offensiv uddannelsespolitik. Disse kom dog ikke langt, for de besindige skønnede, at der ikke var politisk lydhørhed for dette lige nu.

Set fra ministeriets kontorer var vurderingen rigtig. Politikerne inklusive Undervisningsministeren var på dette tidspunkt så optaget af og involveret i »at sætte navne på«, at de ikke kunne råbes op om andet.

Folketingets udvalg var ved at blive væltet over ende af skriftlige henvendelser og af deputationer. I alt 60 institutioner, råd, kommuner m.v. henvendte sig på den ene eller anden måde, fremgår det af betænkningen afgivet 14. dec. 1988, og hertil kom talrige henvendelser fra enkeltpersoner. Pressedækningen var især i de ramte områder meget stor i de to måneder, og særlig i den sidste tid, før forlig opnåedes, og forskellige løsningsforslag rygtedes, var omtalen af seminarierne omfattende.

Ministeren sigtede mod et forlig mellem de fire regeringspartier og S + RV. Uheldigvis skete der det, at en forligsskitse, som Bertel Haarder øjnede god mulighed for at komme igennem med, sivede ud, sådan at både SF og VS blev bekendt med den, og dermed var den ude til hele seminariefolket. Nye forhandlinger måtte gennemføres, og to idéer var med til at skabe et nyt forlig. Den ene idé gik ud på at sigte på sammenlægning af seminarier i stedet for nedlæggelser, den anden på at etablere soc.-pæd. seminarier på nedlagte lærerseminarier.

Ved 2. behandling i Folketinget den 16. dec. 1982 omtalte Dorte Bennedsen som ordfører for S bl.a. følgende to centrale punkter: »Socialdemokratiet er tilfreds med, at Esbjerg ikke nedlægges ...« og »Som alle ved, har socialdemokratiet arbejdet for at få Emdrupborg taget ud af lovforslaget ...«. Ved forliget vandt socialdemokratiet 1½ sejr. Esbjerg blev ikke nedlagt, og Emdrupborg blev sammenlagt med Blaagaard, men på Blaagaard og under særlige betingelser. Om forliget er der ellers kort at sige, at Gedved og Th. Lang fastholdtes nedlagt, og KFUMs Seminarium,

som drev både Frederiksberg og Hellerup, fik tilladelse til en fusion og måtte selv bestemme placeringen. Det blev i januar 1983 besluttet, at sammenlægningen skulle finde sted på Frederiksberg. I Gedved ville man søge oprettet et socialpædagogisk seminarium, hvilket også skete fra 1984, og det samme blev senere tilfældet i Hellerup (Gentofte socialpædagogiske seminarium ligeledes i 1984).

Udvalgets flertal gik også i betænkningen ind i en række detaljer, som i de følgende år skabte administrative vanskeligheder. Man udtalte, at 9 liniefag skulle være minimum også på de 2-sporede seminarier (alle HF-seminarierne + Esbjerg), og at de studerende på tompladsordningen kunne medregnes for at nå gennemsnitstallet 10 på holdene. De sammenlagte seminarier (Blaagaard og Frederiksberg) blev de eneste 4-sporede, og tanken var, at seminarierne uden HF skulle være 3-sporede bortset fra det genopstandne Esbjerg, som havde DLH-afdeling.

Under udvalgsbehandlingen havde ministeren gjort udvalget bekendt med nogle kriterier for evt. senere nedlæggelser, sådan at lovgivning kunne undgås i fremtiden. Disse kriterier indeholdt mindstetal af studerende på 1. og 2. årgang, på henholdsvis 3- og 2-sporede seminarier. Ifald disse tal ikke nåedes i to på hinanden følgende år, kunne seminariet administrativt lukkes. Udvalget noterede sig disse kriterier, men følte sig ikke bundet af dem. Kun én gang blev de taget i brug. Ranum blev i februar 1984 nedlagt ved en tekstanmærkning på finansloven. Som kuriosum skal det anføres, at hvis kriterierne var blevet fulgt, ville der i 1984 kun have været seminarier tilbage i de 4 universitetsbyer + Silkeborg.

Om 2. behandling skal ellers siges, at mødet blev afbrudt inden ministerens replik, fordi studerende fra tilhørerpladserne kastede løbesedler ud over salen og demonstrerede ved taler og råb. Formanden udtalte to gange: »Vil De være venlige at forlade tilhørerpladserne«. Mødet blev udsat i 5 minutter, og urostifterne blev fjernet af politi, som var tilkaldt. Episoden fortæller mere end mange ord om den ophidsede stemning.

Vi var et par embedsmænd i ministeriet, som fulgte Bertel Haarder i tykt og tyndt i den sidste måned, mens forliget blev til, og flere gange var vi med til samråd i folketingsudvalget. Hvad der foregår i dette udvalg er fortroligt, men det må være inden for de afstukne og uskrevne grænser at give udtryk for, hvordan politikerne syntes at opleve slagets gang. Det er min klare fornemmelse, at de allerfleste af dem var følelsesmæssigt stærkt berørt af sagen og følte, at det var pinagtige afgørelser at træffe. Hertil kom, at særinteresser af personlig og/eller lokal art prægede flere medlemmers holdning og ofte gjorde sagen til andet end en politisk afgørelse.

Med dispensation fra forretningsordenen gennemførtes 3. behandling

allerede 17. december, og bortset fra et langt og provokerende indlæg fra VS' ordfører var sagen nu en formalitet. Loven blev vedtaget med 129 stemmer imod 23 og blev stadfæstet som Lov nr. 710 af 22. dec. 1982.

Seminarieret i Tvind gled ud af lovforslaget, idet S og RV ikke ville gå med til en lukning nu.

Om sammenlægningen af Blaagaard og Emdrupborg skal bemærkes, at det blev en meget speciel konstruktion. Den gik ud på, at Blaagaard fik tilbud om at blive statsseminarium, hvis dets bestyrelse ville gå ind på fusionen. Herved ville det nye Blaagaard Statsseminarium blive et 4-sporet seminarium med HF-kursus. Hvis man sagde nej, ville det fortsætte som 2-sporet med HF, og Emdrupborg ville blive nedlagt. Med denne kniv på struben kom der allerede i januar 1983 gang i forhandlingerne mellem ministeriet og Blaagaard, men det skal indrømmes, at de næste 1½ år til den endelige sammenkobling pr. 1. august 1984 var en drøj periode for alle implicerede. Det nye statsseminarium blev en realitet med Emdrupborgs rektor Else Marie Sejer Larsen som leder, og kun få fast ansatte lærere måtte afskediges. Som den, der deltog i de fleste forhandlinger, vil jeg give udtryk for, at der i det store og hele blev vist megen god vilje fra alle sider, men nervøsitet og ængstelse for fremtiden satte sit præg på de mange møder.

I Magisterbladets leder 5. januar 1983 skriver redaktøren til sidst: »En god, almen, bredt anvendelig og billig uddannelse skal reduceres, fordi vort høje ting vil det således. Folketingets beslutningsgrundlag er uransageligt (prognoserne, forf. anm.). Det eneste, vi dødelige kan håbe på, er, at der hermed er sat punktum for reduktioner på seminarieområdet, og ikke komma. Vor respekt for Folketinget klarer ikke denne forestilling én gang til«.

Hertil er kun at føje, at redaktøren ikke evnede at forestille sig det, som skete i vinteren 1988/89.

Tømmermændenes år – 1983

1983 blev i udpræget grad »året derpå«. Der var i hvert fald to ting, som optog mange seminarielærere: 1) afskedigelsesrisikoen og 2) det stadigt faldende ansøgertal til uddannelsen.

Afskedigelser truede. Det er indlysende, at et fald i optagelsen fra 196 hold i 1973 til 74 hold i 1983 (det blev 74 og ikke 68, fordi loven ikke blev gennemført som planlagt) måtte have indvirkning på lærerbehovet.

For at forstå problemet helt skal man have for øje, at der fandtes tre

typer ansættelser: 1) statstjenestemænd, 2) ovenenskomstansatte og 3) tjenestemandslønnede ved privatseminarierne. De sidste betegnede sig selv som tjenestemandslignende, men sagen var, at kun lønnen var som statstjenestemændenes. Trygheden var som en funktionærs – altså ingen rådighedsløn eller ventepenge ved uansøgt afsked og ingen pension før det fyldte 60 år. Alle vidste, at de overenskomstansatte var udsatte. De havde for at få højere løn engang taget chancen. Men de private »tjenestemænd« havde til nu levet ubekymret. Fra DMS's side havde man i årevis prøvet at få en »lille tjenestemandreform«, men forgæves. I forbindelse med nedlæggelsesloven i 1982 havde både minister og Folketing interesseret sig for sagen, og i betænkningen fra 14. dec. 1982 var der en passus herom. Den lød: »»Flertallet opfordrer de forhandlingsberettigede parter til at søge tilvejebragt rimelige og mere ligelige vilkår for tjenestemandslignende lærere ved private seminarier ...«

I 1983 udfoldedes der bestræbelser fra DMS's side og fra Undervisningsministeriets, men over for det stærke Finansministerium var man svage. Det hang måske også sammen med, at man fra organisationsside ikke rigtigt var parat til at betale for et resultat. Der kom intet ud af anstrengelserne, og de uundgåelige afskedigelser begyndte at finde sted.

Omkring midten af 1970'erne var der ca. 1500 faste stillinger ved seminarierne, og i midten af 1980'erne var disse reduceret til ca. 900. Hvordan kunne dette foregå så forholdsvis roligt? Seminarielærerne råbte ikke højt (som flere andre i samme periode), men henad vejen løste en del problemer sig selv. Forklaringen herpå har flere facetter. Før havde der været en del timelærere, og lærerne havde haft overtimer. Begge dele forsvandt i første omgang. Dernæst så ganske mange seminarielærere risikoen, og en del fandt beskæftigelse andetsteds. Teologer (og andre akademikere) blev præster, psykologer gik over i erhvervslivet, nogle gik til højskoler, andre til gymnasiet, som endnu ekspanderede, og en del lod sig frivilligt pensionere tidligere end ved 67 eller 70-årsalderen. Endelig var aldersspredningen ganske god, sådan at den naturlige afgang var rimelig stor. Men nogen måtte med bitterhed forlade et arbejde, som de var glade for og økonomisk afhængige af, og det var svært.

Og da man ved seminarierne som de fleste andre steder hyldede princippet om »sidst ind – først ud«, skete der, hvad svenskerne kalder en »förgubning« af lærerpersonalet. I løbet af 80'erne fik man i visse fag en lærergruppe, hvor de fleste var over 50 år. Der var ikke noget at sige til, at arbejdsmodet ind imellem var beskedent.

Men mange gode kræfter stod sammen om at hjælpe i denne periode. En del seminarielærere blev kombinationsansatte f.eks. mellem seminari-

um og DLH eller mellem flere seminarier. Der fandtes og findes endnu lærere, som for at opnå fuld beskæftigelse er ved f.eks. to seminarier + DLH eller ved tre seminarier. Fra undervisningsministeriets side viste man forståelse for, at lærere kunne have »undertimer« – et typisk nedgangsbegreb. De opfyldte ikke timenormen, men bevarede den fulde løn. Endelig blev privatseminarierne et næsten fælles ansættelsesområde, idet et forflyttelsesnævn sikrede, at ledige stillinger ikke gik »ud af huset«. Yderligere gik nogle lærere frivilligt på kvotaløn for at undgå, at yngre kolleger blev afskediget. Der var midt i modløsheden solidaritet og evne til at holde næsen oven vande.

Nedgangen i ansøbertallet

fortsatte i 1983. Parodisk nok foreslog den altid meget initiativrige undervisningsminister Haarder samme sommer at sætte flere stole ind for at skaffe pladser på uddannelserne (det såkaldte »Rexona-cirkulære« = der er altid plads til en til!). På seminarierne virkede dette som en rød klud. Ikke blot var der færre studerende, men der skulle også være flere på holdene. Og da holdtallet og ikke antal studerende var timeudløsende, kunne dette kun gøre ondt værre.

I juni måned fulgte de enkelte seminarier med seismografisk følsomhed ansøbertallet, og ved fristens udløb måtte man konstatere, at tallet igen var faldet fra ca. 2000 i fjor til ca. 1500 i 1983. Det kunne ikke helt fylde 74 hold med 26 på hvert hold (de flere stole!), men ved rokade med et par hold fra Sønderjylland til København og Århus gik det an. Men ministeren var ikke tilfreds med vore dispositioner i direktoratet. Han sagde direkte til mig i aug. 1983, at jeg forkælede »mine børn, seminarierne«. – »Din opgave er at sige nej. Jeg kan sige ja – det er nemlig politik det her!«, sagde han irettesættende. »Javel, hr. minister!«

DMS mente, at ministeriets vejledningsavis om optagelse til de videregående uddannelser bevidst vildledte ansøgerne, og at man med forsæt gennemførte en skræmmekampagne. I Magisterbladet skrev man direkte, at denne kampagne »fik det blå stempel via vejledningsavisen, der – sit navn til trods – kastede sig ud i politiserende vendinger«.

I efteråret 1983 holdt DMS en konference for de faglige foreninger, hvor jeg var indbudt som taler. Opgaven var svær. Ifølge referat i Magisterbladet fremgik det af mit indlæg, at der ikke var planer om revision af uddannelsen, og at det i det hele taget var vanskeligt for mig at sige så meget, da mit motto var: »Åbenhed i lukkede forsamlinger, lukkethed i

åbne forsamlinger«. Hermed mente jeg, at åbenhed i rådgivning af ministeren ikke kunne refereres for andre af loyalitetsgrunde. Jeg gav også udtryk for, at jeg godt vidste, at man havde givet mig det image, som fandt udtryk i min egen formulering »at stå vagt om læreruddannelsen og ikke om seminarierne – det gør alle andre«. Bladet illustrerede mit indlæg med en billedstribe, som vist sagde mere end mange ord. (1983, nr. 22, side 15).

I 1984 fortsætter depressionen

Danmark havde nu verdens laveste fødselstal pr. fødedygtig kvinde. I 1982 fødtes kun 1,43 barn pr. kvinde, og i 1983 blev det endnu lavere og det laveste i 100 år. Herefter begyndte det at gå svagt opad. Som nævnt tidligere blev Ranum nedlagt ved en tekstanmærkning til finansloven ved den forsinkede vedtagelse i februar 1984. (Loven var blevet nedstemt i december 1983, og der blev valg i januar 1984. En provisorisk lov virkede i overgangstiden). Det var karakteristisk for det seminariepolitiske, at debatten ved 3. behandling i Folketinget i længere tid drejede sig om Ranum end om de altid betrængte finanser. Ranum fik som trøst ligesom Gedved et soc.-pæd. seminarium fra sommeren 1984. Den radikale Bilgrav-Nielsen udtalte til Ålborg Stiftstidende, at han forlangte et nyt seminarieforlig. »Ellers kan vi bare fortsætte med at nedlægge seminarier »vestfra«, og det kan ikke være meningen«. Der gik dog næsten 5 år, før det næste forlig kom, men inden da forsøgte det at skabe bedre levemuligheder for de små seminarier ved lovændringen i 1985.

Alle møder i DMS i 1984 og de kommende år drejede sig om eksistensen, solidariteten og om kvaliteten i uddannelsen. Det konstateredes ofte med slet skjult ubehag, at disse tre størrelser kun vanskeligt kunne tilgodeses samtidigt. Man vidste og havde gang på gang udtalt, at seminarier måtte have en vis størrelse for at bevare kvaliteten. Men den beskedne tilgang førte til små seminarier, hvorpå eksistensen var truet. Dette førte til nærmest upassende konkurrence mellem naboseminarier, og så gik solidariteten sig en tur. Det var faktisk kun muligt af eksistentielle grunde at være solidarisk med sig selv og ikke engang med fagkollegerne, og så var kvaliteten gået fløjten. Én ting kunne man blive enige om: en stærkere brug af kursusloven fra 1978. Hagen var blot den, at der ingen midler var knyttet til den. DMS følte sig svigtet af minister og ministerium, og ved afdelingsrådsmødet i DMS i april 1984 udtalte formanden Leif Sørensen: »Noget tyder på, at direktoratet fuldstændig har skiftet kurs i semina-

riepolitikken. Da Tage Kampmann var gæst ved de faglige foreningers møde, sagde han, at det var direktoratets opgave at værne om læreruddannelsens kvalitet, om det så skulle ske på bekostning af beskæftigelse. I dag hører vi ikke et ord om kvalitet«. DMS henvendte sig i foråret 1984 til forligspartierne bag nedlæggelsesloven fra 1982 med henblik på kontakt om en mere langsigtet seminariepolitik. Det var især seminariekapaciteten, uddannelsen og udnyttelse af de ledigblevne ressourcer (lærere og lokaler), som man pegede på, samtidig med at man søgte at fastholde parterne på løfter givet i betænkningen fra december 1982. – Der kom ikke noget ud af dette andet end venlige ord. Medlemmerne af Folketingets uddannelsesudvalg var godt trætte af at tale om seminarier.

Også om de tjenestemandslønnede privatseminarierlæreres forhold ved afskedigelse fortsatte drøftelserne, og det var lige så resultatløst. Angsten for præcedens for andre grupper var Finansministeriets væsentligste begrundelse. Heller ikke i samarbejdet mellem DLH og seminarierne var der megen lys forude. DLF holdt konference derom i marts 1984, og igen måtte jeg i ilden. Mit indlæg var et forsøg på at holde balancen mellem de uadskillelige DLH og DLF på den ene side og seminarierne på den anden. Men det var en vanskelig balancekunst, fordi al sympati fra folkeskolelærerne var på DLH's side, og pengene til kurser fulgte DLH og ikke seminarierne, ligesom betalt timenedsættelse kun blev givet til DLH-kurser og ikke til seminariernes »tompladser«. Igen luftede jeg uden gehør tanken om en sammentænkning af hele læreruddannelsen – både grund-, efter- og videreuddannelse. Det ville give større fleksibilitet i planlægningen og højne kvalitet, påstod jeg uimodsagt – og uden tilslutning.

Optagelsen 1984

Det var planlagt at optage 70 hold à 24-26 studerende (de flere stole spøjte endnu). Der var altså plads til ca. 1750. Kun ca. 1250 havde pr. 1. juli, hvor tilmeldingen sluttede, ønsket et lærerseminarium som første prioritet. Det blev den tristeste sommer i mands minde i »seminarieverdenen«. Vi skulle tilbage til 1952 for at finde et lavere tal. Dengang optoges 1052, som i 1953 steg til 1585.

DMS var forståeligt nok nervøse ved situationen og henvendte sig allerede den 4. juli til ministeren. De udtalte bl.a., at afgørende var det for DMS, at seminarierne uanset størrelse kunne tilbyde endelig og forsvarlig læreruddannelse. – Det var ifølge det foregående både at puste og have mel i munden, men hvad skulle de gøre andet end dette. Resultatet var

rent numerisk, at 7 hold blev fjernet, og kun 63 hold blev oprettet. Tønder kom ned på ét spor, og vest for Store Bælt havde kun Odense, Silkeborg, Marselisborg og Ålborg nu 3 spor.

Ændring af læreruddannelsesloven i 1984/85

I foråret 1983 anmodede ministeren mig sammen med mine tre meget erfarne og dygtige undervisningsinspektører Jens Chr. Nielsen (fra 1973), Gerhard Jaspersen (fra 1975) og Torben Kornbech Rasmussen, som i 1979 havde afløst Paul Heide, der blev rektor på KDAS, om at udarbejde et ændringsforslag til 1966-loven. Det skulle indeholde to nye hovedpunkter, som i nogen grad skulle løse de foreliggende problemer: 1) udsigten til øget arbejdsløshed og 2) de alt for små seminarier.

Det første skulle afbødes ved, at uddannelsens formål skulle være mere åbent med sigte ikke blot på folkeskolen, men også på livet uden for skolen herunder det såkaldte erhvervsliv. Dette skulle opnås ved et udvidet tilbud af liniefag, som lå uden for de almindelige skolefags række. Det andet problem om de små seminarier drejede sig først og fremmest om antallet af linjefag. Antallet skulle øges ved, at to på hinanden følgende årgange efter det enkelte seminariums ønske kunne undervises sammen (samlæsning kaldet). På denne måde ville både holdene blive større og fagantallet vokse, ved at man udbød en gruppe fag det ene år, en anden gruppe det følgende og så fremdeles.

Imidlertid skete der det, at ministeren interesserede sig langt mere for de små hold på seminarierne (og specielt på Ranum!) end for det arbejde, som vi mere eller mindre oplagt havde udført og søgt at tilføre snilde og opfindsomhed. Derfor blev sagen lagt på is et halvt år, men i foråret 1984 tog vi efter ny ordre fat igen på det lovforberedende arbejde. Nu blev der tilføjet endnu et hovedpunkt: seminariernes placering i lærernes efter- og videreuddannelse. Dermed blev en af de varme kartofler taget i munden: DLH og seminarierne.

Uopfordret tog vi på embedsmandsplan endnu to punkter med: forlængelse af uddannelsen fra 3½ år til 4 år og afskaffelse af den forhadte førsteårsprøve. Det sidste voldte intet politisk besvær hverken over for ministeren eller senere i Folketinget. Det første var derimod ikke Bertel Haarders livret, selv om det var velbegrundet alene i det forhold, at det efterhånden kun var 6-7 % af en årgang, der færdiggjorde sig på 3½ år, og samlæsning kunne ikke lade sig gøre på 7 semestre, men på 8.

Sammenfattende kan det siges, hvad også DMS gav udtryk for, at det

nye væsentligst var af strukturel og organisatorisk art. Der var ikke det store perspektiv i ændringsforslagene, og hos de seminarielærere, som havde visioner, gav forslaget kun anledning til skuldertræk, mens det på de truede seminarier gav lidt ny luft, selv om nye afskedigelser truede.

Forslaget blev fremsat i Folketinget 17. okt. 1984. Selve forslaget drejede sig om ændringer, som fyldte godt en side, men 14 sider bemærkninger supplerede det. Ministeren fandt anledning til grundigt at informere om hele seminariesituationen. Foruden det ovenfor nævnte omfattede ændringerne også en nedlæggelse af det endnu eksisterende seminarieråd (mens det faglige landsudvalg var nedlagt af Bertel Haarder), og dette medførte en del tekniske ændringer.

Det vil have interesse at se lidt nærmere på et par af de afgørende ændringer. § 1, stk. 1 (formålet) var foreslået ændret til »Uddannelsen efter denne lov har til formål at uddanne lærere til folkeskolen og tillige at give et grundlag for anden undervisnings- og oplysningsvirksomhed«. Det nye var det understregede, som erstattede »undervisning i ungdomsskoler og aftenskoler«.

I § 6, stk. 1 pkt. 4 var bestemmelsen om linjefag foreslået således:

»Videregående uddannelse«

- a) 2 af folkeskolens fag (linjefag) eller
- b) et linjefag og et andet fag eller fagområde.

Den tredje interessante ændring var omformningen af § 21, som i stk. 1 var foreslået således: »Videre uddannelse af folkeskolens lærere foregår ved Danmarks Lærerhøjskole ... og kan endvidere foregå på seminarierne efter lov om kursusvirksomhed m.v. ...« (»kursusloven« fra 1978). Her var altså forholdet DLH/seminarierne kommet med.

DMS var ikke begejstret for forslaget og især ikke for bemærkningerne hertil. Grundene hertil var flere og af forskellig art. Forholdet mellem ministeren og organisationerne i almindelighed havde udviklet sig til en slags kold krig siden efteråret 1982, og DMS med de mange truede seminarier var meget vagtsomme. Derfor udtrykte man i sine fremsendte bemærkninger til Folketingsudvalget stærk utilfredshed med, at man ikke var blevet hørt, før forslaget blev fremsat. Foreningen var også utilfreds med de mange bemyndigelser til ministeren. Stærkest var kritikken af ændringsforslagene til §§ 1 og 6, og det viste sig da også politisk at være de hårdeste nødder at knække. DMS frygtede, at seminariernes identitet ville svækkes, og der ville sås tvivl om læreruddannelsens sigte. Om de nye fag og fagområder, som fortrinsvis skulle sigte mod beskæftigelse i den private

sektor, udtalte man, at »et sådant perspektiv måtte man helt afvise«. Afskaffelsen af seminarierådet var man naturligvis også imod. DMS havde helt generelt hellere set, at man havde nedsat en seminariekommision med et fremadrettet arbejde og uddannelsesmæssigt sigte. – Men det havde ministeren ikke den ringeste lyst til, og heri var han stærkt støttet af sit embedsværk. Radikale forandringer af en uddannelses indhold, form og struktur samtidig med nedskæringer og eventuelle flere nedlæggelser ville give et udvalg- eller kommissionsarbejde dårlige vilkår.

1. behandling af lovforslaget fandt sted allerede 25. okt. 1984 og viste bred tilslutning i hovedtrækkene. Intet parti talte mod forlængelsen til 4 år eller samlæsning i linjefagene. Problemerne opstod i forbindelse med forslaget om det »erhvervsrettede« kursus. Både S, SF og VS ytrede ikke overraskende betænkeligheder herved, og RV og SF havde gerne set et mere grundlæggende revisionsarbejde. Bertel Haarder erklærede sig som minister parat hertil, men understregede samtidig, at det var et omfattende arbejde, som krævede tid. Som nævnt ovenfor, ønskede han at vinde tid. Forslagene om de ændrede bestemmelser om efteruddannelse gav ikke anledning til mange bemærkninger. SF's Ebba Strange fremhævede, at det ikke måtte ske på DLH's bekostning (og dette viste sig senere just at være sagens kerne).

I perioden op til 2. behandling, som blev langvarig (23. maj 1985) vekslede diskussionerne en del. DMS ønskede bevidst eller ubevidst nogle afledningsmanøvrer ved at bruge megen tid og mange kræfter på at drøfte fremtidens læreruddannelse. Igen og igen lød ordene, at »folkeskolen og lærervirksomheden er det centrale« – underforstået: et andet sigte og dermed nye fag eller fagområder skulle ligge uden for det obligatoriske område. Samme syn havde DLF og der var fra organisationerne et massivt pres på oppositionspartierne (specielt på S) på denne sag. For både foreningerne og politikerne blev det efterhånden sådan, at det næsten føltes som fastsat i Grundloven, at en lærer skulle have to linjefag, som begge var skolefag.

Som eksempel på, hvordan man udtrykte sig om dette, skal citeres fra et bestyrelsesmedlem (Andreas Striib, Marselisborg): »Vi tager kraftigt afstand fra, at forskellige erhvervsfolk skulle komme på gæstevisit nogle få timer ad gangen uden forpligtelse over for uddannelsen som helhed. At varetage læreruddannelse er en fælles opgave for alle seminariets lærere og for seminariet som institution ...«

Aktiviteten viste sig både ved områder med de faglige foreningers formænd om ny læreruddannelse og med en omfattende politikerhøring, hvor det var tydeligt, at Erling Olsen (S) udtrykte betænkelighed ved et

nyt (alternativt) linjefag. Eva Møller (kons. og formand for uddannelsesudvalget i hele perioden fra 1982 og til dec. 1990) var mere åben over for dette, men interesserede sig iøvrigt mest for den side af lovforslaget, som gav mulighed for at bevare de små og truede seminarier.

Trætheden bredte sig i løbet af foråret, og først midt i maj 1985 blev der lagt op til et forlig. Det vanskelige spørgsmål var de nye linjefag. Ministeren ønskede helst et forlig med socialdemokratiet (forligspartierne fra 1982), og han gik derfor med til 1) at lade formålet være uændret og 2) at de to linjefag fortsat kun kunne være skolefag. Men for at åbne muligheden for andre linjefag udvidedes forsøgsparagraffen (§ 10 i 1966-loven) med et stk. 3, hvorefter der kan gives tilladelse til forsøg med andre fag eller fagområder med et bredere sigte enten i stedet for det ene linjefag eller som et supplerende fag. Jeg har klar erindring om det møde, hvor dette forlig blev indgået, og hvor jeg sammen med ministeren drøftede kompromiset med Erling Olsen og Dorte Bennedsen fra socialdemokratiet. Det var Bertel Haarders og min klare opfattelse, at forliget var hjemme. Men det skulle gå anderledes.

Da betænkningen blev afgivet 21. maj 1985, var det tydeligt, at S og SF indstillede forslaget til forkastelse. Afgørende herfor var ikke mindst, »at der som betingelse for undervisningskompetence i folkeskolen bør kræves, at den seminarieuddannede har haft mindst to af folkeskolens fag som linjefag«. Der var »den« altså igen.

Af betænkningen fremgik, at udvalget havde haft 43 skriftlige eller personlige henvendelser fra organisationer, seminarier, DLH-afdelinger, råd osv. samt en række henvendelser og underskriftsindsamlinger fra enkeltpersoner eller institutioner.

2. behandling to dage senere viste så resultatet af behandlingen i udvalget. Det lå klart, at kun et snævert flertal (regeringspartierne + RV) ville stå bag det reviderede forslag, som forblev uændret trods S's frafald, hvad man godt kunne undre sig over.

Ændringerne blev altså kun:

- 1) nye linjefag som forsøg, (§ 10, stk. 3)
- 2) uddannelsen forlænget til 4 år, (§ 8, stk. 4)
- 3) førsteårsprøven bortfaldt (§ 8, stk. 6)
- 4) Videre uddannelse også på seminarierne (§ 21).

Seminarierådet fortsatte sin virksomhed, og nye linjefag blev altså til forsøg og uden ekstrabevilling.

3. behandling blev en ren formalitet, og loven blev stadfæstet som lov

nr. 263 af 6. juni 1985, og den blev for klarheds skyld senere udsendt som en lovbekendtgørelse af 4. juli 1985 (bkg. nr. 334).

I Magisterbladet nr. 13, 1985 skriver Undervisningsministeren til slut i en artikel om lovens vedtagelse: »Under 2. behandling blev jeg spurgt: »Skal vi ikke have en kommission, som kan kulegrave hele læreruddannelsen«? Mit svar var positivt. Sådan set ærgrer det mig nu, at jeg ikke spurgte tilbage: »Skal en ny læreruddannelse kunne finde sted på seminarier af enhver størrelse«? Ja, men det spørgsmål må vi da have afklaret først. Mit svar er: Ja.«.

Her ser vi i en nøddeskal seminariepolitikernes hovedproblem i disse år: seminariestrukturen i forhold til uddannelsens struktur.

Lovændringen i 1985 blev altså næsten kun til for at redde de små seminarier ved at tillade samlæsning mellem årgangene i linjefag. Perspektivet om åbning af uddannelsen forsvandt »so oder so«, og muligheden for medvirken i lærernes videreuddannelse blev en tornestrøet vej, men herom senere.

Optagelsen 1985

Endelig vender nedgangen sig til en beskeden fremgang. Ca. 1400 havde læreruddannelsen som første ønske. Men da fordelingen af ansøgere fortsat var skæv mellem de store og små byer, blev nu fire seminarier 1-sporede.

Foruden Tønder, som allerede i 1984 var reduceret, kom Haderslev, Ribe og Nørre Nissum ned på det absolutte minimum, Det blev stadigt tydeligere, at der måtte ske noget i det sydjyske område, hvor de 6 seminarier (Esbjerg, Ribe, Tønder, Haderslev, Kolding og Jelling), mere eller mindre alle kæmpede for at bevare livet, og af og til kæmpede de også mod hinanden i en stadig øget reklamering for egen fortræffelighed. Ikke alt var lige pynteligt, og ondt gjorde det på de berørte.

Et par glimt fra dagliglivet i 80'ernes første halvdel

Selvom arbejdsløsheden ikke blev nær så stor som spået, fordi kommunerne ikke nedsatte lærerlønstimestoforbruget i takt med det faldende børnetal, var der ikke sjældent 2-3000 ledige lærere ved skoleårets begyndelse. Dette påvirkede naturligvis tilgangen som allerede omtalt. Men også det

daglige klima på seminariet var berørt heraf. Arbejdet henimod afsluttende eksamen var udsigtsløst, følte mange af de studerende. Dette resulterede i, at flere skyndte sig mindre med at gøre sig færdige. Dels var det som nævnt en sjældenhed at blive færdig på 3½ år, dels lagde mange ½ år eller 1 år til for at bruge tiden på det sidste linjefag. Det er ikke forkert at betegne stemningen som lidt deprimeret.

Ved eksamensbordet oplevede jeg som censor i alle årene (1972-89) i pædagogik eller pæd. speciale et skift i ordvalg. Ikke sjældent forekom der helt naturlige situationer, hvor man bragte samtalen ind på en skolepraksis. I den første del af perioden, sagde eksaminanderne altid »når jeg bliver lærer ...« I begyndelsen af 1980'erne ændrede denne replik sig til »hvis jeg bliver ansat som lærer ...« Usikkerheden understregedes af, at denne replik fulgtes af et skævt, lidt undseligt sideblik til lærer eller censor. Depressionen var tydelig, og trøstende ord fra de medvirkende føltes upassende.

I mange af de mindre seminariebyer var arbejdsløse lærere en del af det triste bybillede. Disse unge tilhørte ofte den gruppe, som op ad formiddagen samledes på torvet eller på hjørnet ved pølsevognen med en øl i hånden. De blev kendt i byen, og nogle af dem kom aldrig i arbejde som lærere. Både myndighederne og de selv havde mistet troen på, at de duede. Og så duede de selvfølgelig ikke. Disse arbejdsløse kastede deres lange skygge ind over seminariets dagligdag. Her var ingen fremtid i sigte for de studerende på 4. årgang.

Langsomt forsvandt den politiske dominans af venstreorienterede studerende i 80'ernes første halvdel. De, som nu valgte læreruddannelsen, var unge, som ville være lærere uafhængigt af udsigterne for beskæftigelse. Det betød, at lidt af gamle dages idealisme eller kaldstanker vendte tilbage. De studerende blev i højere grad samvittighedsfuldt arbejdende og mere ivrige efter at møde op til undervisningen, sagde man samstemmende på seminarierne måske bortset fra København- og Århusområdet. Her spillede erhvervsarbejdet fortsat en meget stor rolle, og de studerende var også ældre. Adgangsbegrænsningen, som på intet tidspunkt forsvandt i de store byer, favoriserede de ældre ansøgere – og kvinderne, fordi de sidste som regel havde de bedste eksaminer. Andelen af kvindelige studerende voksede fortsat.

Hverdagen på seminariet var altså rolig, når ikke lige minister eller ministerium forstyrrede roen. Som det fremgår, hørte besparelser, nedskæringer, ja, nedlæggelser næsten til dagens orden eller uorden, og derfor blev det så som så med roen alligevel. Mismodet overtonede roen, var det almindelige indtryk.

1985-90

Spareår

Ved en julefrokost på et seminarium i slutningen af firserne sang man på melodien »Blomstre som en rosegård«

»Blomstrer det på Christiansborg
i de øde gange?
Eller bli'r det spareår
med de hule sange?
Glemmer de visionens glans
bli'r det hele narredans
– ikkun ynke'ligheder!«

Denne galgenhumoristiske tone prægede disse år, hvor lyset var for de få i seminariekredse. Men hverdagen fortsatte, og for de studerende bød den på andet end den daglige undervisning. Det blev mere og mere moderne med temadage og featureuger, og vurderingen af disse pædagogiske tiltag faldt forskelligt ud både hos lærere og studerende. Nogle kaldte det tidspilde, andre tillagde det i hvert fald stor social betydning for fællesskabet på seminariet, og atter andre fandt, at her foldede det tværfaglige sig ud.

Den trange økonomi, hvor gentagne procentbesparelser prægede hverdagen, sled på humøret hos rektorer, lærere og også hos studerende. Ofte kom disse krav om besparelser som »hovsa-løsninger« – et af tidens modeord for uovervejede og raske beslutninger. Og procentbesparelserne, hvor alle skulle rammes lige, virkede ikke retfærdige på de i forvejen hårdt ramte områder. Men politisk var den form for nedskæring lettere at bære end den selektive, fordi man slap for at vælge, for at skære, hvor det kostede noget politisk.

Lovændringerne i 1985 gav som omtalt mulighed for at gennemføre forsøg med nye liniefag, som ikke var rettet mod folkeskolen. Disse alter-

native fag, som de også kaldtes, var imidlertid ikke specielt finansierede, og midlerne dertil skulle derfor skaffes inden for de gældende rammer. Desuden skulle de, fordi de var forsøg, behandles i seminarierådet før direktoratets eventuelle godkendelse. Interessen var behersket, og faglærerne frygtede for, at et nyt fag kunne betyde, at deres fag forsvandt i liniefagsrækken enten af økonomiske grunde, eller fordi der blev for ringe tilgang til faget. De første nye fagområder var mediekundskab, miljølære, foreningslederuddannelsen, u-landsvirksomhed og nye kombinationer af fag med edb eller informatik. Det første år blev kun mediekundskab godkendt, og efter en del faglig råd og vejledning fra centralt hold blev de øvrige fag godkendt det følgende år, men interessen falmende snart (måske mest hos ministeren), og andre problemer af eksistentiel art trængte sig på.

Samlæsning i liniefagene blev aktuelt med det samme på en del seminarier. I 1985, hvor som nævnt 4 seminarier kun optog ét hold, og hvor 12 seminarier var 2-sporede, var interessen for samlæsningen betydelig. De 1-sporede seminarier havde intet valg, hvis der skulle udbydes mere end 4-5 liniefag, og en del af de 2-sporede følte også, at det i konkurrencen med de store byer var nødvendigt at have et bredt fagligt udbud. Så ikke blot de helt små, men også en del af de 2-sporede indførte samlæsningen. Det betød en faglig svækkelse, fordi studerende på forskellige trin i uddannelsen undervistes sammen, men gav altså flere fag at vælge imellem. 10-12 fag ud af 17 mulige kunne nu tilbydes. Når nogle af de 2-sporede seminarier ikke valgte ordningen, skyldtes det angiveligt, at de var nervøse for ikke at kunne vende tilbage til normale forhold, når tiderne blev bedre. Rent praktisk fungerede ordningen på den måde, at det ene liniefag læstes 2. og 3. år og det andet 3. og 4. år. Kun i 3. studieår havde den studerende to liniefag, mens ordningen de fleste steder (uden samlæsning) bød på begge liniefag de tre sidste år.

De få studerende, samlæsning og besparelser førte til, at nogle fag flere steder gled ud af liniefagsrækken. Det gjaldt først fransk, men senere i 80'erne ramtes fysik/kemi, sløjd, hjemkundskab og tysk også af disse forhold. Det vakte så meget opsigt, at faglige udvalg og derpå ministeren, som fortsat var Bertel Haarder, råbte på fysiklærere og foreslog ingeniører eller de nye bachelors ansat i folkeskolen. I 1989 havde kun 2,7 % af de studerende, som var optaget i 1987, fysik/kemi som liniefag. Til sammenligning havde 31 % dansk og 24,1 % idræt. For ministeren var beslutningen om samlæsningen en politisk sejr, for det gjorde det nemmere at bevare de 24 seminarier. Det viste sig snart at være en gevinst med kort virkning.

Det tredje hovedpunkt i ændringsloven for 1985 var seminariernes placering i efteruddannelsen eller sagt kort: DLH's monopol blev truet. I mange år havde der eksisteret et mindre formaliseret samarbejde mellem parterne på to områder. Lokalefællesskab (i Skive, Esbjerg, Haderslev og Vordingborg) og lærere med kombinationsbeskæftigelse ved DLH og seminarier. Enten var DLH-timerne en del af det pligtige timetal på seminariet eller også timer lønnet ud over den faste løn. Over 100 seminarielærere deltog i 80'ernes begyndelse i folkeskolens efter- og videreuddannelse, men i DLH's regi. Dette var væsentligt for DLH og for lærerne i skolen, som ikke ville på seminariet igen for nogen pris, sagde de højt. Heri støttedes de vedvarende af DLF.

Udgangspositionen for et samarbejde om sagen var altså ikke særlig god. Med lodder og trisser kom der en samarbejdsaftale på plads i løbet af 1986, men der fulgte ikke penge med fra DLH til seminarierne. Ministeren ønskede ikke den konflikt, som det kunne have skabt i sommeren 1986, og seminarierne tabte et skridt. Seminariernes kurser oprettedes efter aftale med DLH og averteredes sammen med DLH's egne med udtrykkelig bemærkning om, at »x seminarium er arrangeret«. En vigtig sag blev dog ordnet positivt for alle. Nye regler om timerreduktion til afløsning af de gamle fra 1. august 1969 og hjemlet i 1966-loven gjaldt for deltagelse både i DLH's og seminariernes kurser. Hidtil (1986-90) har seminariernes »egne« kurser været mindre søgte end DLH's. Og til de tomme pladser på liniefagsholdene er kommunerne tilbageholdende med at give timerreduktion.

I løbet af 1980'erne udvikledes et voksenpædagogisk kursus – kaldet VPK – ved seminarierne. Det blev oprettet efter bekendtgørelsesændringen i 1982 og blev en succes. Kurset omfatter 112 timer + 28 praktiktimer og slutter med prøve og afholdes normalt i sidste semester. Læreruddannelsen har altid sigtet også mod ungdoms- og aftenskoler, men for første gang fandt dette sigte et direkte uddannelsesmæssigt udtryk. Succes'en var dobbelt i den forstand, at det nye kursus søgtes af mange og blev vel modtaget i de kredse, som det sigtede mod og gav ansættelse for nogle ved VUC-undervisningen i en tid, hvor arbejdsløsheden hele tiden truede. Det var en tilfredsstillelse for pædagogerne i lærerkredsen, at noget lykkedes og blev anerkendt.

Det var man ikke så forvænt med, selv om man fortsat arbejdede ihærdigt med begrebet seminariefaglighed og holdt flere konferencer derom. Skolefagene eller »fagfagene«, som pædagogerne af og til udtrykte det i modsætning til de pædagogiske fag, var lidt klemte af lærerne i de sidstnævnte fag. I denne gruppe var der selv efter nedskæringen 5-10 faste

lærere, mens mange af de øvrige fag kun havde én eller måske en »halv« lærer, fordi denne af timenød pendlede mellem to seminarier. Dette forhold kunne føre til en styrkelse af det specielt faglig-pædagogiske, hvor man målbevidst forholdt sig til det og arbejdede på det, og nogle steder sås synlige resultater i ansøgningerne om forsøg. Andre steder skabte det fronter, og den ensomme faglærer alene med sit fag var ikke altid lige motiveret for at indgå i den særlige seminariefags-tænkning. De studerende klagede jævnligt herover i debatter på seminarierne. Når hertil kom, at praktisk føltes som isoleret fra læreruddannelsen og helt uden for både faglærerne og de pædagogiske fags læreres rækkevidde og interesse, oplevede den studerende, at treklangen fag-pædagogik-praktik ikke fungerede.

Dette var, er og bliver fortsat et centralt problem og et evigt debateme-

»Treklangen« og praktikken

I Magisterbladet nr. 4, 1986 skrev sem.adj. Ulsøe Johansen, Jelling et lødigt debatoplæg om praktiks stilling under forandringens synsvinkel. Artiklen er for indholdsmæssig mættet til at kunne refereres, men et par citater fra den giver en pejling af hensigten med den og kan betragtes som karakteristisk for tendensen i tiden. Efter at have omtalt den gamle praktikuddannelse som »mesterlæren«, hvor det vigtigste var hvordan og ikke hvorfor går han videre til at beskrive den lidt for frie metode, hvor praktikanten »fik fuld frihed til at prøve sig selv af«. Han skriver i den forbindelse »det blev så delvise brokker fra seminariet, plus erfaring fra egen skoletid, der blev undervisningens udgangspunkt«. Han fortsætter derpå: »I ingen af de to praktiklærroller leves op til den fælles refleksion (analyse og vurdering). I stedet for de to skitserede fremgangsmåder (den deduktive og laden-stå-til-måden), skal sættes den induktive samtale, hvor der diskuteres begrundelser for valg og mål, metode og undervisningsmaterialer, og som noget centralt: der lægges rammer for børnenes medbestemmelse (folkeskolelovens § 16, stk. 4 – handlinger i praksis)«.

Disse tanker er ikke nye – måske bortset fra det sidste om elevernes medbestemmelse –, men åbenbart nødvendige at gentage og slå fast for kollegerne – i »fagfagene«. Videre i artiklen behandler han så spørgsmålet om, hvordan læreruddannelsen kan leve op til »diskussionstemaet« – forandringsprocesser i folkeskolen –, og hvorfor man på seminariet skal forholde sig til disse forandringsprocesser. Derpå begrundes han hvorfor og

opstiller nogle modeller efter inspiration fra et DLH-projekt. Fra dette citeres: »Læreruddannelsens overordnede hensigt må være at danne lærer-studerende til en lærer-identitet, der er bygget op gennem virksomhed og kompetencer af faglig, social og kommunikativ art«. Set i lyset af det foregående om skolefagenes seminarielærere iler forfatteren klogeligt med at spørge: »Hvor bliver fagene nu af? Læreruddannelsen er jo traditionelt blevet opfattet og oplevet gennem »fag« ... Jeg forestiller mig et fagligt-pædagogisk bånd lagt gennem alle fire uddannelsesår, men i perioder belyst gennem fire livs- og erfaringsfelter«. Og for yderligere at berolige fagenes folk skriver han senere: »Fagene, som vi kender dem, indgår altså i det fagligt-pædagogiske bånd, men tilføjer et anvendelses- og udviklingsaspekt (fagene som »værktøjer«)«.

Dette uddrag tager efter min mening fint temperaturen på seminariedebatten i 80'ernes sidste halvdel, når der ses bort fra nedlæggelsesproblemerne. Enhver med kendskab til den gammelkendte fagtænkning grænsende til fag-imperialisme vil forstå, at Ulsø Johansens og andre pædagogers syn på uddannelsen og fagenes forhold måtte skabe brydninger og føre til forsvar for »de gamle faglige dyder«. Disse brydninger eksisterer fortsat.

I 1966-lovens første år var der to slags praktik: periodepraktik og timepraktik. Den første strakte sig over 12 uger fordelt over de første 3 år og placeret på supplerende øvelsesskole. Den anden foregik på den faste øvelsesskole nær ved seminariet (»højst 10 min.s gangafstand«) og udgjorde 112 timer, hvoraf 2 af hver 7 timer var konferencetimer. Disse timer lå oprindeligt fordelt med et par ugtl. timer i de 28 skemauger i de tre første år. Meget hurtigt blev denne timepraktik upopulær de fleste steder. Enkelte steder lykkedes den meget smukt, fordi der var tradition for den, og den faste øvelsesskole var virkelig en laboratorieskole for de lærerstudende. Men hvor idéen var ny, følte den påført, og utilfredsheden voksede snart. Man forsøgte sig med »konvertering« til sammenhængende praktikdage eller uger, og det foregik mere eller mindre med direktoratets godkendelse. Problemet bestod bl.a. i, at de faste øvelsesskoler havde et personale med særligt ansatte og aflønnede til timepraktik, og det var ikke nemt at få én lønform til at gå i hak med en anden organisationsform. Timepraktikken skiftede i 1982 navn til semesterugepraktik, og direktoratet mistede eller opgav styringen af området. De studerende var ikke meget mere tilfredse, og det står klart, at den smukke treklang med praktik, fag og pæd. fag ikke hænger godt sammen. Det blev en hovedopgave for LU 87 (se herom senere) at løse dette.

Men andre praktikformer trængte frem. De var måske mindre organisere-

rede, men mere populære. I Magisterbladet nr. 20, 1986 forkynder en overskrift »Lærerstudierende overtog skolen, da lærerne tog på kursus«. Fra artiklen citeres: »... ind rykkede 75 andet-års studerende fra Marselisborg Seminarium. Skemaet blev brudt op, Klokken slået fra, undervisningen blev emneorienteret, og der blev arbejdet på tværs af fag og klasser«. Det er næppe nødvendigt at berette, at ugen blev en succes. Dels slap man for alt det, som skolen i disse år råber om at blive fri for: skema, klokke og fag. Dels fik man, hvad man ønsker: tværfag, sammenhængende tid og integration af aldersklasser. Og endelig fik de studerende et realistisk møde med læreransvarligheden og ikke praktikkens »som-om-situation«. Godt forberedt var det ifølge udtalelserne, og så kunne det jo kun lykkes – i en uge. Mange andre seminarier har prøvet det samme de følgende år, og naturligvis har det været succes alle steder. Det er dog næppe løsningen på praktikkens problem.

Organisationerne i 80'erne

DMS havde det meget vanskeligt i hele denne periode. Kampen for at bevare arbejdspladser for så mange medlemmer som muligt blev naturligvis prioriteret højt. Arbejdet for bevarelse af alle seminarier var ikke lige helhjertet hos alle medlemmer. Engang (i 70'erne) hed det som omtalt fra foreningsside: »Et 4-spors seminarium med liniefag i alle folkeskolens obligatoriske fag (+ tysk) er minimumsstørrelsen for et funktionsdygtigt seminarium«. Parolen skiftede til, at 3-spors seminarieret nu var det mindst tænkelige, men nedlæggelsesloven i 1982 fastslog, at man måtte leve med 2-spors-modellen. Nu sluttede det med enhver form for programmerklæringer, og da de etsporede seminarier blev en kendsgerning, og samlæsning i liniefagene blev indført, var det helt forbi med idealerne om seminariestørrelse og struktur. Nu blev seminarielivet et spørgsmål om eksistens. Skiftende bestyrelser kæmpede forgæves mod overmagten, som var lig med nedskæringer og besparelser. Det var ofte beklemmende som embedsmand at sidde over for skiftende forhandlingsdelegationer, som pr. definition næsten altid havde tabt på forhånd. Leif Sørensen blev i 1986 som formand afløst af Søren Vang Rasmussen, KDAS. Han var til årsskiftet 1990/91 en dygtig, konstruktiv og smidig leder af foreningen, og selv om hans formandsperiode må betegnes som den vanskeligste i foreningens historie, hersker der bred enighed om, at han har løst opgaven bedre, end det rent faktisk kan synes muligt. Tre meget store og tunge opgaver, som vil blive behandlet i det følgende, stod han i spidsen for på foreningsside:

Ændring af læreruddannelsen, ny økonomistyring og nedlæggelsesloven i 1989. Med Søren Vang som formand kom der stabilitet og kontinuitet over foreningens arbejde. Fra 1. jan. 1991 blev han formand for Dansk Magisterforening, og Andreas Striib efterfulgte ham som formand for DMS.

Seminiariernes Rektorforsamling (SR) fortsatte i 80'erne med at være netop en forsamling. Forholdene medførte, at den indbyrdes konkurrence og kampen for overlevelse som tidligere nævnt kunne belaste det kollegiale fællesskab. Det var uden tvivl klogt, at man fortsatte med den lidt uformelle struktur med roterende sekretariatet i stedet for at etablere et reelt foreningsstyre. Forsamlingsformen forpligtede ikke til enighed eller fælles optræden, og det skete da heller ikke før årtiets sidste år, at man optrådte med egentlig forhandlingsmandat. Det blev aktuelt i forbindelse med den gradvise indførelse af taxametersystemet i 1987/88 (herom senere). Men i nedlæggelsessagen både i 1982 og i 1988/89 måtte enhver være sin egen lykkes smed og i øvrigt i alt væsentligt uden for indflydelse betragte ulykkerne. Kollegialiteten holdt til meget, og man var stort set dygtig til at tie stille – i hvert fald når vi fra ministeriet var med til rektormøderne. Normalt mødtes direktoratet med rektorerne 4 gange årligt (februar, maj, september og november), og SR mødtes selv de samme 4 gange til møde dagen før og desuden til 6-8 årlige møder alene. Direktoratmøderne var enten ledet af direktøren, Holger Knudsen eller af mig, og det var en almindelig opfattelse, at styringen ofte var stærk, hvad nogle fandt fornuftigt og formålstjenligt, mens andre forholdt sig mere kritisk dertil. Tidens hårde tilskikkelser talte både for stærk styring og medmenneskelig hensyntagen – en svær kombination at håndtere.

Mod slutningen af perioden, hvor decentraliseringen voksede, og overflytning til Direktoratet for de videregående Uddannelser (DVU) (1. jan. 1989) skete, følte SR behov for en mere almindelig foreningsstruktur, og i løbet af 1989 fik man tilvejebragt et regelsæt herfor. Pr. 1. jan. 1990 trådte disse nye regler i kraft, og første formand blev rektor Knud Erik Bang, Silkeborg med rektor Hans Nygaard Jensen, Zahle som næstformand, og disse to udgør formandsskabet. Tiden vil vise, om denne konstruktion vil være ligeså levedygtig som den gamle rektorforsamling fra sidste halvdel af tresserne.

Endnu en organisation har fundet plads i seminariebilledet: LAP, som står for Lærerseminariernes Administrative Personale. I løbet af 1970'erne fandt seminariernes TAP'er, som det teknisk-administrative personale hedder andre steder, sammen i deres egen organisation, som ikke er en HK fraktion, men som i alt væsentligt består af kvindeligt kontorpersona-

le. LAP lever sit eget liv i klar erkendelse af sin betydning. De tider er for længst forbi, hvor rektor eventuelt bistået af sin kone klarede de administrative opgaver. Papirmængden er vokset, rektorer går i demokratiets eller andre navne til mange flere møder og sidst, men ikke mindst er indførslen af elektronisk udstyr på kontorerne med til at ændre den daglige driftsform. Hvert år holder LAP i samarbejde med direktoratet et administrationsmøde strækkende sig over et par dage. Her veksler arbejde og fest, og deltagerne i et antal omkring 200 oplever ved denne lejlighed et socialt fællesskab af stor betydning for dagliglivet. Alle medarbejdere fra den lokale administration deltager lige fra rektor til kontorelev, og møderne går på omgang mellem seminarierne, og de har været afholdt fra Hjørring i nord til Tønder i syd og fra Jonstrup i øst til Esbjerg i vest. Det er uden tvivl den årlige begivenhed, hvor seminarierne virkelig føler sig som en familie – og så er endda hverken lærere eller studerende med.

Økonomistyring

I »Firkløverregeringens« tid (Kons., Venstre, CD og Krist. F.) lanceredes et moderniseringsprogram fra 1982, som lidt efter lidt kom til at præge seminariedriften. Afbureaukratisering, regelsanering, decentralisering, selvforvaltning og taxameterstyring var vel de væsentligste komponenter i programmet. KVR-regeringen fra 1988 fortsatte i samme spor, og mere eller mindre kom de ændrede administrationsformer til at påvirke seminarierne. Det viste sig blot uhyre vanskeligt at være konsekvent, når det gjaldt læreruddannelsen. De gamle landseminarier og seminarierne i de mindre byer var ikke rigtigt egnede til at blive ledet efter liberalistiske modeller, fordi det meget tit kunne betyde døden for dem. Og netop for en borgerlig-liberal regering var dette et problem, for denne regering baserede i høj grad sin eksistens på de typiske landdistrikter og mindre byer. Der blev derfor i en årrække fordelt midler til seminarierne efter en slags »Robin Hood-model«: at tage fra de store – in casu storbyseminarierne – og give til de små. Det var man begyndt på allerede i Ritt Bjerregaards tid (1975-78), da nedskæringerne indledtes. Metoden betød rent faktisk, at udgifterne til undervisning pr. studerende var størst, hvor de studerende var færrest. De »små« seminarier fik fx forholdsvis flere liniehold end de »store« og altså færre på holdene, og stamholdene var ofte ikke fyldt op. (Det, som tidligere har været betegnet med spor, er identisk med stamhold). Man holdt altså gang i flere seminarier mere af politisk nødvendighed end af behov for nyuddannede lærere. Det medførte sindri-

ge regelsæt affødt af idelige politiske indblandinger, og samtidig var ingen på seminarierne tilfredse. Alle løsninger skabte kritik og utilfredshed. Fra et læserbrev i Dansk Magisterblad november 1987 skrevet af en seminarielærer under overskriften »Et seminarium – en utryg arbejdsplads« kan et par passager illustrere stemningen.

»Seminarier nedlagt – seminarier slået sammen – alle frataget hold – timelærerne sparet væk – dårlige skemaer – fagtrængsel – nedsat timetal – afsked. Hver eneste dag er dette en del af en seminarielærers virkelighed. Men amputeringen er ikke stoppet. Direktoratet fortsætter med salami-teknikken ... Og utrygheden stiger. Seminariet som arbejdsplads opleves ikke alene ringere af såvel lærere som studerende – men også uinspirerende og angstfremkaldende. Hvornår skærer de igen?« Og senere i artiklen: »Nu ser jeg daglig overalt forhold, der forværrer, »stress«, mangel på arbejdsglæde og inspiration. Hvad andet kan man forvente, når stadig nye beskæringer ligger lige om hjørnet?«

Her blev der som så ofte skudt på direktoratet. Vi, som sad der, var jo ikke de skyldige, selv om vi var lettest at få øje på. Den allestedsnærværende, talende og skrivende undervisningsminister puttede sig ganske vist ikke, men han var alligevel længere væk fra folket, og derfor måtte systemet som helhed stå for skud.

I 1987 havde en økonomistyringsgruppe i ministeriet afsluttet sit arbejde for seminariernes vedkommende. Man var herefter klar til gradvis at indføre en mere ligelig økonomisk styring. Dette imødesås med ængstelse både af seminarierne og af os i direktoratet, fordi begge parter havde den opfattelse, at den tidligere nævnte politisk bestemte ulighed bedst administreredes centralt. Men der var ingen vej udenom. Ministeriets ledelse med departementchefen Inge Thygesen i spidsen krævede en sanering og begyndende taxameterstyring. Dette begreb var indført ved universiteter og højere læreanstalter og bestod i al enkelhed i, som ministeren udtrykte det, en pose penge pr. aktiv studerende. Ordningen kunne gennemføres på én gang med en ren bloktilskudsordning eller trinvis. Fornuftigvis valgtes den sidste løsning.

I slutningen af 1987 og begyndelsen af 1988 mødtes parterne DMS, SR og direktoratet under forsæde af Tage Kampmann. Det blev hans sidste embedshandling, idet han gik af med udgangen af februar 1988. Opgaven var at finde frem til et nøgletal dvs. et lærerløntimetal pr. studerende. Dette var altså første skridt på vejen til selvforvaltning og decentralisering. Forhandlingerne foregik i en god og tillidsfuld atmosfære. Men der blev ikke lagt skjul på, at man var på det rene med, at man samtidig betrådte en vej, som lagde alle konsekvenser af besparelser – og disse ville

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23

24 25 26 27 28 29 30 31

32 33 34 35 36 37

komme – ud til lokal afgørelse. Vi endte med at enes om et nøgletal, og enigheden opnåedes primært, fordi vi gemte en ret stor reservepulje til udjævning af klare uretfærdigheder i forhold til tidligere praksis. For en ordens skyld skal det konstateres, at nøgletallet de følgende år så reduceredes, og reservepuljen formindskedes.

For at give seminarierne nye besparelsesmuligheder ændredes bekendtgørelsen 6. juli 1988 på et afgørende punkt. Fagenes timetal, som var næsten sakrosankte tal siden 1969, fordi de var grundlaget for lærernes beskæftigelse, kunne nu efter rektors afgørelse fraviges med $\pm 20\%$. Plustegnet var nok anbragt for symmetriens skyld. Første år måtte variationen dog kun være på 10%. Denne bestemmelse betød i sin yderste konsekvens mulighed for svingning mellem 80 og 120 eller 50% forskel. Man kunne herefter spørge, om det var den samme læreruddannelse, der fandtes på de forskellige seminarier.

Det har tidligere været nævnt, at seminarielærernes tjenestetidsforhold, som var uændrede siden begyndelsen af 1970'erne, var ganske favorable, og ingen fra seminarierne ønskede at ændre på dette.

Ordningen var i korthed – og er det endnu i 1991 – den, at læreren har tillagt et årstimetal på 684 timer (uden den feriereduktion, som har nedsat dette tal og de følgende med 7,5%). Dette tal er fremkommet ved, at 19 ugentlige timer ganges med 36 uger, hvilket ikke er ensbetydende med, at læreren underviser i 19 timer om ugen i de 36 uger. Der undervises i 28

Billedet af nuværende og tidligere rektorer er fra forfatterens afskedsmiddag i marts 1988.

*) 1 Jakob Rod, Tønder	*) 21 Kjell Nymann Madsen, Århus
*) 2 Bent Nielsen, Odense	*) 22 Niels Kyndrup, Ribe
*) 3 Jens Peder Jensen, Skaarup	*) 23 Ole Jessen Bruun, Haderslev
4 Svend Henriksen	24 Aage Nørfelt
*) 5 Jens Dahl Jensen, Herning	25 Sig. Skyum
*) 6 Hans Nygaard Jensen, Zahle	26 Jørgen Utoft
*) 7 Else Marie Sejer Larsen, Blaagaard	27 Morten Bredsdorff
*) 8 Per Frimer-Larsen, Marselisborg	28 Tage Kampmann
9 Poul Hartling	*) 29 Lars Runo Johansen, Esbjerg
10 Hans Hedelykke Pedersen	*) 30 Poul Kjær, Hjørring
*) 11 Leif Stenlev, Kolding	31 Tage Larsen
*) 12 Henning Fogde, Nr. Nisum	32 Niels Holck
*) 13 Kaj Bonde, Jonstrup	33 Frants Hansen
*) 14 J. E. Biering-Sørensen, Vordingborg	*) 34 Knud Erik Andersen, Aalborg
15 Per Mogens Hansen	*) 35 Knud Munksgaard, Holbæk
*) 16 Poul Heide, KDAS	*) 36 Torben Krogh, Frederiksberg
17 K. F. Brøndbjerg	*) 37 Johs. Honoré, Haslev
*) 18 K. O. Milthersen, Skive	
*) 19 Marius Nørregaard, Jelling	*) Alle 24 nuværende rektorer til stede.
*) 20 Knud Erik Bang, Silkeborg	

uger (skemauger), og timetallet er 19, hvis der ingen timereduktion finder sted. For undervisning i liniefag og pædagogisk speciale gælder det, at timerne omregnes $4=5$, således at 4 læste timer giver 5 løntimer. Yderligere findes der mindre reduktioner i dansk, regning/matematik og undervisningslære. Det er således kun få lærere, som i 28 uger læser 19 timer. De sidste 8 uger er afsat til eksamensarbejde og opgaver i råd og udvalg.

Disse komplicerede og fordelagtige regler blev i forbindelse med økonomistyringen alment bekendt i ministeriet – og ministeren fik øje på dem og brugte dem flittigt de kommende år, når seminariefolk talte om dårlige forhold for området. Det er tydeligt, at den seminarielærer, som fx. kun underviser på et liniehold med få studerende, har det arbejdsmæssigt nemt. Omvendt har den lærer, som udelukkende underviser i fag uden reduktion, både en ret omfattende undervisnings- og eksamensbyrde. I den kommende tid (efteråret 1991) skal der formodentlig gennemføres tjenestetidsforhandlinger. Det kan blive svære tider for de hidtil ret begunstigede seminarielærere.

Læreruddannelsesudvalget nedsættes (LU 87)

Ved nedlæggelsesloven i 1982 og ved ændringsloven i 1985 blev ministeren gang på gang kraftigt opfordret til at nedsætte et udvalg, som skulle se på en ændring af loven. Især var presset hårdt fra SF, men det betød mindre end det mildere tryk fra Rad. V. Disse sidste var faste forligspartnere i alle skole- og uddannelsesspørgsmål, og den politiske ordfører Ole Vig Jensen (kulturminister fra 1988-90) benyttede enhver lejlighed til på sin stilfærdige måde at erindre Bertel Haarder om sagen. Denne havde kun ringe lyst dertil, fordi forholdene på seminarierne var så trykket af de mange nedskæringer. Men ved årsskiftet 1986/87 fandt ministeren frem til en formand for udvalget: forstander for Askov Højskole og tidligere seminarielæktor Hans Henningsen. Herefter skulle kommissoriet fastlægges, og udvalgets sammensætning bestemmes.

Kommissoriet voldte ikke det store problem. Vi i direktoratet lavede et udkast, Hans Henningsen arbejdede ud fra dette, og ministeren gav det sit personlige tilsnit. For os fra området var det væsentligt at få markeret, at en forudsætning for ændring af gældende lov måtte være en vurdering af erfaringerne med loven af 1966. Dette kom med i kommissoriet og førte til en større undersøgelse. Herom senere. Vi ønskede også ligesom minister og formand at se på seminariestrukturen og seminarierne i det samlede uddannelsesbillede. Derimod stod ministeren alene med sit ønske om, at

udvalget skulle tage stilling til ikke-seminarieuddannedes mulighed for ansættelse i folkeskolen. Vi syntes rent ud sagt ikke, at dette var en opgave for et læreruddannelsesudvalg. Også enhedslæreruddannelsen skulle vurderes og udblik til andre landes ønskedes foretaget. Et forslag skulle naturligvis ligge inden for gældende økonomiske rammer.

Sammensætningen af udvalget udviklede sig til lidt af en farce takket være de nye love om ligestilling. Følgende organisationer (institutioner) fik lejlighed til hver at pege på én repræsentant: DMS, DLF, LL, DLH, KL, FSP og »Skole og Samfund«. Herudover udpegede ministeren personligt en seminarirektor (Jens Peder Jensen, Skårup) og to seminarielærere (Dorthe Esbjørn Holck, Marselisborg senere afløst af stud. lektor Holger Henriksen, Haderslev og Else Marie Schouborg, Haslev). Tilfældet ville, at alle ovennævnte organisationer pegede på en mand og kun på en sådan trods henstilling om at erindre ligestillingsloven og indstille to. Der fulgte protester fra Ligestillingsrådet og kvindeorganisationer, og vi måtte på ministerens vegne i gang igen. Faktisk gik tiden fra marts til november 1987 med at få denne sag på plads, og megen presseomtale blev den til del. Ved at udvide DLF's og KL's pladser i udvalget fra én til to og ved personlig udpegning af et tilpas antal kvindelige medlemmer kunne udvalget til sidst accepteres fra alle sider.

Foruden de allerede nævnte skal følgende medlemmer optegnes, idet det er indtrykket, at netop disse fik betydning for arbejdets udformning. Søren Vang Rasmussen (DMS), Anker Christoffersen senere afløst af Jørn Østergaard (DLF), rektor Henning Andersen (DLH), borgmester Ib Juul (KL) og domprovst Poul Erik Andersen (FSP). I alt blev udvalget på 18 medlemmer. Som sekretariat fungerede Torben Kornbech Rasmussen og Gerh. Jaspersen fra direktoratet assisteret af stud. lektorerne Johs. Jeppesen, Jonstrup og Henrik Møller, Jelling.

Kommissoriet indeholdt som omtalt et ønske om, at LU 87 fik undersøgt, om læreruddannelsen fungerede. For at tilvejebringe det bedst mulige grundlag for en sådan vurdering ønskede udvalget at inddrage forskningsmæssige resultater i arbejdet i det omfang, som dette var muligt. Lektor og lic.phil. Bo Jacobsen påtog sig denne pioneropgave, og det var rent faktisk første gang i uddannelseshistorien, at man søgte at gennemføre en forskningsbaseret undersøgelse af den art. Arbejdet skete dels i vekselvirkning med LU 87, dels i interviews med 50 lærere uddannede i perioden 1973-81, repræsentativt udvalgt. Resultatet forelå i en publikation i januar 1989 med titlen »Fungerer læreruddannelsen?« Der var mange overraskende resultater heri, og for seminarielærerne blev det ikke underholdningslæsning. De uddannede lærere udtrykte ikke synderlig til-

fredshed med undervisningen i de pædagogiske fag, klasselærerfagene eller grunduddannelsesfagene. Kun liniefagene fik en positiv vurdering. Det vil i øvrigt føre for vidt i denne sammenhæng at gå nærmere ind på undersøgelsens konklusioner. Fra seminarielærerside blev det kritiseret, at der ikke var interviewet lærere, som var uddannet senere i 1980'erne, – fordi der netop i denne periode var der sket mange ændringer i seminarieundervisningen. Begrebet »folkeskolerelevans« om arbejdet på seminariet spøjte fortsat i debatten, og manglen derpå var et centralt kritikpunkt. Der er næppe tvivl om, at undersøgelsen har sat et vist præg på LU 87's arbejde. Selv om betænkningen fra 1990 ikke eksplicit viser det i sine konklusioner, fremgår det tydeligt nok i præmisserne.

Udvalget færdiggjorde sit arbejde i april 1990. I plenum havde man afholdt 20 møder, og et koordinationsudvalg, som må betegnes som et centralt arbejdsudvalg, holdt 10 møder. I nogle arbejdsgrupper inden for de forskellige fagområder afholdtes en snes møder. For den, der tidligere har deltaget i et tilsvarende arbejde, virker det imponerende at kunne nå et resultat på så kort tid.

Af betænkningen fremgår, at indstillingen afgives af et enigt udvalg. At det måske var så som så med enigheden angives af udvalget selv med følgende:

»Det bør understreges, at den sluttelig opnåede grundlæggende enighed i udvalget egentlig ikke kan betragtes som et resultat af en række kompromisser, men må ses som udtryk for en afvejning af forskellige og på mange måder hinanden modsatte hensyn, som der nødvendigvis må være inden for en så vidtspændende helhed som læreruddannelsen«.

Hertil kan føjes mindre diplomatisk udtrykt, at man har undladt at tage stilling til en række spørgsmål, hvorom der ikke er enighed. Her kan primært nævnes alle nærmere forslag vedrørende afsluttende prøver. Men presset af ministeren til hurtig færdiggørelse afstod man fra at søge tidkrævende kompromisløsninger.

I betænkningen har udvalget selv opregnet 14 hovedpunkter, som i kort form viser forslagets indhold.

Udvalgets indstilling

* Læreruddannelsen er en fireårig uddannelse, som finder sted på semi-

narier og principielt giver undervisningskompetence til hele skoleforløbet.

- * Det enkelte seminarium tilrettelægger selv uddannelsen inden for visse fælles rammer.
- * Forståelsen af såvel kultur- som naturgrundlaget søges styrket – blandt andet ved indførelsen af et nyt fagområde »Natur og Samfund«.
- * Der foretages en ømlægning af de praktisk-musiske fag til ét fagområde. Den studerende specialiserer sig i 2 – mod nu 3 – selvvalgte fag inden for området.
- * Hver studerende har to liniefag med et større timetal end nu. Derved forøges den selvvalgte del af uddannelsen og det faglige niveau styrkes.
- * Sammenhængen mellem den teoretiske uddannelse og praktikken samt mellem fag og pædagogik styrkes ved en omstrukturering af uddannelsen på væsentlige punkter.
- * Der indføres tematiske forløb i »Natur og Samfund« samt i det praktisk-musiske fagområde.
- * Det eksisterende voksenpædagogiske kursus i læreruddannelsen udvides i erkendelse af den større betydning, voksenundervisning og folkeoplysning vil få i fremtiden.
- * Læreruddannelsen består af to dele, hver på 4 semestre á 20 uger.
- * 1. del omfatter fagene dansk, kristendomskundskab, matematik, natur og samfund, skrivning, retorik, to praktisk-musiske fag samt pædagogik og psykologi.
- * 2. del består af to liniefag samt almen didaktik og pædagogisk speciale.
- * Didaktikken (undervisningsteorien) varetages af de pædagogiske fag (almen didaktik) og undervisningsfagene (fagdidaktik) i samarbejde.
- * Læreruddannelsens fag afsluttes i princippet med eksamen.
- * Eksamensmængden begrænses.

En vurdering af ændringerne i forhold til 1966-loven kan sammenfattes til, at der forekommer forholdsvis få. En kort opregning fører til følgende nyheder: større decentralisering, et nyt fag (Natur og Samfund), to praktisk-musiske fag i stedet for tre, tværfaglige elementer visse steder, større ensartethed i uddannelsen i to dele fastsat i loven både m.h.t. tid og indhold. Det er sådan set et bemærkelsesværdigt resultat med indbyggede modsætninger (mindre styring – mere styring, flere fag – tværfaglighed). En helt retfærdig vurdering af arbejdet opnås naturligvis først ved læsning af hele betænkningen. Men selv da kan man undres over den trofasthed mod fortiden, udvalget har udvist. Til forståelse af dene påstand kan nævnes, at enhedslæreruddannelsen fastholdes, seminariernes isolation

bevares, timetallene i fagene er ikke meget ændret i forslaget, fagtrængslen de første år er fortsat stor, seminariestrukturen er uomtalt, seminarlærernes kvalifikationer berøres ikke, og udvalget er tilsyneladende ganske uberørt af udviklingen i andre lande.

Denne sidste opremsning lyder kritisk, og er det også. Samtidig er denne konstatering det bedste bevis for, at tidspunktet til revision ikke var heldigt. Det er helt tydeligt, at alle gode kræfter har virket sammen for at redde de tilbageværende (18) seminarier og deres lærere, uden at det er udtalt et eneste sted. Dette er legitimt, men ikke visionært.

I vinteren 1990-91 forberedtes derpå et lovforslag. Det blev efter høring og mellemliggende valg fremsat og kom til 1. behandling 7. febr. 1991. Indholdet i uddannelsen var næsten som LU 87 foreslog det og strukturen ligeså. Det nye fag blev delt i naturfag og samfundsfag. Men den ydre struktur var totalt ændret. Undervisnings- og forskningsministeren, som han nu hedder, er i KV-regeringen fortsat Bertel Haarder, og meget magt er tillagt ministeren. Man forestiller sig bestyrelser ved alle seminarier, og megen styrke er knyttet til rektorstillingen. Væk er lærerråd, studerendes råd og faste øvelsesskoler. Til gengæld foreslås seminarierne styrket i forhold til lærernes efter- og videreuddannelse, og kursusloven fra 1978 tænkes ophævet. I seminariekredse er ingen rigtig tilfredse med forslaget, men derimod lidt forsagt afventende.

Loven fik en let gang gennem Folketinget. Den kom til 2. behandling 27. maj og vedtoges enstemmigt ved 3. behandling 31. maj.

Udvalgets betænkning viser, at der har været en række divergerende opfattelser på flere punkter, men ingen af partierne har brugt kræfter på at sætte sit eget fingeraftryk.

Der blev derfor kun få ændringer i forhold til det foreslåede.

Seminarierådet kom igen ind i varmen, men i stærkt ændret sammensætning. Der blev igen mulighed for at nedsætte forskellige råd på det enkelte seminarium, men bestemmelserne herom blev åbne.

I uddannelsens indhold og struktur blev intet væsentligt ændret i forhold til forslaget.

Det blev således i højere grad de ydre rammer om arbejdet, som blev ændret, mens selve uddannelsen i høj grad ligner 66-loven i sin hele opbygning.

Loven stadfæstedes af Dronningen 6. juni 1991.

Nye seminarienedlæggelser 1988/89

Forarbejdet

Som det tydeligt fremgår af det foregående, var saneringen af seminariedriften ikke tilendebragt. Serier af årsager til miséren skal kort repeteres. Fødselstallet steg kun langsomt, og man måtte regne med, at behovet for nye lærere først ville opstå på den anden side år 2000. Gennemsnitsalderen af folkeskolelærerne var i 1988 40 år. Medlemmer af DLF var i 1989 således: under 25 år 0,1 %, 25-34 år 16,1 %, 35-44 år 44,5 %, 45-54 år 28,2 %, 55-64 år 10,2 %, over 64 år 0,9 %. Samtidig vidste man, at børnetallet i skolerne ville falde med endnu ca. 100.000 de næste 5-6 år, og kommunerne nedlagde nu i stigende grad skoler og afskedigede lærere – og dette tog yderligere fart i 1989 og 90. Det var gået op for de fleste, at folkeskolen var for dyr i drift. Lærerløntimetallet pr. elev var fra 1978/79 til 1987/88 steget fra 2,03 til 2,49 eller 22 %. Alene disse tal kunne være begrundelse nok for at rebe sejlene.

Men også selve driften af seminarierne var irrationel. Det var alt for små enheder med store generalomkostninger (megen administration og store bygninger til få studerende), og hertil kom, at kvaliteten var faldende. Ved manglende kvalitet forstås her svage faglige miljøer med få eller kun én lærer i et fag, ja, måske kun en lærer på deltid, og udbuddet af fag som liniefag var som nævnt faldet p.g.a. de få studerende.

Alt talte altså for en reduktion af de 24 seminarier. Ministeren havde i vinteren 1987/88 gjort en positiv erfaring med sammenlægning af to børnehaveseminarier i København. Da også børnehave- og fritidsseminarierne sloges med en række af de samme problemer som lærerseminarierne, var det nærliggende for ham at anvende denne »kosmetiske« form for nedlæggelse på begge områder. Da Tage Kampmann gik af, blev han bedt om at efterlade en skitse til reduktion af seminarierne ved sammenlægninger, og det skete. Denne var på sæt og vis grundlag for en del af det fortsatte arbejde. – Når udtrykket »kosmetisk« form bruges i forbindelse med sammenlægning, er grunden den, at erfaringen har vist, at ved sammenlægning opfattes det seminarium, som bliver hjemsted for de sammenlagte

som opretholdt, mens tilflytteren betragtes som nedlagt. De kommende måneder viste, at denne sprogbrug dækkede virkeligheden. Alle seminarier, som blev flyttet til et andet, følte sig selv som nedlagte.

I ministeriet arbejdedes der på højtryk med planerne i foråret og sommeren 1988. Bertel Haarder havde valgt en anden fremgangsmåde end i 1982. 30. august udsendtes »Skitse til en plan« til seminarierne fra ministeren. Hensigten var herefter at opfange reaktionerne på skitsen og lade tre regionale udvalg med amtskommunale repræsentanter tage stilling til skitserne. På denne baggrund skulle et lovforslag så udarbejdes, og det var ministerens forventning, at han ved inddragelse af de lokale interesser på det tidlige tidspunkt tog vinden ud af sejlene. Han tog fejl, men herom senere.

I begyndelsen af september nedsattes de tre udvalg. Der blev et for København og Sjælland med Tage Kampmann som formand, et for det sydlige Jylland og Fyn med Hans Henningsen som formand og et for det øvrige Jylland med biskop Herluf Eriksen (tidligere rektor for Th. Langs Seminarium) som formand. Medlemmerne var de implicerede amtsborgmestre eller stedfortrædere (på Sjælland også København og Frederiksberg Kommuner). Kommissoriet for de regionale udvalg var enkelt: en stillingtagen til skitsen, eventuelle ændringsforslag, som ikke måtte være mere resourcekrævende end skitsens og aflevering senest 15. okt. Der var flugt over feltet.

Inden dette mellemlæg beskriver, skal skitsens indhold lægges frem. Og samtidig skal det bemærkes, at fra 30. aug. 1988 og til 3. behandling i Folketinget 24. jan. 1989 skete det under pressens larmende deltagelse. Der er næppe muligheder for sammenligninger med andre områder. Men på grundlag af Journalistforbundets Avisudklips-Bureau har jeg opgjort, at der eksempelvis i tiden 1. dec. 1988 til 13. jan. 1989 var registreret over 1000 forskellige udklip i den udsendte oversigt over klip vedrørende seminarier. Af disse næsten utallige klip var ikke 1 promille om børnehaver eller fritidspædagogseminarier, skønt 8 af disse var med i planen (6 i København og 2 i Århus). Dette viser to ting. Dels at interessen for institutioner som seminarier er meget beskednen i de store byer og især i København, dels at de »rigtige« seminarier – lærerseminarierne – i langt højere grad indeholdt politisk sprængstof end de andre uddannelser.

Skitsen til planen så således ud (for lærerseminarierne):

1) Jonstrup

Sammenlægges med og flyttes til KDAS og 1 overskydende hold flyttes over til N. Zahle.

- 2) Haslev
Sammenlægges med og flyttes til Vordingborg.
- 3) Kolding og Haderslev
sammenlægges i Haderslev.
- 4) Ribe
Sammenlægges med og flyttes til Tønder og 1 overskydende hold flyttes til Esbjerg.
- 5) Herning
nedlægges og 1 overskydende hold flyttes til Skive og 1 overskydende hold flyttes til Nr. Nissum.

Hermed ville man opnå, at de fleste seminarier blev 3-sporede og enkelte blev 4-sporede (primært i København) og kun ganske få 2-sporede blev tilbage.

For den læser, som ikke kender eller ikke kan huske slutresultatet anbefales det at blade nogle sider frem og betragte dette. Sammenligningen vil uden tvivl øge forståelsen for bølgebevægelserne i de mellemliggende 4½ måned.

Sjællandsudvalget ændrede sit forslag til at nedlægge Frederiksberg i stedet for Jonstrup og fastholdt nedlæggelse af Haslev.

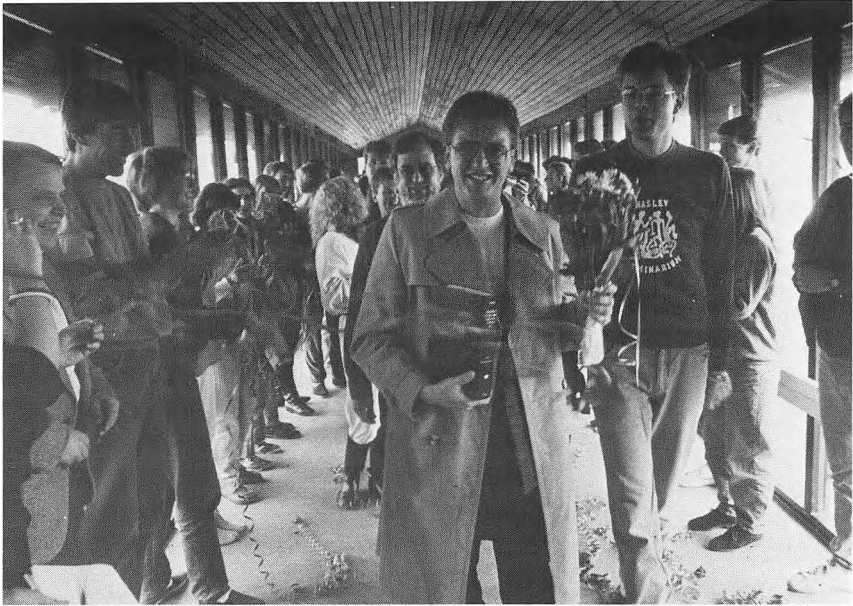
Det sydjyske udvalg gik lidt mere radikalt til værks. Enighed nåede man ikke frem til selv med amtsborgmestrene ved bordet, men forslagene tenderede i retning af, at hver af de tre amter (Vejle, Ribe og Sønderjyllands) skulle have ét seminarium. Indstillingen kunne forsigtigt udtrykkes: Tønder og Haderslev sammenlægges i Haderslev og Kolding og Jelling sammenlægges i Jelling, og Ribe og Esbjerg sammenlægges det sted, amtsrådet finder det rimeligt. Dette førte til bevægede møder i amtsrådet, hvor afstemningerne tolkedes forskelligt, men vel nærmest faldt ud til fordel for Esbjerg.

Det nørrejske udvalg bevarede status quo fra skitsen. I denne var der en opfordring til, at de to seminarier i Århus skulle arbejde tættere sammen, men dette tog udvalget ikke rigtigt alvorligt. Men vent og se!

Lovforslaget fremsættes

På baggrund af dette udarbejdede ministeriet derpå et lovforslag, som lagde sig ganske tæt op ad de regionale udvalgs forslag. Forslaget indeholdt en bemyndigelse til ministeren til at gennemføre en plan for sammenlægning og nedlæggelse af seminarierne. Det skal bemærkes, at lov-

Haslev Seminarium »solgt« til TV's Hans Otto Bisgaard. Protest i november 1988

forslaget omhandlede såvel stats- som privatseminarier og både lærer-, børnehave- og fritidspædagogseminarier. I det følgende skal kun lærerseminarierne omtales. Forslaget blev fremsat 29. nov. 1988 og indeholdt:

1. Frederiksberg Seminarium nedlægges.
2. Haslev Seminarium sammenlægges med Vordingborg i dets bygninger.
3. Tønder Statsseminarium nedlægges.
4. Ribe Statsseminarium sammenlægges med Esbjerg i dets bygninger. (HF-kursus i Ribe overtages af amtet)
5. Kolding Seminarium sammenlægges med Haderslev Statsseminarium i dets bygninger.
6. Herning Seminariums læreruddannelse afvikles (HF-kursus overtages af amtet).

Forslaget giver anledning til flere interessante iagttagelser. Sammenlæg-

ning af stats- og privatseminarier bliver nærmere reglen end undtagelsen, og opretholdelsen af de to typer seminarier bliver i stadig højere grad en anakronisme. Forslaget ligger ganske langt fra planen af 30/8-88, og afstanden til vedtagelsen et par måneder senere er ikke mindre. Seminarieplanlægning er og bliver en speget affære.

Pressen fik nu virkelig noget at skrive om. Allerede 24. nov. 1988 kunne »Jyllands-Posten« i stor overskrift lancere »Regeringen vil lukke 10 seminarier.« (Heraf var der 6 lærerseminarier). Og alle landets dagblade svømmede efter lovfremsettelsen som tidligere nævnt over med artikler om nedlæggelser. Men det var for intet at regne mod, hvad der senere kom af stof.

Første behandling af lovforslaget fandt sted 6. dec. 1988, og der var fyldt på tilskuerpladserne, og hvad der var sjældnere: der var mange i »salen«. Sagen havde bred politisk interesse. På forhånd var der spænding om forhandlingerne. Man vidste, at de tre regeringspartier var enige, og at de med enkelte reservationer ville blive støttet af Kristeligt Folkeparti og CD og selvfølgelig af Fremskridtspartiet. Hermed ville et spinkelt flertal være hjemme. Men interessen samlede sig om Socialdemokraternes rolle i spillet. SF var imod. Som lærernes (og seminarielærernes) parti kunne de ikke være andet. Ministeren var interesseret i at få S med i et forlig ligesom i 1982, og som der iøvrigt har været tradition for i skole- og uddannelsesspørgsmål. Det blev mod forventning en ret mat forestilling. Den soc. dem. ordfører (Anna-Marie Hansen), som var ny i rollen, bekendte ikke rigtigt kulør, og ordførertalen var let harcellerende over for minister og regeringspartier, som ikke i forvejen havde sikret sig et flertal for forliget. Hun måtte senere i debatten have hjælp fra mere garvede folk som Helle Degn og Dorte Bennedsen. De øvrige partier talte som forventet. Kristeligt Folkeparti og CD ville afvente udvalgsarbejdet. Alle var enige om, at sagen hastede og skulle gennemføres inden juleferien for ikke at holde de implicerede unødigt længe i spænding. Det var en fornemmelse hos os tilhørere, at S trods drillerier havde bragt sig i en venteposition, men var rede til forhandling. Sådan skulle det heller ikke gå.

Udvalgsbehandlingen gik stærkt. Tre dage efter første behandling forelå uddannelsesudvalgets betænkning. Udvalget havde delt sig i et flertal bestående af de seks borgerlige partier og to mindretal S og SF, som stort set var enige. Flertallets forslag var simpelt hen en bombe.

*300 studerende i Ribe protesterer i november 1988 mod nedlæggelse
(foto fra Domkirkens tårn)*

- 1) Frederiksberg Seminarium opretholdes, og i stedet nedlægges Blaagaard Statsseminarium.
- 2) Haslev Seminarium opretholdes.
- 3) Tønder Statsseminarium sammenlægges med Haderslev i dettes bygninger.
- 4) Esbjerg Seminarium sammenlægges med Ribe Statsseminarium i dettes bygninger.
- 5) Kolding Seminarium sammenlægges med Jelling Statsseminarium i dettes bygninger.
- 6) Marselisborg Seminarium sammenlægges med Århus Seminarium i dettes bygninger.
- 7) Herning Seminarium nedlægges.

(Der var ingen ændringer til forslaget om sammenlægning af børnehave- og fritidspædagogseminarier).

Ved sammenligning med lovforslaget ses, at kun ét af forslagene var uændret i udvalgets kabalelægning, og størst virkning vakte forslagene om Blaagaard og Marselisborg. De forekom da også for en sagkyndig aldeles uigennemtænkte. Det havde ellers ikke manglet på råd udefra. Foruden avisartiklernes omtale af sagen, som gav meget stof, havde udvalget modtaget 30 mundtlige og/eller skriftlige henvendelser i den korte periode. Men det er oplyst, at ministeren ikke søgte hjælp hos det embedsværk, som kunne og ville have frarådet den største fadæse: Blaagaard. Herom senere.

For en ordens skyld skal der fra mindretallets begrundelse for ikke at være med til nedlæggelse citeres fra betænkningens bemærkninger: »Mindretallet finder, at behovet for lærere er stort, ikke mindst fra midten af 1990'erne«. Denne passus var uden tvivl mere SF end S-politik. Men en anden del af mindretallets bemærkninger har de givetvis været helt fælles om: »Endvidere finder mindretallet, at det er vigtigt, at Folketingets medlemmer får lejlighed til at tilkendegive, om man ønsker hvert enkelt af de foreslåede seminarier nedlagt«. Sagt på jævnt dansk: Mindretallet ville se, om flertallet havde partidisciplinen i orden, om de ærede medlemmer fra Herning eller Sønderjylland ville stemme for, at deres »eget« seminarium skulle lukke. Tonen var nu hård og atmosfæren ond.

»Ekstrabladet« havde allerede den 9. december omtalt sagen i en mindre opsats inde i bladet med overskriften »Små byer fester i dag«. Artiklen var indledt med: »To små byer fester i dag: Haslev på Sjælland og Ribe i Sønderjylland. De to byers sjæl, seminarierne, er reddet. I stedet må Esbjerg og Århus vinke farvel til to store uddannelsespladser ...«. Den

egentlige sensation: at nedlægge Blaagaard i stedet for Frederiksberg var kun nævnt summarisk.

De følgende dage gik det løs i alle landets blade. »Politiken« skrev den 10. december i en trespaltet overskrift »Feberforlig om lukninger« og som underrubrik »Den jyske vestkyst ryddet for seminarier«. Ved siden af denne artikel var en anden med denne overskrift.: »Lukning kom som en bombe« og nedenunder »Lærere og studerende chokerede«. Artiklen handlede selvfølgelig primært om Blaagaard og Marselisborg, som pludselig var kommet ind på scenen. I »Politiken« forlød det bl.a. »Dog er det ingen hemmelighed, at både Haslev og Frederiksberg seminarier stod CD og KF nær. For bevarelse af Ribe talte især Fremskridtspartiet varmt (...). Socialdemokratiet er rasende over forliget, som de kalder »det mest groteske uddannelsesforslag, man kan tænke sig««. Aarhus Stiftstidende havde viet hele side 2 (bortset fra vejrudsigten) til sagen. Her hed overskriften over fire spalter placeret ved siden af et kantinebillede fra seminariet »De kristelige sejrede i seminariekrigen« og underrubrikken »Marselisborg Seminarium blev et af ofrene«. Andre overskrifter på siden var »Chokerende og vantro« om de studerende og »Lukningen af Marselisborg Seminarium skal til høring«, siger borgmester Thorkild Simonsen.

Kærnen i sagen var på sæt og vis det mere end antydede om Kr.F's indflydelse. Partiet forlangte sin pris for at være med i forliget og fik uden tvivl mere, end de selv med deres kun 4 mandater forventede. Frederiksberg, Haslev og Århus er seminarier, som er oprettet af henholdsvis KFUM og Indre Mission (de to sidste), og selv om alle seminarier arbejder efter de samme bestemmelser, har disse seminarier i hvert fald i nogle folks øjne »et kristeligt præg«. Om realiteten er meningerne delte. Men afgørelsen faldt i øjnene – fordommene kunne tages frem af skabet.

2. behandling af lovforslaget var fastsat til 13. december, og det blev i sandhed en bevæget weekend 10.-11. december. 12. december skriver »Politiken« på forsiden (!) i en 4-spaltet overskrift »Seminarielukninger smuldrer«. I al korthed var der sket det, at Venstres mand i Herning (Helge Sander) havde meddelt, at han ville stemme mod planen, fordi den omfattede Herning Seminarium. Og så tog Frp's gruppeformand chancen. Han udtalte, at hvis regeringspartierne ikke holdt partidisciplinen, stod Frp's medlemmer frit, hvorpå det smalle flertal kunne gå fløjten. Samtidig begyndte S og SF at rumle i kulissen og søge at samle de 70 underskrifter, som kunne udsætte 3. behandling i 12 søgnedage dvs. til efter juleferien, hvor planerne ellers var at køre loven igennem før jul. Andre overskrifter fra bladene 12. december er »Vrede studerende i protestaktion« (foran Christiansborg), »Sander er imod«, »Seminarielektor: Det er løftebrud«

(Else Hammerich, EF-parlamentariker og ansat på Blaagaard). Løftebruddet har sammenhæng med fusionen af Blaagaard og Emdrupborg i 1984 (nedlæggelsesloven fra 1982) og statsovertagelsen af det private Blaagaard, som var en gave til værdi 54 mio. kr. Hun havde fat i det rigtige, for heri lå ministerens mest uovervejede handling. Else Hammerichs argumentationsniveau holdt ikke helt samme stil i flg. udtalelse: »De kristelige foretrækker måske Haslev, Århus og Frederiksberg, fordi de står den hellige skrift nærmere. Og Fremskridtspartiet vil måske gerne af med indvandrerlinien på Blaagaard, selv om de ofte kritiserer indvandrerne for ikke at tale dansk«. Dette indlæg kan betragtes som fællesnævner for debatiniveauet i disse dage.

Mandag den 12. december – dagen før 2. behandling – blev særlig begivenhedsrig for Helge Sander. Om eftermiddagen lovede han ved et møde på Herning Seminarium, at han ville kæmpe for seminariet, gå imod sin folketingsgruppe og var rede til at blive løsgænger. Knap tre timer senere efter et lige så langt møde med Venstres kredsbestyrelse, havde Sander skiftet standpunkt. Han udtalte til pressen: »Jeg synes stadig, at det er en dårlig idé at lukke Herning Seminarium. Men jeg følger min kredsbestyrelses pålæg om af hensyn til helheden at stemme sammen med Venstres gruppe«.

På mange andre måder var dagen bevæget. På alle lukningstruede seminarier var der aktioner. På Blaagaard var der politisk høring med omkring 1000 lærerstuderende. Fra Marselisborg ankom særtog med studerende til høringen. I Kolding besatte studerende, lærere og personale Koldinghus, hvor de i riddersalen proklamerede, at lukningen af de 6 seminarier tydede på, at enevælden var blevet genindført i Danmark.

Men så var man ellers klar til 2. behandling tirsdag den 13. december 1988. Flertallet var igen på plads – banket på plads, sagde nogle. Et eksempel på sagens presseopmærksomhed sås i »Berlingske Tidende« samme dag, hvor »Magasinet« (3. sektion) bragte en helside med overskriften »Hvorfor lige os?« og et Danmarkskort med alle lærerseminarierne indtegnet, oplysning om størrelse og antal primære ansøgere i 1988. Desuden havde journalisten interview med alle de ramte seminariers rektorer og med flere politiske ordførere fra forligspartierne. Denne artikel ved Elisabeth Lumbye var hele »seminarieslagets« mest sobre og saglige indlæg.

Debatten i Folketinget varede 5½ time. I »Folketingstidende« fylder den 96 spalter. For yderligere at give et indtryk af debatten har jeg optalt, at der var 101 indlæg, hvoraf mange var såkaldte korte bemærkninger. 33 medlemmer havde ordet, og desuden var ministeren på talerstolen, men

*Protest mod besparelser = nedlæggelser november 1988.
Haslev Seminarium*

blot 4 gange. Socialdemokratiet og SF tegnede sig for henholdsvis 46 og 23 af indlæggene, altså 2/3. De to ivrigste var Dorte Bennedsen og Helle Degn med 9 og 8 indlæg. Man kan tolke denne ikke uinteressante statistik på flere måder. En tolkning kan sige, at de seks forligspartier nu var enige og bare lod de andre tale. En anden opfattelse kan pege på S og SF som obstruerende. At S ikke var med til at bestemme generede ganske givet partiet selv og var efter en nøgtern vurdering til skade for forligets indhold. Men på de faldne udtalelser var det vanskeligt at afgøre, om S ville forhandle positivt eller blot trække tiden ud. Der kom indlæg, som viste forståelse for, at en sanering af seminariedriften var nødvendig, men der blev også talt om snarligt behov for flere lærere og mulighed for at spare de stipulerede ca. 29 mio. kr. andetsteds. Ministeren sagde ved 2. behandling, at der mellem 1. og 2. behandling var et møde mellem ham og Helle Degn (S), men resultater kom der ikke ud af det. Det kunne virke som drilleri og let fornærmelse fra S's side. Ved 1. behandling havde Helle Degn hånet minister og regering for at lægge et lovforslag frem, som man ikke havde flertal for. Nu kom man her en uge efter og havde flertal og oven i købet med Fremskridtspartiet. Det sved på det indflydelsesrige gamle regeringsparti, og det var synd for seminarieplanlægningen.

Fra debatten, som var hård og til tider næsten uhøvisk, skal yderligere et par ting refereres. Indledningsvis meddelte formanden, at Helle Degn havde rejst spørgsmålet, om der var den fornødne identitet mellem det oprindelige lovforslag og det nu fremsatte ændringsforslag. Formanden fandt ikke grundlag for at afvise det nye forslag i henhold til Folketingets forretningsorden. M.h.t. kravet om tydelig personlig tilkendegivelse ved afstemningen som fremsat af mindretallet henviste formanden til, at det elektroniske afstemningssystem ville registrere dette, og resultatet med navns nævnelser optages i Folketingstidende. Det skete.

Debatten førte også til lokalpolitiske personopgør. Eksempelvis var nedlæggelsen af Tønder anledning til et langt og skarpt indslag mellem V's og S's sønderjyske medlemmer, hvor talen om kaserner og seminarier, grænsespørgsmål og troværdighed i øvrigt blandedes mellem hinanden. Også på Esbjerg-kanten kom det til udveksling af meninger, og selv fra Århus- og Københavnsmedlemmer kom der indsigelser. Det er ellers meget sjældent, at vort Folketing har interesseret sig for seminarier disse steder. Uheldigvis kom spørgsmålet om holdningsseminarier også ind i debatten, fordi Haslev, Frederiksberg og Århus som nævnt så ud til at redde livet. Det førte til en ikke helt værdig diskussion om »seminarier, som er gået foran i udviklingsarbejdet«, som nu skulle fældes til fordel for de mere traditionelle, eller som Ebba Strange (SF) udtrykte det: »Kan det ikke blive for ringe, når man sælger de mest åbne, de mest eksperimenterende, de mest frisindede seminarier for at give Kr. Folkeparti alt, hvad det beder om? ...«. Til dette svarede den radikale ordfører Marianne Jelved bl.a.: »Når man bruger formuleringerne »de mest fremadrettede«, »de mest progressive« osv., så er der tale om en eller anden form for karaktergivning, og det har været et ønske fra Rad. V's side, at en sådan ikke skulle indgå i kriterierne, når vi pegede på seminarier«. Også andre lod sig kalde frem i denne debat, og det var ikke lige klædeligt for alle i det høje ting.

Én ting var alle enige om: at reduktionen skulle fordeles lige over amterne med slutresultatet i 1 seminarium i de mindre amter og 2 seminarier i de større. Det blev også facit bortset fra Vestsjællands Amt, som bevarede både Holbæk og Haslev.

Det sværeste punkt at forsvare for flertallet var forslaget om nedlæggelse af Blaagaard. Dorte Bennedsen sagde det klarest sådan: »... det var den situation, at når man giver et løfte og oven i købet tager imod 30 mio. kr., så kommer man ikke fire år efter og siger: Åh, pjat. Det kender jeg for øvrigt ikke noget til. Det er jeg ligeglad med«. Det blev netop dette

problem, som førte til udsættelse af sagen og en anden udgang på den. (Det er iøvrigt interessant, at Else Hammerich sagde 54 mio. kr., og her blev sagt 30 mio. kr. Så store tal er distraherende).

Debatten sluttede med 14 afstemninger, og navnene på dem, der stemte for og imod er optaget i Folketingstidende – og partidisciplinen holdt på begge fronter. En debat, hvor udtryk som studehandel, politisk roulette, »når man spiller poker eller roulet, er det almindeligvis ikke præget af fornuft« og mange flere på samme plan var faldet, fandt sin afslutning.

Et mellemspil, som forsinkede sagen mere end en måned, fandt nu sted. S og SF fik samlet de 70 underskrifter, som sikrede udsættelsen de 12 søgnedage, men på grund af juleferien betød det altså længere ventetid for de implicerede. Bertel Haarder udtalte til pressen: »Det her forlig står fast, medmindre samtlige er enige om at ændre planen. Det drejer sig ikke kun om 30 mio. kr., men om en omlægning af seminarieplanen«. Sindene faldt ikke til ro. Nu blev der rigtig tid til artikler, kronikker, læserbreve og flere demonstrationer. Sagen blev ikke kvalt af julefred, nisser og vat, men var lyslevende ikke blot i seminarielærernes og lærerstuderendes bevidsthed.

Pudsigt nok og typisk dansk fremkom i flere dagblade en kritik fra rigsrevisionen den 21. december. Man sagde, at 17 seminarier var nok. Det havde været mere formålstjenligt, hvis de tal om kostpris pr. uddannet lærer på de forskellige seminarier havde foreligget tidligere, så de kunne have indgået i debatten. I øvrigt var tallene kendt i direktoratet, men vi, som arbejdede dér, vidste, at sådanne tal var ubekvemme for det politiske liv. Nu kom de altså frem som et p.s. fra Rigsrevisionen. Og de var aldeles uden betydning for slutresultatet og for diskussionen i øvrigt.

Men den vigtigste brik i mellemspillet var Blaagaard. Man skal her gøre sig klart, at den tidligere bestyrelse for det private Blaagaard Seminarium nok ikke mere var bestyrelse for seminariet, men den eksisterede og var magtfuld. Bestyrelsen kontaktede juridiske eksperter og bebudede at rejse erstatningskrav mod staten. Justitsministeriet meddelte på forespørgsel Folketingets uddannelsesudvalg, at det på væsentlige punkter gav den tidligere bestyrelse ret og mente, at seminariet i givet fald måtte føres tilbage til privat seminarium. I »Politiken« den 14. januar 1989 hed den 3-spaltede overskrift »CD: Haarder har dummet sig«. Ordføreren (Bente Juncker) siger til bladet bl.a.: »Han har ikke anet, hvad han gjorde. Ingen ved, hvad det vil koste at gennemføre lukningen af de seks seminarier (...) Derfor har jeg bedt om at få behandlingen udsat, og i mellemtiden overvejer jeg, om vi overhovedet kan stemme for forslaget ...« Flertallet var

væk, og 3. behandling skulle finde sted den 17. januar, men blev nu udsat til den 24. januar. Men allerede den 13. januar havde »Ekstrabladet« igen været først på færde. Her lød overskriften: »Blaagaard kan reddes i dag« og underrubrikken »Men så slagtes Jonstrup Seminarium i stedet«.

Også Esbjerg Seminariums bestyrelse ville forsøge at gå rettens vej for at redde seminariet. Her var justitsministeriets jurister mere skeptiske, og uroen fik ingen indflydelse på sagen, idet statsministeren med støtte af justitsministeriet bestred, at der var tale om ekspropriation som hævdet af Esbjerg. Sagen er endnu ikke retsligt afgjort.

En »Kehraus«

Lad os stoppe op et øjeblik og se på et enkelt af forløbene. Ministeren foreslår i sin skitse i august 1988 at nedlægge Jonstrup. Det regionale udvalg ændrer forslaget til Frederiksberg. Lovforslaget fastholder Frederiksberg. Forliget i december 1988 ændrer dette til at nedlægge Blaagaard. Der trues med retssag. Flertallet foreslår så det forsvarsløse Jonstrup – og sådan blev det også. Kongerigetets ældste seminarium, søgt af mange, vel fungerende med spændende forsøgsvirksomhed og i tidssvarende bygninger fra begyndelsen af 1960'erne kommer til at standse sin virksomhed i sommeren 1990 – året før det ville fylde 200 år. Der er ikke noget at sige til, at folkestyret fik et knæk i vide kredse ved dette forløb.

I sidste fase 12.-13. januar, 1989 var Socialdemokratiets forhandlere med igen, men resultatet syntes »for kødløst«, som dagspressen skrev – og det blev uspiseligt for S. Der var efter sigende to fløje i Socialdemokratiet. En ville godt tale med og have indflydelse, en anden ville være opposition. Afgørelsen var næppe politisk klog – heller ikke i større uddannelsespolitisk sammenhæng.

CD's ordfører udtalte som nævnt, at ministeren dummede sig. Ja, det gjorde han ved ikke at bruge sine embedsmænd i tide, som det tidligere er nævnt. Jeg ved, at han har fortrudt det, men det er ingen undskyldning. Selv om man som Haarder er resultatsøgende, kan man selv sagt ikke kende alle juridiske detaljer eller præcist huske tidligere handlingsforløb. I dette tilfælde skabte forløbet både en generel despekt for det politiske system og politikere og stærke frustrationer hos de utroligt mange implicerede mennesker på seminarierne og i hele deres kreds. Af de 24 seminarier var 14 på et eller andet tidspunkt på lystavlen med plus eller minus eller sammenlægning.

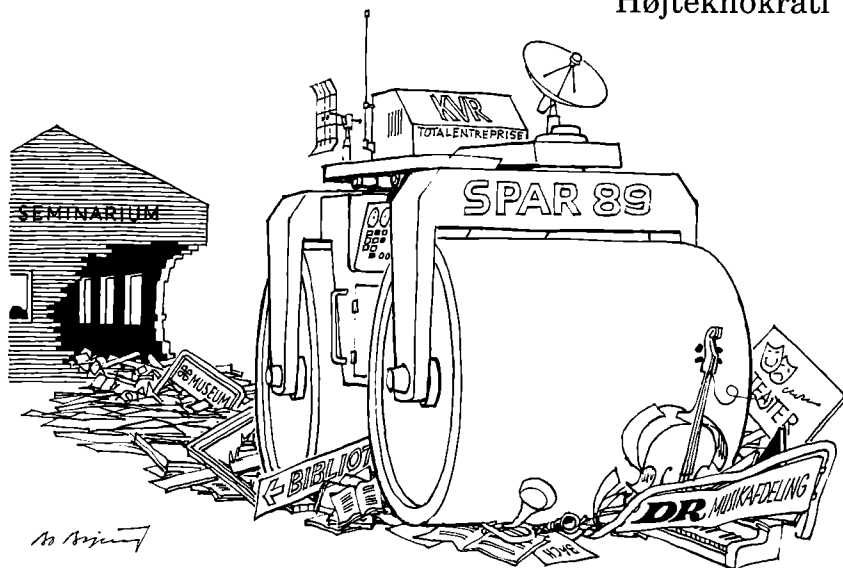
Forlig

blev definitivt indgået tirsdag den 17. januar 1989. Samme dag havde TV2-udsendelsen »Højlands Forsamlingshus« emnet på programmet i Herning. Ministeren var indbudt til at deltage, men forhandlingerne i udvalget trak ud – efter sigende og troligt nok for at hindre Haarder i at nå at være med i den direkte udsendelse. Han nåede kun den sidste tredjedel. Det blev en højstemt forestilling. Der var ikke mulighed for at få noget, der blot antydede en fornuftig debat, og da ministeren ankom, faldt alle – som var fra de berørte seminarier – over ham. Alt var blot forstemmende.

Folketingets uddannelsesudvalg afgav tillægsbetænkning 17. januar. Der var to ændringer, som var grundigt behandlet i betænkningen. Den ene hed: »Blaagaard Statsseminarium og Jonstrup Statsseminarium sammenlægges« og i bemærkningerne naturligvis på Blaagaard. Den anden lød: »Marselisborg Seminarium og Århus Seminarium sammenlægges«. Her var det nu helt lakonisk. Stedet var udeladt, men i bemærkningerne noteredes det, at ministeren efter drøftelse med de to bestyrelser kunne vælge den placering, som var økonomisk og pædagogisk mest fordelagtig. Udvalgets flertal udtalte dog, at man fandt det mest hensigtsmæssigt at benytte Århus Seminariums bygninger.

Igen var seminarierne på forsiderne. 18. januar havde Berlingske Tidende en 5-spaltet: »Blaagaard vandt seminarie-slaget«, og 20. januar havde »Kristeligt Dagblad« en meget velskrevet og sagligt kommentar i rubrikken »Ugens politik«. Artiklen sluttede med flg.: »Her var det velgørende tirsdag aften i »Højlands Forsamlingshus« på TV 2 at høre den tidligere undervisningsinspektør for seminarierne – og endnu tidligere seminarirektor – Tage Kampmann. Han slog fast, at alle danske seminarier er fuldt kvalificerede, og at man simpelthen ikke i denne sag kunne tage deres større eller mindre professionalisme som udgangspunkt for bevarelse eller nedlæggelse. Det er, når alt dette er sagt, stadig rigtigt, at denne sag ikke har højnet respekten for politikerne. Men forkert, når det påstås, at det er »politiske studehandeler«, der er grunden. Det grundlæggende forkerte i processen har været, at de partier, der ville tage ansvar for besparelser – og så ganske rigtigt fik indflydelse på, hvilke seminarier der rammes – skal kritiseres derfor. Medens de partier, der omhyggeligt har undgået at snavse fingrene til ved at tage ansvar og dermed »ramme« nogle, har forsøgt at slå sig til riddere på ikke at være med i samme »studehandel«.«

I tillægsbetænkningen bekræftes det sidste i denne artikel på en særlig

23/1-89: Det er utroligt, hvad disse fjernstyrede robotter kan klare på kortere tid end man kan nå at tænke.

Politiken januar 1989

måde. Det har været magtpåliggende for de to oppositionspartier at markere sig her. Flertallet bruger godt 2 sider på at forklare sine problemer. Socialdemokratiet bruger lidt over 3 sider for at beskrive sin stillingtagen, og der er så stærke udtryk som »fremgangsmåden betegner S som umoralsk ...« og »... dette grænser til misinformation og opvisning af manglende ministeransvarlighed i en grad, som kan begrunde en ministerafgang«. SF bruger $8\frac{1}{2}$ side, og man kan fristes til at tro, at diverse seminarielærere har været konsulenter på sagen. Der var en detailrigdom uden ende, men også en række forslag, som tidligere havde været foreslået af ministeriet, men kasseret af seminarierne. Det skal generelt siges, at SF's udtalelser er mere afdæmpede, og man var inde på, at Uddannelsesudvalget tog en besigtigelsestur rundt på seminarierne. Ingen andre ville dog med.

3. behandling af det efterhånden famøse lovforslag fandt så endelig sted 24. januar 1989. Det blev et på én gang trivielt og hadsk opgør mellem flertallet og oppositionen. Det var ikke så langvarig en forestilling, men der var dog 36 indlæg inklusive ordførertalerne, og igen var socialdemokraterne de mest forbitrede. Den konservative ordfører K. E. Kirkegaard

formulerede S's holdning således: »Men har S overhovedet en seminariepolitik? Adfærden under hele den proces har været en besynderlig blanding af total passivitet og krumspring, og i dag er der næppe en sjæl i Kongeriget, der aner, hvad S's seminariepolitik er. Hvis det har en, tør jeg godt betegne den som verdens bedst bevarede hemmelighed«. Et par af flertallets ordførere lagde vægt på, at deres partier førte en kvalitativ læreruddannelsespolitik. Det gjaldt Marianne Jelved (RV), som igen og igen understregede, at hensigten var at skabe funktionsdygtige seminarier med flere spor og større hold til gavn for undervisningen. Også Lysholm Christensen (Kr. F) fremhævede det kvalitetsmæssige og sagde bl.a. i sit afsluttende indlæg: »Jeg tænker på, at det har været alt for vanskeligt at komme igennem med det synspunkt, at det var en styrkelse af læreruddannelsen, vi ville ...« Debatten endte med afstemningen, hvor altså K, V, CD, RV, Kr.F og Frp stemte for de seks nedlæggelser og S og SF imod.

Slutfacit blev kort udtrykt:

Jonstrup til Blaagaard
Tønder til Haderslev
Esbjerg til Ribe
Kolding til Jelling
Marselisborg til Århus (se dog nedenfor)
Herning afvikles.

To problemer udestod. 1) Esbjerg overvejede retssag, og denne er som nævnt endnu ikke afgjort. 2) Hvor skulle seminariet i Århus placeres? Det havde Folketinget overladt til de to bestyrelser. Med biskop Herluf Eriksen som formand etableredes et udvalg med repræsentanter for Århus by og de to seminarier. Man nåede til enighed om at oprette Århus Fællesseminarium i Århus Seminariums bygninger og med Marselisborg Seminariums rektor som leder. Denne afgørelse førte senere til erstatningskrav fra Indre Mission, som ifølge Århus Seminariums fundats havde et retsligt krav. Det blev imødekommet af Undervisningsministeriet.

Ved optagelsen i 1989 havde man herpå 18 seminarier af følgende størrelser:

Blaagaard	6 spor	Alle de øvrige var nu 3-spors
Århus	5 spor	bortset fra dagafdelingen
Haderslev	4 spor	på KDAS, som kun var 2-spors
Ribe	4 spor	(KDAS fik 1990 det 3. spor)
Jelling	4 spor	

Annette Carlsen

– da debatten var hedest! Kristeligt Dagblad 20. januar 1989

Der blev optaget i alt 64 hold (spor), og det var stort set samme antal som tidligere. Resultatet blev altså trods alt både en kvalitetsforbedring og rationalisering.

For oversigtens skyld opregnes her de tilbageværende seminarier pr. 1.8.-92, hvor alle de ned- eller sammenlagte er ophørt med driften.

I København: N. Zahle, Blaagaard Frederiksberg og KDAS.

På Sjælland: Haslev, Vordingborg og Holbæk

På Fyn: Odense og Skårup

I Jylland: Haderslev, Ribe, Jelling, Århus, Silkeborg, Skive, Nr. Nisum, Aalborg og Hjørring.

Og hermed afsluttedes det sorteste kapitel for seminarierne siden 1824. Men forhåbentligt blev det som udtrykt af flertallets ordførere ved 3. behandling til gavn for læreruddannelsen.

I lederen i Berlingske tidende den 25. januar hed det:

»Hvad lærte vi så?

Oven på den foreløbige afslutning på bingospillet om seminarierne bliver der forhåbentlig tid til lidt eftertanke. Af mange gode grunde er der behov for det. Undervisningsminister Bertel Haarder vil, når larmen er stilnet af, ofte få hvasket i ørerne, at det var godt, at han stod fast. Især af socialde-

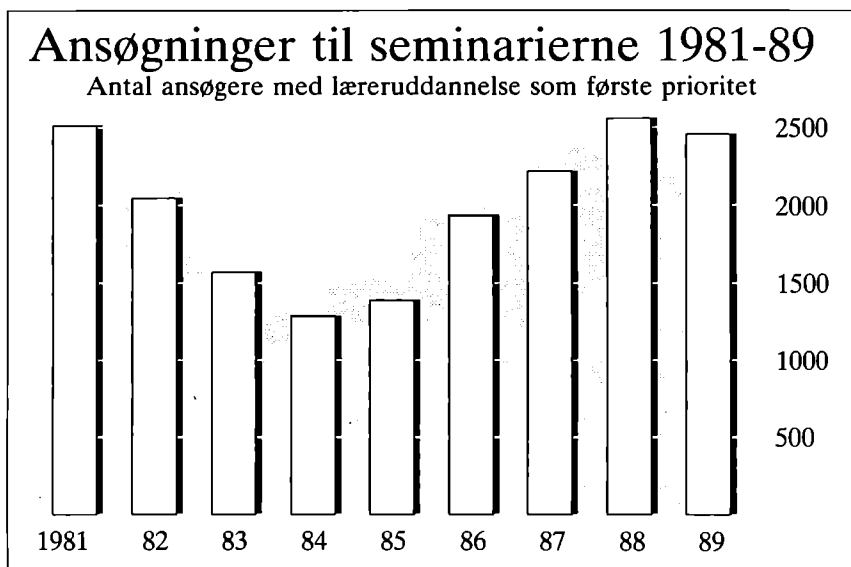
mokrater og de mere besindige blandt SF'erne, der godt kan se det rigtige i at tilpasse kapaciteten, men som ikke tør røre offentlige institutioner.

Seminarie-sagen burde også føre til overvejelser om, hvordan afviklingen eller tilpasningen af statslige og kommunale institutioner i de kommende år kan komme til at foregå på en geografisk harmonisk måde, således at udtyndingen ikke rammer ensidigt. Ved at gå lidt mere åbent og politisk koordineret til emnet kan man undgå den politiske tumult. Den uundgåelige udtynding af institutioner kræver en vis langsigtet planlægning.«

Optagelsen 1986-90

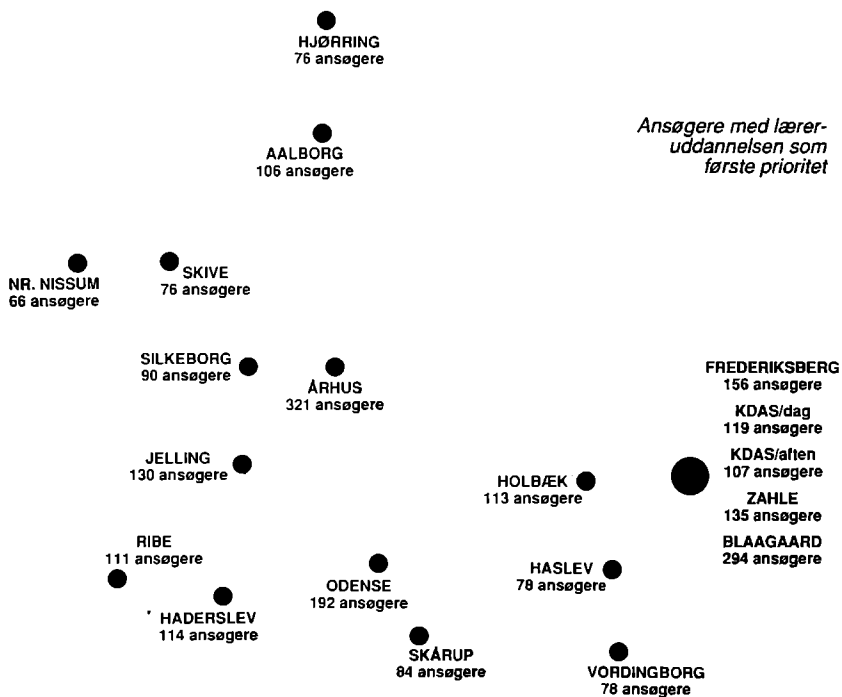
Tilgangen til seminarierne, som i perioden efter 1978 havde taget et styrt-dyk fra 5000 i 1978 til 1250 i 1984, var i 1985 igen begyndt at stige som tidligere omtalt, og antallet af førsteønsker var dette år 1400.

På nedenstående skitse ses i afrundede tal forløbet i de følgende år sammenlignet med de foregående.

Grafik: Ole Munk

Grafik: Ole Munk

Som man ser, var der igen grundlag for en stigende optimisme – Kurven gik den rette vej – indtil 1988. Med 1900, 2200, 2550 og 2450 var der nu overskud af ansøgere en del steder. Men som altid i nyere tid var overskuddet størst i de tre gamle universitetsbyer. På kortet gengivet ovenfor træder dette forhold ikke frem umiddelbart. Det er der god grund til. Kortet er fra »Magisterbladet«, nr. 16/89, og DMS ønskede ikke af kollegiale grunde at tydeliggøre det på kortet og ej heller i den omfattende tekstomtale. Et par tal kan illustrere det »skæve« Danmark. Århus havde 321 ansøgere til 125 pladser, Odense 192 ansøgere til 75 pladser og København 811 ansøgere til 425 pladser. Modsatningsvis havde det øvrige Sjælland kun 44 ansøgere i overskud ialt. Der blev afvist ca. 700 ansøgere.

Mindst 600 af disse var fra de tre store byer. Ingen – eller næsten ingen – taler om dette misforhold.

Optagelsen var i de samme år således:				
år	antal seminarier	ansøgere	optagne	antal hold
1986	24	1900	1615	60
1987	24	2200	1668	63
1988	24	2550	1723	63
1989	18	2450	1774	64
1990	18	2500	1779	65

Det er tydeligt, at seminarierne bliver mere og mere interesserede i det såkaldte »overbooking-system« eller med ministerens ord: flere stole ind! Interessen for det stiger med taxametersystemets indførelse. Nok får man kun penge til 24 pr. hold, men med frafald er man sikrere på at have 24 i de senere studieår. Den ret store udtynding efter første år visse steder bl. a. med flytning til de store byer tvang næsten de øvrige seminarier til at optage helt op til 28 pr. hold. 12 år tidligere klagede DMS til ministeren over, at et seminarium havde optaget mere end 24 pr. hold. Tiderne skifter og sæderne mildnes – også for organisationer.

Afslutningsvis skal her illustreres seminariernes totale fyldningsgrad gennem 1980'erne. Tallene er uden HF-elever og evt. andre aktiviteter og angiver altså alene antallet af lærerstuderende.

Antal studerende på seminarierne			
1981	10.686	1986	5.413
1982	9.436	1987	5.462
1983	7.993	1988	5.737
1984	6.576	1989	6.134
1985	5.705	1990	ca. 6.400

Tallene taler for sig selv. På de seminarier, hvor der kun var læreruddannelse – og det var de fleste – virkede der tomt og stille, når man kom der som gæst. De fastboende bekræftede, at sådan var det.

Nyt direktorat – ændret organisation

Da jeg blev ansat i Undervisningsministeriet i 1973, blev der bl.a. sagt til mig: »Du skal bjerge seminarierne frelst over i DVU«. I 1974 blev det nye direktorat for de videregående uddannelser oprettet. Vi havde da fået en Venstre-regering med en tidligere seminarierector som statsminister (Poul Hartling), og som tidligere beskrevet et stort og udvidet direktorat for folkeskolen, folkeoplysningen og seminarierne (DFFS). Ingen med indflydelse kunne i deres vildeste fantasi tænke sig at flytte uddannelsen af folkeskolelærere væk fra direktoratet for folkeskolen. Og sådan forblev det år efter år også med skiftende socialdemokratiske ministre (Ritt Bjerregaard, Dorte Bennedsen). Lejlighedsvis rejste jeg spørgsmålet om flytning, men det blev i stigende grad anset for retorisk. Gunden hertil var, dels at det ansås for politisk umuligt, dels at DVU's organisation var helt anderledes end DFFS's (senere DFS's). Forskellen i organisation var primært, at DVU var ledet efter en juridisk-økonomisk-planlægningsmæssig struktur uden pædagogisk sagkundskab, mens DFS's ledelse var en sideordnet pædagogisk-administrativ og juridisk ledelse. Meget kort kan forskellen altså udtrykkes i: med eller uden pædagoger, men det var naturligvis ikke hele sagen. Det var vor erfaring, at netop samarbejdet mellem jurister og pædagoger styrkede ledelsen. To juridiske chefer, E. Paludan-Müller og Henrik Helsted, skal her nævnes som eksempler på dygtige »sparring-partnere«.

I det pædagogiske hierarki på seminarieområdet fandtes som tidligere beskrevet et system med en leder og 4 undervisningsinspektører som medarbejdere og hertil 23 faglige konsulenter (centrale studielektorer kaldet). Disse 27 var alle også ansat på et seminarium, og for de 23's vedkommende med den største del af deres tjenestetid dér. Systemet gav et godt fagligt-pædagogisk styringsredskab, som med rimelighed sikrede en nogenlunde ensartet uddannelse på de mange seminarier. Alle på seminarierne fandt dette system tilfredsstillende efter mange samstemmende udtalelser.

I begyndelsen af 1988 tydede intet på en ændring af forholdene. Nok indledtes økonomistyringen, men i det sædvanlige regi. Min stilling blev opløst. Gode, kvalificerede ansøgere fandtes. Intet skete tilsyneladende. Men på den indre front arbejdedes. Ikke mindst departementschef Inge Thygesen var interesseret i en ændring af forholdene. Alle disse undervisningsinspektører og studielektorer i 36. lønramme – ligesom kontorchefer – var dyre. I sparetider kunne de først beskæres og blev det i løbet af 1980'erne. Og spørgsmålet, om videregående uddannelser som semina-

rierne behøvede fælles pædagogisk ledelse og tilsyn, rejstes. Der kan siges både for og imod, men med moderniseringsplaner med henblik på større decentralisering, selvforvaltning og profilering på de enkelte institutioner bliver svaret enkelt.

Resultatet tonede frem lidt efter lidt, men man nåede på intet tidspunkt at skimte en samlet plan for aktionen. Men i efterrationaliseringens klare lys var det nemt at se tegningen.

Overflytning til DVU skete 1. januar 1989. Min stilling besattes ikke. Der etableredes et midlertidigt seminariesekretariat i DVU, som skal decentralisere opgaverne og afvikle sig selv. De centrale studielektorer sluttede deres virksomhed i 1990. Seminariesekretariatet stoppede ved udgangen af 1990, og enhver pædagogisk fælles ledelse af de stadigvæk ret mange seminarier var hermed forsvundet.

Stilfærdigt kan det spørges om det var på den måde, seminarierne skulle bjerges frelst over i DVU eller Universitetsafdelingen, som blev det nye navn i 1990.

Det er ikke nemt at være lærer – og dog

I 1990 udkom en undersøgelse foranstaltet af DLF »Man kan kun gå på to ben«. Undersøgelsen var gennemført af to sociologer over en periode på 3½ år. Den havde flere formål. Dels skulle den undersøge lærernes forhold til foreningen, dels deres opfattelse af sig selv og deres arbejde, status m.v. Overraskende for de fleste viste den et mere positivt resultat af lærernes tilfredshed med deres arbejde end ventet. 80 % af de adspurgte karakteriserer lærerarbejdet som godt eller meget godt. Et andet positivt punkt ligger i trygheden i ansættelsen. 75 % følte sig trygge eller meget trygge, men samtidig følte 18 % sig utrygge eller meget utrygge. Man mere end aner afskedigelsestruslen for vikarer og timelærere og ser, hvad en tjenestemandsansættelse giver af tryghed.

Men meget trækker også den anden vej. Eksempelvis er hele spørgsmålet om lærerne som professionelle centralt i undersøgelsen.

Hvorfor betragtes en folkeskolelærer ikke som rigtig professionel, og hvad vil det sige at være professionel i den forbindelse? Undersøgelsen viser klart, at det er svært at føle sig som professionel lærer i modsætning til fx. en læge eller en advokat. Forklaringen ligger bl.a. i, at læreren er specialist i pædagogik og psykologi, mens det faglige ikke ligger på et særligt højt plan. Og netop på de pædagogiske områder er det vanskeligt at påberåbe sig ekspertviden. Alle har jo forstand på opdragelse og under-

visning. Den faglige – den videnskabelige baggrund anses af mange som intellektuel overfladisk. Denne iagttagelse var måske væsentlig at få med for kommende planlæggere af læreruddannelsen.

Endnu et forhold skal tages frem. Lær erhvervet har risiko for at blive et kvindeerhverv og dermed et lavtlønsområde. Ligestillingsrådet spørger i maj 1990: »hvorforskal en teknikumingeniør med samme uddannelsesetid som en lærer have 50.000 kr. mere om året?«. I undersøgelsen redegør man for »Kvinde-skolen« og for en del af disse problemer og belyser dem også statistisk. Nogle af tallene derfra kan illustrere problemet. (Alle tal er DLF medlemmer).

I 1978 var der 55 % kvinder og 45 % mænd

I 1989 var der 59 % kvinder og 41 % mænd

I aldersgruppen (1987)

25-34 år 66 % kvinder og 34 % mænd

55-64 år 48 % kvinder og 52 % mænd

Når man samtidig ved, at optagelsen på seminarierne viser samme tendens med stigende kvindeandel (i 1988 og 89 ca. 70 %), er det ikke svært at se udviklingen fortsætte i samme spor. Hertil kommer, at frafaldet blandt mandlige studerende er størst, og flere mandlige end kvindelige lærere ansættes uden for folkeskolen.

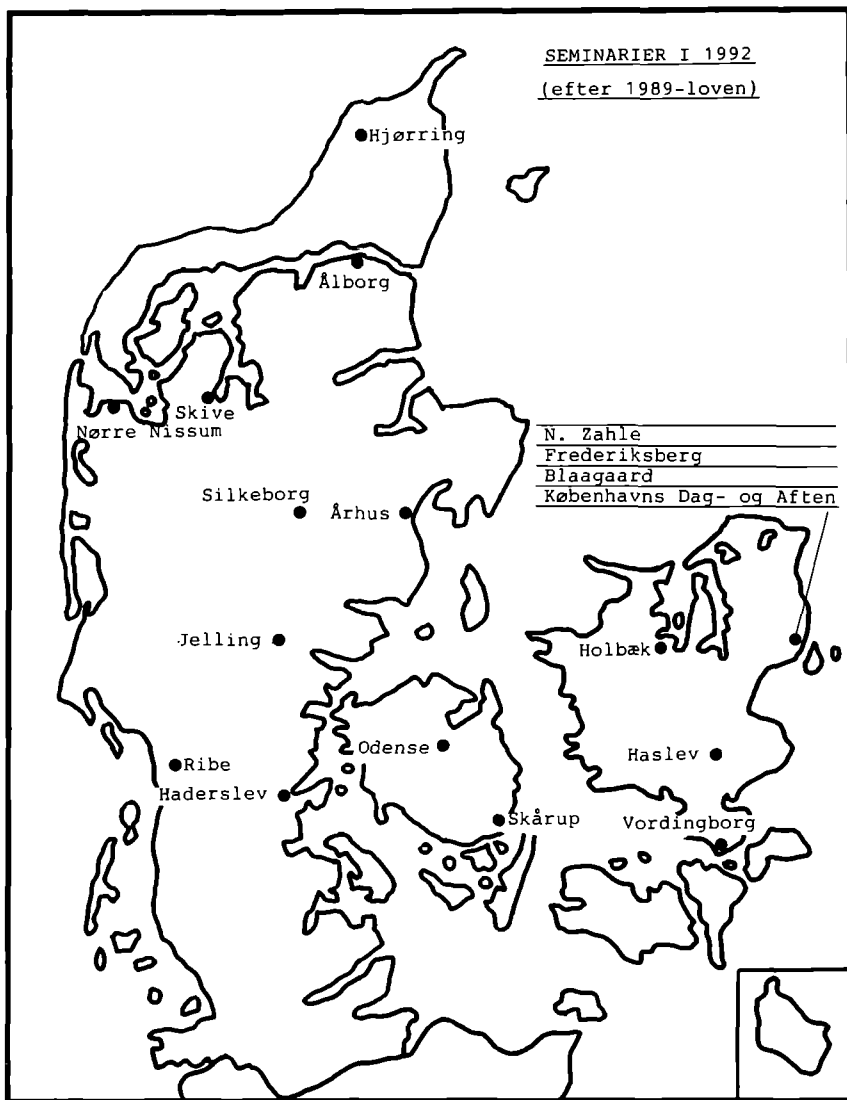
Som en illustration af lærerens lidt flossede anseelse i befolkningen skal bringes et læserbrev fra Tine i 9. kl. fra februar 1990.

Under overskriften »Hetz mod læreren« skriver hun bl.a.:

»Jeg kan ikke bare se passivt til, mens hele samfundet nærmest kører en hetz mod folkeskolelærerne. De bliver nedgjort, som om de ikke ved noget. Selvfølgelig ved lærerne, at de underviser efter gamle systemer, men der bliver sparet så meget på skolebogsystemet, at der ikke er råd til at købe noget nyt.

Faktisk er det forældrene, der blæser alt dette op. Kan deres barn ikke leve op til deres forventninger, er det meget let, at skyde skylden over på lærerne. Det er også forældrene, der stemmer på de politikere, der så småt er ved at ødelægge hele vores gode skolesystem.

Det er blevet sådan, at alle ser ned på folkeskolelærerne. Det er blevet flovt, at sige man er lærer, og det kan bestemt ikke være rimeligt!«

Seminarielandkortet 1992

Og dog viste en Gallupundersøgelse offentliggjort i Berl. Tid. i maj 1990, at folkeskolen stod stærkt i befolkningen. Mere end 80 % af voksne og børn mente, at skolen var god eller særdeles god.

Afslutningsvis kan der stilles en række spørgsmål. Kvalitet i skolen

optager sindene i uddannelsessektoren med ministeren i spidsen mere end i lange tider. Derfor: Får lærerne i dag en bedre uddannelse end tidligere? Dette medfører straks et nyt spørgsmål: Hvordan er den bedste læreruddannelse? Hvordan skabes den bedste balance mellem teori og praksis, mellem pæd.fag og skolefag? Hvordan uddanner man til den dobbelte opgave at undervise og opdrage? Disse spørgsmål er evigt aktuelle.

Sammen med de problemer kan nævnes andre. Hvordan er dansk læreruddannelse sammenlignet med andre landes? Hvorfor er den stadig så forskellig fra andre landes? Læreruddannelsen herhjemme er modsat de fleste andre steder en enhedsuddannelse, som gives på små læreanstalter uden forskningstilknytning. Er dette fortsat ønskværdigt?

Kort sagt: Er dansk læreruddannelse noget at samle på?

Andre læreruddannelser

Elbæk lærerskole

Når Elbæk-uddannelsen kun berøres indledningsvis i dette kapitel, er der to grunde hertil. For det første er litteraturen herom ikke ret omfattende, og for det andet fik lærerne fra Elbæk næsten aldrig mulighed for ansættelse i folkeskolen.

I 1917 startede forstander Johs. Elbek efter aftale med Dansk Friskoleforening en fri læreruddannelse på sin højskole, og uddannelsen var 2-årig. Indtil 1949 var Elbæk-uddannelsen den eneste eksamensfrie læreruddannelse, men man holdt dog prøver undervejs og indbød notabiliteter fra den frie skoles egen verden til at se på de løste opgaver. Men karakterer blev ikke givet. Et bevis for bestået prøve blev underskrevet af gæsterne. I 1922 opgav Elbek sin højskole og koncentrerede sig om lærerskolen. Elbæk Lærerskole, som den nu hed, fortsatte sin virksomhed til 1969 med forskellige ledere efter Elbek. Skolen blev aldrig et tilløbsstykke og fik sjældent over 20 nye elever om året. I løbet af sin levetid på godt 50 år, kom den til at uddanne lidt over 600 lærere. Mange af dem sidder endnu på deres post i de frie skoler, og i de allerseneste år har ganske få på særlig ministeriel dispensation fået tilladelse til at aflægge den såkaldte »Ollerupprøve« (se herom senere) for at opnå ansættelse i folkeskolen.

I længden kunne Elbæk Lærerskole ikke klare sig i konkurrencen med Den frie Lærerskole i Ollerup, som gav en længere og mere estimeret fri uddannelse, og de sidste år blev vanskelige for skolen. I alle årene modtog skolen statsstøtte i analogi med højskolerne. I 1969 opgav Lærerskolen sin virksomhed.

Den frie Lærerskole i Ollerup

Under og i årene lige efter anden verdenskrig opstod tanken om en fri nordisk lærerhøjskole og en fri dansk lærerskole. Som så ofte før var

Askov Højskole arve for nye tanker, og dr. Holger Kjær var den, som gav bolden op med en artikel herom. Andre inden for de frie skoler tog idéen om en fri dansk lærerskole op. Der nedsattes et udvalg til at arbejde videre med tanken og efter en snublende start med afsæt først i Kerteminde og derpå i Vestbirk blev »Den frie Lærerskole« til en realitet i løbet af foråret 1949. Udvalget, som flere gange havde skiftet medlemmer ud, fik nu fuldmagt til at købe Ollerup Folkehøjskole, starte en landsindsamling, forhandle med ministeriet om økonomi og status og ansætte en forstander.

I maj købtes højskolen for 326.000 kr., og landsindsamlingen skaffede i første runde 70.000 kr. Højskolelærer cand.theol. Jørgen Bøgh, Askov blev ansat som forstander (Bøgh blev senere forstander for forsvarets civilundervisning og herefter domprovst i Århus). Forhandlingerne med ministeriet gik trægt, for tilskudsloven for højskolen måtte ikke anvendes på en erhvervsuddannelse.

Den 15. september 1949 kom man igang med en stor 1. kl. og to mindre klasser fra Vestbirk på en lille snes elever, som ønskede at gøre deres uddannelse færdig. Økonomisk var de første år hårde. Bestyrelsen måtte personligt hæfte for en kassekredit, og forstanderen brugte meget af sin i øvrigt travlt optagne hverdag på at søge at skaffe midler til driften og til en foreløbig sparsom reovering af nedslidte bygninger. I de første år søgte man også at drive højskolen videre ved siden af Lærerskolen. Det var ingen succes og stoppede snart.

Men idéerne bar sagen frem. Her fandt vi i sandhed »manden fra ploven« og »kvinden fra gryden«, som ofte uden anden boglig baggrund end en landsbyskolegang og et vinter- eller sommerkursus på højskole gik i gang med en krævende 4-årig uddannelse. Troen på tanken om at uddanne lærere uden eksamen til den frie skole havde en iboende kraft. I et interview om skolens start ved jubilæet i 1974 udtaler den 84-årige Johs. Jensen, som havde været friskolelærer og senere lærer på Den frie Lærerskole 1952-86, bl.a.: »Vi følte en trang og forpligtelse til inden for læreruddannelsen at virkeliggøre det, vi havde mødt og oplevet i de frie skoler gennem Grundtvig og Kolds skole- og menneskesyn, så det kunne leve videre i den kommende slægt (...), at skolen måtte blive en modvægt mod hele den intellektuelle udvikling, som nu vandt frem i seminarieverdenen, at denne frie skole ville støtte de kræfter inden for seminarierne, der kæmpede for en større frihed og mod en ødelæggende ensretning«. Denne udtalelse er interessant set i sammenhæng med, at det netop var i slutningen af 1940'erne, at et omfattende forsøgsarbejde fandt sted ved seminarierne skabt af Hartvig Frischs forsøgslov fra 1948 og udkrystalliseret i lærerloven fra 1954. Dette var en parentes, men ikke uden sammenhæng

med, hvad der skete på Lærerskolen i 1952. Afsluttende udtalte Johs. Jensen: »Virkeligheden er alle tings prøve, sagde Jakob Knudsen. Lykkedes det at omsætte disse tænkte mål i dagliglivets verden? Hvor meget eller hvor lidt, det må andre dømmе om, men tankeløs blev skolen ikke ...«

Hverdagen begyndte, og et par træk fra denne hverdag kan berettes på baggrund af et interview med en elev fra perioden, hvor han fortæller om undervisningen og dagliglivet i 1951. Skolen var jo som højskolen en kostskole, den var lille, og alle levede tæt på hinanden døgnet rundt. Det gjorde, siger denne elev, »at forholdet mellem lærere, elever samt personale blev tæt og godt«. Uddannelsen var som nævnt 4-årig med et indlagt 5 måneders sammenhængende praktikforløb på en fri- eller efterskole midt i det 3. år. I de typiske højskolefag historie, litteratur og kristendomskundskab var timetallet stort, og undervisningen følte vedkommende og oplivende. Anderledes var det i matematik og fremmede sprog, hvor de fleste jo mødte forudsætningsløse, og pædagogik og psykologi fandtes ikke på skemaet. En enkelt elev havde stud. eksamen og et par stykker realeksamen, og disse medvirkede til, hvad vor hjemmelsmand kalder »indbyrdes undervisning«. Et enkelt citat beskriver situationen: »I matematik arbejdede vi fuldstændig ordinært. Vi skulle lære tingene helt fra bunden af«.

Den første krise i Ollerup

Et sæt af foreliggende kendsgerninger gjorde, at det allerede i foråret 1952 trak op til en krise, som endte i en bitter strid og med, at Jørgen Bøgh forlod skolen. De faktorer, som spillede en rolle, kan opregnes således: 1) beskæftigelsesmulighederne for lærere uddannet fra frie lærerskoler tegnede dårligt, 2) en ny seminarielov var i sigte med en betydelig eksamensfrihed, efter at seminariekommissionen i 1951 havde færdiggjort sit arbejde, og 3) skolens status mellem højskole og seminarium voldte både ministerium og skole mange vanskeligheder, selv om man i 1950 opnåede en delvis ligestilling med privatseminarier i tilskudsmæssig henseende.

I en artikel i Højskolebladet nr. 28, 11. juli 1952 redegjorde Jørgen Bøgh for hele sagsforløbet, hvis hovedord var eksamen. Bøghs forslag gik i al enkelthed ud på, at man oprettede en forberedelsesklasse for de elever, som efter afsluttet uddannelse på Lærerskolen ønskede at aflægge prøve i et nærmere beskrevet mindre antal fag med den mulighed at kunne få ansættelse i folkeskolen. Bøgh var klar over, at »Skolens venner« var forundrede over dette initiativ, og netop derfor skrev han artiklen. Han

havde flertallet i skolens styrelse bag sig, men man havde ikke fået orienteret eleverne tidligt nok. Den ideologiske krig brød ud, styrelsen vaklede, nogle skiftede standpunkt, men Bøgh holdt fast ved sit – og var mest fremsynet set næsten 40 år senere. Lad ham derfor få det sidste ord hentet fra en artikel i 25-års-skriftet: »der var vel nok blevet fremelsket en del fanatisme og overdreven selvbevidsthed, da man kastede sig ud i en sag, som havde alle odds imod sig. Navnet »Den frie Lærerskole« kunne indbyde til en vis farisæisme. Der lå jo i det en utilslørret kritik af andre seminarier for ikke at være frie ...« Flere lærere fulgte Bøgh derfra, mens andre blev. Lærerkredsen var altså opsplittet og usikker, bestyrelsen svag og elevkredsen fanatisk ideologisk.

– men Lærerskolen består

Skolen fik ny forstander i februar 1953 (Harald Bredstorff), og debatten om Lærerskolens elevs adgang til folkeskolen fortsatte og nåede et nyt klimaks, ved at en venstremand i 1954 forelagde et lovforslag i Folketinget om frit uddannede læreres adgang til embeder i folkeskolen. Forslaget faldt, og sagen var igen død et stykke tid.

Ved et besøg på skolen i 1956 af undervisningsminister Jul. Bomholt ledsaget af højtstående embedsmænd gav ministeren på den ene side udtryk for sin interesse for skolen og for dens særlige syn, og på den anden side gav han til kende, at den nye seminarielov (hans eget »frihedsbrev« til seminarierne fra 1954) måtte være til at leve med for Lærerskolen. Altså prøver i læreruddannelsens fag som betingelse for ansættelse i den offentlige skole.

Styrelsen og lærerne stod fast, men flyttede sig alligevel ganske langsomt en lille smule. I 1956 var man indstillet på prøver i dansk og regning, og i 1957 tog man et fremmed sprog med. Den afgørende vending kom ved ændring af folkeskoleloven i foråret 1958. DLF havde hele tiden talt mod godkendelse af de »frie« lærere, men ved lovbehandlingen indgik Jørgen Jørgensen, som var blevet minister i 1957 efter Bomholt, og formanden for DLF Stinus Nielsen et kompromis. Dette førte til en udformning af § 20 i folkeskoleloven (hvor lærer kvalifikationer var fastsat), som muliggjorde, at »Ollerup-lærere« efter aflagte prøver kunne ansættes i folkeskolen.

Hermed var grunden lagt til den »Ollerup-prøve«, som fortsat eksisterer – dengang med prøve i de fag, som afsluttedes med prøve ved lærerekamen. Det var kun en trediedel af fagene. I de første år henlagde man

forberedelsen til Krabbesholm Højskole, som arrangerede et 6 mdrs. kursus, og man opnåede tilladelse til, at eksamen afholdtes på Krabbesholm, og kursus's lærere var eksaminatorer. Det var meget liberalt, og dogmatikerne blandt »vennerne« fik næsten ikke snavs på fingrene. Eksamen var stadig et »minusord« i friskolekredse.

Resten af 50'erne og 60'erne blev en rolig periode i Lærerskolens liv. Der var stabil tilgang med 20-30 nye elever pr. år. I 1964 forlængede man uddannelsen fra 4 år til 5 år. Efter 3 år fik de nu et helt års praktisk uddannelse, og det sidste år (det femte) kunne så i høj grad bygge på de praktiske erfaringer og samtidig forlængedes uddannelsens teoretiske del med et halvt år, som først og fremmest skulle bruges til mere uddannelse i sprog og matematik.

Et indtryk af skolens mål i denne periode får man ved et par uddrag fra et interview i jubilæumsbogen fra 1974 med Harald Bredsdorff. Han bliver spurgt: »Hvad er for dig det centrale i de frie skoletanker« og »i denne forbindelse den frie læreruddannelse?« Hertil svarer han bl.a.: »Den enkelte person skal udvikle sig, men skal ikke præges eller tilpasses«. Han betoner, at friheden er under ansvar, selv om han erkender, at man af og til har måttet slås med »højskoleproblemet« dvs. sidde passivt og være modtagende uden selv at præstere noget. Senere siger han om det faglige og lærervirksomhed: »Det er et stort ansvar at være lærer (...), og derfor er de menneskelige egenskaber væsentligere end bestemte faglige krav.« Hermed polemiserer han stilfærdigt mod de andre seminarier, og det er vel naturligt og rigtigt for en alternativ lærerskole. En lærer i Ollerup gennem 20 år udtrykker sig i 1974 tilsvarende med følgende lidt skarpere: »Men Den frie Lærerskole blev ikke noget seminarium. Dygtige folk forlod valpladsen, men eksamen kom ikke inden for murene. Den idé, at eksamen er suspekt, deltes ikke dengang som nu af særligt mange. Lærerskolen var i dette stykke en enlig svale«.

Perioden var også præget af en del byggeri. Både tiltrængte nybygninger og renovering af det ældre fandt i nogen grad sted, og det sidste nødvendiggjordes yderligere af en brand i 1952. Dette betød, at man efterhånden kunne optage flere elever, hvad Bredsdorff i begyndelsen var stærk modstander af, men med yderligere udvidelse i de følgende årtier (70'erne og 80'erne) har man fået en kapacitet med 45 studerende pr. årgang.

H. Bredsdorff blev i 1969 afløst af sem. lektor Vilhelm Nielsen, som imidlertid allerede forlod skolen igen i vinteren 1970-71 for at blive undervisningsinspektør for højskolerne. Han fortsatte på sin stilfærdige og meget kloge og formidlende måde arbejdet på Lærerskolen i de kendte spor og fik løst en række problemer med bygning af nyt kollegium og en ny

spisesal. Begge sager kan måske forekomme ubetydelige, men i disse år viste det sig stadig vanskeligere at fastholde kostskoletraditionen, som fandtes meget væsentlig. Man havde givet køb ved kravet om, at eleverne i hvert fald skulle bo på skolen det første år, og senere følte man sig tvunget til at gøre det obligatorisk at spise blot ét måltid på skolen om dagen.

Også ungdomsoprøret nåede Lærerskolen i Vilh. Nielsens tid. Han udtalte herom i et interview fra maj 1985 med Ulla Poulsen (se Kildehenvisninger) bl.a., at eleverne ville have mere indflydelse på undervisningen, økonomien og alt andet, at man holdt mange fællesmøder, hvor elevindflydelsen var hovedtemaet, og at ikke alle lærere kunne finde sig i dette. Han sluttede med: »Den spænding og de diskussioner, som opstod, var ulidelig«. I samme interview gav han udtryk for, at Lærerskolen i hans forstandertid (og senere) ikke var eller er fri i den forstand, at den bygger på Grundtvigs og Kolds tanker, og elevklientellet kom kun i ringe grad med en grundtvigsk baggrund fra hjem, skole eller høgskole.

Ny forstander – og den anden krise

Først på året i 1971 fik Lærerskolen sin fjerde forstander, Flemming Tranæs, og han går af i 1991. Han kom fra et grundtvigsk hjem, men havde lærereksamen og derefter praksis i folkeskole og privat realskole. Han blev antaget efter opslag, hvad der var nyt på stedet, og efter meget grundige overvejelser og samtaler til flere sider. I »Dansk Ungdom og Idræt« febr. 1971 bød et bestyrelsesmedlem ham velkommen i en lille artikel med overskriften »Den fri Lærerskoles fremtid«. Han skriver heri bl.a.: »Den eksamensfrie ordning er stadig den bærende, men man procederer ikke på en tidsmæssig genvej til lærergerningen, »kun« på eksamensfri vej til de fornødne kundskaber ...«. Det er interessant at se, hvordan de store ord fra Lærerskolens første år er blegnet lidt, og at man snarere beviser sin eksistensberettigelse ved at være imod noget.

Tranæs fik frie hænder til at lede skolen med ansvar over for styrelsen, og han kunne ansætte og afskedige lærere. Begge dele fandt sted, og af og til gik det ikke helt stille af. En tredjedel af lærerne udskiftedes. Det var oprydningsår, og det gik godt. Han vandt fodfæste. Der blev i samarbejde med ministeriet etableret en ny »Ollerup-prøve« i samklang med 1966-loven, og prøven blev relativ omfattende, og ganske mange benyttede sig af denne mulighed for at opnå ansættelse i folkeskolen. Forberedelse

skete ofte på tomme pladser på seminarierne, som kursusloven fra 1978 gjorde legale.

Byggeri fik han også sat i gang, for der var efter de flestes mening sket for lidt. Men svært var det. Økonomien var sløj, og tilskudsforholdene fra staten fortsat noget uklare. Men man fik bygget efter mange trakasserier og fik plads til de 180 elever, som også i dag er det hjemmenværende antal (4 årgange á 45 elever).

Men alt dette var alligevel mindre bryderier i forhold til de problemer, som ungdomsoprøret førte med sig. Som nævnt var det begyndt under forgængeren, og i Tranæs' første år var hans erfaringer fra forsøg med en vis kollektiv ledelse fra hans tid som skoleinspektør måske af en vis betydning. Men udviklingen eller problemerne kunne ikke standses. Flere nye lærere var med Tranæs's egne ord »langt ude på venstrefløjen«. I et interview med Ulla Poulsen siger forstanderen: »Problemet var, at der var forskellige bestræbelser på at få skuden drejet i en mere progressiv socialistisk retning. Primus motor var lærer N. N. og en gruppe venstreorienterede elever. Jeg mener, at jeg selv løb med langt hen ad vejen. Nogle mener også for langt. (...) Men da man nåede frem til (...), at man arbejdede hen imod at dele Lærerskolen op i to grupper, måtte jeg gribe ind«. Tanken var en ny linie med progressiv, venstreorienteret, marxistisk grundsyn og uden kristendomskundskab og en sideløbende linie som den almindelige fri uddannelse.

Dette måtte ende med et brag, for både lærergruppen og elevflokken stod delt. Men styrelsen stod fast, selv om 40-50 elever i starten truede med at melde sig ud. Der blev holdt formøde, institutionsmøde og stormøde, og det endte med, at styrelsen udstak de principper, hvorefter skolen skulle drives. Der ville ikke blive linjedeling. De, som ikke ville være med til dette, meldte sig ud. Tranæs sagde, at nu gik gassen af ballonen, og det endte med, at 4-5 elever forlod skolen.

I en kort og knap beskrivelse virker hændelsesforløbet mindre dramatisk. Der skal dog ikke være tvivl om, at disse april dage i 1976 var afgørende for skolens fremtid og for Tranæs's forbliven som forstander. Den frie Lærerskole fandt påny fodfæste, og Tranæs styrkedes af hændelsen.

I juni 1976 udtalte Flemming Tranæs i DFL-»Kontakt«, hvori man lidt på afstand bragte forskellige deltageres opfattelse af »Vinterstormen på DFL«, bl.a. følgende meget centrale om konflikten: »To hovedbegreber i Grundtvigs samfunds- og menneskesyn er »det levende ord« og »den levende veksel-virkning«. Det skær, som delingsfolkene kuldsejlede på, var »den levende vekselvirkning«. På dette funderede en enig styrelse sit

uomgængelige krav om dialogen og samtalen som noget fundamentalt for arbejdet på Lærerskolen«.

Skolens styrelse havde de første år ikke en kreds bag sig, sådan som man ellers næsten altid ser det ved de frie skoler. Men kredsen kom – tillidsmandskredsen. I 1956-57 fik man de første omkring 60 personer til at slutte op om skolen, og i 1961 vedtoges en furdats med 3 instanser: forstander, styrelse og tillidsmandskreds. Styrelsen var institutionens højeste myndighed og udgik i det væsentligste fra tillidsmandskredsen, og i 1970 blev kredsen endnu stærkere, idet den nu fik »den største myndighed i de forhold (...), som er af fundamental betydning for skolens pædagogiske virke, dens elevers uddannelse og økonomi«. Nu sad styrelsen således på skulderen af tillidsmandskredsen, og et virkeligt netværk blev skabt på de første 20 år af skolens historie. Det fik uden tvivl betydning under »vinterstormen« og i alle de følgende år, som forløb arbejdsmæssigt og ideologisk rolig. Man fandt en arbejds- og ledelsesform, hvor forstanderen, lærerrådet og fællesmødet (bestående af alle elever og alle ansatte incl. forstandeen) sammen udgør den daglige ledelse med fællesmødet som en væsentlig faktor, hvad angår undervisningen og dennes tilrettelæggelse og fordeling af midler til fagene.

Om det daglige liv

skal kort berettes, at optagelse er betinget af 1) fyldt 20 år, 2) mindst 1 års erhvervsarbejde, 3) i visse fag krav om mindst 10. kl. niveau. Den endelige afgørelse om optagelsen ligger hos lærermødet.

Uddannelsen er på mange måder forskellig fra den almindelige læreruddannelse. Eksempelvis er historie, pædagogik/psykologi og dansk obligatoriske fag under hele uddannelsen, og fagkredsen er generelt bredere end efter 66-loven. Næsten ingen af skolens obligatoriske fag kan fravælges, men i de to sidste uddannelsesår er der visse frie valg. Obligatoriske fag de to sidste år er religion, samfundsfag, pædagogik/psykologi og undervisningslære. Bemærk, at de pædagogiske fag nu er centralt placeret i modsætning til tidligere. Det tredje år er som tidligere nævnt praktikår. Der er mødepligt til uddannelsen, og derfor er det muligt for lærerne dels hvert år at udfærdige et notat om den studerendes faglige indsats i årets løb, dels ved afslutningen at afgive en udtalelse i faget. Efter endt uddannelse gives en sammenfatning på et afgangsbetis, hvor det samlede lærerråd giver en egnethedsudtalelse, og beviset indeholder også udtalelser fra praktikopholdet. Der findes således ingen karakterer og naturligvis ingen prøver.

Lov om statsstøtte 1980

Som tidligere nævnt var støtten til Lærershøjskolen fra dens start et ikke ubetydeligt problem juridisk set. Derfor udskød man stadig problemet ved at ordne sig ved finansudvalgsbeslutninger, som førte til aktstykker, der gav mulighed for tekstanmærkning på finansloven. Det var på samme tid et beskedent eksistensgrundlag for Lærerskolen og et vanskeligt håndterligt instrument for ministeriet. Men – som man sagde i Ollerup: »Vi tager det bedste fra højskolernes og seminariernes tilskudslove, og så går det«. Og det gjorde det. Ved behændighed fra begge sider lykkedes det uden alt for rigide regler at finde løsninger på problemerne. I alle årene har eleverne også fået SU – tidligere statsunderstøttelse.

Men i 1972 var en anden alternativ læreruddannelse kommet til – Det nødvendige Seminarium (DnS) –, og i 1978 fandt Ritt Bjerregaard det rimeligt efter pres fra »Tvind«, som var hjemsted for alle institutionerne i det store pædagogiske »imperium«, at overveje at gennemføre en lov om 100 % statsstøtte til DnS med tilhørende forberedelseskampus (svarende til HF). I ministeriet var planerne med dette lovforslag langt fremme, da der i eftersommeren 1978 dannedes en regering af Socialdemokratiet og Venstre. Venstre havde hidtil været skarp modstander af DnS, og det var derfor utænkeligt at fortsætte med planerne om en særlig lovgivning for denne instituion. I løbet af foråret 1979, hvor Dorte Bennedsen havde afløst Ritt Bjerregaard, havde jeg en dag en samtale med Venstres skolepolitiske ordfører Bertel Haarder, og i samtalens løb opstod den idé, at en fælles lovgivning for Ollerup og Tvind var en for Venstre politisk fremkommelig løsning. Ministeriet tog derpå i al stilhed fat på udformningen af et lovforslag, og arbejdet fortsattes, efter at Venstre trådte ud af regeringen i efteråret 1979.

Lovforslaget fremsattes i Folketinget i februar 1980. Forslaget var enkelt og bestod af tre indholdsparagraffer, hvoraf kun to vedrørte Lærerskolen. I § 1 fastsattes det, at 1) institutionen skulle være selvejende, 2) virksomheden skulle foregå inden for en ramme fastlagt af ministeren efter forhandling med institutionen, og 3) ledelsen skulle godkendes af ministeren. I § 3 fastsattes støttebetingelserne, som principielt skulle svare til dem, der gjaldt for de private skoler, men med særligt hensyn til de forhold, der havde forbindelse med læreruddannelsesvirksomhed og med et loft over tilskuddet. § 2 omhandlede bestemmelser om uddannelse, der umiddelbart kunne give grundlag for ansættelse i folkeskolen. Dette var ikke aktuelt for Lærerskolen.

Forslaget fik en meget grundig 1. behandling, men de to tredjedele af

tiden drøftede man DnS. Alle partier var nemlig enige om at støtte Den frie Lærerskole. Derfor fandt nogle ordførere loven unødvendig og sammenkædningen næsten upassende. 2. behandling gik raskere, for nu var banen kridtet af. S, SF, Rad.V., Retsforbundet og VS støttede lovforslaget, mens Kons., V., CD, Kr.F. og Fremskridtspartiet stemte imod. Mest interessant var Venstres stilling. Det liberale parti, som havde været med til at lægge kølen til lovforslaget, gik imod, fordi det ikke ønskede DnS støttet. Dette blev de hånet for fra flere sider – stærkest af VS's ordfører Steen Folke. Loven blev vedtaget uændret 25. april 1980 og stadfæstet som lov nr. 165 af 6. maj 1980 om statsstøtte til Den frie Lærerskole og Det nødvendige Seminarium.

I Lærerskolens styrelse og tillidsmandskreds var der stort set tilslutning til lovforslaget. Dog var formanden for kredsen modstander, men kunne ikke samle stemmer til indkaldelse af en generalforsamling. I »Friskolebladet« nr. 4, 1980 var der et indlæg med overskriften »Skal Den frie Lærerskole i bås med Tvindskolerne?« Artiklen indledes med: »Så er der påny røre om »Den frie Lærerskole i Ollerup!«« Sporene skræmte tydeligt nok fra de tidligere nævnte kriser, men denne gang var det i højere grad den ideologiske kæphest, der blev redet. Der var folk, som næppe kunne være i stue med Tvind og slet ikke under samme lov. Disse havde åbenbart samme problem som Venstre og så ikke som det store flertal bag skolen den politiske nødvendighed, som skabte langt større sikkerhed for Lærerskolens fremtid. Det viste sig meget tydeligt i december 1988. Herom i næste afsnit under DmS.

Lærerskolen trives fortsat

Både før og efter lovvedtagelsen optog Lærerskolen 45 stud. om året, og det er fastholdt indtil nu. De voldsomme nedskæringer, som seminarierne var udsat for fra 1974 til 1985 (fra 196 hold til 57 hold), ramte ikke Ollerup. Loven gav kun mulighed for at inddrage DnS i totaldimensioneringen, men man kunne rent administrativt have strammet grebet om DfL, men har indtil nu afstået derfra. Tilgangen til Lærerskolen har heller ikke haft den kraftigt faldende tendens, som seminarierne oplevede i samme periode fra over 5000 ansøgere og til 1200. Tværtimod har tilgangen været konstant eller stigende, og hyppigt har der været mere end dobbelt så mange ansøgere som pladser. Skolen har blandt sine ansøgere i de senere år også haft et stigende antal studenter og HF'er. Det er karakteristisk, at »manden fra ploven« er ved at uddø. HF og ikke mindst

enkeltfagskursus fra HF har mindsket denne gruppe betydeligt. Det er måske også et tidens tegn, at interessen for den rimeligt bundne uddannelse til de frie skoler er mere attraktiv end den frie uddannelse på seminarierne til den kommunale og traditionelle skole er det.

På Lærerskolen har man haft det problem, at man også gerne ville være et alternativ til DLH for den frie skoles lærere. Disse har dog adgang til efter- og videreuddannelse på DLH. Men man forstår, at kredsen bag skolen gerne så og fortsat gerne ser en uddannelse specielt tilrettelagt for friskolens lærere. Det har (selvfølgelig) ikke været muligt at vinde gehør for statsligt tilskud til noget sådant, men det lykkes da alligevel Lærerskolen at gennemføre ugekurser og ofte i ferier uden statstilskud.

Den frie Lærerskole har nu i mange år levet et udadtil stille og indadtil

Antal dimittender.		
1950 11	1964 25	1978 34
1952 12	1965 27	1979 45
1953 25	1966 0	1980 40
1954 24	1968 15	1981 43
1955 20	1969 21	1982 50
1956 17	1970 30	1983 43
1957 17	1971 19	1984 36
1958 25	1972 28	1985 43
1959 19	1973 26	1986 38
1960 13	1974 26	1987 37
1961 11	1975 23	1988 34
1962 27	1976 40	1989 42
1963 20	1977 41	1990 44
Antal ansøgere 1978-90		
1978 112		1985 105
1979 111		1986 130
1980 97		1987 82
1981 99		1988 104
1982 91		1989 130
1983 103		1990 146
1984 115		
Bemærk, at intet i ansøgerbilledet ligner seminariernes i samme periode.		

meget aktivt liv, hvor forandringer kan gennemføres uden de store falbelader. Her er ingen besværlig lovgivningsmagt, men en forstående og medlevende tillidsmandskreds, som med fingrene på pulsen ved, hvad de frie skoler ønsker af de kommende lærere. Her er virkelig tale om forbundne kar, og siden 1950 er langt over 1000 lærere vandret ud til de mange og meget forskellige skoler, som står bag Ollerup, og som i broderlig ånd også vogter over skolen. Selv friheden har sine grænser, har det stedse vist sig.

Det nødvendige Seminarium

I 1970 skabtes et nyt begreb i skoleverdenen: »Den rejsende Højskole«. Initiativtageren var den unge, idealistiske og særprægede lærer Amdi Petersen, som allerede i midten af 1960'erne havde vakt opsigt ved usædvanlig påklædning og opposition på en skole på Fyn. Denne nye højskoleform bestod af tre dele: forberedelse til en udenlandsrejse (til den tredje verden), selve rejsen og efterbehandling af det oplevede. Det voldte naturligvis Undervisningsministeriets direktorat for ungdomsundervisning og den hertil hørende tilskudsforvaltning en del problemer at finde frem til støtte-muligheder. Utraditionelt var det jo, men smidig eller bøjelig – som man var i det »frie« direktorat – fandt man løsninger, som man vist en del år senere fortrød.

Med udgangspunkt i denne idé og med andre pædagogiske tilskyndelser henvendte Amdi Petersen sig i efteråret 1971 til ministeriet med sine planer om læreruddannelse – allerede fra starten betegnede med »Det nødvendige Seminarium« (herefter forkortet DnS). Alene navnet skabte uvilje, modstand, usikkerhed eller spotske bemærkninger i de »gamle« seminariekredse. Undervisningsminister Knud Heinesen orienterede i et notat Folketingets Undervisningsudvalg om sagen i slutningen af maj 1972. I sommerens løb udarbejdedes en ansøgning til Finansudvalget om driftstilskud. Allerede før svaret herfra forelå, spurgte den konservative Gerda Møller 7.8. 1972 den socialdemokratiske minister: »Vil ministeren undlade at søge tilskud til »DnS«?« Formuleringen var raffineret og tidspunktet ubelejligt, for på dette tidspunkt vidste man ikke i Undervisningsministeriet, om Økonomi- og Budgetministeriet ville tilslutte sig anmodningen til Finansudvalget. Heinesens svar bar præg af det prekære tidspunkt, men han gav trods økonomiske betænkeligheder udtryk for følgende positive betragtninger. »Planen for uddannelsen ved »DnS« rummer imidlertid en

række elementer og idéer, som det skønnes at kunne være af betydelig interesse at se gennemført i praksis«.

Når det er af interesse at opholde sig ved disse indledende trakasserier på den politiske front, er det for lige fra begyndelsen »at slå tonen an«. Politisk var DnS i tiden 1972-88 stadig en varm kartoffel og skabte ustandselig problemer mellem venstre og højre side i Folketinget.

Hvad var det så for elementer og idéer, som skønnedes af betydning at få gennemprøvet? DnS's forslag til læreruddannelse var udarbejdet som en pjece, og ansøgning om planens gennemførelse var stilet til undervisningsdirektør Hans Jensen, direktoratet for folkeskolen og seminarierne. Den oprindelige plan så således ud: 1) 9 måneders træning i oplevelse og erkendelse af den globale virkelighed og træning i oplevelse og erkendelse af gruppeliv. 2) 3 måneders produktivt arbejds- og opsparingsøvelse. 3) 9 måneders træning i oplevelse og erkendelse af den nationale virkelighed. Træning i forældre- og lærersamarbejde. Træning i at være en gruppe, der fungerer i en mindre samfundsenhed. 4) 3 måneders træning i at gøre, hvad man finder rigtigst at gøre. 5) 2 års træning i oplevelse og erkendelse af børnenes og lærerens virkelighed i skolesituationer knyttet sammen med teoretiske studier af pædagogik, psykologi og beslægtede fagområder. Muligheder for arbejde i vareproduktionen. Træning i samarbejde med forældre, børn og lærere. Træning i pædagogisk og psykologisk kritik af pædagogik og psykologi. Træning i opstilling af undervisningsmodeller med udgangspunkt i egne erfaringer. 6) 1 års undervisning i folkeskolen. 7) 2 måneders fornyet konklusion kombineret med genoptræning i vareproduktionen.

Hvor havde den unge flok idealistiske lærere i kredsen om og med Amdi Petersen fået disse inspirationer fra? Selv om grundtanken om et helt anderledes seminarium selvfølgelig var udtryk for kritik over for den eksisterende uddannelse, kom de negative begrundelser ikke åbent frem. Man byggede i langt højere grad på positive intentioner. Det er klart, at »Den rejsende højskole«s succes var en af drivkræfterne. En anden var forunderlig nok den »Blå« Betænkning« – undervisningsvejledningen fra 1960. I pjecen føres en form for bevis for, at betænkningens intentioner ikke er opfyldt. Så danner man en slags syntese af »Den Blå« og samfundsintegrationen og her både den nationale og globale. I sine idébeskrivelser fremdrager man en række bærende synspunkter fra betænkningen, og hvert af afsnittene slutes magtfuldt med ordene »dette må vi kræve af læreruddannelsen«.

Om uddannelsens organisation fremgik det, at gruppen på ca. 10 stud. var enheden. I denne gruppe skulle det særlige fællesskab sammentømmes.

Her skulle man opleve den nationale virkelighed efter at have skaffet sig de nødvendige midler ved erhvervsarbejde (pkt. 2 ovf.) til køb af en »villa« og her foregår pkt. 3 og 4. Ordet villa forekom rent faktisk og virkede dengang lige som i dag som et stilbrud. Fagene var det for traditionelle skolefolk ikke til at få øje på i de 7 punkter. Men de var der faktisk og med samme timetal som i den normerede uddannelse. Man havde blot samlet fagene ét eller ganske få ad gangen i store klumper, hvor man ikke beskæftigede sig med andet. Over for denne periodelæsning stillede man sig udefra skeptisk. Det viste sig med tiden at være både berettiget og uberettiget. Censorerfaringerne var meget varierende. Men det stod helt klart for DnS, at resultatet skulle være en lærereksamen med ansættelse i folkeskolen som mål.

Første gang DnS var omtalt i »Folkeskolen«, var i en artikel i sept. 1971, nr. 37. Jeg var opfordret til »at anmelde« både RUC's og DnS's planlagte læreruddannelser. Det gjorde jeg så og gav RUC større chancer for at blive realiseret end DnS. Det gik som bekendt lige modsat. Om DnS skrev jeg bl.a., at jeg anså det for utopisk, at unge i 4 år ville forsage hus og hjem og kæreste eller kone. Også her var det en fejlbedømmelse. Fra 1972 til 1980, hvor man havde fuldt hus med studerende, var dette klosterliv tilsyneladende ikke noget problem for det store flertal. I »Unge Pædagoger« finder man forunderligt nok først planen for DnS omtalt i nr. 1, 1972. Her findes omtalen som i »Folkeskolen« i forbindelse med planerne for RUC (og AUC), men nogen vurdering af idéen sker ikke. Blot slutter oversigten over uddannelsen – som er den samme som ovf. pkt. 1-7 – lakonisk med ordene »Også DnS er Danmarks Lærerforening på jagt efter«. Denne passus må betragtes som en positiv stillingtagen til projektet. Senere på året udgav UP et særnummer (A 7) om DnS redigeret af Amdi Petersen. Indholdet var i mangt og meget identisk med pjecen fra 1971.

Finansudvalget tilslutter sig

Ansøgningen til finansudvalget (aktstykke nr. 574, 1972) indeholdt en grundig gennemgang af uddannelsesplanen og de økonomiske konsekvenser heraf. Et par passager i ansøgningen var af særlig interesse. Foruden de tidligere citerede fra Knud Heinesens svar til Gerda Møller var følgende anført: »Undervisningsministeriet har derfor kunnet tiltræde en forsøgsmæssig ordning, hvorefter én årgang af studerende (ca. 80) gennemgår uddannelsesforløbet, og der herefter foretages en vurdering af resultatet, dels med henblik på afgørelsen om fortsat støtte, dels med henblik på, om de indvundne erfaringer kan finde bredere anvendelse. Endvidere gjorde man klart, at seminariet ikke kunne godkendes som et privatseminarium i henhold til læreruddannelsesloven, og derfor kunne man ikke uden videre give eksamensret, men oplyste, at en særordning måtte etableres. Tilskuddet foresloges til 85 % af driftsudgifterne – i princippet som ved »Ollerup«. Ansøgningen tiltrådtes af udvalget 7. sept. 1972 med undtagelse af de konservative og én venstremand. Allerede 12. sept. meddelte ministeriet DnS, Postbox 7, Nordby Fanø (som var hjemsted det første år), at Finansudvalget havde tiltrådt ansøgningen. Ministeriets skrivelse var kort og handlede mest om økonomien, men sluttede med, at det forudsattes, at DnS gav ministeriet de oplysninger, som var nødvendige for en vurdering af forsøget.

Og så gik man i gang med DnS 1, som seminariet selv betegnede det første hold fra 1972 til 1976, og som bestod af 90 studerende, idet man af hensyn til frafald havde fået tilladelse til »overbooking«. Arbejdet gik efter planen med forberedelse til den lange rejse såvel teoretisk som praktisk. Ordparret teori – praksis var i hvert fald de første 5-10 år et slags »Sesam, luk dig op« for al pædagogisk virksomhed på DnS. Der var en del presseomtale af forsøget, men intet i sammenligning med 80'ernes stadige jagt på sensationer fra »Tvind«, som allerede i 1973 blev hjemsted for de forskellige aktiviteter. At DLF ikke så på sagen med begejstring sås af den kendsgerning, at da DnS begyndte forberedelserne til praktikken i 1974, medførte det blokadeagtige tilstande fra DLF's side. Man så herfra meget formelt på aflønningerne, og man fritstillede lærerne m.h.t. om de ville påtage sig arbejdet - også da aftalerne omsider faldt på plads.

I UP nr. 4, 1973 finder man den første rapport fra DnS omhandlende forbindelsen til og gennemførelsen af busturen med Indien som endemål. Beretningen er på flere måder interessant. Den fortæller fx om trættende

plenummøder med langsommelige beslutningsprocesser, om dannelse af grupperne og problemerne hermed og om alle de øvrige sociale komplikationer. Det viste sig, at al begyndelse er svær, og at samarbejdet i grupperne og fællesskabet i disse blev sat på prøve. Teori og praksis vekslede, og følgende lille vers fra rapporten siger måske mere end mange ord noget om livet »om bord«:

»En motor, der banker, seks stempler, der slår,
seks dæk på den støvede vej.
I takt med bøndernes æsler og får
er det mon en verden for sig?«

I løbet af 1973-74 fandt ministeriet frem til den form for afsluttende prøver, man kunne anvende ved DnS. Direktoratet fastsatte, at prøverne altid skulle gennemføres med en beskikket censor enten fra et seminarium eller udefra. Eksaminator kunne være DnS's egen lærer, såfremt denne havde en uddannelse, som kunne godkendes for ansættelse ved et privatseminarium. Det blev uden undtagelse altid DnS's egen lærer, der eksaminerede. Men især i de første år måtte direktoratet ikke så sjældent kassere både det ene og andet foreslåede emne. Erfaringerne med eksamen var som nævnt meget forskellige og gav lejlighedsvis anledning til svære rystelser som fx i 1976 (se senere). Nogle censorer var begejstrede for de studerende, andre meget kritiske, men det negative fandt kun skriftlig form én gang, og det var netop i 1976. Problemer med eksamensstoffet og godkendelse af dette var også ret hyppige i 70'erne. De korte fagforløb (4 til 10 uger) gav ikke direktoratet mange muligheder for at kassere opgivelserne eller nå at få dem korrigeret. To forhold gjorde sig her gældende: 1) hensynet til de studerende, som måtte stole på deres læreres jugement og 2) en vis tilbageholdenhed p.g.a. det politisk følsomme i sagen. De to socialdemokratiske ministre fra 1975 til 1982 stod især i begyndelsen vagt om DnS, og de borgerlige partier lod aldrig en chance for angreb gå fra sig. Generelt kan det siges, at samarbejdet mellem DnS og direktoratet var gnidningsløst, men formelt. Fra begge sider bestræbte man sig på at være strengt korrekte.

I 1974 kom som særnummer af UP (A 11) en rapport fra de to første år af DnS's liv redigeret af forstander Amdi Petersen. Beretningen følger planernes pkt. 1-4 ganske nøje, og selv om forstanderen ikke ganske skjuler, at der har været visse problemer, er optimismen stor. Men man har blik for med hans egne ord: »... Pionerer kan – på godt og ondt – være

en specielt motiveret gruppe«. DnS manglede ikke selvtillid, og allerede i november 1973 (mens Ritt Bjerregaard havde sin første 3 måneders ministerperiode) indsendte seminarieret en ansøgning om tilladelse til at begynde med en ny årgang allerede i 1974. Den nåede først til behandling efter regeringsskiftet i december 1973, og det gjorde sagen let for Venstres minister Tove Nielsen og for embedsmændene. Forudsætningerne for tilladelsen i 1972 var ét forsøg til 1976 og derpå en vurdering af resultatet. DnS's begrundelse for et nyt hold allerede i 1974 var; at to hold ville skabe et bredere grundlag for vurdering. Ministeriets svar blev et klart nej med henvisning til aktstykket fra 1972.

Den politiske interesse for DnS var fortsat stor. I sommeren 1974 stillede folketingets politisk-økonomiske udvalg spørgsmål om økonomien ved seminarieret, og »man ønskede oplyst, hvilke erfaringer der er gjort vedrørende dette forsøgsseminarium«. Den økonomiske side var let at besvare, mens spørgsmålet om erfaringerne var umuligt at besvare. Direktoratet havde ikke pædagogisk tilsyn i sædvanlig betydning, og besøg på stedet gav ikke mulighed for antydning af pædagogisk vurdering. Undervisning blev ikke overværet (det er utænkeligt), og man fik kun lejlighed til (mulighed for?) at møde positive og begejstrede studerende, idealistisk optagede af fællesskabet. Altså måtte ministeren udtale sig overordentligt forsigtigt og henvise til, at eneste sammenlignelige mål var eksamensresultaterne. Igen i februar 1975 spurgte Finansudvalget, og man gik tættere på: oplysninger om elevtal, beståede eksaminer ledsaget af ministerens vurdering af denne uddannelseform. Svaret blev stort set mage til det fra sommeren 1974. I sommeren 1975 fik DnS en bevilling på et aktstykke (434) til etablering af fagsamlinger i en række fag på i alt ca. 1/4 mio. kr. Aktstykket blev gennemført, men med Venstres, Konservatives og Fremskridtspartiets stemmer imod. Partierne til højre for midten havde for sedse taget stilling til DnS.

»Stormen« i 1976

DnS søgte i december 1975 påny om en forlængelse af uddannelsesforsøget. Denne gang ønskede man at få tilladelse til: 1) at optage 90 studerende hvert år og 2) dimissionsret på linie med de andre seminarier. I denne forbindelse lovede man kun at ansætte lærere, som kunne godkendes andre steder.

Det var ikke særlig klogt af DnS at søge om optagelse af 4 hold årligt. Fra 1973 til 1976 var seminarierne blevet udsat for drastiske nedskæringer fra 196 hold til 144 hold, og yderligere begrænsninger var varslet. Ritt Bjerregaard, som fortsat var positiv over for DnS, tøvede med at fremme sagen. Det splittede Folketing, hvor de små midterpartier (CD og KrF) var afgørende for en sag som denne, havde ikke tidligere tilkendegivet sig om DnS, og i forbindelse med vedtagelsen af finansloven i marts 1976 blev sagen ikke gennemført, men forslaget indeholdt et beløb afsat til et nyt 4-årigt forløb. Imidlertid besluttedes det, da K, V og Frp var imod, at lade sagen gå i finansudvalget. Hermed var i hvert fald tanken om optagelse hvert år faldet. Tilbage stod nu forelæggelsen af et nyt aktstykke i Finansudvalget. Et sådant blev forberedt i direktoratet og departementet, og allerede i den fase viste interne vanskeligheder sig.

Et par eksempler vil vise problemerne. I et afsnit om erfaringer med forsøget foreslog direktoratet følgende: »En sammenligning med eksamensresultaterne i de fag, der er afsluttet på DnS, med landsgennemsnittet ved seminarierne må tages med meget stort forbehold som følge af den studiesituation og den frihed, som ministeriet har givet seminarierne i forbindelse med eksamens afholdelse. Selv med dette forbehold må man på det i øvrigt spinkle sammenligningsgrundlag vurdere, at de studerende (...) ligger på et tilsvarende fagligt niveau som studerende (...) ved den almindelige læreruddannelse«. Det blev af departementet efter ordre fra ministeren ændret til »en sammenligning med landsgennemsnittet (...) viser, at gennemsnittet af de opnåede karakterer ligger højere end landsbasis i de tilsvarende fag ved lærerseminarierne«. Dette var en meget tendentiøs rettelse. Nok var gennemsnittet højere i de fleste fag, men alle forbehold m.h.t. den form for sammenligning var strøget.

Direktoratet havde også foreslået, at det pædagogiske tilsyn øgedes, så at man i højere grad end tidligere kunne indvinde erfaringer fra forsøget med henblik på en almengørelse heraf. Man pegede på effektivt tilsyn, indberetninger og større kontakt med arbejdets og undervisningens gennemførelse. Hele afsnittet blev strøget efter henstilling fra ministeren. I en sådan situation har man det ikke godt som ansat i ministeriet, fordi man

ved, at ministeren kommer i vanskeligheder, og at ens forslag sagligt har bærekraft.

Meget sent kom aktstykkeforslaget på bordet, og det medførte, at Fremskridtspartiet stillede et forslag til folketingsbeslutning – et sådant kræver to behandlinger i Folketinget – der gik ud på at trække aktstykket om DnS tilbage. Begrundelsen var primært en henvisning til beskæftigelsessituationen og nedskæringer på seminarierne. Forslaget kom til første behandling 2. juni 1976 og anden behandling 4. juni. Det var ikke en lille sag. 27 spalter i Folketingstidende er udtryk for talelysten ved første behandling. Set i historisk perspektiv var det en sag, som Folketinget næppe burde beskæftige sig med. Men i 70'ernes midte med et splittet folketing og en indoktrineringsdebat om folkeskolen bag sig gnistrede det let – ikke mindst mellem Ritt Bjerregaard og forgængeren Tove Nielsen.

Debattens centrale problemer drejede sig om, at en censor ved DnS, som var ansat ved et andet seminarium, havde orienteret direktoratets faglige medarbejder i en fortrolig skrivelse, som ikke var en klage, om et eksamensforløb i marts 1976. Han havde oplevet det – som også andre censorer bl.a. jeg selv havde erfaret som censor – at der kunne være en forskel på censors og eksaminators karakter på 2, 3, ja, i enkelte tilfælde 4 trin. Selv havde jeg påtalt det på stedet over for Amdi Petersen, og det hjalp – da jeg var der. Den nævnte fortrolige skrivelse havde den faglige medarbejder sendt til mig personligt og fortroligt. Alt dette var Tove Nielsen øjensynligt vidende om, da hun angreb ministeren for at tilbageholde oplysninger. Drøftelsen kom derfor i høj grad til at dreje sig om denne censors handlemåde, og dette forstærkedes yderligere af, at han 1. juni i udsendelsen »Efter radioavisen« havde udtalt sig meget skarpt og kritisk om DnS. Hertil kom det raffinerede, men ikke udtalte, at censor var lærerrådsformand ved et seminarium, som ikke havde fået det ekstra hold, som Nørre Nissum fik, angiveligt for at få Kr. Folkeparti til at stemme for aktstykket i Finansudvalget. Tove Nielsen kaldte det studehandel – hun kendte sammenhængen.

3 juni var der møde i udvalget, og man skrev betænkning. For forslaget til tilbagetrækning af aktstykket var Frp, K, V og CD. Ved anden behandling (8 spalter i Folketingstidende) lagde ministeren kortene helt åbent frem m.h.t. klagen, som ikke var en klage, men en orientering til mig, og det endte med, at man i ministeriet betragtede dette brev som underkastet offentlighedsloven, og undervisningsudvalget fik kopi af det. Denne for alle implicerede parter meget lidt pyntelige sag sluttede med, at et flertal på 86 mod 70 forkastede forslaget til folketingsbeslutning. 8. juni fremsendtes akt. nr. 438 til DnS med en kort følgeskrivelse uden særlige be-

mærkninger. DnS kunne fortsætte videre ad sin egen vej med 90 nye studerende. Og direktoratet fik ikke pædagogisk tilsyn og mulighed for indskriden. Forskelle i bedømmelsen ved eksamen på 2-3 trin forekom fortsat. Det var en af grundene til advarslen til ministeren om ikke at bruge karaktergennemsnit som udtryk for kvalitet. Karaktererne måtte jo blive højere, når lærerne ofte trak opad.

1976-80. Forsøg på lovgivning – ny lov

Selv om afsnittet om tilsyn var blevet strøget i aktstykket, var det dog ministeriets opfattelse, at en vis tilsynspligt implicit var indbygget i tilskudsordningen. Direktoratet pålagde derfor de faglige medarbejdere at følge arbejdet på DnS så tæt som muligt d.v.s. skabe kontakt med seminariet ved et fags påbegyndelse eller lige før for at sikre, at de fastsatte bestemmelser fulgtes. Det lykkedes som regel, men ikke helt sjældent måtte der rykkes for sagen, selv om DnS både mundtligt og skriftligt var orienteret derom. I et notat fra direktoratet til ministeren i sept. 1979 er det lakonisk bemærket, at DnS har været drøftet ved alle direktoratets møder med de faglige medarbejdere fra 1976 til dato. Denne situation fortsatte til ind i firserne. Samtidig anmodede vi fra direktoratets side medarbejderne om at færdes forsigtigt i dette terræn. DnS levede fortsat under ministerens beskyttelse og varme interesse og i projektørlyset fra en vagtsom opposition.

I 1977 holdt DnS som planlagt et evalueringskursus for de 80 lærere (af 90 optagne i 1972), som nu havde ét års erfaring i skolen. Direktoratet anmodede om at få lov at sende to medarbejdere til at deltage i drøftelserne en enkelt dag. Resultatet gav ikke megen hjælp. Lederne (Amdi Petersen og hans efterfølger fra 1979 Poul Jørgensen) ønskede at overvære alle drøftelser, og der kom intet andet frem, end man på forhånd havde ventet. Læreruddannelsen på DnS opfyldte de forventninger, som de unge lærere følte, at de med rimelighed kunne stille til uddannelsen. Kritik kom ikke frem. Kredsen var lukket og var på mere end én måde som et kloster. Der var øjensynligt tavshedspligt over for fællesskabet.

Uddannelsen på DnS 2 fulgte i det store og hele samme plan som første forsøg. I nogle år hørte man ikke meget til DnS, men så meget desto mere hørte man om Tvindskolernes vækst i almindelighed og møllebyggeriet i særdeleshed. »Tvindsamvirket« udbyggedes i disse år med en række efterskoler, som hvilede på de samme pædagogiske tanker som DnS, og som i en længere periode var meget velbesøgte. Vindmøllen i Tvind, som folke-

Verdens største vindmølle i Tvind

ne selv byggede, var den største i verden og indledningen til den senere eksplosive udvikling med alternativ energi in casu vindkraft.

Men i slutningen af 70'erne kom DnS igen i søgelyset. En udbryder-

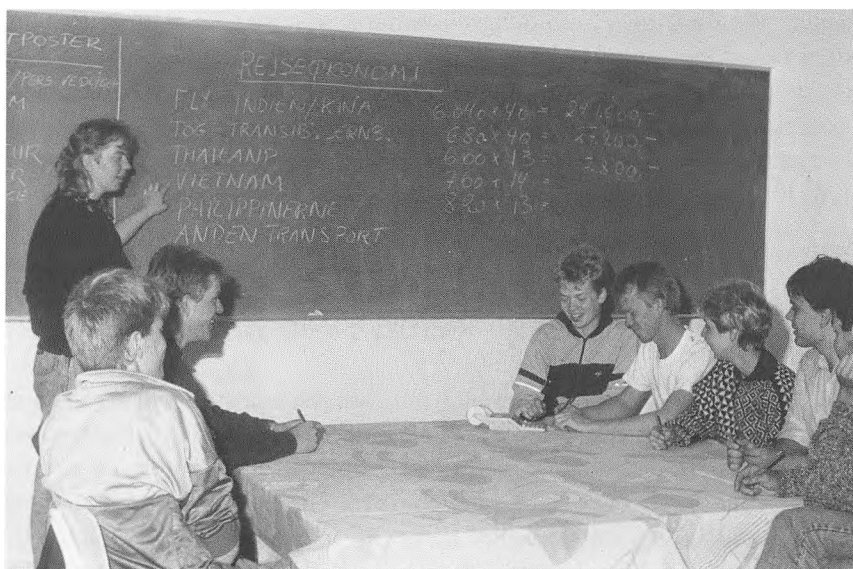
gruppe på 5 tidligere studerende og lærere skrev en kronik i Information 12. maj 1978. Om sandheden kom frem her, ved udenforstående ikke. Efter en indledning om, at det bogstavelig talt er lykkedes at imponere alle – ja, selv borgerlige – med de indvundne resultater, fordi de er synlige i form af rent materielle manifestationer, kommer de fem til sagens kerne: ledelseshierarkiet. Der er – skriver de – »skabt et hierarki, der effektivt placerer alle større beslutninger i hænderne på en lille kerne af veteraner med DnS' dynamiske rektor Amdi Petersen i spidsen. Et hierarki, der effektivt formår at føre store beslutninger ud i livet og kvæle divergerende modsætninger«. Senere uddybes denne tankegang med flg.: »... det bemærkelsesværdige ved hierarkiet på Tvind-skolerne er, at man hårdnakket påstår, at det ikke eksisterer (fremhævet i kronikken), at man overfor besøgende stædigt fastholder Tvind som et enestående eksempel på det fuldendte demokrati – en påstand som besøgende på stedet har meget svært ved at bestride«. Kronikken søger at afdække ledelsesformen, betegner den som manipulation, og det berettes, hvordan gruppepresset tvinger selv kritikere til at tie i den indespærrede frustration. Ellers må man flygte derfra om natten af frygt for at blive konfronteret med de såkaldte kammerater. - Kronikken er skrevet af mennesker, som tror på frihed, demokrati og solidaritet, på menneskelighed, varme og tolerance, men som er oprigtigt nervøse for systemernes autoritet.

Denne kronik var selvfølgelig godt stof, og mange dagblade fulgte sagen op. Berlingske Tidende havde allerede dagen efter en stort opsat artikel, som næsten gentager kritikpunkterne, og nogle dage senere (17. maj) har BT ryddet midtersiderne for at skaffe spaltepads til artikler med overskrifter som »Unge knokler uden at få en krone for det«, »Tvindfolkene behårde som arbejdsgivere« og »Koldt som kaserne«. Som sædvanlig svares der ikke på kritikken. »Mener du, at kritikken er urigtig?« spørger BT. Tvinds Hanne fra pressegruppen svarer: »Ja«. I øvrigt bringer artiklerne intet nyt. Nu er sagen blot »sensationel«.

Langt mere interessant er en lang artikel i »Politisk Revy« nr. 356/juni 1979 under overskriften »Tvind Tvang«. Artiklens forfatter var en ung kvindelig cand.mag. i engelsk, som i 1975 havde medvirket som lærer ved linjeuddannelsen på seminariets første hold. Hun var i 1975 og også 1979 overbevist socialist, men fik altså 4 år efter oplevelsen i Tvind lyst til at dele denne med sine politiske venner. Hvorfor der gik 4 år, fremgår ikke. Men spændende læsning var og er artiklen. Et par hovedpunkter fortjener derfor at blive refereret eller citeret. Hun beretter om, hvordan hun og andre fik mindreværd ved at være akademikere. Faglig kritik fra lærerside blev ikke saglig afvist, men affejt med stemplet »akademiske lønarbejde-

re«. Kritik fra lærerside blev af Amdi P. og hans medarbejdere imødegået med, at lærerne var modstandere af de studerendes medbestemmelse. Men forfatteren erkender, at hun opgav sine forbehold efter kort tid, identificerede sig 100 % med stedet og knoklede i 12 timer i døgnet i 2½ måned. »Lønarbejdet blev et kald« – slutter hun sin indledning med. Engelskholdet tog selvfølgelig til England i bus, de tog udgangspunkt i folks erfaringer og virkelighed og »snakkede« med folk. Udbyttet heraf var måske tvivlsomt, men dogmet på Tvind gennem-tvang »snakken«. Hun udtaler direkte, at den almindelige englænder kun kunne give nødtørftige forklaringer på væsentlige samfundsproblemer.« Metoden blev stående ved en samfundsfornemmelse«, skriver hun. Aldrig fik de indsigt i de årsagssammenhænge, der lå bagved. I et afsluttende afsnit gør hun op med Tvind med ordene »drømmen som blev delt«. Efter at have refereret hovedpunkterne i de pædagogiske principper, som er centrale for socialistiske lærere, der vil udvirke en antiautoritær, socialistisk erfaringspædagogik, når hun til sin konklusion. På DnS skabtes nye, skjulte, hierarkiske strukturer, hvor individet var underlagt kollektivet. »Og det er vel et spørgsmål, om man kan kalde en pædagogik, som praktiserer autoritære og undertrykkende strukturer, som udelukker reel kollektivitet og samfundsmæssige indsigter for socialistisk« slutter hun. – Imødegåelse af dette har ikke fundet sted. (Tvind arbejdede fortsat »deruda«).

Som nævnt i afsnittet om Den fri Lærerskole var man i 1978 i ministeriet langt inde i arbejdet med at forberede en lovgivning om 100 % statsstøtte til DnS. Det skal ikke være nogen hemmelighed – og var det heller ikke for Ritt Bjerregaard - at mange i Frederiksholms Kanal ikke syntes om tanken. Men arbejdet blev selvfølgelig gjort i trælse forhandlinger med ledelsen. Forhandlingerne var vanskelige, fordi alt i Tvind var anderledes end andre steder. Anden pædagogik, andre ejendomsforhold (»Fælleseje« hed et af selskaberne), uigennemskuelighed og lukkethed skabte alt sammen usikkerhed. Som nævnt kom den nye SV-regering i eftersommeren 1978 til hjælp. Tanken blev opgivet, og fællesloven for Tvind og Ollerup blev i 1980 resultatet. Som refereret tidligere gjaldt drøftelserne i Folketinget først og fremmest DnS, som de borgerlige partier anså for alt andet end nødvendigt. De spørgsmål, som blev stillet af uddannelsesudvalget drejede sig væsentligst om DnS og viste samme usikkerhed hos spørgerne som hos ministeriets ansatte. Lovens § 2, som åbnede mulighed for at godkende institutionens uddannelse som grundlag for umiddelbart at give adgang til at søge ansættelse i folkeskolen, interesserede Tvind meget, meget mere end Ollerup. Dette forhold gjorde derfor, at den borgerlige

Rejseforberedelse på Det nødvendige Seminarium. Bemærk rejsemålene

side i Folketinget gik endnu stærkere imod, at loven skulle gælde for Tvind. Man ønskede ikke denne socialistiske infiltration af skolen. En venstremand valgt i Nordjyllands amt skrev i Aalborg Stiftstidende 31.3. 1980 med 4-spaltet overskrift:

»Tvind-seminariet bør ikke kunne uddanne lærere til folkeskolen«. Han udtrykte tvivl om det faglige niveau og om seminarielærernes kvalifikationer, og han pegede på den forventede overproduktion af lærere. Men den alvorligste indvending går på »at befolkningen – ikke mindst i Vest- og Nordjylland – kun i ringe omfang bakker tankerne bag Tvind-virksomheden op. Der hersker mistillid til, at formålet (...) er i overensstemmelse med folkeskolens formål«. Senere siger han direkte, at det liberale frisind strækker så langt, at DnS kan uddanne lærere til friskoler, der sympatiserer med Tvindtankerne. – Lad denne venstremands tanker være en fællesnævner for oppositionens synspunkter. Loven blev vedtaget og stadfæstet som lov nr. 165 af 6. maj 1980.

Under lovarbejdet trak forstander (ikke rektor, som nogle skrev eller sagde) Amdi Petersen sig tilbage og efterfulgtes af Poul Jørgensen, som siden har varetaget ledelsen af DnS og været talsmand for Tvind-samvirket. Amdi Petersen forsvandt ud af offentlighedens søgelys og har ikke

senere vist sig. Nogle formiddagsblade har sporadisk søgt at opspore ham, men forgæves. I ministeriet er han ikke set siden vinteren 1979/80. Også dette særprægede person-forløb har medvirket til at skabe undren og usikkerhed om sagen. Amdi Petersen var i den halve snes år i højeste grad dynamoen i hele Tvindekseperimentet. Han var inspiratoren og indpiskeren, idealisten og lederen i dette helt særlige demokratiske system.

Det bliver hverdag i Tvind 1980-88

Efter støttelovens ikrafttræden blev der forbavsende stille om DnS, mens stormen periodisk fortsatte om Tvindskolerne som helhed. Politisk var interessen periodisk stor. Den drejede sig i meget høj grad om de økonomiske forhold. Der var hos en del politikere en fornemmelse af, at Tvind havde »sugerøret i statskassen«. Flere forespørgsler fra Folketinget (fra udvalg eller enkeltmedlemmer) førte til undersøgelser af Rigsrevisionen, men intet juridisk uholdbart er fundet. De gode gamle frie skoletanker og moderne former for selskabsdannelser (A/S, ApS m.v.) og deraf følgende såkaldt skattetænkning med omfattende investeringer indgik en syntese i Tvindimperiet. Men her foretog mange andre i samfundet sig tilsvarende manøvrer, og der var intet rigtigt at have forargelsen i.

Lejlighedsvis opstod også presseomtale og debat om de pædagogiske – eller om man vil – ideologiske skoletanker og deres praktiske gennemførelse. Tvind brugte aldrig selv ordet socialistisk pædagogik. Det overlod man til andre. Men stemmetallene ved kommunevalg i Ulfborg Kommune viste klart drejninger til venstre i det politiske spektrum. Men heraf kan intet partipolitisk slutes generelt. Der var jo tale om unge mennesker i et hidtil ukendt stort antal i en enkelt kommune. Læser man fx. Tvinds egen udgivelse fra 1988 »Skoleerfaringer 2, Det nødvendige Seminarium« finder man intet tydeligt belæg for et klart og præcist politisk grundlag. Man finder derimod umådelig meget om gode praksiserfaringer og deres overførselsværdi til teoriundervisningen. Men man finder kun lidt om teoretiske overvejelser. Bogen, som er en artikelsamling beskrivende de forskellige trin i læreruddannelsen (de samme som 1972), er skrevet af lærere og studerende ved DnS. Et eksempel på en teoretisk betragtning lyder: »Kollektiviteten er aleneheds partner« – også formuleret som »Palle var alene i verden – alle vi andre er her sammen«.

Går man til eksempler fra de pædagogiske fag er der tilsyneladende

også et beskedent teoretisk islæt. I pædagogik er der nævnt 6 pædagogiske spørgsmål. Et udvalg på 3 skal citeres til illustration:

- a) Definér begrebet »at opføre sig ordentligt«. Hvad består det af? Har du selv lært at opføre dig ordentligt? Hvordan?
- b) Er klassisk dannelse noget, der hører fortiden til?
- c) Børn er også mennesker. Hvordan omgås man børn som helt almindelige mennesker? Giv 10, 30 eller 100 eksempler.

Men udadtil var det ikke DnS, som skabte interesse eller blæst omkring sig. Ved nyordningens begyndelse i 1980 fik man tilladelse til at optage 2 hold á 24 studerende. Der blev optaget 51, men ved indberetning til ministeriet konstateredes det, at flertallet af de optagne var udlændinge – væsentligt svenske og norske studerende. Direktoratet påtalte dette forhold som stridende mod lovens ånd. DnS tog dette til efterretning – og glemte det delvis senere. Af disse 51 fik kun 23 udstedt afgangsbetegnelse i 1984. Det var et påfaldende stort, men let forklarligt frafald. De mange udlændinge påvirkede statistikken. I 1981 optog DnS 43 nye (altså ikke helt fuldt hus), og 27 af disse afsluttede uddannelsen i 1985. Nu lignede det gennemførselsprocenten på de øvrige seminarier, men var væsentligt lavere end DnS 1 og 2, hvor mellem 80 og 90 % gennemførte.

Fra nu af blev det svært for seminarierne i Tvind. I 1982 blev optagelsestallet reduceret til 36, men der havde kun meldt sig 14 nye ved fristens udløb. Det gav anledning til lidt presserumlen i »Information« 13. og 14. juli. En artikel, en leder og et svar fra Poul Jørgensen indeholdt gensidige beskyldninger om usandheder, men fra Tilmeldingssekretariatet oplystes det, at DnS efter at være rykket for sagen selv havde oplyst, at der var 14 ansøgere med DnS som første prioritet. Tallet voksede til 33 i sommerens løb, men var i 1983 allerede faldet til 23.

Hvorfor ændrede denne 70'ernes succes sig til det helt modsatte på blot 10 år? Det er næppe helt enkelt at svare på. Men den almindelige afmatning i tilgangen til seminarierne ramte altså også DnS, men ikke Ollerup (se statistik herom). Stærkere virkende var måske nok den ændrede holdning hos unge til alternative livsformer, til eksperimenter med sig selv og sit liv. De unge, der søgte uddannelse, blev mere målrettede og valgte det sikre frem for det eksperimenterende. I hvert fald kom DnS aldrig rigtig på mode igen. Nok steg tilgangen lidt i løbet af firserne, men det var ikke et tilløbsstykke. I efteråret 1982 forsøgte den nye minister Bertel Haarder i forbindelse med nedlæggelsesloven midlertidigt at standse optagelsen på

DnS. Da sagen blev lanceret noget ubehændigt af Haarder, ville Socialdemokratiet – som var med i forliget om nedlæggelser – ikke støtte idéen. Ministeren var ikke villig til at oplyse, hvornår han igen ville lukke døren op, og så stod S af.

Ubemærket af offentligheden – og delvis også af de potentielle ansøgere – fortsatte DnS sin virksomhed de kommende år. Der skete mindre justeringer i planen, som i princippet var og forblev uændret. Forholdet til ministeriet, herunder direktoratet, som havde den jævnlige kontakt med DnS, var ubesværet. Sjældnere måtte der gribes ind over for ukvalificerede eksaminatorer eller utilfredsstillende eksamensopgivelser. Efter sikre forlydende fik mange af dimittenderne fra DnS arbejde ved Tvinds eget ganske store net af skoler – særlig efterskoler. Det vil ikke være rigtigt at sige, at islættet af Tvindlæreren i folkeskolen ændrede noget ved denne. Der er – som ministeren flere gange svarede Folketinget på spørgsmål om, hvad Tvindlærerne havde betydet i folkeskolen – ikke tradition i Danmark for at følge lærere i deres virke efter endt uddannelse.

Lovændring = lukning i 1988

Det var tydeligt for enhver i Undervisningsministeriet og i Tvind, at DnS ikke var Bertel Haarders livret. Mulighederne for at ændre situationen og fratage støtten til DnS kom i forbindelse med forslaget om nye seminarie-nedlæggelser i efteråret 1988. Samtidig med lovforslaget herom fremsattes 29. nov. 1988 forslag til lov om ændring af lov om statsstøtte til Den frie Lærerskole og Det nødvendige Seminarium (L 125). Ændringen var enkel. Ordene DnS udgår af lovens titel og af stk. 1. Sjældent har en lov vist givet anledning til så let en behandling i tinget. Sagen blev overhovedet ikke omtalt ved 1. eller 2. behandling, som foregik samtidig med den store nedlæggelseslov. Uden ophold efter 2. behandling 13. dec. 1988 gik L 125 direkte til tredje behandling – og vedtoges. Ingen stemte imod. Loven blev stadfæstet som Lov nr. 824 af 21. dec. 1988. Det blev en død i stilhed.

DnS fik naturligvis tilladelse til at færdiggøre de hold, som havde påbegyndt uddannelsen indtil udgangen af undervisningsåret 1991-92.

Det forlyder i 1990, at Tvind vil søge at genoplive DnS uden statstilskud og fortsat uddanne lærere til folkeskolen. Undervisningsministeriet finder ikke dette muligt, men Tvind har indbragt sagen for Folketingets Ombudsmand.

Optagelse 1980-88

1980	51	(35)	1985	30	(7)
1981	43	(13)	1986	24	(8)
1982	53	(7)	1987	20	(6)
1983	26	(3)	1988	36	(11)
1984	50	(38)			

Tallet i parentes er udenlandske studerende.

Afslutning

De foregående sider har beskrevet og illustreret omtrent 50 års historie inden for læreruddannelse i Danmark og hermed noget af livet på vore seminarier. Omkring en fjerdedel af denne uddannelses historie er forsøgt genoplevet, og ved slutningen konstateres det på én og samme tid: Ak, hvor forandret og – igen det samme!

Forandringen består først og fremmest i, at uddannelsen til enelærer i landsbyskolen er afløst af enhedslæreren til den 9-årige grundskole med tilhørende 10. klasse. Udviklingen er gået fra uddannelse i alle fag og i mangt, men ikke meget, til færre fag og større specialisering. I dag magter lærerne kun i fællesskab en hel skole og dækker tilsammen alle fag.

Nye undervisningsmetoder har fundet vej ind på seminariet. Lærebogen, som ofte tidligere var for »gymnasier og seminarier«, er erstattet af håndbøger suppleret med myriader af fotokopier. Udenadslære er afløst af indsigt og fordybelse. Reproduktion er »yt«, kreativitet er »in«. Nogle betegner dette som fremskridt, andre taler om løshed. Debatten om kvalitet sker også her, og uenigheden om begrebets indhold er lige så stor som andre steder. Tidens pædagogiske strømninger fra klasseundervisning med overhøring til reformpædagogikkens laboratorie- og gruppearbejde videre til den videnskabscentrerede læseplanstænkning og frem til den kritiske teoris afsmitning på den faglige-pædagogiske sektor er gennemlevet på de 50 år på seminariet.

Omgangsformen er ny og aldeles tvangfri. Fra de studeendes formelle tiltale til forstander og senere rektor med De og eventuel titel og »Des« med lærerne og omvendt fra lærer til elev - for de kvindelige elever dog af og til lidt letsindigt med fornavnet alene - er det fra 70'ernes begyndelse blevet til ét stort dusbroderskab. Ja, de studerende ved næppe, hvad lærerne hedder til efternavn, og lærere og censorer forveksler eksaminander ved lærereksamen, når to eller tre på samme hold hedder Peter, og så ombytter de deres karakterer. Men respekten for den dygtige og inspirerende lærer er uændret.

Praktik i 4. klasse »Som i gamle dage« 1990. Skive Seminarium

Uforandret er strukturen. Som i 1945 ligger der 18 seminarier spredt over landet med 4 i Storkøbenhavn, 3 på Sjælland, 2 på Fyn og 9 i Jylland – nøjagtigt som tilforn. Samme antal, samme spredning og samme isolation. Der er fortsat ingen forskning knyttet til seminarierne, og disse er stadig ikke knyttet til Danmarks Lærershøjskole eller universiteter, til trods for at der i perioden er sket en udbygning af Lærershøjskolen med 8 afdelinger i provinsen, og 3 nye universiteter er oprettet. Seminarierne kan fortsat leve deres eget uforstyrrede liv, og der er ingen tegn på, at dette vil ændres.

Danmark går stadig enegang på dette område og prøver to ting, som ingen andre lande vover: at uddanne lærere – enhedslærere - på isolerede uddannelsessteder. Det utrolige ved dette er, at en forståelig bekymring ved forholdene er afløst af en vis stolthed over, at vi kan magte denne opgave ene af alle.

Endnu en bevægelse, en cirkelbevægelse skal registreres. 1930-loven byggede på en stærk og central styring af seminarierne. Dette løsnedes noget ved en forsøgslov i 40'ernes slutning, og med 1954-loven kom det berømte frihedsbrev til seminarierne. Længe varede det ikke, før denne frihed førte til misnøje, og ordene om de 29 forskellige læreruddannelser formuleredes. 1966-loven strammede det hele op og lidt mere, end en og

anden fandt passende. Nu er en ny lov vedtaget med udvidet selvforvaltning og overgang fra regelstyring til mål- og rammestyring. Om føje år vil man måske igen tale om 18 forskellige uddannelser, eller man vil glæde sig over mangfoldigheden og frugtbarheden ved det frie initiativ. Den, der lever, vil få at se.

T.K.

Anvendte forkortelser

AUC	Aalborg Universitetscenter
CD	Centrumdemokraterne
DFS	Direktoratet for folkeskolen og seminarierne
DFFS	Direktoratet for folkeskolen, folkeoplysning, seminarier m.v.
DfL	Den frie Lærerskole i Ollerup
DGHF	Direktoratet for gymnasieskolen og HF
DHL	Danmarks Højskole for Legemsøvelser
DKP	Danmarks kommunistiske parti
DLF	Danmarks Lærerforening
DLH	Danmarks Lærerhøjskole
DM	Dansk Magisterforening
DMS	Dansk Magisterforening's seminariesektion/seminarieafdeling
DnS	Det nødvendige Seminarium i Tvind
DS	Dansk Seminarieforening
DSF	Danske studenters fællesråd
DVU	Direktoratet for de videregående uddannelser
EKG-udvalget	bestod af Agn. Engberg, E. Goldschmidt og T. Kampmann
FLUPP	Faglige landsudvalg for de pædagogiske og psykologiske uddannelser
Frp	Fremskridtspartiet
FSP	Foreningen af statsanerkendte privatseminarier
FTSS	Foreningen af tjenestemænd ved statens seminarier
GL	Gymnasieskolernes Lærerforening
HF	Højere Forberedelseseksamen
HK	Handels- og Kontoristforbundet
K	Konservative Folkeparti
KDAS	Københavns Dag- og Aftenseminarium

KL	Kommunernes Landsforening
KrF	Kristelig Folkeparti
KK	Københavns Kommunalærerforenings blad
KVR	-regeringen 1988-90
LAP	Lærerseminariernes administrative personale (Foreningen af..)
LC	Liberalt Centrum
LL	Lærerstuderendes Landsråd
PF=PS	Privatseminarieforeningen – Privatseminariernes Lærerforening
PL	Privatseminariernes Lærerforening
R=RV=Rad.V.	Radikale Venstre
RUC	Roskilde Universitetscenter
S	Socialdemokratiet
SF= Soc.F.	Socialistisk Folkeparti
SpE	Statsseminariet på Emdrupborg
SR	Seminariernes Rektorforsamling
UP	Unge Pædagoger
V	Venstre
VK	VK-regeringen 1950-53
VKR	VKR-regeringen 1968-71
VS	Venstresocialisterne

Litteraturliste

I teksten er der ved citater altid anført, hvorfra disse er taget. En notehenvi-
sning er derfor ikke optaget. For oversigtens skyld følger her en liste
over love, bekendtgørelser, betænkninger m.v., som anses for at være af
betydning for den beskrevne historie.

Sidst følger en liste over yderligere anvendt litteratur.

Lov nr. 130 af 15. april 1930 om seminarier

Bekg. af 29. februar 1940 om optagelse, undervisning og de afsluttende
prøver på seminarierne

Lov nr. 351 af 4. juni 1947 om en midlertidig ordning af lærereksamen for
studenter

Bekg. af 6. juni 1947 om 2½ års uddannelse af studenter som lærere i
folkeskolen

Betænkning fra seminariekommissionen 1951

»Bemyndigelsesloven« af 24. maj 1948

Lov nr. 168 af 31. marts 1949 om oprettelse af et statsseminarium i Køben-
havn

Lov nr. 220 af 11. juni 1954 om uddannelse af lærere til folkeskolen

Bekg. af 5. april 1955 om uddannelse af lærere til folkeskolen

Cirkulære af 6. juni 1956 om lærerråd og elevråd

Lov nr. 201 af 16. juni 1962 om midlertidig ændring af læreruddannelseslo-
ven (»Bemyndigelsesloven«)

Lov nr. 235 af 8. juni 1966 om uddannelse af lærere til folkeskolen

Lov nr. 236 af 8. juni 1966 om højere forberedelsekseksamen

Betænkning nr. 527, 1969 Læreruddannelsen efter loven af 1966 o.s.v.

Betænkning nr. 511, 1969 Seminarieplanlægning

Lov nr. 348 af 18. juni 1969 om statsstøtte til visse private seminarier

Bekg. af 10. marts 1970 om godkendelse af privatseminarier

Bekg. af 8. januar 1970 om faste råd og udvalg ved seminarierne

Betænkning nr. 584, 1970 Uddannelseskrav til seminarielærerne

Betænkning nr. 706, 1974 Læreruddannelse og lærerbehov
Bekg. nr. 575 af 20. nov. 1978 om godkendelse af private seminarier
Bekg. nr. 155 af 9. april 1979 om optagelse på seminarier
Bekg. nr. 555 af 31. okt. 1975 om uddannelse af lærere til folkeskolen
Lov nr. 313 af 26. juni 1975 om folkeskolen
Lov nr. 218 af 24. maj 1978 om kursusvirksomhed ved seminarier
Cirk. af 20. sept. 1978 om enkeltkursusvirksomhed ved seminarier
Bekg. nr. 474 af 26. aug. 1982 om uddannelse af lærere til folkeskolen
Lov nr. 710 af 22. dec. 1982 om nedlæggelse af seminarier
Lovbekg. nr. 334 af 4. juli 1985 om uddannelse af lærere til folkeskolen
Bekg. nr. 369 af 11. juni 1986 om uddannelse af lærere til folkeskolen
Lov nr. 93 af 15. februar 1989 om nedlæggelse af seminarier
Betænkning nr. 1199 juni 1990 Ny læreruddannelse
Den frie Lærerskole, 25 år i Ollerup, 1974
Den frie Lærerskoles historie v. Ulla Poulsen, 1986 (elevopgave)
Lov nr. 165 af 6. maj 1980 om statsstøtte til DfL og DnS
»Skoleerfaringer 1-6«, 1988 Tvindsamvirket
Lov nr. 824 af 21. dec. 1988 om ændring af lov nr. 165 af 6. maj 1980
Lov nr. 410 af 6. juni 1991 om uddannelse af lærere til folkeskolen
Meddelelser om folkeskolen, læreruddannelsen m.v. 1945-1959 udgivet af
Undervisningsministeriet
Dansk Seminarieblad 1945-1975
Folkeskolen 1945-1991
Magisterbladet 1975-91
Årbog for dansk skolehistorie 1967-90
Unge Pædagoger 1945-90
Forskellige jubilæumsskrifter og årbøger fra seminarierne

I angivelserne af love og bekendtgørelser om seminarier er det i tiden fra 1976 blevet praksis efter ordet seminarier at tilføje ordene »der uddanner lærere til folkeskolen« for at undgå forvekslinger med de andre seminarietyper. Disse ord er konsekvent udeladt i listen ovenfor.

Navneregister

Personernes titel er som hovedregel, at den anvendte stillingsbetegnelse er den, som den pågældende havde på det tidspunkt, hvor vedkommende omtales i teksten.

UM = undervisningsministeriet

- Alfr. Andreassen, statskonsulent UM 73, 78, 89
Henning Andersen, rektor DLH 8, 157, 215
K. B. Andersen, undervisningsminister 27, 104, 105, 109, 110, 111, 112, 114, 116, 120, 121, 124, 128, 129, 130, 163
N. P. Andersen, skoledirektør Esbjerg 47
P. A. Andersen, overlærer DLF 93, 98, 117
G. J. Arvin, rektor DLH 35, 40
Poul Erik Andersen, domprovst 215
- Knud Erik Bang, rektor Silkeborg 165, 209
A. Barfod, departementschef UM 27, 35, 39
Asger Baunsbak-Jensen, undervisningsdirektør UM 154, 158, 162, 186
Dorte Bennedsen, undervisningsminister 155, 170, 180, 182, 185, 187, 189, 200, 223, 228, 229, 239, 252
J. Bilgrav-Nielsen, MF 195
Ritt Bjerregaard, undervisningsminister 27, 143, 155, 156, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 210, 239, 252, 260, 261, 262, 266
Jul. Bomholt, undervisningsminister 27, 35, 54, 56, 57, 63, 73, 77, 80, 247
Kaj Bonde, rektor Jonstrup 7, 151, 153, 157, 164
F. J. Borgbjerg, undervisningsminister 185
A. Borlev-Nielsen, seminarielektor Holbæk 124
Harald Bredsdorff, forstander DfL 247, 248
Morten Bredsdorff, rektor Vordingborg 90

Marius Buhl, MF 56, 57
Else Byrith, overlærer DLF 119, 124, 135, 157
Jørgen Bøgh, domprovst 245, 246, 247

Dan Ch. Christensen, universitetslektor RUC 90
Georg Christensen, forstander Jonstrup 21, 33, 40, 41, 42, 43
Ove Øllegaard Christensen, studielektor Ribe 180
H. Lysholm Christensen, MF 234
Anker Christoffersen, overlærer DLF 180, 215

Christian Dalsgaard, studielektor Ribe 115
Poul Dam, MF 82
Helle Degn, MF 168, 223, 228, 229
Børge Didrichsen, MF 116, 130
W. Dupont, MF 113, 115, 116
Bodil Dybdal, fuldmægtig UM 117, 119

Johs. Elbek, forstander Elbæk 244
N. Elkær-Hansen, amtmænd 121
Agnete Engberg, undervisningsinspektør UM 185
Erik Eriksen, statsminister 54
Herluf Eriksen, biskop 131, 220, 234

Mogens Fog, professor 114
Steen Folke, MF 253
Helene Frehr, fuldmægtig UM 107, 121
Hartvig Frisch, undervisningsminister 27, 35, 39, 45, 71, 245
Hans Fuglsang, studielektor Holbæk 165, 180, 182, 187, 190

Ernst Goldschmidt, afdelingschef UM 161, 185, 186
Peter Greiffenberg, fuldmægtig UM 121
K. Gro-Nielsen, rektor Th. Langs Seminarium 90, 92, 93, 103, 117, 119,
127, 135
Anton Guldsberg, seminarielektor Skårup 150

Else Hammerich, seminarielektor Blaagaard 227, 230
Anna-Marie Hansen, MF 223
Frants Hansen, rektor Frederiksberg 104, 128, 130
H. J. Hansen, lektor Nørre Nissum 36
Per Mogens Hansen, rektor Odense (og Jonstrup) 64

Mads Hartling, undervisningsminister 34
 Poul Hartling, rektor N. Zahles seminarium 60, 112, 113, 114, 116, 123,
 130, 143, 144, 239
 Aase Hauch, kursusleder DLH 117
 Hans Hedtoft, statsminister 54
 Paul Heide, rektor KDAS 197
 Knud Heinesen, undervisningsminister 142, 143, 145, 170, 255, 258
 Henrik Helsted, kontorchef UM 239
 Hans Henningsen, forstander Askov 214, 220
 Holger Henriksen, studielektor Haderslev 215
 Carl Hermansen, borgmester Hjørring 62
 Adda Hilden, forskningsstipendiat 7
 Dorthe Esbjørn Holck, seminarielæktor Marselisborg 215
 A. Holkenov, seminarielæktor Jonstrup 91, 93
 Paul Holt, rektor Aarhus 52, 87, 90, 91, 93, 99, 104
 Henry Holm, rektor Hjørring 80, 92, 127, 128
 Flemming Hvidberg, undervisningsminister 17, 35, 52, 54, 55, 56, 57, 62
 Sigurd Højby, undervisningsdirektør UM 129
 Bertel Haarder, undervisningsminister 100, 188, 190, 191, 194, 197, 198,
 199, 200, 201, 202, 204, 211, 214, 216, 218, 220, 227, 228, 230, 231, 232,
 235, 243, 252, 270

 O. Ingvarsten, kommunaldirektør Silkeborg 128

 Bo Jacobsen, universitetslektor 215
 Gerh. Jaspersen, undervisningsinspektør UM 197, 215
 Marianne Jelved, MF 229, 234
 Hans Jensen, undervisningsdirektør UM 105, 117, 119, 129, 134, 162,
 256
 H. Højgaard Jensen, professor 117, 135
 Herluf Jensen, forstander Silkeborg 27, 34, 35, 49, 51, 52, 66, 67, 87, 89
 Hans Nygaard Jensen, rektor N. Zahles Seminarium 209
 Jens Peder Jensen, rektor Skårup 215
 Johs. Jensen, lærer DfL 245, 246
 Ole Vig Jensen, MF 189, 214
 Vagn Jensen, kontorchef UM 60
 Johs. Jeppesen, studielektor Jonstrup 215
 Alb. Johansen, redaktør FOLKESKOLEN 110
 Lars Runo Johansen, rektor Ribe og Esbjerg 180, 182
 Mogens Johansen, fuldmægtig UM 107

Leo Ulsøe Johansen, seminarielektor Jelling 206, 207
Bente Juncker, MF 230
Ib Juul, borgmester Herlev 215
Jørgen Jørgensen, undervisningsminister 35, 56, 80, 247
Kenny Jørgensen, lektor DLH 180
Poul Jørgensen, forstander DnS 263, 267, 269

K. E. Kirkegaard, MF 233
Holger Kjær, Askov 245
Holger Knudsen, undervisningsdirektør UM 186, 188, 209
Alex Koch, seminarielektor Nørre Nissum 91
K. A. Kristensen, formand DLF 44
Torben Krogh, rektor Frederiksberg (og Hellerup) 107, 134
Niels Kyndrup, rektor Ribe 185
Søren Kure, lærer LL 121
F. C. Kaalund-Jørgensen, statskonsulent UM 27, 34, 70

Theodora Lang, forstander Silkeborg 64
Morten Lange, professor 114
Carl Aage Larsen, professor DLH 101, 117, 119, 135
Eli Larsen, fuldmægtig UM 117
Ernst Larsen, forstander N. Zahles Seminarium 21, 27, 33, 34, 38, 39,
40, 123,
Helge Larsen, undervisningsminister 120, 121, 123, 134, 137, 142
Else Marie Sejer Larsen, rektor Blaagaard (og Emdrupborg) 163, 192
Tage Larsen, rektor Emdrupborg 45, 100, 127
Elisabeth Lumbye, journalist Berlingske Tidende 227
P. H. Lundsteen, amtmand 130

K. B. Madsen, professor DLH 89
Jørgen Marcher, kontorchef DLF 180
Ingrid Markussen, docent DLH 7
P. C. Matthiessen, professor 186
Poul Meissner, seminarielektor Ranum 151
Svend Mogensen, rektor Ribe 33, 51, 57, 66, 67
Aa. Morville, rektor Jonstrup 60, 82, 88
Klaus Mygind, lærerstuderende LL 180
Eva Møller, MF 200
Gerda Møller, MF 255, 258
Henrik Møller, studielektor Jelling 215

Niels Møllmann, amtmand 128

Axel Neubert, lærer LL 124

Hans Jakob Nielsen, seminarielektor KDAS 46

Holger K. Nielsen, MF 189

Holger M. Nielsen, undervisningsinspektør UM 91, 117, 124, 146

Jens Chr. Nielsen, undervisningsinspektør UM 197

Stinus Nielsen, formand DLF 90, 93, 98, 104, 121, 247

Tove Nielsen, undervisningsminister 143, 155, 158, 160, 161, 260, 262

Vilh. Nielsen, forstander DfL 248, 249

Annelise Nordentoft, seminarielektor Hellerup 177

I. M. Nordentoft, MF 35

Aage Nørfelt, rektor Frederiksberg 9, 67, 127

Erik Nørr, arkivar 7

Marius Nørregaard, rektor Jelling 165

Erling Olsen, MF 142, 199, 200

E. Paludan-Müller, kontorchef UM 239

Knud Erik Pedersen, forfatter 69

Amdi Petersen, forstander DnS 255, 256, 257, 259, 262, 263, 265, 266,
267, 268

Gregers Petersen, lærer LL 117, 135

Helge Petersen, seminarielektor Hjørring 151, 164, 184

K. Helveg Petersen, undervisningsminister 27, 89, 90, 91, 104, 105, 113,
114, 141, 144, 146

Mogens Pihl, professor 124

Munk Poulsen, borgmester Herning 62

Ulla Poulsen, lærerstuderende DfL 249, 250

Holger Paaskesen, rektor Skive 27, 28, 33, 34, 35, 47, 55, 56, 85, 90, 91,
101, 102, 105, 107, 159

Søren Vang Rasmussen, seminarieadjunkt KDAS 208, 209, 215

Torben Kornbech Rasmussen, undervisningsinspektør UM 180, 197,
215

Torben Rode, seminarieadjunkt Emdrupborg 128, 151

Helge Sander, MF 226, 227

Knud Schibsbye, professor 124

Palle Schmidt, rektor Esbjerg 136, 157, 159

Else Marie Schouborg, seminarielektor Haslev 215
Poul Schlüter, statsminister 188
Erik Sigsgaard, MF 113
Thorkild Simonsen, borgmester Aarhus 226
Vagn Skovgaard-Petersen, professor DLH 8, 9
Harald Smith, forstander Odense 64
S. Stegger-Nielsen, amtsskolekonsulent Randers 35
Ebba Strange, MF 199, 229
Andreas Striib, seminarielektor Marselisborg (Århus Fællessem.) 199,
209
Erik Svart, rektor Ranum 121
Leif Sørensen, seminarielektor Aalborg 190, 195, 208

Erik Thomsen, direktør Danmarks pædagogiske Institut 114
Inge Thygesen, departementschef UM 211, 239
E. Torkild-Hansen, kommitteret UM 24, 35
Harald Torpe, rektor DLH 121, 123, 124
Flemming Tranæs, forstander DfL 249, 250

Jens Unna, lærerstuderende LL 180
Jørgen Utoft (Sørensen), rektor Haderslev 49, 52, 85, 121

Kaj Warming, overlærer DLF 157
Mogens Westergaard, professor 114

Natalie Zahle, overbestyrerinde København 64

Jørn Østergaard, overlærer DLF 215
Michael Ørnø, fuldmægtig UM 117

Trond Ålvik, Norge 135

Kun spiren frisk og grøn er beretningen om læreruddannelse på seminarierne fra 1945 til 1991. Den er skrevet af tidligere rektor og undervisningsinspektør Tage Kampmann, som selv på første hånd har oplevet denne periode i skiftende roller som igangsætter, medspiller eller blot iagttager. Forfatteren er nu tilknyttet Institut for dansk skolehistorie, Danmarks Lærerhøjskole.

Vi møder »manden fra ploven«, den sidste seminarist og følger studenternes og Hf'ernes indtog på seminarierne. Forfatteren vurderer også tidens tilløb til fornyelser i læreruddannelsen.

Et stort persongalleri af lærere, debattører, administratorer og politikere dukker op. Undervisningsministre fra Hartvig Frisch over Jul. Bomholt og Ritt Bjerregaard til Bertel Haarder træder ind på scenen, og Tage Kampmann har personligt kendt dem alle og vurderer deres indsats.

Titlen er hentet hos Grundtvig. Den er et af de mange pædagogiske sindbilleder, som stadig lever, og som i særlig grad har været ledetråd for forfatterens pædagogiske virke.

ODENSE UNIVERSITETSFORLAG